

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

KASTAMONU VİLAYET GAZETESİNDE
MİLLİ MÜCADELENİN YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Adem KÖPRÜLÜOĞLU

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL

İstanbul 2007

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ANABİLİM DALI

KASTAMONU VİLAYET GAZETESİNDE
MİLLİ MÜCADELENİN YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Adem KÖPRÜLÜOĞLU
2901920229

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sabahattin ÖZEL

Düzeltilmiş Tez

İstanbul 2007

DÜZELTME BİLGİLERİ

1. Tezin ismi “**Kastamonu Vilâyet Gazetesinde Milli Mücadelenin Yansımaları**” olarak değiştirilmiştir.
2. Giriş bölümünün içeriği değiştirilmiştir. Bu bölümde, Osmanlı Devleti’nde Basın, Vilâyet Gazeteciliği ve Kastamonu Basını ele alınmıştır. Osmanlı Devleti’nde Vilâyet Gazeteciliği konusu, Birinci bölümden çıkarılıp, Giriş bölümüne dahil edilmiştir.
3. İçindekiler Bölümü yeniden düzenlenmiştir;
 - a. İç Kapak ifadesi metinden çıkarılmıştır.
 - b. Tez yönetmeliğine göre Metin kısmının numaralandırılmasında Birinci sistem kullanılmıştır. Bölümler büyük Romen rakamlarıyla (I, II, III, IV...), alt bölümler, büyük harflerle (A, B, C...), bunların da altındakiler sırasıyla Arap rakamları (1,2,3 ...) şeklinde gösterilmiştir.
 - c. İç kapakta tez danışmanı ile ilgili bilgilerden sonra “**Düzeltilmiş Tez**” ibaresi yazılmıştır.
 - d. İngilizce Özet ifadesi karşılığı olarak Abstract kavramı kullanılmıştır.
 - e. Kısaltmalar sayfası yeniden düzenlenmiştir.
4. Sayfa Düzeni, Yazı Tipi ve Dipnot vb. hususlarda yapılan düzeltmeler;
 - a. Tezde, sayfanın sol kenarından 4 cm, diğer kenarlarından 2,5 cm boşluk bırakılmıştır.
 - b. Tüm ilk sayfalarda (içindekiler, kısaltmalar, önsöz, özetler, bölümler, kaynaklar, v.b.) başlık için sayfa üst kenarından 5cm aşağıdan başlanmıştır. Tez metninde tireleme yapılmamış, metin sol ve sağ sınırlara göre hizalanmıştır.
 - c. Dipnotlar sayfanın alt bölümüne yerleştirilmiş ve Metinden bir çizgiyle ayrılmıştır. Dipnotlarda görülen hatalar giderilmiştir.
 - d. Tezin ön kısmının sayfaları küçük Romen rakamlarıyla(i,ii,iii, iv ...gibi), tezin metin kısmı ise, girişten başlayarak sonuna kadar Arap rakamlarıyla (1,2,3,4..gibi) numaralandırılmıştır. Sayfa numaraları sayfaların alt ortalarına konulmuştur.

- e. Yazı Tipi olarak dipnotlar için 10 punto, tez metni için Times New Roman – 12 punto, tezin çeşitli kısım, bölüm, altbölümlerinin başlıkları için 14 punto kullanılmıştır. Bu punto düzeni, tezin bütününde standart bir biçimde uygulanmıştır. Bölüm ifadeleri ve bölüm başlıkları siyah punto ile yazılmıştır.
 - f. Tezin bölümlerinde italik yazı tipi kullanılmamıştır.
 - g. Tez metni 1.5, dipnotlar 1 aralıkla yazılmıştır.
 - h. Metin içindeki bölüm başlıkları ile alt başlıklardaki satır aralıkları uygun şekilde düzeltilmiştir.
 - i. Paragraflar arasında boş satır bırakılmamıştır.
5. Metin kısmında yapılan düzeltmeler;
- a. Eski metindeki Giriş kısmı çıkarılmıştır.
 - b. Tezin bazı bölümlerindeki üçüncü derece başlıklar kaldırılarak ikinci derece başlıklara dahil edilmiştir.
 - c. Metin bölümündeki dilbilgisi ve imlâ hataları düzeltilmiştir.
 - d. Cümle yapısındaki anlatım bozuklukları giderilmiştir.
 - e. Son Osmanlı Mebusan Meclisi için Kastamonu’da yapılan seçimlere ilişkin bölüm yeniden düzenlenmiştir (s. 74 – 76).
 - f. Tezde, başka kaynaklardan yapılan alıntılar, çoğu zaman aynen aktarılmış veya özü değiştirilmemek kaydıyla özetlenmiş ve alıntılarının başında ve sonunda kısa değerlendirmeler ve yorumlar yapılmıştır.
 - g. Metin içinde geçen Hicrî ve Rumî tarihler Miladî tarih olarak verilmiştir. Dipnotlarda ise Hicrî, Rumî ve Miladî tarihler birlikte verilmiştir.
6. Bibliyografya bölümündeki hatalar giderilerek, yeniden düzenlenmiştir.
7. İç ve dış kapak Tez yönetmeliğindeki kurallara uygun olarak hazırlanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2901920229 numaralı Adem KÖPRÜLÜOĞLU'nun hazırladığı “Kastamonu Vilâyet Gazetesinde Milli Mücadelenin Yansımaları” konulu **YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10. / 28. Maddesi uyarınca günü saat’de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayı tezinin’ne* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
Prof. Dr. Sabahattin Özel (Danışman)		
Doç. Dr. Işıl ÇAKAN		
Yrd. Doç. Dr. Aynur SOYDAN (ERDEMİR)		
Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM		
Dr. Serkan TUNA		

YEMİN METNİ

“Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kastamonu Vilâyet Gazetesinde Milli Mücadelenin Yansımaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.”

18.04.2007
Adem KÖPRÜLÜOĞLU

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	IV
YEMİN METNİ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	IX
TÜRKÇE ÖZET.....	XIII
ABSTRACT.....	XIV
ÖNSÖZ.....	XV
KISALTMALAR.....	XVIII

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİ'NDE BASIN, VİLAYET GAZETECİLİĞİ VE KASTAMONU BASINI

A. Matbaanın Tesisi ve İlk Basım Faaliyetleri.....	1
B. Matbaacılığın Gelişmesi Ve İlk Basım Faaliyetleri.....	4
1. Osmanlı Devleti'nde Yabancı Basın.....	5
2. Osmanlı Devleti'nde Türkçe Basın.....	6
C – Osmanlı Devleti'nde Vilayet Gazeteciliği ve Kastamonu Basını.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU VİLAYET GAZETESİNİN KURULUŞ AMACI VE YAYIN HAYATI

A – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ'NİN KURULUŞU.....	11
B – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ'NİN TEKNİK TANITIMI.....	13
1. Sayfa, Sütun ve Ebadı.....	13
2. Mizanpajı.....	14
3. Ücreti.....	15
4. İlân ve Reklâm Politikası.....	16
5. Fotoğraf ve Ekler.....	17
C – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ'NİN ZAMAN İÇİNDE DEĞİŞİMİ.....	18

D – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ'NİN AMACI, YAYIN POLİTİKASI VE ELE ALDIĞI KONULAR.....	19
1. Abone durumu.....	19
2. Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin İstanbul ile İlişkileri.....	21
3. Amacı.....	23
4. Yayın Politikası.....	23
5. Gazetenin Ele Aldığı Konular.....	26

İKİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU'DA MİLLİ MÜCADELEYE HAZIRLIK DÖNEMİ ; VALİLER VE CEREYAN EDEN OLAYLAR

A. İBRAHİM BEY'İN VALİLİK DÖNEMİ (28 Aralık 1918 – 4 Ağustos 1919)..	28
1. Mondros Ateşkes Antlaşması.....	29
2. Ermenilerin Sahneye Çıkması.....	30
3. İzmir'in İşgali.....	31
4. Mustafa Kemal Paşa Anadolu'da.....	36
5. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan Gönderdiği Telgrafların Kastamonu'daki Yansımaları.....	37
6. Millî Mücadeleye İlk Tepkiler ve Dâhiliye Nazırının Müdahalesi.....	45
7. Vali İbrahim Bey'in Görevden Ayrılması.....	51
B. OSMAN NURİ BEY'İN VALİ VEKİLLİĞİ DÖNEMİ (4 Ağustos – 18 Eylül 1919).....	52
1. Sinop'ta Osman Bey Hadisesi.....	52
C. FERİT BEY'İN VALİ VEKİLLİĞİ DÖNEMİ (17 Eylül – 18 Kasım 1919).....	54
1. Kastamonu'da İstanbul Hükümeti – Heyeti Temsiliye Çekişmesi.....	54
2. Kastamonu'da Heyeti Temsiliye Dönemi.....	55
3. Kastamonu'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kuruluşu.....	56
4. TBMM'nin Açılışına kadar İstanbul'la İlişkiler.....	59
5. Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Komisyonu ve Hanımlar Mitingi.....	62
6. Müderrisler ve Hocaların Yemini.....	67

D. PADİŞAH VAHDETTİN'İN BEYANNÂMESİ VE AKİSLERİ.....	68
1. Ali Rıza Paşa Kabinesinin Kastamonu'da Memnuniyetle Karşılanması ve Yeni Kabineye Destek Amacıyla Kastamonu'da Düzenlenen Miting.....	69
2. İstanbul Hükümetinin Kastamonu Valisini Mustafa Kemal Paşa'ya Şikayeti.....	72
E. KASTAMONU'DA MEBUS SEÇİMLERİ.....	74
F. ANTEP, URFA VE MARAŞ'IN İŞGALİNE KASTAMONU HALKININ TEPKİSİ.....	76
1. İşgali Protesto için Düzenlenen Miting ve İlgili Makamlara Çekilen Telgraflar ve Dahiliye Nezaretinin Cevabı.....	78
G. TÜRKİYE'Yİ PARÇALAMA GAYRETLERİ VE TEPKİLER.....	79
1. İstanbul'un Dini Merkez Haline Getirilerek Saltanatın Anadolu'ya Nakli Plâmnı Öğrenen Kastamonu Halkının Protesto Mitingi.....	79
2. İstanbul'da Hükümet Değişikliği, Ali Rıza Paşa Kabinesinin İstifası, Ferit Paşa'nın Tekrar İktidara Getirilmemesi Arzusunu Meclis-i Mebusana Bildiren Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Bildiri.....	84
3. İstanbul'un İşgali.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINDAN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR

A. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI VE SEÇİMLER.....	101
1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının Kastamonu'daki Yankıları.....	104
2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Padişaha Maruzatı.....	106
3. Mustafa Kemal Paşa'nın Devletlere Verdiği Nota.....	108
4. Safranbolu Hadisesi.....	110
5. Araç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İlk Kararları.....	112
B. DAMAT FERİT PAŞA HÜKÜMETİNİN BEYANNÂMESİ, ŞEYHÜLİSLAMIN FETVASI VE KARŞI FETVALAR.....	115
1. İstanbul Hükümetinin Beyannâmesi.....	115
2. Kuvây-ı Milliye Aleyhine Şeyhülislâmın Fetvaları.....	117
3. Anadolu Müftü ve Âlimlerinin Karşı Fetvaları.....	119
C. CİDE'DE MEYDANA GELEN TATSIZ OLAYLAR.....	121

D. SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI VE KASTAMONU'DAKİ TEPKİLER.....	121
E. TÜRK – RUS DOSTLUK ANTLAŞMASI.....	136
F. KASTAMONU'DA CUMA TALİMLERİ.....	140
G. MEHMET AKİF ERSOY'UN KASTAMONU'YA GELİŞİ.....	147
H. BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞININ KURULMASI VE KASTAMONU VİLAYETİ.....	149
I. KASTAMONU VE BOLU HAVALİSİ KUMANDANLIĞININ KURULUŞU VE MUHİTTİN PAŞA.....	162
1. İstiklâl Savaşı'nda Kurulan İlk Telsiz Telgraf İstasyonu.....	164
2. Menzil Mıntika Kumandanlığının Kuruluşu.....	165
İ. KASTAMONU İSTİKLAL MAHKEMELERİ.....	168
1. Birinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi ve Çalışmaları.....	169
2. İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi ve Çalışmaları.....	173
3. Cepheye Sevk edilen Askerlere Nasihat Amacıyla İrşat Heyetlerinin Kuruluşu.....	179
SONUÇ.....	183
BİBLİYOGRAFYA.....	187

ÖZET

Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nda bir destan yarattığını hep biliyoruz. Vatansever Kastamonu halkının bu destanda büyük payı vardır. Kastamonu işgal görmedi ama, vatanın elde kalan son parçası olduğunun bilincindeydi. Sevr Antlaşması'nda Türklere bırakılan toprakların en önemli yerinde bulunuyordu. İşgal edilmeyeceğinin hiçbir garantisi yoktu. Bunu çok iyi bilen Kastamonu halkı, işgal edilen yerlerin kurtarılması amacıyla canla, başla çalıştılar, Ankara'yı desteklediler, destan içinde destan yarattılar.

Osmanlı İmparatorluğu'nun bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırları içindeki toprakları on iki idarî bölüme ayrılmıştır. O illerden birisi olan Kastamonu'nun Valisi, 1872 yılında Kastamonu isimli bir gazete çıkarmaya başlamıştır. Kurtuluş Savaşı sırasında olağanüstü bir dönem yaşayan Kastamonu, eğitim ve kültür çalışmalarına da önem vermiştir. Savaşla ilgili bilgileri halka ulaştırabilmek için çeşitli basın – yayın kuruluşlarından yararlanmışlardır. Bu dönemde yayımlanan iki önemli gazeteden biri Kastamonu Vilâyet Gazetesi'dir. Gazete, başta Kastamonu kamuoyu olmak üzere, Türk Milletinin hislerine fevkalâde tercüman olmuş ve diğer millî yayın organları ile birlikte Kastamonu halkının müşterek sesini ilgili tüm mercilere duyurmayı başarmıştır.

Bu araştırmada, 1919 – 1923 yılları arasında Kastamonu'daki tüm siyasî, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler, Kastamonu Vilâyet Gazetesi ekseninde incelenmiştir. Bu dönemde Kastamonu'da yaşananlar, Kurtuluş Savaşı konusunda bize çok şey öğretmektedir.

ABSTRACT

We always knew that Turkey has created a legend in the War of Liberation. The Patriot People of Kastamonu has a far reaching influence on this legend. Kastamonu was not occupied, but it was aware of the fact that it was the last remaining part of the Motherland. It was situated on the most important part of the land which was left to Turks according to the Treaty of Sèvres. However, there was no guarantee that it would not be occupied. . People of Kastamonu knew this. So they worked with hearth and soul, they supported Ankara and they created legends within legends.

The territory of the Ottoman Empire that was located within the current national boundaries of the Turkish Republic was divided into twelve administrative areas. On 1872, a news paper named Kastamonu began to be published in the county of Kastamonu, which was also one of such administrative areas. Kastamonu experienced an extraordinary period during the War of Liberation, during which the city attached importance to studies on education and culture. Various press and publication organizations were used in order to inform the public about the ongoing war. One of the two important newspapers published in the period was “ Kastamonu Vilâyet Gazetesi (Kastamonu County Newspaper) ”. This newspaper was very efficient in addressing the emotions of the Turkish people, and especially the people of Kastamonu. Together with the other national publication organizations operating at the period, it nevertheless succeeded to convey the common voice of the Kastamonu people to all the relevant authorities.

Based on the Kastamonu, this study examines all the political, military, economic, social and cultural developments that occurred in Kastamonu between the years of 1919 – 1923. The event that took place in Kastamonu during this period teaches us a lot about the War of Liberation.

ÖNSÖZ

Kurtuluş Savaşı'nda Kastamonu bir kahramanlık diyarı olmuştur. Tarih içerisinde zaman zaman mühim bir yer teşkil eden Kastamonu, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında mütevazî imkânları ile ayakta durabilen tipik bir Anadolu şehridir. 1918'li yıllarda, Kastamonu halkı da Birinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarında nasibini almış, o dönemin yükünü hissetmiştir. Bilhassa Mondros Ateşkes Antlaşması'nın uygulanmaya başlamasından Kurtuluş Savaşı'na kadar geçen ara dönem, savaş hazırlıklarının yapıldığı Türk tarihinin önemli bir devresidir.

Mütareke; dönemi diye adlandırılabilir; Mondros Mütarekesinin; yürürlüğe girdiği 30 Ekim 1918'den, Kurtuluş Savaşı'nın başladığı 19 Mayıs 1919 tarihine kadar geçen zaman Türk tarihinin en kritik safhasıdır. Bu safhada Türk Milleti; devleti yıkılmış, orduları terhis edilmiş, geleceği belirsiz, ümitsiz bir dönem yaşamıştır. Bu en zor dönemde, Mustafa Kemal Atatürk gibi bir kahraman çıkmış, O günlerin mevcut imkânlarını en iyi şekilde değerlendirmiştir. Tarihin gördüğü en büyük devlet adamı ve komutan olarak değişik görüş ve düşünceler arasında dağınık duran milleti bir amaç etrafında birleştirmeyi başarabilmiştir. Elde kalan son imkânları bu kutsal gaye için harekete geçirmiştir. Kutsal gaye; Türk Milletinin esaretten kurtarılmasıdır.

Birinci Dünya Savaşı ve bunun takip eden mütareke ve Türk Kurtuluş Savaşı yılları boyunca Türklerin kontrolünde kalmış Kastamonu ve çevresinin durumu, savaşın sonuçlarına etkileri Türk tarihi açısından oldukça önemlidir.

Milli Mücadele döneminde Anadolu'nun giriş kapısı sayılan Kastamonu, düşman işgal bölgesinin hemen yanında bulunması ve Batı cephesinin ikmal merkezlerinden biri olması sebebi ile tarih içerisinde önemli bir misyona sahiptir. O nedenle Milli Mücadele tarihi ile ilgili araştırmalarda, cephe gerisinde yaşayan insanlar, cephe gerisinde yaşananlar, cepheye sağlanan lojistik destek ve diğer katkılar ile bunun için gösterdikleri çabaların da ağırlıklı olarak ele alınması gerekmektedir.

Bu tür faaliyetlerin en yoğun yaşandığı illerden biri olan Kastamonu'daki bu aktiviteyi ortaya koymanın, bölgenin Milli Mücadele tarihindeki önemini göstermesi açısından yararlı olacağı noktasından hareketle bu çalışma yapılmıştır.

Türk Milletinin İstiklâl Savaşı'nda bir destan yazdığını hepimiz bilmekteyiz. Bilinçli, vatansever Kastamonu halkının bu destanda büyük payı vardır. Kastamonu işgal görmedi ama, vatanın elde kalan son parçası olduğunun bilincindeydi. Sevr Antlaşması'nda Türklere lütfedilen küçük bölgenin en önemli yerinde bulunuyordu. İşgal edilmeyeceğinin hiçbir garantisi de yoktu. Bunu çok iyi bilen Kastamonu halkı, işgal edilen yerlerin kurtarılması amacıyla canla başla çalışmışlar, var güçleriyle Ankara'yı desteklemişlerdir. Kastamonu kimliği, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihiyle de bütünleşmiş, Kastamonu halkının gösterdiği eşsiz fedakarlık bütün Türk Milletinin daima minnetle hatırlayacağı aziz bir davranış olarak tarihe intikal etmiştir.

Kastamonu'nun yakın tarihine baktığımızda yenileşme hareketlerinde de diğer Vilâyetlerden önde olduğu görülmektedir. Özellikle eğitim ve kültür alanında yapılan atılımlar fevkalade önemlidir. 1868 yılında Kastamonu Vilâyet Matbaası kurulmuş olup 1937 yılına kadar hizmet vermiştir. 1872 yılından 1938 yılına kadar 66 yıl süreyle Vilâyetin resmi yayın organı olan Kastamonu Gazetesi çıkarılmıştır.

Milli Mücadele döneminde savaş haberlerini ve benzeri diğer her tür bilgiyi verecek olan kaynak gazeteler olmuştur. Çünkü Radyo ve Televizyon gibi iletişim araçları mevcut değildir. Yukarıda zikrettiğimiz Kastamonu halkının bütün bu gayretleri, o dönemin mahalli gazetelerinden birisi olan Kastamonu Vilâyet Gazetesi'ne de yansımıştır. Dolayısıyla, Tez konumuz gereği, Mütareke, Türk Kurtuluş Savaşı yılları ile bu dönemin doğal sonucu olan Türk Devrimi Kastamonu'da yayımlanan mahalli gazetelerden takip edilmiştir. Kastamonu Vilâyet Gazetesi eksenli bir araştırma yapılmış, bazı bölümlerde Kastamonu'da askerî ve mülkî idare, halk ve gönüllü kuruluşların oluşturduğu Milli Mücadele Ruhu ile cephe gerisinin özelliklerinin tam olarak yansıtılması amacıyla, aynı dönemde yayımlanan ve Kurtuluş Savaşı'nı destekleyen bir yayın politikası izleyen Açıksöz Gazetesi'nden de alıntılar yapılmıştır.

Çalışmamızın Birinci bölümünde, Osmanlı Devleti'nde Basın faaliyetleri kapsamında Matbaanın Kuruluşu ile Yabancı ve Türkçe Basın etkinlikleri ele alınarak Kastamonu'daki Basın çalışmaları üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölümde, Osmanlı Devleti'nde Vilâyet Gazeteciliği konusundan sonra, araştırmamıza birinci derecede kaynaklık yapan Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin Kuruluşu, Gazetenin teknik tanıtımı, yayın politikası ve incelediği konular incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar geçen zaman diliminde; Milli Mücadeleye Hazırlık döneminde Kastamonu'da gelişen askeri ve sosyal hadiseler ile bu dönemde görev yapan Valiler ve cereyan eden olaylar üzerinde durulmuştur.

Dördüncü ve son bölümde ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından Cumhuriyetin İlânı'na kadar olan dönemde, Kastamonu ve havalisinde yaşanan siyasî, sosyal ve askerî olaylar incelenmiştir.

Araştırmamızın, Kastamonu'nun Milli Mücadele tarihi bakımından, ayrıca Kastamonu'nun basın tarihi açısından tanıtılmasına katkı sağlayacağı kanaatindeyim.

Bu konuda beni çalışma yapmaya sevk eden, yönlendiren, çalışma süresince yardımlarını esirgemeyen değerli bilim adamı ve hocam Sayın Profesör Sabahattin ÖZEL'e bilhassa teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmamı yaptığım Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsünün tüm çalışanlarına, araştırmalarımı gerçekleştirdiğim Kastamonu İl Halk Kütüphanesi personeline, çalışmam esnasında desteğini gördüğüm Kastamonu Valiliği, Kent Tarihi Müzesi Müdürü Sayın Fahri ÖZBEK'e şükranlarımı sunarım.

Adem KÖPRÜLÜOĞLU

KISALTMALAR

a. g. e.	adı geçen eser
a. g. m.	adı geçen makale
AİTİA	Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi
bkz.	bakınız
c.	cilt
nr.	numara
s.	sayfa
vb.	ve benzeri

GİRİŞ

OSMANLI DEVLETİ'NDE BASIN, VİLAYET GAZETECİLİĞİ VE KASTAMONU BASINI

A – Matbaanın Tesisi ve İlk Basım Faaliyetleri :

Basın; günlük ya da haftalık olarak düzenli ve güncel olaylara ilişkin haberleri, birtakım görüşleri ve makalelerle kamuoyunun ilgisini çekecek başta bilgileri içeren yayınların bütünüdür ¹. Genellikle Basın kavramı, “Gazete, dergi, gibi belirli zamanlarda çıkan yayınların bütünü, matbuat” şeklinde açıklanmaktadır ². Basın, aynı zamanda ekonomik bir sektörün de ismidir ve yayıncılık yani matbaacılık böyle bir sektörün oluşmasına imkân vermiştir.

Osmanlı matbaacılığının ilk ürününü verdiği tarih 1729’dur ama daha evvelki tarihlerde Osmanlı ülkesinde basım faaliyetlerinin olduğundan bahsedilmekte söz konusu basım işleriyle daha çok Yahudi, Ermeni ve Rum asıllı Osmanlı yurttaşlarının uğraştıkları görülmektedir.

Osmanlı Devleti’nde ilk basımevi, Johannes Gutenberg’in Avrupa’da 1455’te ilk kitap olarak İncil’i basmasından kırk yıl sonra kurulmuştur. İspanya’dan uzaklaştırılan Yahudilerden bazıları Osmanlı Devleti’ne sığınırken, ilk basımevini yanlarında getirmişlerdir. İlk Osmanlı basımevini, Musevi asıllı Osmanlı yurttaşları David ve Samuel Nahmes kardeşler 1494’te kurmuşlardır. Osmanlı ülkesinde kurulan bu ilk basımevinde baskısı yapılan ilk kitap da Hazreti Musa'nın Beş Kitap isimli kitabıdır ³.

16.yüzyıl başlarında ise Selanik, Halep, Edirne şehirlerinde Musevi basımevleri kurulmuştur. Bunun yanı sıra İstanbul’da 1567’de Ermeni, 1627’de Rum basımevleri tesis edilmiştir. Öyle ki 1494 – 1729 yılları arasında azınlıklar ve yabancı misyonlarca Osmanlı ülkesinde açılan basımevi sayısının 37’yi bulduğu sanılmaktadır.

1 Hasan Refik Ertuğ, **Basın ve Yayın Tarihi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1955, s. 4.

2 **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Cilt 1, Ankara, 1988, s. 145.

3 Avram Galanti, **Türkler ve Yahudiler Tarihi**, Tan Matbaası, İstanbul, 1947, s.7.

Mevcut bilgilere göre Osmanlı Devleti'ndeki basımevlerinin hiçbirisinde kitaplar Türk diliyle basılmamaktaydı. Bunun temel nedeni ise, onbinlerce insanın el yazması yoluyla geçimini sürdürdüğü İstanbul'da bu çevrelerin çıkarlarının bozulmak istenmemesiydi ⁴.

Osmanlı Devleti'nin gerileme dönemine girdiği ve büyük sıkıntılarla karşılaştığı 18.yüzyılda, basımevi kurmak Osmanlı Türkleri için de giderek bir soruna dönüşmüştür. Neticede iki müteşebbis zatın gayretleri sayesinde ilk Türk basımevi kurulmuş ve ilk Türkçe kitap basımı gerçekleştirilebilmiştir.

1729 yılında ilk Türkçe kitabı basma şerefine nail olan İbrahim Müteferrika (1674–1745), aslen Macar ve Hıristiyanlığın Kalvenizm mezhebinden olup, papazlık eğitimi aldığı sırada Türk akıncılarına esir düşmüş ve İstanbul'a getirilmiştir (1692). Burada Müslüman olup, çağının İslamî bilgilerini ve Türkçe'yi öğrenmiştir ⁵.

İbrahim Müteferrika ⁶ 1719'da hazırladığı şimşir üzerine oyma bir Marmara haritası klişesini dönemin Sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Bu klişenin üzerinde “Benim devletlü efendim, eğer fermanınız olursa daha büyükleri yapılır, sene 1132 – 1719” ifadesi yazılıdır. Basımevi konusunda İbrahim Müteferrika'ya destek olan kişi Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin oğlu Sait Efendi'dir. Sait Efendi dönemin Paris Elçisi olan babasıyla birlikte Paris'e gitmiş, Batı medeniyetinin ilerleyişini, matbaa tekniklerini ve bunun yararlarını yerinde görmüştür. Dört yıl Paris'te kaldıktan sonra 1724'te İstanbul'a dönünce matbaa kurmak için girişimlere başlamış ve önceden tanıdığı, Dergâh-ı Âli müteferrikalarından tercüman İbrahim Efendi'yi kendine yardımcı olarak almıştır ⁷.

4 Ali Gevgili, “Türkiye Basını” , **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.1, İstanbul, 1990, s. 203.

5 İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 611.

6 İbrahim Müteferrika, “Yirmisekiz Çelebizâde Said Mehmed efendi (paşa) ile beraber İstanbul'da ilk Türk matbaasını kurarak irfan hayatımıza hizmet eden değerli bir zattır. İbrahim Müteferrika, matbaacılığından dolayı Basmacı İbrahim Efendi diye meşhurdur” (İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C.IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara, 1988, s. 611).

7 M.Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Yayınevi, İstanbul, 1982, s. 145.

İbrahim Müteferrika 1726 tarihinde matbaacılığın gerekliliği, önemi ve faydası üzerine “Vesiletü't-tabaa” adıyla bir risale yazmış ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa'ya sunmuştur. Sait Efendi ile anlaştıktan sonra bir dilekçe ile matbaa ruhsatını, bunun için Şeyhülislam fetvasıyla birlikte Padişah'tan da bir ferman istemiştir⁸.

1727 yılı Temmuz ayında Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı esnasında Şeyhülislam Yenişehirli Abdullah Efendi'nin fetvası ve Padişah III. Ahmet'in fermanıyla; dinî eserlerin basılmaması şartıyla matbaa tesis edilmesine izin verilmiştir⁹.

Alınan fetva ile özellikle hattatların sektörüne zarar vermemek için pozitif bilimlere ilişkin eserlerin kitap halinde basılmasına izin verilmiştir. Dolayısıyla hattatlar da dini içerikli kitap yazmaya devam edeceklerdir.

Bu sûretle İbrahim Müteferrika ve Sait Efendi ilk Türk basımevini 14 – 16 Aralık 1727'de kurabilmişlerdir¹⁰. “Dârü't-Tıbaat'ül-Âmire” adıyla faaliyete geçen bu ilk matbaa, İbrahim Müteferrika'nın İstanbul'da Sultan Selim semtindeki evinin altında tesis edilmiştir. Matbaada ilk basılan kitap ise, Arapçadan Türkçeye, “Kitab-ı Lügat-ı Vankulu” olup, iki cilttir ve basım tarihi 1729'dur¹¹. Kurucusunun adına izafeten Müteferrika Matbaası denilen bu basımevinde, 1742 yılına kadar çoğu tarih, coğrafya, gramer ve lügat türünde olmak üzere toplam 17 kitap¹² basılmıştır¹³.

İbrahim Müteferrika'nın kurduğu ilk Osmanlı matbaasından sonraki ikinci matbaa, 1795'te açılan “Hendesehane Matbaası”dır. Fransız Elçiliğinin kurduğu matbaa ise önemli bir faaliyette bulunamamıştır. 18.yüzyılda gelişemeyen Osmanlı matbaacılığı, 19.yüzyılın başında bu defa devletin bizzat matbaa kurmasıyla yeni bir döneme girmiştir. 1802'de faaliyetine başlayan bu matbaa, “Darü't-Tıbaatü'l-Cedide” adını taşımaktadır ve Üsküdar'da kurulduğu için “Üsküdar Matbaası” olarak da bilinmektedir¹⁴.

8 Adnan Adıvar, **Osmanlı Türklerinde İlim**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982, s. 150.

9 Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 513.

10 Gevgili, **a. g. m.**, s. 203.

11 Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s. 514.

12 Osmanlı Devleti'nde İstanbul'da kurulan ilk matbaada basılan kitaplar hakkında bkz. İnuğur, **a. g. e.**, s. 158.

13 Gevgili, **a. g. m.**, s. 204.

14 Nuri Akbayar, “Osmanlı Yayıncılığı”, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c.IV, İstanbul, 1985, s. 1682.

B – Matbaacılığın Gelişmesi Ve İlk Basın Faaliyetleri :

Osmanlı ülkesinde gayrimüslim kesimlerle Balkanlar'daki Slav grupları tarafından açılan basımevlerinden ancak uzun yıllar geçtikten sonra İstanbul'da ilk Türk basımevinin ortaya çıkarılabilmesi önemli bir girişim olmasının yanında, gecikmeden dolayı ülkede gazete yayıncılığının başlatılması noktasında yetersiz kalmıştır.

Osmanlı matbaacılığının 1730'larda tesis edilmiş olmasına rağmen 1870'lere kadar gerçek anlamda bir yayın ortamının oluştuğundan söz etmek bir hayli zordur. Arada geçen sürede Osmanlı toplumu birçok alanda önemli değişimler yaşamış ise de kültür alanındaki değişim çok yavaş seyretmiştir. Bunun nedenlerinin başında Osmanlı modernleşmesinin temel hedefleri arasında kültürel modernleşmenin en son sırada gelmesi yer almaktadır. Tanzimat'ın ilânından sonra ise kültürel modernleşme öne geçmiş, yeni bir aydın tipinin ortaya çıkmasıyla birlikte bu aydınların Batı'dan aktardığı araçlardan olan gazete ve dergi, yeni bir yayın dünyasının oluşmasına katkı sağlamıştır¹⁵.

19.yüzyılda matbaacılığın gelişmesine esas katkıyı basının yaptığını görmekteyiz. Basının gelişmesi, bir taraftan yeni matbaaların tesis edilmesine yol açarken, diğer taraftan okuyucu sayısının artmasına hatta kitap ekleri vermek, kitap ilânları yayınlamak sûretiyle basıncılığın yani yayımcılığın gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Basının gelişmesine ön ayak olmuş, Osmanlı Devleti'ndeki ilk matbaa "Takvimhâne-i Amire" dir. II. Mahmut tarafından **Takvîm-i Vekâyî**'nin basılması için Beyrut'ta kurulan matbaa, 1864'te Topkapı sur içinde bir binaya taşınmış bilâhare Üsküdar'da kurulan "Darü't-Tıbaatü'l-Cedide" isimindeki matbaa ile birleştirilerek "Matbaa-i Amire" adını almıştır ve Cumhuriyet dönemine kadar faaliyetini devam ettirmiştir¹⁶.

15 Akbayar, **a. g. m.**, s. 1680 .

16 Orhan Koloğlu, "Türkçe – Dışı Basın", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul, 1985, s. 95.

17 Gevgili, **a. g. m.**, s. 203.

18 Gevgili, **a. g. m.**, s. 203.

1 – Osmanlı Devleti’nde Yabancı Basın :

1795 ve 1796’da İstanbul’daki Fransız Elçiliği bazı haber bültenleri yayımlamıştır ¹⁷. Osmanlı Devleti’nde bilinen ilk gazete, Fransız İhtilâli üzerine, İstanbul’daki Fransız Elçiliği’nce çıkarılmıştır. Elçilik binasında kurulan bir basımevinde Osmanlı ülkesinde ilk kez 1795 ortalarında bir gazete yayımlanmıştır. Fransızca olarak çıkan kısa ömürlü gazete, **Bulletin des Nouvelles** adını taşımaktadır ¹⁸.

İstanbul’da yabancı kesimlerin çıkardığı ikinci gazete, yine Fransızlar tarafından yayımlanmıştır. Fransızca olarak basılan bu gazete ise Gazette Française de Constantinople (1796 – 1798) adını taşımaktadır ¹⁹.

Bu dönemde çıkan üçüncü gazete, 1821 yılında İzmir’de Alexandre Blacque adlı Fransız bir avukat tarafından yayımlanan **Le Spectateur Oriental**’dır. Bu gazete, Yunan sorunu sırasında Fransız politikasına aykırı davranarak Osmanlı Devleti’nden yana bir tutum takınmıştır. Ancak bu Fransız Konsolosluğu’na hoş karşılanmamış, bir müddet sonra da gazete kapatılmıştır. Sahibi Blacque ise 1826 yılından itibaren **Le Courier de Smyrne** isimli gazeteyi yayımlamıştır ²⁰.

Osmanlı ülkesinde 1830’lu yıllardan itibaren yabancı dilde yayın yapan birçok gazete mevcut olup bunlardan bazıları şunlardır:

- **Courrier d’Orient** (1854)
- **Echo de L’Orient** (1838 – 1845)
- **İmpertial** (1841 – 1912)
- **Journal de Smyrne** (1833 – 1915)
- **Journal de Constantinople** (1846 – 1866)
- **La Reforme** (1869 – 1922)
- **La Turquie** (1866)
- **Levant Herald** (1867)
- **Presse Orient** (1849 – 1854)
- **Revved’d’Orient** (1871)
- **Stambeul** (1875 – 1964)’dır ²¹.

19 Alemdar Korkmaz, **Türkiye’de Yayınlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi (İstanbul 1875 – 1964)**, AİTİA Yayınları, Ankara, 1980, s. 3.

20 Koloğlu, **a. g. m.**, s. 95.

21 İnuğur, **a. g. e.**, s. 170 – 171.

2 – Osmanlı Devleti’nde Türkçe Basın :

Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde Türkçe olarak yayımlanan ilk gazete, 20 Kasım 1828’de Kahire’de Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından çıkartılan **Vakâyi-i Mısriye**’ dir. Sol sütunu Arapça, sağ sütunu Türkçe olan gazete, Valiliğin kararlarını yönetici kadrolara ulaştırmak amacıyla yayımlanmıştır. Haftalık olan Vakâyi-i Mısriye, Hıdiv İsmail Paşa dönemine (1863 – 1879) kadar iki dilli yapısını korumuş, bundan sonra yalnız Arapça olarak çıkmıştır ²².

Türkiye’de ilk gazete, II. Mahmut zamanında çıkan **Takvîm-i Vekayî**’dir. Sultan II. Mahmut ve Babîâli, yürütmekte oldukları merkeziyetçi reformlar çerçevesinde devlet idaresinin sesini daha etkin olarak duyurabilmek amacıyla resmî bir gazetenin yayınlanmasını gerekli bulmaktaydılar. Bu amaçla, daha önceden İzmir’de yerel Fransızca gazete yayınlamış olan Alexandre Blacque ile anlaşmak sûretiyle resmî bir gazete çıkarma kararı alındı. 11 Kasım 1831’de Takvîm-i Vekayî yayın hayatına girdi. Haftada bir defa çıkan bu gazetede, kısmen devletin içişlerine, kısmen de yabancı ülkelere dair haberlere yer verilmekteydi. Takvîm-i Vekayî, resmi gazete kimliği ile yayınlarını bazı aralıklarla Osmanlı Devleti’nin sona erdiği 4 Kasım 1922’ye kadar devam ettirmiştir ²³.

Türkiye’de özel sektör tarafından ilk Türkçe gazete ise, İstanbul’da ticaretle uğraşan William Churchill adlı bir İngiliz yurttaşı tarafından çıkarılan **Cerîde-i Havâdis**’tir.

William Churchill’in 3 Temmuz 1840’ta yayın hayatına başlayan gazetesi Cerîde-i Havâdis, bir anlamda 1839 Tanzimat Fermanı’nın basın-yayın alanına dolaylı olarak yansması gibidir. Devletin maddi desteği nedeniyle basın tarihçileri tarafından yarı resmi gazete olarak da nitelendirilmiştir ²⁴.

Türk vatandaşlarının kendi girişimleriyle özel olarak bir Türkçe gazete yayımlamaları ancak 1860’larda gerçekleşebilmiştir. Devlet görevlisi olarak Fransa’da buldukları dönemde toplumsal gelişmelerde basının oynadığı rolü yakından gören Şinasi ile Agâh Efendi yurda döndükten ve uzunca bir uğraştan sonra özel bir günlük gazete çıkarmak için devletten izin alabilmişlerdir.

22 Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, c. I, İstanbul, 1985, s. 70.

23 Vedat Günyol, “Matbuat” , **İslâm Ansiklopedisi**, c.VII. , Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972, s. 368. , ayrıca bkz. Gevgili, **a. g. m.** , s. 204.

24 Gevgili, **a. g. m.** , s. 204.

21 Ekim 1860'ta ilk sayısını yayımlayan bu gazete **Tercümân-ı Ahvâl**'dir. Haftada iki gün olarak başlayan yanı, gördüğü ilgi üzerine haftada beş güne çıkmıştır. Ancak siyasal koşullardaki ağırlaşma ve basında giderek artan rekabet karşısında 11 Mart 1866'da çıkan 792. sayısıyla yayımına son vermiştir²⁵.

Tercümân-ı Ahvâl'den bir sene sonra çıkmış olan **Tasvir-i Efkâr** ise, onun açtığı yolda daha ileri bir noktaya işaret etmektedir. Tasvir-i Efkâr, ilk 24 sayısının çıkışında Tercümân-ı Ahvâl'e katkıda bulunmuş olan Şinasi tarafından, onun takip ettiği prosedür aynen tatbik edilerek 28 Haziran 1862'de çıkarılmıştır. Gazete daha sonra Namık Kemal ve Recaizade Mahmut Ekrem tarafından idare edilmiştir²⁶.

Bu tarihlerde İstanbul'da daha başka gazeteler de çıkmış ise de 1870 yılına kadar bunların sayısı 10'u geçmemiştir. Vilâyetlerde de vilâyet gazeteleri çıkmıştır²⁷. İstanbul'da ilk Türkçe gazete 1831 yılında çıkmış olmasına rağmen, vilâyetlerde ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısına doğru yayımlanmaya başlamıştır²⁸.

C – Osmanlı Devleti'nde Vilâyet Gazeteciliği ve Kastamonu Basını :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Tanzimat dönemi basın faaliyetlerinin ürünü olan bir yayın organıdır. Dolayısıyla bir Vilâyet gazetesidir. Gazetenin yayın hayatını değerlendirirken, vilâyet gazetelerinin çıkarılış amacını ve genel bir tanıtımını yapmak lüzumu vardır.

Tanzimat döneminde, gazete ve dergi mahiyetindeki süreli yayınlar önce başkent İstanbul'da gelişme göstermiştir. Bununla birlikte dönemin sonlarında Vilâyet teşkilatının tesis edilmesine paralel olarak taşra basını da ortaya çıkmıştır.

Toplumlara etkisi ve faydası açısından gazetelerin öğretici yönü daha Takvim-i Vekayi'den itibaren anlaşılmıştır. Bu nedenle çeşitli merkezlerde matbaalar kurulmuştur. Buralarda bir taraftan bölgenin evrak ve kırtasiye ihtiyacı karşılanırken, diğer taraftan da kitaplar basılmıştır. Bu beklentiler Vilâyet teşkilatıyla birlikte gerçekleşme aşamasına ulaşmıştır²⁹.

25 Gevgili, **a. g. m.** , s. 204 , ayrıca bkz. Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c.I, İstanbul , 1985, s. 76.

26 Nesimi Yazıcı, **Tanzimat Dönemi Basını Konusunda Bir Değerlendirme**, Tanzimat'ın 150.Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumundan ayrı basım Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara , 1944 , s. 67 – 68.

27 Şam, Halep, Tuna, Konya, Kastamonu, Bağdat, Edirne vb.

28 Ertuğ, **a. g. e.** , s. 178.

29 Yazıcı, **a. g. e.** , s. 72.

Tanzimatın İlanından sonra, mahalli idareler ile ilgili ilk büyük düzenleme 7 Kasım 1864 tarihinde çıkarılan bir nizamname ile yapılmıştır. Bu nizamname ile eyalet sistemi kaldırılarak yerine Vilâyet sistemi getirilmiştir. Fransız idare sistemi örnek alınarak oluşturulan nizamnamenin hükümleri bir anda değil, fakat aşamalar içinde uygulamaya konulmuştur. İlk uygulama nizamnamenin çıkmasından önce, 8 Ekim 1864 tarihinde yayımlanan Tuna Vilâyeti nizamnamesi ile Tuna Vilâyetinde başlanmıştır³⁰. Buradaki uygulamalardan kısa sürede olumlu sonuçlar alınması üzerine uygulama bütün ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir³¹.

Bu uygulamanın ilk örneği; Niş, Silistre ve Vidin'in birleştirilmesi ile oluşturulan Tuna Vilâyetinde, 14 Mart 1865'te Türkçe – Bulgarca yayımlanan “Tuna” gazetesidir³².

Vilâyet matbaalarının kurulmasının ve buralarda resmi Vilâyet gazetelerinin çıkarılmaya başlanmasının ülkede gazeteciliğin yayılıp, gelişmesinde ve kültür hayatının yükselmesinde olumlu katkıları olmuştur. Nitekim, taşrada çıktıkları bölgelerin hemen tamamının ilk gazeteleri olan bu yayın organları, birer okul görevini üstlenmiştir ve bir kısmı Cumhuriyet döneminde bile varlığını devam ettirmiştir. Vilâyet matbaaları oluşturdukları altyapı ile başlıca gazete ve dergilerin çıkmasına imkan sağlamıştır. Ayrıca, bu matbaalarda değişik eserler basılmıştır. Bölge gazeteleri, birbirlerini yakından takip ettiklerinden sık sık iktibaslarla bulunmuşlar ve duyurulmasında fayda görülen haberler, bu vasıta ile ülke geneline yayılmıştır³³.

Kastamonu'da basını incelemek için ilk olarak basım faaliyetlerini incelememiz gerekmektedir. Kastamonu'da basım faaliyetleri “Kastamonu Vilâyet Matbaası” olarak şimdiki Endüstri Meslek Lisesi'nin başlangıcı olan Islahane binasının bir kısmında Hicri 1285, Miladi 1868 yılında başlamıştır. Bu matbaa Vali Mehmet Reşit Paşa'nın gayretleri ile oluşturulmuştur. Matbaa için gerekli makine ve malzeme İstanbul'dan temin edilmiştir³⁴.

30 Bu nizamname ile Niş, Üsküp, Silistre, Vidin eyaletleri birleştirilerek Tuna Vilâyeti oluşturuldu. Vecihi Tönük, **Türkiye'de İdare Teşkilatı**, Ankara, 1945, s. 136.

31 Bülent Varlık, “Yerli Basımın Öncüsü Vilâyet Gazeteleri” , **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, İstanbul, 1985, c. I , s. 99.

32 Orhan Koloğlu, “Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi” , **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c. I, İstanbul, 1985, s. 94.

33 Yazıcı, **a. g. e.** , s. 74 – 75.

34 Aziz Demircioğlu, **Yüz yıllık Kastamonu Basını**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1973, s. 2.

Matbaanın, tespit edilen ilk yayını kuruluşunun ertesi yılı basılan 1 numaralı Salnâme-i Kastamonu'dur. Bu eser, yıllık kitap şeklinde 12 x 18 ebadında basılmıştır³⁵. Daha sonra bu matbaada **Kastamonu Vilâyet Gazetesi** de 1872 yılından itibaren basılmaya başlanmıştır. Kuruluşundan itibaren, özellikle resmi dairelerin çeşitli defter ve cetvellerini de basmaya başlayan Vilâyet Matbaası için Vali Abdurrahman Paşa, 1888 yılında yeni makine ve hurufat getirttiği gibi Islahhane'de bulunan matbaa için şimdiki Cumhuriyet Meydanı'nın kuzey doğusundaki bölüme taştan iki katlı çok güzel müstakil bir matbaa binası da inşa ettirmiştir³⁶.

1925 yılından itibaren, Kastamonu merkeziyle bazı ilçelerinde özel matbaalar kurulmuş, çeşitli gazete ve dergiler basılmıştır. Ancak Kastamonu'daki basın – yayın faaliyetlerinde bütün ağırlığın “Kastamonu Vilâyet Matbaası” üzerinde toplandığı bir gerçektir³⁷. Kastamonu basını için Kastamonu Vilâyet Matbaası ne kadar önemli ise, bu sektörün gelişmesinde diğer özel basım hanelerin de bir o kadar önemi vardır. Bu matbaalar özel sektörün gayretleri ile faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Vilâyet Matbaasının yanında kuruluşu kesin olarak bilinen ilk matbaa 1925 yılında açılan İnebolu Hayrettin Matbaası'dır. 1925 – 1931 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Birlik Matbaası (Şen Kral Matbaası) 1942 – 1946, Kral Matbaası 1946 – 1947, Doğrusöz Matbaası 1945 – (?), Kastamonu Matbaası 1950 – (?) tarihleri arasında faaliyetini sürdürmüşlerdir. 1973 yılında açılan Doğrusöz, Yenises ve Yeni Kastamonu Matbaaları ise günümüzde faaliyetlerine devam etmektedir³⁸.

Kastamonu basını için en önemli kaynaklar şüphesiz gazeteler ve dergilerdir. Kastamonu basını, amacı gereği, oluşturulan Kastamonu Vilâyet Matbaası'nda (1868) basılan **Kastamonu Vilâyet Gazetesi** ile başlamaktadır (1872). Araştırma konumuza kaynaklık eden bu gazeteye ait en eski nüshalar, 1882 yılına kadar gitmektedir. 1872 – 1882 yılları arasındaki on yıllık döneme ait gazete nüshaları mevcut değildir.

35 Demircioğlu, a. g. e. , s. 5.

36 Demircioğlu, a. g. e. , s. 9.

37 Tahsin Nahit Uygur, “Kastamonu Vilâyet Matbaasında Basılan Eserler” , **Müteferrika Güz**, İstanbul , 1995, nr. 7, s. 22.

38 Demircioğlu, a. g. e. , s. 10 – 11.

Kastamonu'da 1908'e kadar, ikinci bir gazete çıkmamıştır. 1908'deki II. Meşrutiyet'e kadar Anadolu'da gayri resmi olarak çıkarılan hiçbir gazeteye rastlanmamıştır. Gazeteler, Meşrutiyet'in verdiği hürriyetle, sansürsüz olarak çıkmaya başlamıştır. Bunların bir kısmı iktidara geçen İttihat ve Terakki Fırkası'nın yayın organı iken, bazıları da ona karşı yayınlanan muhalif gazetelerdir. II. Meclis-i Mebusan'ın toplandığı gün 17 Aralık 1908 tarihinde Kastamonu'da **Köroğlu** isimli bir gazete yayınına başlamıştır. Bu gazete iktidara geçen İttihat ve Terakki Fırkası'nın Kastamonu teşkilatının yayın organı olduğunu ilân etmiştir ³⁹.

Kastamonu'da, Kastamonu basın tarihini aydınlatabilecek birçok gazete ve dergi yayımlanmıştır ki; bunlardan bazıları şunlardır:

Köroğlu Gazetesi	(Aralık 1908 – Kasım 1918)
Serbaz Gazetesi	(Mart 1909 – Mayıs 1909)
Nazikter Gazetesi	(Mayıs 1910 – Mart 1928)
Şûle Gazetesi	(Aralık 1910 – Ocak 1911)
Ilgaz Gazetesi	(Mart 1911 – Mayıs 1911)
Zafer Gazetesi	(Aralık 1911 – Eylül 1919)
Yeşil Ilgaz Gazetesi	(Kasım 1918 – Şubat 1919)
Açıksöz Gazetesi	(Haziran 1919 – Aralık 1931)
Tiraje Dergisi	(12 Şubat 1910 – 6 Ağustos 1910)
Gençlik Dergisi	(Ekim 1920 – Haziran 1921)
Sebilürreşad Dergisi	(Kasım 1920 – Aralık 1920) ⁴⁰ .

39 Aziz Demircioğlu, “Kastamonu Basın Tarihi Hakkında Notlar” , **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu** , Ayyıldız Matbaası , Ankara, 1989, s. 154.

40 Aziz Demircioğlu, **Yüz yıllık Kastamonu Basını**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1973, s. 27 – 52.

BİRİNCİ BÖLÜM

KASTAMONU VİLAYET GAZETESİNİN KURULUŞ AMACI VE YAYIN HAYATI

A – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ’NİN KURULUŞU

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Vilâyet gazeteciliği ekseninde yayın hayatına Miladî Mart 1872, Hicrî 1289 tarihlerinde başlamıştır. Kastamonu Vilâyet Matbaasında ilk baskısı yapılmıştır. Ancak ulaşılabilen en eski nüsha Hicrî 30 Ramazan 1293, Miladî 18 Ekim 1876 tarihli ve yayın yılının 4. yayın yılı, sayısının da 154 olduğu anlaşılan nüshadır ⁴¹. Gazetenin, 1 Nisan 1882 tarihli nüshasından itibaren düzenli ve sistematik bir biçimde tasnif edilmiş koleksiyonları, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi arşivinde bulunmaktadır. Gazetenin çıkarılışında, o dönemin valilerinin yanında, matbaanın ilk müdürü olan Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi’nin üstün gayretleri vardır. Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi’nin gazete için yaptıklarına dair Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde çıkan bir yazıda bu şahsın meziyetleri şu şekilde belirtilmiştir: “Matbaa-i Vilâyet Müdürü Hafız Hüsnü Efendi ihtiyarlığından ve artık matbaa ile iştigale takatsizliğinden bil-bahis tekaüdü icra edilmek üzere istifasını vermiştir” ifadelerinin ardından bu şahsın kırk seneden daha fazla süren görevi süresince, matbaa müdürlüğü ve memurluğu yaptığı zikredilerek, matbaaya çok büyük hizmetleri olduğu hatırlatılmaktadır.

Gazete, Vilâyet matbaasının çok modern olduğunu, İstanbul’daki matbaalar ile eş değerde olduğunu, bu durumun matbaa müdürü Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi sayesinde olduğunu ifade etmektedir. Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi’nin girişken karakterinden de bahsedilerek, onun matbaacılığın yanında dokumacılık, halıcılık gibi alanlarda da Kastamonu halkına “Çakar” adlı şirketi ile hizmet verdiği övücü ifadelerle anlatılmaktadır.

Ayrıca Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi’nin görev değişikliği ile yerine gelen şahıs da, gazetede belirtilmektedir. Buna göre Matbaa Müdürü, daha önce litografya memuru olan Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi’nin kardeşi, Ahmet Efendi olmuştur ⁴².

41 Demircioğlu, a. g. e. , s. 18 – 19.

42 **Kastamonu**, 1 Mart 1326 (14 Mart 1910), nr. 1831, s. 1. (Görev değişikliği ile ilgili Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi’nin meziyetlerini anlatan bir yazıdır), Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Kastamonu Meşahiri**, yayına hazırlayan; Mustafa Eski, Ayyıldız Matbaası , Ankara, 1990, s. 27 – 30.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, haftalık bir gazeteydi. Bu durum gazetede, “Vilâyetin haftada bir defa çıkar, resmi gazetesidir” ifadesi ile belirtilmiştir. Gazete, dini bayramlara (Kurban ve Ramazan Bayramı) tesadüf eden günlerde baskı yapmamakta, dolayısıyla o hafta gazete çıkarılmamaktadır. Gazete bu durumu “itizar”, “ihtar ve itizar” gibi başlıklar altında okuyucuya duyurmaktadır: “Arefeye ve eyyam-ı iyde tesadüfü hasebi ile geçen hafta gazetemin tab’ ve neşr olunamamasından dolayı suret-i mahsusada müşterilerimize beyan-ı mazeret ederiz”⁴³. “Gazetemizin yevm neşri olan geçen Çarşamba günü ezhaye-i iyd (iyd-i ezhaye) şerife müsadif olduğundan iyd-i mezkure hürmeten bi’z-zarure geçen hafta gazete çıkarılmamıştır”⁴⁴.

Gazete yayınlanış günü olarak Pazartesi ya da Çarşamba günlerini belirlemiştir. Pazartesi günleri çıkmaya devam ederken, çeşitli sebepler ile çıkış günü Çarşamba günü olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin sebebi hem Dersaadet’ten Vilâyet merkezine ulaşan posta ve haberlerin geliş günü ile alakalı, hem de Bolu, Çankırı, Tosya gibi Vilâyete bağlı merkezlerden gelen yeni haberlerin merkeze ulaşması ile ilgili idi. Gazete bu durumu dikkate alarak çevre merkezlerden matbaaya ulaşan haberlerin Pazartesi akşamı ulaşmasına bağlı olarak, ayrıca Dersaadet’ten merkeze ulaşan haberlerin de yine Pazartesi sabahı merkeze ulaşmasından dolayı, yoğunluğu da bahane göstererek gazetenin çıkış günü zaman zaman Çarşamba gününe ertelenmiştir. Dolayısıyla haber kaynaklarının gazeteyi beslemesi sürecinde bu tür değişiklikler zaruri görülmüştür⁴⁵. İncelediğimiz dönemde ise Gazete, daha ziyade Perşembe ve Cumartesi günleri yayımlanmıştır⁴⁶. Ayrıca araştırmalarını yaptığımız zaman dilimi içerisindeki koleksiyonlarda birçok sayının eksik olduğu tespit edilmiştir.

43 **Kastamonu**, 24 Ağustos 1303 (5 Eylül 1887), nr. 732, s. 1.

44 **Kastamonu**, 29 Nisan 1314 (11 Mayıs 1898), nr. 1239, s. 1.

45 **Kastamonu**, 9 Teşrinievvel 1312 (21 Ekim 1896), nr. 1160, s. 1. (Ancak Cumhuriyet döneminde Harf İnkılabının yapıldığı yıllarda gazetenin çıkış günü ile ilgili yoğun düzenlemeler göz önüne alındığında çıkış gününün sabitliği konusunda pek de hassas davranılmadığı anlaşılmaktadır. , bkz. , **Kastamonu**, 30 Temmuz 1928, nr. 2753, s. 1.

46 **Kastamonu**, 5 Şubat 1336 (5 Şubat 1920), nr. 2338, s. 1.

B – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ'NİN TEKNİK TANITIMI

1 – Sayfa, Sütun ve Ebadı :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, genelde prensip olarak tek yaprak, iki sayfa şeklinde, nadiren de iki yaprak dört sayfa şeklinde abonelerine ulaştırılmıştır. Ancak bazı sayıları ilaveli olarak üç yaprak, altı sayfa şeklinde basılmıştır⁴⁷. Buna sebep olarak gazetenin son sayfasında prensip olarak yer verdiği “İcra memurluğundan” veya “Kaza bidayet mahkemelerinden” başlıklı haberlerin içerik olarak uzaması gösterilmektedir. Bu durum gazete için zaruri bir haldir. Çünkü gazete aynı zamanda resmi gazete niteliği taşımaktadır. Bu ve benzeri durumların aksine gazete bazen okuyucuya standart yaprak sayısı ve ebatlarda da ulaşmamıştır. Gazetenin bazı dönemlerde içinde bulunduğu maddi sıkıntılar da buna sebebiyet vermiştir. Ayrıca Ülke genelindeki krizler de gazetenin yaprak sayısını ve kalitesini etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında bahsedilen husus ön plana çıkmaktadır. Gazete bu yıllarda ancak bir yaprak ve düşük düzeyde kağıt kalitesinde basılmıştır⁴⁸.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin en eski nüshasında, tek sayfaya baskı üç sütun olarak gerçekleştirilmiştir. 23 Mart 1298 tarihli 426. sayı ise dört sütunludur. 22 Kanunuevvel 1311 tarih ve 1116. sayıdan itibaren gazete beş sütun olarak çıkarılmıştır. 16 Ağustos 1322 tarih ve 1625. sayıdan itibaren sütun adedi altıya çıkarılmıştır. 25 Ağustos 1330 tarih ve 2062. sayıdan itibaren sütun sayısı (Birinci Dünya Savaşının başladığı günler) yeniden dörde indirilmiştir. Ancak bu bir yıl kadar devam etmiştir. Bu dönemde yine gazete, Miladi tarihleri baskısında kullanmamıştır.

10 Aralık 1928 tarihinden itibaren sütun adedi tekrar beşe çıkmış, 23 Şubat 1929'dan itibaren ise tekrar dörde inmiştir. 8 Aralık 1935 tarihinden itibaren ise sütun sayısı yeniden beşe yükselmiş ve son sayısına kadar bu şekilde devam etmiştir⁴⁹.

47 **Kastamonu**, 28 Kanunisanı 1336 (28 Ocak 1920) , nr. 2337 , s. 1. , **Kastamonu**, 5 Şubat 1336 (5 Şubat 1920) , nr. 2338 , s. 1.

48 **Kastamonu**, 18 Nisan 1332 (1 Mayıs 1916) , nr. 2147 , s. 1. , **Kastamonu**, 10 Kanunisanı 1332 (23 Ocak 1917) , nr. 2185 , s. 1.

49 Demircioğlu, **a. g. e.** , s. 19.

Elde mevcut en eski 6 Teşrinievvel 1292 tarihli, 154. sayıda gazetenin ebadı, 21 x 31'dir. 23 Mart 1298 tarihli, 426. sayıda ise gazetenin ebadı 30 x 44'tür. 10 Eylül 1322 tarih, 1625. sayıdan itibaren gazetenin ebadı büyütülerek 41 x 57 olmuştur. 25 Ağustos 1330 tarih ve 2062 numaralı sayıdan itibaren ise gazetenin ebadı 28 x 41'e düşürülmüştür. Bu arada bir yıl kadar da renkli pelür kağıtlara basılmıştır. 3 Mart 1927 tarihinde sütun adedi aynı kaldığı halde ebadı 29 x 46'ya, 10 Aralık 1928 tarihinde 30 x 46'ya, 13 Nisan 1930'da 28 x 41'e çıkarılmıştır.

8 Aralık 1935 tarihinden itibaren gazete, 41 x 57, 6 Kasım 1936'dan itibaren 28 x 41, 26 Mayıs 1937'den itibaren de 41 x 57 ebadında iki sayfa olmuş ve son sayısının çıktığı tarih olan 30 Mayıs 1938'e kadar bu şekilde çıkmıştır⁵⁰.

2 – Mizanpajı :

En geniş manasıyla Mizanpaj; sayfayı, yukarıdan aşağıya haberlerin ve klişelerin önemine göre kısımlara ayırma ve sonra da ayrılan kısımlara haberlerin başlıklarını ve klişelerin yerlerini işaret etme ve düzenlemedir. Birinci sayfa, içeriği gösteren vitrindir. Günümüzde sayfa düzeni olarak sekiz sütun yaygındır ve çeşitli mizanpaj yöntemleri mevcuttur. Enine mizanpaj, boyuna mizanpaj şeklindedir.

Enine mizanpajda dizgi, enine çizgiler ile yapılıp, haberler de bu çerçevede enine olarak gazete sayfasında yer almaktadır. Boyuna mizanpajda ise, dizgi ve haber gazete sayfasında boyuna yani dikine yer almaktadır⁵¹.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin mizanpaj anlayışı bugünkü kadar olmasa da basıldığı dönemin şartlarına göre oldukça mükemmeldir. O dönemin gazetelerinde manşet olayı yoktur. Yalnız başlıklar mevcuttur.

Gazetenin birinci sayfasında en üstte büyük harflerle yazılmış "Kastamonu" ismi yazılıdır. Onu üzerinde gazetenin çıktığı gün yer almaktadır. Gazetenin en üst sol köşesinde gazetenin numarası (çıkış sayısı) olup, sağ üst köşede ise yayın yılı (örneğin; kırkyedinci sene) yazılıdır.

50 Demircioğlu, a. g. e. , s. 19 – 23.

51 Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz., Nihat Subaşı , **Gazete ve Tekniği** , Ulusal Basımevi , Ankara, 1970.

Gazete'nin isim bölümünün sol tarafında, abonelik şartları, senelik fiyatı, altı aylık fiyatı ve o nüshanın fiyatı yer almaktadır. Bu ifadenin altında da; “Müşteri olmak için Merkez Vilâyette matbaa idaresine, elviyede tahrirat müdürlerine, kazalarda tahrirat katiplerine müracaat etmelidirler” ibaresi yer almaktadır.

“Kastamonu” başlığının altında sağdan sola şerit halinde iki çizgi vardır. Ortasında, “Vilâyetin haftalık resmi gazetesidir” yazısı bulunmaktadır. Yine gazete başlığının sağ tarafında önce hicrî devamında da Rumî tarih vardır. Tarih ifadesinin üst kısmında ise; “Umur-u tahrireye ve idareye ait hususat için mektub-u vilâyete müracaat olunur” ifadesi mevcuttur⁵².

Birinci sayfa hariç her sayfanın sağ üst köşesinde sayfa numarası, sol üst köşede ise Rumî tarih, ortada üstte “Kastamonu” ifadeleri yazılmaktadır. Gazetede genelde yukarıdan aşağıya çizilen sütun aralarındaki çizgiler mevcut olup gazetede boyuna mizanpaj tekniği uygulanmıştır. Gazetede haber, bildiri veya makale başlıkları, parantez içerisinde ya da dikkati çekecek süslü şekiller arasında gösterilmiştir. Bu bölümler, başlıklar halinde okuyucuya sunulmaktadır. Resmi nitelikli, Babıali'den gelen haberler, Temsil Heyeti'nden gelen telgraflar ile Vilâyet Valisi'nin beyanname ve emirleri birinci sayfada ön sırada yer almaktadır. Ardından “Havadis-i Vilâyet” başlığı altında vilâyet merkezi ve kazalarda bir hafta içinde meydana gelen hadiseler yine alt başlıklar halinde verilmektedir⁵³.

Genellikle Birinci ve ikinci sayfalar bu şekilde düzenlendikten sonra üçüncü sayfa Dersaadet gazetelerinden, “Dersaadet gazetelerinde görülen tevcihat, müktebesat” gibi başlıklar altında alıntılar yapılmaktadır⁵⁴.

3 – Ücreti :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin ulaşılabilen ilk sayısının⁵⁵ fiyatı 50 para, yıllığı 60, altı aylığı 35 kuruş ve vilâyet dahili olmayan yerlerle posta işlemeyen civar yerler için abone bedeline posta ücreti ilave edildiği bildirilmektedir. İlânın her sütunundan iki kuruş, tekrarında 60 para alınacağı yazılmaktadır.

52 **Kastamonu**, 11 Mart 1336 (11 Mart 1920) , nr. 2343 , s. 1.

53 **Kastamonu**, 17 Mart 1336 (17 Mart 1920) , nr. 2344 , s. 1

54 **Kastamonu**, 3 Temmuz 1336 (3 Temmuz 1920) , nr. 2358 , s. 1.

55 Demircioğlu, **a. g. e.** , s. 20.

21 Mart 1886 tarihinden itibaren gazetenin fiyatı 30 paraya, abone ücreti de yıllık 35, altı aylığı 20 kuruşa düşürülmüş ve il merkezi dışı için abone ücretine 7 kuruş posta ücreti ekleneceği belirtilmiştir ⁵⁶. 29 Mart 1892 tarihli sayıdan itibaren abone ücreti 30 ve 17,5 kuruş olmuş, il dahili için 5, harici için 13 kuruş posta ücreti ekleneceği ilân edilmiştir ⁵⁷. 20 Mart 1901 tarihinden itibaren abone ücreti yıllık 40, altı aylık 22,5 kuruş olmuş, Vilâyet harici için 7 kuruş posta ücreti tespit edilmiştir ⁵⁸. 29 Ağustos 1906 tarihli sayıdan itibaren abone bedeli (bedel-i iştirâ) merkez için 20, posta ile gönderilen mahaller için 22 kuruş 30 para olmuştur. Bir haftadan ziyade günü geçmiş nüshalar 3 kuruş olmuştur ⁵⁹. 4 Mart 1918’de ücret 20 paraya, yıllık 30 kuruşa çıkarılmıştır ⁶⁰. Bir yıl sonra 3 Mart 1919’dan itibaren gazetenin ücreti 40 paraya, yıllığı 40 kuruşa çıkarılmıştır. 29 Eylül 1919’da ise abone ücreti değiştirilmeden fiyatı 2 kuruşa çıkarılmıştır. Bir sayı sonra fiyat tekrar 1 kuruşa indirilmiştir. 3 Mart 1920’de ücret tekrar 2 kuruşa, yıllık abone bedeli 100 kuruşa, “etraf için 125 kuruşa” çıkarılmıştır. 1921 tarihinde ise sayısı 100 paraya, aboneleri 125 kuruşa, “etraf için 140 kuruşa” çıkmıştır. 3 Mart 1927’de sayı fiyatı değişmediği halde abone fiyatı 140 kuruş, “etraf için 180 kuruş” olmuştur. 29 Mart 1929 tarihinden itibaren ise abone ücreti 250 kuruşa yükseltilmiştir ⁶¹.

4 – İlân ve Reklâm Politikası :

Gazetenin Vilâyet gazetesi olması, resmi gazete niteliği taşıması, Vilâyet gazeteciliği çizgisinde hareket etmesini gerektirmiştir. Gazetede reklâm çok nadir bulunmakta olup bunlardan bir örnek şu şekildedir:

Komisyoncu Selahattin,

“Galata’da, Kredilyone Bankası sırasında Mader Hanı’nda 8 – 9 numarada idarehanemiz sipariş üzerine mal gönderir, gönderilen malları muvafık şeraitle satar (17)” ⁶².

56 **Kastamonu**, 23 Temmuz 1301 (5 Ağustos 1885) , nr. 598 , s. 1

57 **Kastamonu**, 4 Nisan 1317 (17 Nisan 1901) , nr. 1387 , s. 1.

58 **Kastamonu**, 4 Nisan 1317 (17 Nisan 1901) , nr. 1387 , s. 1.

59 **Kastamonu**, 6 Eylül 1322 (20 Eylül 1906) , nr. 1654 , s. 1.

60 **Kastamonu**, 21 Haziran 1332 (4 Ağustos 1915) , nr. 2156 , s. 1.

61 Demircioğlu, **a. g. e.** , s. 19 – 23.

62 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 2.

Bir başka Reklâm olarak, “Zat-ı Hazret-i Padişahi'nin Dikiş Makinesi” başlığı altında Singer dikiş makinelerinin acenteliğinin Kastamonu'da mağaza açtığını ve teknik servis olarak da çalıştığını belirten bir reklâm daha gazetede yer almaktadır⁶³.

İlân ile ilgili olarak da duyuru niteliğinde, daha çok resmi ilânlar ile özel ilânlar mevcuttur. Gazetede daha önce belirttiğimiz üzere, ilân şartları şu şekilde tespit edilmiştir: “Şerait-i ilân, tabı ve neşri mücaz olan ilânların her satırı için aylık defasında iki kuruş, tekrarı halinde altmış para alınır” ifadesi genel bir ibare olarak her sayıda başlığın yanında belirtilmiştir.

İlânlara örnek olarak satılık bir emlak ilânı şu şekildedir: “Kastamonu Vilâyeti'nde Harbiye Tahsil Memuru Alay Emini refaatlü Nazif Efendi'nin Bolu'da İslahü'ddin Mahallesi'nde fevkanî ve tahtanî ve akarsuyu ve bahçeyi ve müştemilat vesaireyi ve sekiz odayı şamil konağı satılık olduğundan her kim almaya talip olur ise Bolu'daki vekili bulunan Redif-i Mukaddem Taburu Katibi Mehmet Efendi'ye müracaat eylemeleri ilan olunur”⁶⁴.

5 – Fotoğraf ve Ekler :

Gazete koleksiyonlarından araştırdığımız dönem içinde sadece bir tane fotoğraf yayınlanmıştır ki; muhtemelen bu durum Vilâyet matbaasının o dönem şartları içerisinde teknik yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu fotoğraf kendisine Başkumandanlık görevi verilen Mustafa Kemal Paşa'ya ait olup resmin altında şu yazı bulunmaktadır:

“Büyük Millet Meclisi tarafından uhdesine Başkumandanlık tevcih (rütbe verilen) buyurulan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri”⁶⁵.

İncelediğimiz dönem içinde Gazetenin verdiği herhangi bir ek belge tespit edilmemiştir.

63 **Kastamonu**, 9 Temmuz 1313 (21 Temmuz 1897) , nr. 1199 , s. 3.

64 **Kastamonu**, 30 Ağustos 1297 (15 Eylül 1882) , nr. 451 , s. 2.

65 **Kastamonu**, 13 Ağustos 1337 (13 Ağustos 1921) , nr. 2412 , s. 1.

C – KASTAMONU VİLAYET GAZETESİ’NİN ZAMAN İÇİNDE DEĞİŞİMİ :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, yayın hayatına başladıktan sonra sürekli olarak kendisini yenileme gayreti içinde olmuş, okuyucuya ve abonelerine daha iyi haberler, daha bilgilendirici yayınlar yapmayı kendisine hedef olarak belirlemiştir. Bu konuda birinci derecede hassasiyet gösteren kişi matbaanın kurucu müdürü Hafız Hüseyin Hüsnü Efendi olmuştur. Doğal olarak Valiler de kendilerinin vazifeli oldukları dönemlerde matbaanın ve gazetenin çehresini değiştirme ve geliştirme gayretinde olmuşlardır.

Vali Abdurrahman Paşa’nın izni ile matbaa kendini yenilemiştir. Yeni baskı makinesi ve çeşitli baskı yapabilecek farklı baskı makineleri ile matbaa sarf malzemeleri tedarik edilmiş, matbaanın iç hacminin genişletilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

Gazetenin daha iyi bir şekilde basılması için o tarihlerde Matbaa Müdürü olan İsmail Bey Mahallesinden Karamollaoğlu Hüseyin Hüsnü Efendi’yi Vali Bey İstanbul’a göndermiş ve yeni hurufat ve makine aldırdıktan sonra, 7 Mart 1303 tarihinden itibaren Kastamonu Vilâyet Gazetesi güzel bir şekilde basılmaya başlamıştır⁶⁶.

Gazetenin daha kaliteli baskılar yapabilmesi, kapasitesini artırabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Islahhane’nin 1881’de kapanmasıyla bir süre Hükümet Dairesi dahilinde çalışmış, daha sonra belediyeye ait bir binaya geçilmiştir. Burası da yetersiz kaldığından Vali Bey’in gayretleri ile keşif ve projesi hazırlanarak Hükümet Dairesinin avlusundaki Askerlik Dairesi ile Telgrafhane arasındaki yerde Hicrî 1308, Miladî 1891 yılının Ramazan ayında, Yeni Vilâyet Matbaasının temelleri atılmış, Safranbolu’dan istenen mimarların gelmesiyle 8 Şevval günü törenle inşaatına başlanmıştır⁶⁷. 4 Mayıs 1308’de resmi küşadı Vali Faik Paşa tarafından yapılmış ve matbaa hizmete girmiştir⁶⁸.

66 **Kastamonu**, 7 Mart 1303 (20 Mart 1888) , nr. 730 , s. 1.

67 **Kastamonu**, 6 Mayıs 1307 (19 Mayıs 1891) , nr. 888 , s. 1.

68 **Kastamonu**, 4 Mayıs 1308 (17 Mayıs 1892) , nr. 939 , s. 1.

Gazetenin başyazarlarının gazetenin basın çizgisinde rolleri olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Sadık Vıcdani'nin başmuharrirliğinden sonra, gazetenin görüntüsünü değiştirmek üzere yenilikler yapılmıştır. Örneğin başlık, düzyazı, büyük punto ile atılmış, başlığın sonuna iki nokta konarak haberin içeriğine geçilmiştir ⁶⁹.

Gazetenin revizyona gitmesine ilişkin başka bir örnek de şu şekildedir; Harf takımlarını yenilemek ve toptan kağıt almak için Vali Paşa, Müdür Hacı Hüseyin Efendi'yi görevlendirmiştir. Müdür Bey iki üç içinde Dersaadet'e giderek ihtiyaçlarını alacağını bildirmekte, ancak matbaanın maddi sıkıntı içinde olduğunu ifade ederek matbaa için maddi yardım talep etmektedir ⁷⁰. Gazete zaman zaman nakdi yardım talebini okuyucusuna duyurmaktadır.

D – GAZETENİN YAYIN POLİTİKASI

1 – Abone durumu :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, abone sistemi ile okuyucusuna ulaşan bir gazetedir. Bundan dolaydır ki, abone bedellerinin tahsilatı için sık sık abonelerine çağrıda bulunmaktadır:

“Evvel ve âhir yazdığımız veçhile matbaamızın mülhakatta olan matlubat külliyesinden henüz ümidimiz veçhile tahsilat ve irsalat vukû bulmamakta ve bu suretle matbaanın ve Mekteb-i Sanayinin ihtiyacı tedevvün edilememektedir.

Bununla beraber bu kadar senelerden beri kullanılan gazete tab'ına mahsus makine artık köhneleşmiş tabı ve temsilde müzlem olan sürat ve suhulet görülemeyerek tebdiline lüzum görülmüştür.

Bunun yerine Almanya fabrikalarından son sistemde sipariş olunan makinenin vurûd-u Osmani'nin tediyesine methi kâfidir ki bu da matlubât-ı mesrûdeden tahsilat ve irsalata vabestedir.

Mutasarrıfın-i kiram ile muhasebeci ve merkez Vilâyet ve livaya merbut kazalar kaymakamları ve mal müdürleri beyefendiler himmetlerini suret-i mahsusada tekrar rica eyler ve şu günlerde mebâliğ-i kâfi vürûduna intizar ederiz” ⁷¹.

Gazete, abonelerini imtiyazlı sayarak onlara gazetenin sunduğu hizmeti de ön başlıklarla okuyucusuna duyurmaktadır:

69 **Kastamonu**, 30 Mayıs 1310 (12 Haziran 1894) , nr. 1041 , s. 1.

70 **Kastamonu**, 2 Kanunusani 1310 (14 Ocak 1895) , nr. 1071 , s. 1.

71 **Kastamonu**, 21 Haziran 1316 (3 Temmuz 1900) , nr. 1347 , s. 1.

“Bazı mülhakat ve alel-husus kurradaki abonelerimiz eshabının alacakları havadis yalnız Vilâyet gazetesinin neşriyatından ibaret olmakla o kısım kur’amızı Dersaadet ve Vilayat evrak-ı havadisi münderecatından dahi haberdar edebilmek için gazetemize evrak-ı mezkure münderecatının telhisen ve icabına göre aynen iktibas ve derc bu haftadan itibaren usul-ü ittihaz edilmiştir”⁷².

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Vilâyet matbaasının gazete basımı hususunda maddi sıkıntılara düştüğünü ve bu durumdan kurtulmanın yine abonelerin tahsilatlarıyla mümkün olabileceğini sık sık “Rica” başlıklı yazıları ile okuyucularına duyurmaktadır.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, resmi gazete hüviyetinde olduğundan abone sistemi ile çalışmaktadır. Gazeteye abone olanlar genellikle devlet memurlarıdır. Gazete ihtiyaçlarını karşılamada güçlük çektiğinden abone tahsilatını hızlandırmak için Vali Bey’in de ifadelerini kullanarak abonelerine ulaşmak ve maddi açıklarını telafi etmek istemiştir:

“Bu aralar tahsilat azaldığı için, ayrıca malzeme alımı için Dersaadet’e gidileceğinden abone olan memurlarımızın bu hafta içinde kurumumuza borçlarını ödemelerini rica ederiz”⁷³.

Gazete, yeni abonelik taleplerini de yine tirajını artırmaya yönelik özendirici bir şekilde “Abone” başlığı altında yayımlamaktadır:

“Kastamonu’ya bağlı Taşköprü kazası tahrirat katibi olan ve geçtiğimiz günlerde Niğde’ye tayin olan Şevki Efendi’nin mektup yolu ile gazetemize altı aylığına abone olma isteği gazetemize ulaşmıştır. Bu isteğin karşılanması ile ilgili olarak Müdürümüz Hafız Efendi’nin de direktifleri ile, ilgili kişinin aboneliği bu haftadan geçerli olmak üzere başlatılmıştır. Gazetemize duyulan böylesine bir ilgi bizi memnun etmiştir”⁷⁴.

“İhtar, beyan-ı hakikat; Gazeteden bildiri” başlıklı bir ilan gazetenin varlığını devam ettirebilmesi açısından son derece anlamlıdır. Gazete yönetimi biraz da sert bir üslupla abonelerini daha duyarlı olmaya davet etmektedir:

72 **Kastamonu**, 9 Nisan 1313 (21 Nisan 1897) , nr. 1186 , s. 2.

73 **Kastamonu**, 12 Nisan 1316 (24 Nisan 1899) , nr. 1337 , s. 1.

74 **Kastamonu**, 3 Mayıs 1316 (15 Mayıs 1899) , nr. 1340 , s. 2.

“Gazetemiz resmi hükümleri duraksamadan basmaktadır. Bu gazetenin yalnız kağıdı pulu 35 – 40 bin kuruşa varıyor. Genel giderleri, müstahdeminin ücretleri ve hele Mekteb-i Sanayiye ita edilecek fazla varidat artık düşünülün. Gazetenin seneliği 40 kuruş iken o kadar olduktan sonra zarar görülüyor. Hatta bu seneki Salnamenin yarı masrafı çıkmadı. Zira Salname bedeli olarak 5 para göndermeyen aboneler var. Matbaanın masrafları toptan fabrikadan talep edilir. Matbaa evvelki sene son sistem tipografi getirtmiştir. Bunun için yüzlerce lira saydı. Aidatlarını ödemeyenler gazeteyi zor durumda bırakıyor.

Gelelim Mekteb-i Sanayiye; Bilmeyen işitmeyen kalmamıştır ki Mektep matbaanın fazla varidatı ile idare olunuyor. Matbaa parasızlığının derecesini anlatmak için bu hakayık-ı ifadeye mecbur olmuştur. Geçen 319 senesi gazete bedelatından henüz beşte birini elde edemedi. Ondan önceki seneden devreden açık da yine başka... Memurların borçlarını bir an önce ödemesini temenni ederiz”⁷⁵.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin yayımlanmasının sebebi sadece gazetecilik yapmak olmayıp, Vilâyetin önemli mekteplerinden biri olan Sanayi Mektebinin giderlerini de karşılamak olduğu çok açık bir dille okuyuculara hatırlatılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında gazete, abonelerine, Mekteb-i Sanayi'de okuyan muhtaç insanlara yardım çağrısı yapmak suretiyle insani vazifelerde de önemli rol oynamaktadır.

2 – Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin İstanbul ile İlişkileri :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Babıali ve Dersaadet ile yakın diyaloglar içinde olmuş, Babıali'de basın adına yapılan müspet gelişmeleri desteklemiş ve bu gelişmeleri okuyucusuna duyurarak net tavrını göstermiştir.

İkdam ve Sabah gazeteleri ile ilgili olumlu beyanları bu anlamda öne çıkmaktadır:

“İkdam, bu unvan ile Dersaadet'te tab ve neşrolunan ceride-i mutebere ve müfidenin birkaç gün evvel sekte-i tatile uğradığı halde bu kere saye-i lütufvaye-i Hazret-i Şehriyaride tekrar intişara başladığı nüsha-i nefiselerinin tevaridiyle ma'aşşükran anlaşılmış ve iş bu gazetenin münderecat fevaid-i ayatı ve mülk ve devlet-i ebed müddete olan sadıkane hidemat-ı ammenin teslimgirdesi bulunmuş olduğundan devam-ı intişarını bilhassa temenni eyleriz”⁷⁶.

75 **Kastamonu**, 26 Mayıs 1320 (8 Haziran 1904) , nr. 1540 , s. 2.

76 **Kastamonu**, 5 Mart 1313 (17 Mart 1897) , nr. 118 , s. 2.

“Sabah Gazetesi; Refikimiz Sabah Gazetesinin yeniden intişar olduğu matbaamıza gelen eskisine oranla daha da güzel olan nüshalarından maal memnuniye müsteban olmuştur”⁷⁷.

Gazete Dersaadet gazetelerini abonelerine ve okuyucularına da tavsiye etmektedir. Örneğin Malumat gazetesini bölge halkına hem tavsiye etmiş hem de tanıtmıştır:

“Bir süreden beri Avrupa’daki gazetelerle yayın kalitesi açısından denk seviyede yayın yapan Malumat Gazetesi Ülkemiz için faydalı bir gazetedir. Bu yüzden abone olmak isteyen okuyucularımıza Malumat Gazetesi’ni tavsiye ederiz. Müşterilere de suhulet olmak üzere Gazetemiz, Malumat Gazetesi’ne abone olmak isteyen müşterilerimize yardımcı olmaktadır”⁷⁸.

Ayrıca; Saadet, Tarık, Tercüman-ı Hakikat, Servet, Sıhhat, Mürüvvet, Resimli Gazete, Sabah, Yenigün, Hakimiyeti Milliye gazetelerinden de alıntılar yapılmış ve övücü ifadeler kullanılmıştır⁷⁹.

Gazetenin Dersaadet ile olan ilişkileri her dönem iyi olmamış, zaman zaman Kastamonu’nun imajını zedeleyici haberlere karşı bölgeyi savunmayı kendisine bir borç bilmiştir. “İnebolu kazası muhtacine verilen zahire” başlıklı yazıda Mizan Gazetesi’nin 52. sayısında İnebolu halkının açlıktan kırıldığı yoksulluktan perişan olduğu ile ilgili haberi Gazete tarafından yalanlanıyor ve Hükümet tarafından İnebolu’ya 138.000 kile zahire yardımı yapıldığı belirtilmektedir⁸⁰.

Mizan Gazetesi, 55. sayısında Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nin yalan yanlış yazdığını ifade etmektedir. Bu yazıya karşılık “Cevaplarımız” başlıklı yazısı ile Mizan Gazetesi’ne cevap vermektedir. Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nin resmi bir gazete olduğunu, haber kaynaklarının en doğru kaynak olduğunu ifade etmektedir. Mizan Gazetesi’ne hitaben; haberin kaynağını araştırmadan haber yaptıklarını ifade ettiği gibi aynı zamanda taraflı olmadığını da şu şekilde açıklamaktadır:

“Anlaşılabilir bir neticeye sahip olabilirsek hakikat hal-i istilzam edeceği muamele ile beraber yazmaktan katiyyen çekinmeyeceğimizden refikimiz emin olsun”⁸¹.

77 **Kastamonu**, 1 Kanunusani 1312 (13 Ocak 1897), nr. 1172, s. 2.

78 **Kastamonu**, 2 Eylül 1312 (13 Ocak 1897), nr. 1155, s. 3.

79 **Kastamonu**, 31 Temmuz 1336 (31 Temmuz 1920), nr. 2362, s. 2.

80 **Kastamonu**, 18 Nisan 1304 (30 Nisan 1888), nr. 732, s. 3.

81 **Kastamonu**, 9 Mayıs 1304 (21 Mayıs 1888), nr. 739, s. 2.

Gazete, başkente karşı, Dersaadet ile olan ilişkilerinde taşranın bir parçası olması itibarıyla Dersaadet'te Kastamonu hakkında oluşan gelişmeleri memnuniyetle karşılamıştır. Dönemin Valisi Abdurrahman Paşa'nın ıslahatları, Safranbolu Gezisi ve icraatları ile ilgili faaliyetleri Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin yanı sıra Dersaadet gazetelerinden Tercüman-ı Hakikat'in 2896 numaralı nüshasında da yayımlanmış ve bu durum memnuniyetle karşılanmıştır⁸².

E - KASTAMONU VİLÂYET GAZETESİ'NİN AMACI, YAYIN POLİTİKASI VE İNCELEDİĞİ KONULAR

1 – Amacı :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin Sanayi Mektebi ile olan yakın ilişkisi ve buradaki vatan evlatlarının eğitilebilmelerine örnek göstermesi açısından, 24 Mart 1897 tarihinde yayımlanan “Matbaamızın Bütçesi” başlıklı bir haber Gazetenin esas gayesini ortaya koymaktadır.

“Matbaamızın binüçyüzonüç senesi zarfında vukû bulacak varidat ve sarfiyatı dikkate alınarak tanzim olunan bütçesi Meclis-i İdare-i Vilâyet'te tetkik olunarak fazla varidatı birtakım, anasız, babasız evlad-ı vatanın iâşe ve idarelerine karşılık olmak üzere Mekteb-i Sanayi'ye ait bulunması cihetiyle fazla masarifin azaltılması ve müstahdemin içinde lüzumsuz olanlarının ihracı ile hakikaten ihtiyaç derecesinde görülenlerin ipkası ve varidatın teksir-i lüzumu nazar-ı dikkate alınarak gerek varidat, gerek maaşlar ve sarfiyat cihetleri kararlaştırılmış ve mekteb-i mezkure dahi lüzumu miktar para verilmek üzere varidattan bil-ifraz bir kısmının da Matbaamızın ihtiyat akçesi olarak icab-ı takdirinde alınıp sarf edilmek üzere Ziraat Bankası'na tevdiî tezkir olunmuştur”⁸³.

2 – Yayın Politikası :

Gazetenin yayın politikasını, Kastamonu Valisi Sırrı Paşa gazeteye yazdığı bir makalede ifade etmiştir:

Sırrı Paşa “Hak Söz Acıdır” başlıklı yazısında, Vilâyet gazetelerinin, gerçeklere yer verme yerine gereksiz şeyler yayınlamalarından ya da İstanbul basınından haberler aktarmalarından yakılarak, “Vilâyet gazeteleri, mahallin hakiki vukuatını okuyucularına bildirmeyip de, yalnız memurlardan lüzumlu ya da lüzumsuz

82 **Kastamonu**, 1 Şubat 1303 (13 Şubat 1887) , nr. 725 , s. 3.

83 **Kastamonu**, 12 Mart 1313 (24 Mart 1897) , nr. 1182 , s. 2.

bahsederek, onları methetmeleri veya İstanbul'da çıkan gazetelerin makale ve haberlerini aynen alıp yayınlamalarıyla, şüphe yok ki mukaddes vazifelerini ihmal etmiş olurlar. Hoşa gitsin, gitmesin mahallin hakiki vukuatını gizlemek, veyahut da uzakta olanları kandırmak için başka şekilde göstermeye çalışmak, Vilâyet gazeteleri için korudukları memleket menfaatlerine karşı affedilmez bir kabahat, tabiri caiz ise büyük bir ihanet değil midir ? Öyle ise Gazetemiz eğriye eğri, doğruya doğru demekle niçin ayıplansın”⁸⁴, ifadeleri ile gazetenin mevcut yayın politikasını eleştirmiş ve yol gösterici olmuştur.

Gazete yayın politikasını özellikle Dersaadet'e ve Babiâli'ye bağlı olarak sürdürmüştür. Bu durumun gerekçesini ise şu şekilde açıklamıştır:

“Müşterilerimizi ahval-i umumiyyeden dahi haberdar eylemek üzere ba'd izin Dersaadet gazetelerinden telhisen bazı havadis-i müfidenin gazetemize nakil ve derci mukarrerdir”⁸⁵.

Olumsuz hava şartları, Gazetenin dış kaynak bağlantısını etkilemiştir. Buna dair bir haber Gazetede şu şekilde yer almıştır:

“Muhalefet-i hava sebebiyle vapurların İnebolu'ya yanaşamamalarından dolayı postalara ve binaenaleyh ahval-i siyasiyeye dair havadis-i cedideye sahip olunamamıştır”⁸⁶.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, yayın politikasını daha sağlıklı oluşturabilmek için Telgraf ve Posta Başmüdürlüğü ile eş zamanlı çalışmaktadır:

“Kastamonu Telgraf ve Posta Başmüdürlüğünün tezkeresi ile posta işlemleri, Meclis-i İdare-i Vilâyet tarafından onaylanmıştır. Şöyle ki: Vilâyetten haftada iki defa Dersaadet'te çıkarılan postaların İnebolu'da vapur tesadüf etmediğinden dolayı üçer dörder ve bazen de ki yedişer gün beklemekte ve bu ise umur-u resmiye hususat-ı ticariyenin tehiratını badi olmakta bulunmuş olduğundan dolayı iş bu postaların kırk saat zarfında Dersaadet'e vusulünü teminen Salı ve Cumartesi günleri sabahleyin saat on iki de İnebolu'da bulundurulmak üzere Cuma ve Pazartesi günleri saat sekiz ve dokuz raddelerinde bilcümle evrak-ı resmiye ve hususiyenin eyyam-ı mezkurede mezkur saatlerde postahanece alınarak muamelat-ı umumiyenin temini hususuna dair...” şeklindeki ifadelerden Gazetenin posta gönderip aldığı da anlaşılmaktadır⁸⁷.

84 **Kastamonu**, 3 Mayıs 1298 (16 Mayıs 1882), nr. 432, s. 1.

85 **Kastamonu**, 26 Haziran 1298 (9 Ağustos 1882), nr. 440, s. 2.

86 **Kastamonu**, 17 Şubat 1301 (29 Şubat 1886), nr. 625, s. 2.

87 **Kastamonu**, 26 Temmuz 1322 (8 Ağustos 1906), nr. 1648, s. 1 – 2.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, dış kaynak postası gelmediğinde dış haberlere yönelik politikasında değişiklik yapmak zorunda kalmıştır:

“Dersaadet postası gelmediğinden bu haftaki nüshamıza havadis-i umumiye namıyla bir şey yazamadık çünkü Pazar günü için buraya vürudu beklenen çantanın fırtına münasebetiyle İnebolu’ya uğramayıp Samsun’a geçen vapurla gitmiş olduğu müstahberdir”⁸⁸.

Gazete, içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıya paralel olarak bir dönem, gazetenin ebadında değişiklik yapmak zorunda kalmıştır. “İtizar” başlıklı haberde;

“Matbaamızın kağıt mevcudu zaten azalmıştı. Ahval-i hazıra sebebiyle cihanın her yerinde kağıt tedariki müşkülâtı yüz gösterdiği şu sırada mevcut kağıtlarımızı tasarrufa fevkalade itina ile istimal eylemek mecburiyeti hasıl oldu. Binaenaleyh müşkülât-ı vakıa zail oluncaya kadar ince harfler tertip ettirilerek muhteviyatının kifayet-i mehma emken (olabildiği kadar, mümkün mertebe) telafi edilmek şartıyla Gazetemizin nısf hacme tenzilini münasip gördük”⁸⁹.

Gazete, birtakım değişiklikler ile kendisini her zaman yenileme çabası içindedir. “Ahval-i Havaiye” başlığı ile okuyuculara hava durumunu hatırlatmaktadır⁹⁰.

Gazete, Vilâyet merkezinde ya da Dersaadet’te edebiyat ve kültürel faaliyetlere ilişkin etkinlikleri okuyucusuna bildirmeyi prensip olarak benimsemiştir. Servet-i Fünun Dergisi’nin abone görevlisi Ahmet Efendi’nin Sinop’tan Kastamonu’ya geldiğini, dergiyi övücü bir haberin ardından abone olmak isteyenlere bir de duyuru yapmaktadır⁹¹. Bunun yanı sıra Vilâyetin önemli bir görevinde bulunan ve çeşitli risaleler hazırlayan şahısların eserlerini Vilâyet matbaasında bastıktan sonra okuyucuya bilgi vermektedir:

“Vilâyet mektupçusu Saadetlü Süleyman Faik Efendi Hazretlerinin asar-ı kaleminden olup tab’ına Maarif Nezareti Celilesinden ruhsat verilen Mektubat Mektubu’nun matbaamızda tab’ına iptidar olunmuştur”⁹².

88 **Kastamonu**, 8 Nisan 1301 (20 Nisan 1885), nr. 583, s. 1.

89 **Kastamonu**, 25 Ağustos 1330 (7 Eylül 1914), nr. 583, s. 1., (Bu dönem Birinci Dünya Savaşı’nın başladığı yıllar olduğu için muhtemelen Gazete de bu durumdan etkilenmiştir.)

90 **Kastamonu**, 3 Eylül 1314 (17 Eylül 1898), nr. 1258, s. 3.

91 **Kastamonu**, 8 Mart 1316 (21 Mart 1900), nr. 1333, s. 3.

92 **Kastamonu**, 23 Eylül 1312 (5 Ekim 1896), nr. 1158, s. 2.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, yayın ilkesi olarak yayınlarında bir yanlışlık yapıldığında bir sonraki sayıda “Tashih” başlığı altında yanlışlığı düzeltme yoluna gitmiştir:

“1338 numaralı ve 12 Nisan sene 316 tarihli nüshamızın 3. sütununun son satırına Daday Kazası Bidayet Mahkemesi azalığına müderrisinden Kavuçzade Hüseyin Efendi'nin tayin kılındığı denilecek iken sehven Mustafa Efendi yazılmış olmakla tashih olunur”⁹³.

Başka gazetelerde yer alan Vilâyete dair veya gazeteye ilişkin bilgiler “Tekzip” başlığı altında yalanlanmaktadır. Örneğin Malumat ve Sabah gazetelerinde yer alan Çankırı Tahrirat Müdürü Arif Bey'in hapsolunduğuna dair haber tekzip edilmiştir⁹⁴.

3 – Gazetenin İncelediği Konular :

Kastamonu Gazetesi, Vilâyet gazetesi olduğu için gazetenin ilk sayfası genellikle Babıâli, Temsil Heyeti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden gelen resmi bildirimlere ya da Vilâyet dahilinde, Valilik Makamı veya resmi organlar tarafından yapılan tayinlere yer verilmektedir. Gazete “Tevcihat” ana başlığı altında “Rütbe” , “Memuriyet” , “İlmiye” , “Askeriye” , “Nişan” başlıkları altında Vilâyete dair gelişmeleri okuyucuya sunmaktadır. Bu bölümün ardından “Havadis-i Vilâyet” ana başlığı altında Vilâyette meydana gelen tabii afetler, adli vakalar, imar faaliyetleri, eğitim ve sağlık sorunları gibi konular işlenmektedir. “Ahval-i Siyasiye” bölümünde ise dönemin siyasi olaylarını okuyucuya yansıtmaktadır⁹⁵.

Gazetede dikkat çeken bir diğer bölüm “Kısm-i Fenni” bölümüdür. Bu bölüm arasıra kullanılmakta ve bilimsel çalışmalarla okuyucu aydınlatılmaktadır.

Gazetenin incelediği diğer konu başlıkları altında, bölge kültürü ve tarihi hakkında faydalı bir çok makale yayımlanmıştır. Bu makalelerden bazılarının başlıkları şu şekildedir:

93 **Kastamonu**, 26 Nisan 1316 (8 Mayıs 1899) , nr. 1339 , s. 2.

94 **Kastamonu**, 27 Mart 1317 (8 Nisan 1902) , nr. 1339 , s. 1 – 2.

95 **Kastamonu**, 14 Ağustos 1336 (14 Ağustos 1920) , nr. 2364 , s. 2.

“Milli Sanatkarımız Mehmet Efendi, Pişano uşası (Pişanolarını Avrupa’da satmaktadır)”⁹⁶, “Mekteplerdeki Gaye”⁹⁷, “Ziraat ve Ziraatın Ehemmiyeti”⁹⁸, “Moskof İhtilali”⁹⁹, “Muhasebe-i Fenniye”¹⁰⁰, “Çiftlik Meselesi”¹⁰¹, “İktisadi Müesseseler Olmalı”¹⁰², “Zaman Bizi İ’tab Ediyor”¹⁰³, “Sulh Teklifini Reddettiler Allahım (Savaşıa girdikten iki buçuk sene sonra yazılan bir makale)”¹⁰⁴, “Belediyeler”¹⁰⁵, “Kuvây-ı Milliye”¹⁰⁶, “Odanın Vazifesi (Ticaret ile ilgili)”¹⁰⁷, “Moltke’nin Mektupları (Tercüman-ı Hakikat’ten nakille yazarı Doktor Gustav Hirşeflet, Almanca’dan mütercimi Kazım’ın yayınladığı 1898’den 60 sene önce Dersaadet’teki izlenimlerini yansıtan Moltke’nin 33 adet mektubu)”¹⁰⁸, “Çin hakkında bir nebze malumat”¹⁰⁹, “Lekeli Humma Hastalığı”¹¹⁰, “Türk Kadınlığına Tuhfe-i Takdir ve Şükran (Atıf isimli bir şahsın makalesinde, asker annelerinin takdire şayan olduklarını, vatan evlatlarını yetiştiren yegane varlıklar olduğu ifade edilmektedir)”¹¹¹, “Patates Ziraatı ve Meziyeti”¹¹², “Newyork Heralı Gazetesi’nin Anadolu Muhabiri olan şahsın Anadolu’daki zımmiler ile ilgili gözlemlerinin bulunduğu bir söyleşi”¹¹³.

96 **Kastamonu**, 6 Şubat 1332 (20 Şubat 1916) , nr. 2188 , s. 2 – 3.

97 **Kastamonu**, 6 Şubat 1332 (20 Şubat 1916) , nr. 2188 , s. 3.

98 **Kastamonu**, 5 Mart 1335 (19 Mart 1917) , nr. 2190 , s. 2 – 3.

99 **Kastamonu**, 26 Mart 1333 (8 Nisan 1917) , nr. 2193 , s. 2.

100 **Kastamonu**, 16 Nisan 1333 (30 Nisan 1917) , nr. 2196 , s. 2.

101 **Kastamonu**, 4 Temmuz 1332 (17 Temmuz 1916) , nr. 2158 , s. 2 – 3.

102 **Kastamonu**, 17 Teşrinievvel 1332 (20 Ekim 1916) , nr. 2172 , s. 3.

103 **Kastamonu**, 13 Kanunuevvel 1332 (27 Aralık 1916) , nr. 2180 , s. 2.

104 **Kastamonu**, 17 Kanunusani 1332 (29 Ocak 1917) , nr. 2185 , s. 3.

105 **Kastamonu**, 28 Kanunusani 1332 (10 Mart 1917) , nr. 2186 , s. 2.

106 **Kastamonu**, 28 Mart 1332 (10 Nisan 1916) , nr. 2144 , s. 3.

107 **Kastamonu**, 11 Nisan 1332 (24 Nisan 1916) , nr. 2146 , s. 2.

108 **Kastamonu**, 25 Teşrinisani 1314 (9 Aralık 1898) , nr. 1269 , s. 1.

109 **Kastamonu**, 18 Temmuz 1316 (3 Ağustos 1900) , nr. 1351 , s. 2.

110 **Kastamonu**, 22 Nisan 1330 (4 Mayıs 1915) , nr. 2087 , s. 1 – 2.

111 **Kastamonu**, 1 Şubat 1331 (15 Şubat 1916) , nr. 2186 , s. 2 – 3.

112 **Kastamonu**, 10 Ağustos 1331 (22 Ağustos 1916) , nr. 2111 , s. 2.

113 **Kastamonu**, 4 Şubat 1313 (17 Şubat 1898) , nr. 1229 , s. 2 – 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KASTAMONU'DA MİLLİ MÜCADELEYE HAZIRLIK DÖNEMİ, VALİLER VE CEREYAN EDEN OLAYLAR

A. İBRAHİM BEY'İN VALİLİK DÖNEMİ (28 Aralık 1918 – 4 Ağustos 1919) :

1919 – 1923 arasında, Kastamonu valiler ve vekilleri ile yönetildi. Çoğunluğu Millî Mücadele taraftarı olup, İstanbul'dan ziyade Heyet-i Temsiliye'nin emirleri çerçevesinde hareket etmişlerdir. Bir vali de görevine başlayamadan, Mustafa Kemal Paşa'nın talimatı ile yoldan çevrilmiş ve İstanbul'a dönmesi sağlanmıştır. Üç yıllık dönemde Kastamonu'daki valiler veya vali vekilleri; İbrahim Hakkı, Jandarma Alay Komutanı ve Vali Vekili Osman Bey, Nuri Bey, Defterdar Ferit Recai, Cemal Bey, Haydar Bey, Süleyman Sami, Hamit Bey, Rafet Bey ve Süleyman Necmi'dir ¹.

Kastamonu Vilâyetinin iç siyasetine dair olaylar Kastamonu'da özellikle Vilâyet Valisi eksenli yaşanmaktadır. Gazetede verilen haberlerin birçoğu “Vali Paşa Hazretleri” diye başlayan haberler ile okuyucuya iletilmiştir ². Bu durum, gazetenin resmi gazete hüviyetinde bulunmasından ileri gelmektedir. Temmuz 1918'de, Kastamonu Valiliği'ne atanan İbrahim Hakkı Bey 28 Aralık 1918'de göreve başladı ³. İbrahim Hakkı Bey'in Kastamonu Valiliğine atanması gazete de şu şekilde yer almıştır: “Vilâyetimiz Valiliğine Karesi Mutasarrıfı İbrahim Beyefendi Hazretlerinin tayin buyuruldukları Dâhiliye Nezaret-i Celilesinden tebliğ buyurulmuştur. Vali-i sabık Atıf Beyefendi Hazretleri bu sabah saat iki raddelerinde Şehrimizden mefarakat ve İnebolu tarihiyle Dersaadet'e müteveccihen hareket etmişlerdir. Fırka Ahz-ı asker kalemi reisi Celâl Beyefendi ile zevat-ı saire tarafından teşyîi olunmak sûretiyle müşarünileyh hakkında hürmet-i lâzıme ifa olunmuştur. Mevlây-ı müteâil selâmetler ihsan buyursun vali vekâleti Defterdar Ferit Beyefendi'ye tevdi buyurulmuştur” ⁴.

1 Kastamonu İl Yıllığı, 1967, s. 10.

2 Bu konu ile ilgili olarak bkz., Ziya Demircioğlu, **Kastamonu Valileri (1881 – 1908)**, Doğrusöz Matbaası Kastamonu, 1973, (Bu kitapta özellikle Vilâyet gazetesine dayanılarak Kastamonu Valilerinin icraatları ile ilgili detaylı bilgiler verilmektedir.)

3 Ali Çankaya Mücellidoğlu, **Son asır Türk tarihinin önemli olayları ile birlikte yeni mülkiye tarihi ve mülkiyelileri: Mülkiye şeref kitabı**, Ankara, 1969, s. 996 – 997.

4 **Kastamonu**, 4 Teşrinisani 1334 (4 Kasım 1918) , nr. 2275, s. 1 – 2.

1. Mondros Ateşkes Antlaşması :

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında, artık bu savaşın kaybedildiğinin açıkça görülmesi, Wilson İlkeleri'nin uyandırdığı ümitler, Güney cephelerindeki durumun aleyhinde gelişmesi ve Bulgaristan'ın yaptığı mütarekeden sonra İstanbul ve Boğazlar bölgesinin istila tehdidi altına girmesi gibi nedenlerle ateşkes girişimlerinde bulunmuştu. Bu girişimlerin neticesinde, ateşkesin Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda İngilizlerle görüşülmesi kararlaştırılmıştı. Mondros Ateşkes Antlaşması Rauf Beş başkanlığındaki Osmanlı heyeti ile İtilâf Devletleri adına İngiltere'nin Akdeniz filosu komutanı Amiral Caltorphe arasında 30 Ekim 1918'de imzalandı ⁵.

Mondros Ateşkes Antlaşması, bir anlamda Türk milletinin ölüm fermanı niteliğindedir. Birbirinden ağır hükümler taşıyan antlaşma maddelerine göre, ordumuz terhis edilmiş; limanlarımız ve demiryollarımız galip devletlerin idaresine bırakılmıştır. Bununla da yetinilmemiş ve İtilâf Devletleri, kendi güvenliklerini tehlikede görürlerse yurdumuzun çeşitli yerlerini işgal hakkını kendilerine tanımışlardır.

Mondros Ateşkes Antlaşması'na dayanılarak güney bölgemiz Fransızlar ve İtalyanlar; Boğazlar ise, başta İngiltere olmak üzere İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmiştir.

Mondros Mütarekesi'nden Kastamonu'da bir hayli etkilenmiştir. Vilâyete bağlı Zonguldak ve Karadeniz seyr-ü seferini kontrolleri altına almışlardı ⁶. Birinci Dünya Savaşı devam ederken yerlerinden ayrılan Rumlar ve Ermeniler de savaş sonrasında, eski yerlerine dönmeye başlamışlardır. Ayrıca Batı sınırı İnebolu'dan başlayan, Kastamonu'yu kısmen içine alan ve Batum'a kadar uzanarak, bütün Karadeniz Bölgesini kapsayan Pontus Devleti gündemde bulundurulmuştur.

1918'li yıllarda, Kastamonu halkı da Birinci Dünya Savaşı'nın sıkıntılarından nasibini almış, o dönemin yükünü hissetmiştir. Zaten Mütareke sonrasında bütün Türkler yeis ve endişe içerisinde olmuştur ⁷.

5 Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi** , Der Yayınları, İstanbul , 2004, s. 69 – 70.

6 Ali Sarıkoyuncu, **Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi** , Kültür Bakanlığı Yayınları , Ankara, 1992, s.17.

7 Mehmet Şahingöz, “Millî Mücadele'de Kastamonu” , **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu – Tebliğler**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1989, s. 133.

Kastamonu önemli bir ticaret yolu üzerinde olmadığı için ekonomisi gelişmemiştir. Halk geçimini genellikle tarım ve hayvancılıktan sağlıyordu. İşsizlik, harpten dönenlerin de katılımıyla had safhaya ulaşmıştı. Savaşta binlerce insan öldüğü için geride eşler dul, çocuklar yetim kalmış, ocaklar sönmüştür. Bu durum bazı sosyal problemlerin doğmasına da neden olmuştur. Savaştan kaçanlar dağlara çıkmışlar, hırsızlık yapmışlar, asker ailelerini kaçırmışlardır. Bu vaziyet, bölgede geniş çaplı bir asayişsizlik yaratmış ve çeşitli yerlerde çeteler türemiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra uygulamaya konan terhis işlemlerine ilave olarak asker kaçaklarına dolaylı bir af çıkarılmıştır. Konu ile ilgili olarak Kastamonu gazetesinde bir de ilân yayımlanmıştır:

“Kastamonu Askerlik Şubesi Başkanlığından: Terhis dolayısıyla çıkartılan genel affa ait kanun maddesinin ilânından önce bütün asker kaçaklarının bağlı buldukları Askerlik Şubelerine müracaat etmeleri halinde, haklarında herhangi bir ceza işleminin yapılmayacağı; doğum tarihlerine göre kendilerine resmi belge verileceği; ancak ilân tarihinden sonra asker kaçaklığı durumu devam edenlerin en ağır bir şekilde cezalandırılacağı bilinmesi hususu ilgililerin bilgisine duyurulur”⁸. Savaşın yarattığı bozuk ortam içinde sağlık problemleri de bir hayli artmış; verem, frengi, karahumma ve sıtma gibi hastalıklar çoğalmıştır⁹.

2. Ermeniler'in Sahneye Çıkması :

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra tekrar yurtlarına dönen Ermeniler ise adeta bayram yapmaya başlamışlardır. 1915'te çıkarılan Tehcir Kanunu yürürlüğe konularak, Ermenilerin çoğu Suriye tarafına nakledilmeye başlandı. Ermeniler, yasal yollarla mallarını ve binalarını yerli Türklere sattılar. Mütarekenin imzalanmasından sonra, İtilâf Devletleri'nin himayesindeki Ermeni, Rum vb. azınlıklar eski haklarını aramaya başladılar. Bu müsamaha havasından her yönüyle yararlanmak isteyen Ermeniler, Dacat Efendi isimli bir din adamının etrafında toplandılar. O'nun talimatına göre hareket etmeye başladılar. Hacı İbrahim Dağı'nda başlattıkları Türkleri küçük düşürücü fiiller, bir müddet sonra da Kastamonu'da aleni bir şekilde gösterilmeye başlandı.

8 **Kastamonu**, 11 Teşrinisani 1334 (11 Kasım 1918) , nr. 2276 , s. 2.

9 Mustafa Eski, **Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'daki Çalışmaları**, Kastamonu Eğitim Fakültesi Yayınları nr. 4 , Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1990, s. 6.

Ermeniler ileri gelenlerden kurulan komisyon vasıtası ile mallarını geri almaya başladılar. Bu komisyona müracaat eden Ermeni'nin beyanı üzerine o Türkün evine baskın yapılır ve söz konusu eşya zorla alınarak Ermeni'ye verilirdi. Okullara devredilmiş olan mallar da polis yardımıyla toplatıldı. O dönemde Vilâyetin en etkili şahsiyeti haline gelen Papaz Dacat Efendi, faytonla Kastamonu içinde dolaşıyor, devletin valisinin yaya gidip gelmesine gülüp geçiyordu. Arabasının önünde iki muhafız olduğu halde hükümet dairesine gidiyor ve vali tarafından gösterişli bir şekilde adeta bir büyükelçi gibi karşılanıyordu. O yıllarda, Mütareke şartlarının ne şekilde uygulandığını bizzat yerinde görmek isteyen İngiliz asıllı Yüzbaşı Saintlich, şehre geldi. Bunu fırsat sayan Ermeni ve Rumlar daha da şımardılar. Sanki bayram yapıyormuşçasına, yeni elbiselerini giymişler, sıradan bir yüzbaşığı Kışla önünde merasimle karşılamışlardır. Babîâli tarafından tahsis edilen bir tercüman aracılığı ile Türklerin kendilerine eziyet ettiklerini, eşkıya tarzı ile baskı altında tutulduklarını ileri sürmüşlerdir ¹⁰. Bu olaylar 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan başlayarak 1919 yılının Eylül ayına kadar devam etmiş; Kastamonu ahalisi azınlıkların bu çılgın ve saygısız davranışlarını ibretle seyretmişlerdir. Asırlarca beraber yaşayan bu insanların, gerçek yüzlerine bizzat şahit olmuşlardır ¹¹.

3. İzmir'in İşgali :

Millî mücadele boyunca, memlekette cereyan eden hadiseler Kastamonu ahalisine çok dikkatli bir şekilde takip edilmiş ve tepkilerini her vesile ile ortaya koymaktan çekinmemişlerdir. Mesela İzmir'in Yunanlılarca işgalinin duyulması üzerine 16 Mayıs 1919 günü "Millî Matem" ilân edilerek Kastamonu ve mülhakatında mitingler tertip edilmiş ve haksız işgal şiddetle protesto edilmiştir. Bu gün halk, okullar, askerler, sivil memurlar, medreseler, hocalar ve şeyhlere varıncaya kadar toplanan ahali büyük bir miting yapmıştır. Mitingde ateşli sözler söylenerek protesto telgrafları çekilmiştir. Bu telgraftan başka İnebolu'da basılan, binlerce protesto kartı da İtilâf Devletleri temsilcilerine ve tanınmış yabancı adreslere posta ile gönderilmiştir ¹².

10 Hüsni Açıksöz, **İstiklâl Harbinde Kastamonu**, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu, 1933 , s. 7 – 10.

11 Eski, **a. g. e.** , s. 8.

12 Mehmet Şahingöz , **a. g. m.** , s. 135.

Bilindiği gibi İzmir, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Asker ve sivil, yüzlerce Türk'ü öldüren Yunanlıların bu hareketi karşısında Kastamonu Vilâyet Gazetesi, işgal haberinin geldiği andan itibaren bu olaya geniş yer vermeye başlamıştır.

16 Mayıs 1919'da düzenlenen miting hakkında Kastamonu Gazetesi'ndeki haber şu şekildedir:

“Tezahürat-ı vatanperverâne, miting ,

İzmir şehr-i şehrimizin Yunan askeri tarafından işgal edildiği şehrimizce geçen Cuma günü istihbar edilmesiyle o, günün akşamı Belediye dairesinde anasır ve sunuf-ı muhtelifeden mürekkep zevat-ı mütehâyize ile akdedilen millî bir içtima neticesinde müttehiz mukarrerat Kastamonu ahalisi nâmına otuz bin kişinin tercüman-ı hissiyatı ve vatanperverânesi olmak üzere nice senelerden beri yegâne mutasarrıfı olduğumuz o güzel şehrimizin kemakân uhdemizde ipkası lüzum-u İstanbul'da bulunan Düvel-i İtilâfiye-i muazzama mümessil-i siyasilerine başka başka telgrafla arz ve iblağ ve lazım gelen matbuata da tebliğ edilmiş idi bugün dahi beldemizde kâin Nasrullah Cami-i Şerifi pişigâhındaki meydanlıkta şehir ve kâri halkından binlerce ahali müctemi olduğu halde mecbul oldukları vakar ve sükunetlerini kemâ hiye hakkuha (gereği gibi) muhafaza etmek sûretiyle akdedilen büyük bir mitingde ittihaz edilen mukarrerat-ı vatanperverâne neticesini mütezammın kaleme alınan ve sûretleri zirde münderiç bulunan başka başka telgrafnâmeler İngiltere Devlet-i Fehimesinin Dersaadet fevkalâde komiserliği ile Fransa ve İtalya ve Amerika Düvel-i Fehimesinin mümessil-i siyasileri hazerâtına keşide ve iblağ edilmiş ve mülhakat-ı Vilâyet ahalisince dahi aynı ihtisat ve tezahürât-ı vatanperverânede bulunmuştur.

Öteden beri mecbul ve mükellef olduğumuz vakar ve sükûnet ve sükûneti hele şu ve pek mühim ve nazik ânât ve saatte daha ziyade ve fevkalade muhafaza ile vazife-i nazife-i millîye ve hamiyet-i vatanperverânelerini bihakkın îfâyâ muvaffak olmuş olan ahalimizin her tarafta kemal-i kermi ve aşk ve şevkle görülen tezahürat-ı vatanperverânelerini ve bittahsis işbu tezahürat ve hissiyat-ı millîyelerini Düvel-i muazzama ve müfehemenin adalet ve hakkaniyetini tatbik ve tamime hasr-ı mesai ve bezl-i vücud eden mümessilleri hazeratına telgraflarla iblağ eylemek gibi ihtisat-ı necibe-i basiretkarâneleri elhak, vacibüt-takdir teşebbüsat-ı mütehassine ve tedabir-i hasafetkarânedan olmasıyla min küll-il vücuh (her yönden, her cihetle) takdir ederiz. ¹³.

13 **Kastamonu**, 19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919) , nr. 2303 , s. 1 – 2.

İşgalin bir gün sonrasında halk, okullar, asker – sivil memurlar, medreseler, hocalar ve şeyhlerine varıncaya kadar özellikle de kadınların çoğunluğu oluşturduğu bu büyük halk mitingi ilk toplu haykırış, ilk toplu isyan, ilk toplu heyecan ve Kurtuluş Savaşı için ilk toplu hareket olması açısından Türk tarihi ve Kastamonu için bir şeref abidesidir. Kastamonu halkının işgallere olan tepkisi bununla da sınırlı kalmamış, Yunanlıların Manisa ve Aydın'ı işgallerinde de bu büyük tepki dalga dalga devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda en fazla şehit veren Vilâyetlerimizden birisi olan Kastamonu, yaşadığı bu büyük felâketin ardından da bağımsızlık ve İstiklâl Savaşı'nın ateşini yine en önce yakmış, diğer Vilâyetlere öncülük ve önderlik yapmıştır.

Kastamonu'da düzenlenen bu miting sonunda İtilâf Devletleri'nin İstanbul temsilcilerine telgraflar çekilmiştir. Bu telgraflar 19 Mayıs 1919 tarihli, İstanbul'da yayımlanan İstiklâl Gazetesi'nde neşredilmiştir¹⁴. Söz konusu telgrafların sûretleri Kastamonu Gazetesi'nde de yayımlanmıştır. Birinci telgraf, İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletleri temsilcisine gönderilmiştir. Söz konusu telgrafta, İzmir'in Osmanlı Devleti'nden önce de bir Türk ve Müslüman şehri olduğu, dolayısıyla işgalin her şeyden evvel Wilson İlkelerine aykırı olduğu; zira Birinci Dünya Savaşı'nda büyük felaketlerle karşı karşıya kalan başta fedakâr Türk Milleti olmak üzere diğer mağdur milletlerin Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı'nın ilkelerini bir ümit ışığı olarak gördüğünü, ancak İzmir'in işgaliyle bu ışığında söndüğünün tescil edildiği, hatta bu işgalin sinsi Batı emellerinin bir tezahürü olduğuna vurgu yapıldıktan sonra Mitinge katılanların İzmir halkının yanında olduğunun Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunca da bilinmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Kastamonu halkının emperyalistlere boyun eğmeyeceğinin bir ifadesi olan bu telgrafın metni şu şekildedir:

“Dersaadet'te Amerika Devlet-i Fehimesi Mümessil-i Siyasiyesi Cenaplarına:

Osmanlıların devlet teşekkülüne muvaffakiyetlerinden evvel dahi bir Türk ve İslâm şehri olduğu asar ve abattan ve tarihi ile sabit olan sevgili İzmir'imizin kalbimizi yaralayan Yunan işgalinden tahlisi beşair-i (güzellik) bugün bir milyona karib (yakın) olan bu vilâyetin Türk kalbinde unutulmaz bir sevinç bırakmıştır. Türk mefahiri ile malı bulunan ve uzun tarihi ve nüfusunun ekseriyet-i kahiresi tefevvuk-ı iktisadiyesi ile hülâsa bütün varlığıyla yalnız bir Türk Şehri olan ve ilelebet bir Türk Şehri kalacağına şüphemiz

14 Eski, a. g. e. , s. 9.

bulunmayan İzmir'imizin bu gayri muntazır ve haksız işgali her şeyden evvel Amerika Reis-i Cumhuri Muhtereminin o ulvi insaniyet prensipleri ile gayrikabil-i telif idi. Dört senedir şu harb-i meşumun bütün mahrumiyetlerine katlanan ve yanlış ve meşum bir siyaset neticesi olarak verdiği milyonlarca masum kurbanlara karşı uğradığı mağlubiyet içinde bu fedakâr millet bu felaketlerine karşı yalnız Amerika'dan yükselen o saday-ı hak ve adaleden ve Amerika millet-i necibesini temsil eden Muhterem Reisi Cumhuri'nun bu ulvi prensiplerinden bir ziyay-ı ümit bekliyor idi. İzmir'in işgali haber-i meşumu ise bu yegâne ziyanın dahi inhisaf (gölgeleneceği) edeceği zannını vermiş iken Yunanlıların refi işgali haberi tahminin adem-i isabetini gösterdi. Çünkü o kadar katiyet ve tantana ile kâinata ilân edilen ve bütün mağdur milletlerin o kadar ümid-i iman ile bağlandığı o prensipler bu kadar açıkça payimâl ve bu kadar haksız darbeler ile istihkar edilemez idi. Bunu bugün bir milyona karib (çok yakın) Kastamonu Türkleri toplanan onbinlerce Türk bu prensiplerin bir zaferi olarak telakki ettiğini arz ile kesb-i fahr ediyor. Ancak bu saf ve fedakâr Kastamonu Türklerinin samim ruhundan kopan şükran ve meserreti müdafî adalet ve hakkaniyet olan necip ve asıl Amerika milletine arz ve iblağ ettiği şu sırada Anadolu'nun mebd-i teneffüsü ve Türk servet ve mamuriyetinin timsali bulunan İzmir'imizin velev ki muvakkaten olsun kendi evlatlarından başka herhangi biri tarafından dahi vaki olacak bir işgalin devamına tahammül edemeyeceğini de arz ile sevgili şehrimizin tamamıyla ve her türlü işgalden azade olarak sahib-i meşru ve asliyesine iade edildiği beşairine (müjde, sevindirici haberin gelmesi üzerine) işlerini ve güçlerini terk ile şu anda miting içtimagâhında bulunan on binlerce Türk bit-tahsis Amerika ruh-i asaletine iltica ile beklemektedir. Fi 19 Mayıs 335" ¹⁵.

Wilson ilkelerinin 12'nci maddesine dayanılarak hazırlanmış bu protesto niteliğindeki telgraf, Kastamonu halkının Amerika Birleşik Devletleri'nin politikasına karşı duyarlılığından kaynaklanmıştır. Zira bu dönemde, bazı aydınlar da İzmir ve İstanbul'da "Wilson Prensipleri" ne sempati duymakta, İtilâf Devletlerine karşı denge oluşturulacağını zannetmekteydi.

Miting sonrası ikinci telgraf, İstanbul'daki Fransa ve İtalya devletlerinin siyasi temsilcilerine gönderilmiştir. İlgili telgrafta, uzun zamandan beri bir Türk şehri olan İzmir'in Yunan işgalinden bir iki gün sonra Amerika Birleşik Devletlerinden gelen baskılarla boşaltıldığının haber alındığı, bu sevinçli haber üzerine bir miting düzenlendiği ifade edilerek, mitinge katılanların bir an evvel şehrin (İzmir'in) meşru sahibine iadesini beklediklerine vurgu yapılmaktadır.

15 **Kastamonu**, 19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919) , nr. 2303 , s. 2.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin 19 Mayıs 1919 tarihli nüshasında yayımlanan ikinci telgrafın metni şu şekildedir:

“Dersaadet'te Fransa ve İtalya Devlet-i Fehimesi Mümessil-i Siyasileri Cenaplarına:

Osmanlı Hükümetinin teşekkülünden evvel de en kıymettar bir Türk ili olan İzmir'imizin Yunan işgalinden tahlisi hakkındaki feryadın nazar-ı dikkate alınarak bu mukaddes Şehrimizin Yunanlılardan kurtarıldığı haberini bugün alan bir milyona karib Kastamonu Türkleri derin bir memnuniyet ve büyük bir sevinçle karşılıyor. Selamet-i beşeriyeyi kafil bir sulh-ü hakiki temin etmek istediğine iman ettiğimiz Düvel-i Müfehhememi İtilâfiyenin bu maksad-ı mukaddesi atiyen de bir tehlikeye ilga etmeyerek ve Türklerin zaten yaralanan kalplerinde kin ve intikam izleri bırakmamak üzere bu İslam ve Türk Şehrinin tamamıyla hâkim-i meşru ve ebediyesine iade ve teslim ettikleri beşairine de bugün on binlere balığ olan muazzam miting heyeti sabırsızlıkla muntazırdır. Fi 19 Mayıs 335”¹⁶.

Miting sonrası üçüncü telgraf ise, İstanbul'daki İngiliz Olağanüstü Komiserliği Temsilcisine gönderilmiş olup telgraf metni şu şekildedir:

“Dersaadet'te İngiltere Devlet-i Fehimesi Fevkalade Komiserliği Canib-i Âlisine:

Osmanlı Hükümetinin teşekkülünden evvel de bir Türk Şehri olan İzmir'imizin Yunan askeri tarafından işgali haberi Kastamonu Vilâyetini teşkil eden bir milyona karib (yaklaşık) halis ve fedakâr Türklerin kalbini bir yıldırım gibi yakmış olduğu için bu haksızlığa katiyen tahammül etmeyeceğine iman ettiğimiz İngiliz asalet-i ruhiyesinden ani ve seri bir tamire muntazır olduğumuzu evvelki gün arz etmiş idik. Bugün Yunanlıların işgalinden tahlis edildiğini haber alan bu Türk kitle-i azimesi bu adalet-i siyasiyeyi münhasıran bir İngiliz tuhfesi olarak telakki ediyor. Ve sevinç ve sürur ile karşılıyor. Tarihi, milli, ırki ananâta riayet ve hak ve adaletini muhafaza hususunda asar-ı vefireden beri umum milel-i mağdura için her zaman bir melce ve penah olan İngiliz ulviyet ve siyasetinin dehrin zaten yaraladığı Türk kalbinde atiyada bir kin ve intikam izi bırakmayarak bu Türk ve İslam şehrinin kel-evvel hâkim-i meşru-u ebediyesine tamamıyla iadesine delalet edeceklerine kaviyyen ümitvar olduğumuzu bilbeyan bugün tecemmu eden on binlerce Türklerin beşaret haberlerine intizar etmekte olduklarını arz eyleriz. Fi 19 Mayıs 335.

Miting Heyeti Azasından

Aza	Aza	Aza	Aza
Evlilyazade Abdullah	Hacı Ahmet	İzzet	Mahzarzade Mahir” ¹⁷ .

16 **Kastamonu**, 19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919) , nr. 2303 , s. 2.

17 **Kastamonu**, 19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919) , nr. 2303 , s. 2 – 3.

Telgraftaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Kastamonu halkının hiçbir şekilde işgale tahammül edemeyeceğine vurgu yapılmakta sonra söz konusu işgalden İngiltere Hükümeti sorumlu tutulmaktadır. Türk – İngiliz dostluğunun yeniden tesis edilebilmesinin, İzmir’deki haksız işgalin sona erdirilip şehrin Türklere teslimine bağlı olacağı ve İngiliz dış siyasetinin bunda belirleyici rol oynayacağına işaret edilmektedir.

Kastamonu halkının ruh halini ve derin tepkilerini ifade eden bu telgraflar, sadece Kastamonu’nun değil Anadolu’nun da hissiyatına tercüman olması açısından fevkalâde önem arz etmektedir.

4. Mustafa Kemal Paşa Anadolu’da :

Çanakkale Zaferi’nde gösterdiği dirayet ve kahramanlıkla vatanın kurtuluşuna inananların ümidi haline gelen Mustafa Kemal Paşa Pontus tehlikesini önlemek bahanesiyle Erzurum’daki 15, Sivas’taki 3. ve Ankara’daki 20. kolorduları emrine almak üzere geniş yetki ile 30 Nisan 1919’da 3. Ordu Müfettişliğine atanmıştı. Zaten bir aya yakın zamandan beri plânlarını yapmış, arkadaşlarıyla hareket tarzını tasarlamışlardı.

16 Mayıs 1919’da Yunanlıların İzmir’i işgalinin ertesi günü beraberinde müfettişlik erkânı ve İstanbul Hükümeti’nin Sinop Mutasarrıflığına atadığı Mazhar Tevfik Bey olduğu halde kendisine tahsis edilen Bandırma Vapuru ile Samsun’a hareket etti. Mazhar Tevfik Beyin şuurlu bir vatansever olduğunu anlayan Paşa vapurda kendisiyle vatanın kurtuluş çarelerini konuşmuş ve hatta ileride yapacağı görüşmeler için kendisine bir şifre anahtarı da vermiştir.

Bandırma Vapuru 17 – 18 Mayıs gecesi geç saatlerde İnebolu açıklarına ulaştı. Şiddetli dalgalar yüzünden karaya çıkmanın imkânsız olduğu anlaşılınca yola devam edildi. 18 Mayıs 1919 Pazar günü vapur Sinop Limanına girdi. Mustafa Kemal Paşa limanda arkadaşlarıyla kısa bir durum değerlendirmesi yaptı. Yolculuğa karadan devam etmeyi düşündüler. Böylece peşlerinden gelen İngiliz gemisinden kurtulmuş olacaktı. İngiliz boş Bandırma’yı izlerken onlar karadan Samsun’a ulaşacaklardı. Ancak değerlendirme sonucu yolun elverişli olmadığı anlaşılınca bu düşünceden vazgeçildi. Deniz yolculuğunun devamına karar verildi. Üsteğmen Hikmet Bey karaya çıkarak Samsun fırka kumandanına gelişlerini bildiren bir telgraf çekti.

Limanda padişahın Fahrî Yaveri Mustafa Kemal Paşa'nın dinlenmekte olduğunu yeni mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'den öğrenen Sinoplular Paşa'nın Sinop'ta kalmasını istediler. Şehir halkı adına mutasarrıfın yazdığı davetnâme vapura gönderilmiş ise de deniz tutmasından rahatsız olan ve Samsun'a ulaşmak için acele eden Paşa dışarı çıkmamış ve bir kartvizitle özür beyan etmiştir:

“Muhterem Mutasarrıf Beyefendi ! Sinopluların hakkımda gösterdikleri hissiyata teşekkür ederim. Rahatsızlığım dolayısıyla davetlerine icabet edemediğimden müteessirim. Kendilerine selam ve muhabbetlerimin iblâğına delaletlerinizi rica ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi Mirliva Mustafa Kemal”¹⁸.

5. Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan Gönderdiği Telgrafların Kastamonu'daki Yansımaları :

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa 25 Mayıs'ta Havza'ya yerleşti. Emrindeki kumandanlar, aydınlar ve özellikle doğu bölgesine vâkıf Kazım Karabekir Paşa'dan şifreli telgraflarla gerekli bilgileri ve mütalaaları ve kendisiyle elbirliği yapacaklarına dair kesin sözleri aldıktan sonra Millî Mücadele ile ilgili direktiflerini vermeye başladı.

28 Mayıs 1919'da birisi gizli olarak 3, 15 ve 20. kolordu kumandanlıklarına, diğeri de valiliklere, mutasarrıflıklara, belediyelere ve kaymakamlıklara olmak üzere vatanın vaziyeti ve takip edilecek strateji hakkında iki telgraf çekilmiştir. Kastamonu Valiliğine gelen telgraf metni şu şekildedir:

“İzmir'in ve maalesef bunu takip eden Manisa ve Aydın'ın işgali müstakbel tehlikeyi daha alenî hissetmiştir (hissettirmiştir). Vatanımızın bütünlüğünün muhafazası için millî tezahürün daha canlı olarak izhar ve devamı lazımdır. Hayat ve istiklâl-i millîyi ipotek altına alan işgal ve ilhak gibi hadiseler bütün milletin içini kan ağlatmaktadır. Teessürat zabt olunamıyor (acılar dayanılacak gibi değildir). Sindirilmesi ve katlanması imkânsız bu durumun ortadan kaldırılmasını bütün medenî memleketlerle büyük devletlerin adalet ve tesirinden sabırsızlıkla beklemek zemininde önümüzdeki hafta içinde ve muhtelif illere göre Pazartesi başlayıp Çarşamba günü müracaatın arkası alınmak üzere büyük ve heyecanlı mitingler yaparak millî tezahüratta bulunulması ve bunun her tarafa yayılması ve

18 Nurettin PEKER, 1918 – 1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi, Gün Matbaası, İstanbul, 1955, s. 25 – 26.

bütün büyük devletlerin temsilcilikleriyle Babî'ye (İstanbul Hükümetine) tesirli telgraflar çekilmesi ve ecnebî olan yerlerde ecnebîlere etki yapılmakla beraber gösterilerde âdab ve sükûnetin muhafazası ve Hıristiyan halka karşı bir taarruz, sataşma ve husûmet gibi tavır takınılmaması lazımdır.

Zât-ı âlîlerinin (yüksek kişiliklerinin) bu fikirler etrafında hassas ve faal bulunmaları ve işin hüsn-ü idaresinden ve bu muvaffakiyetten âcizlerinde (kendimde) tam bir inanç mevcuttur. Neticenin bildirilmesini rica ederim.

Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal”¹⁹.

Mustafa Kemal Paşa bu telgrafında, İzmir’den sonra Manisa ve Aydın Vilâyetlerinin de işgal edilmesinin daha büyük tehlikelerin habercisi olduğu noktasından hareketle, ülke bütünlüğünün korunması için ulusal gösterilerin daha canlı olarak yapılması gerektiğine işaret etmekte, mitinglerin sonunda Büyük Devlet Temsilciliklerine ve İstanbul Hükümetine etkili telgraflar gönderilmesini emretmektedir. Bunun yanı sıra yapılacak protesto ve gösterilerde Hıristiyan halkın incitilmemesi hususunda idarecileri uyarmaktadır.

Şifre ile gelen bu telgraf yedek subaylardan Tatlızâde Emin Bey tarafından ilgililere ve halka duyurulmuş ve gereği yerine getirilmiştir.

Medenî milletlere yakışır bir olgunlukta yapılan mitinglerde kararlaştırılan protesto metinleri ilgili yerlere gönderilmiş, tecavüzün durdurulması ve İzmir’in tahliyesi istenilmiştir. Ayrıca köylünün şehirde bulunduğu Pazar günleri dini merasimler yapılarak halkın hissiyatı canlandırılmaya çalışılmıştır. İzmir şehitlerinin ruhu için kalabalık cemaatler huzurunda mevlit ve hatimler okunmuştur.

Dahiliye Nezâretinden gelen 15 Mayıs 1919 tarihli telgraf Anadolu’nun her tarafında olduğu gibi Kastamonu’da da zaten yaralı olan gönülleri dağlamıştır:

“İngiliz askerî kuvvetler kumandanı Amiral Caltrop cenapları tarafından Aydın vilâyetine dün sabah tebliğ olunan notada Paris Sulh Konferansının kararlarına ve Mondros Mütarekesi’nin yedinci maddesine istinaden İzmir istihkâmlarını işgal edileceği ve öğleden sonra verilen ikinci notada dahi mütarekenâme ahkâmına müsteniden İzmir şehrinin Yunan askeri tarafından işgaline itilaf devletlerince karar verilmiş olduğu bildirilmiştir. Hükümet bu konuda milletin ve devletin haklarının korunması için üzerine düşen vazifeleri îfâya teşebbüs etmiştir”²⁰.

19 Peker, a. g. e. , s. 26 – 28.

20 **Kastamonu**, 19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919) , nr. 2303 , s. 1.

Haberin duyulması üzerine Vilâyetin ileri gelenleri belediye dairesinde bir toplantı yaparak mevcut vaziyet değerlendirilmiş ve bazı kararlar alınmıştır. Bir iki gün sonra İzmir'in Amerika tarafından gelen baskılarla boşaltıldığı duyulmuş ve bu sevinçli haber üzerine bir miting düzenlenerek başta Amerika olmak üzere diğer büyük devletlere memnuniyet bildiren telgraflar çekilmiştir. Ancak bu haberlerin birer oyalama taktiği olduğunun haber alınması üzerine yeniden yürekler dağlanmış ve Mayıs ayının son Cuma günü Müftü Osman Nuri Efendi'nin öncülüğünde bir gösteri düzenlenerek, işgal protesto edilmiştir. Buna dair Kastamonu Gazetesi'nde şu haber yayımlanmıştır:

“Dinî ve Millî Tezahürat,

Geçen Cuma günü İzmir ve havalisinin Yunanlılar tarafından işgalinden nâşi Vilâyet Müftüsü Osman Nuri Efendi hazretleri tarafından vaki olan davet ve işaret üzerine şehrimizin Ayasofya Camii mesabesindeki Nasrullah Kadı Camiinde toplanan büyük bir cemaatin iştirakiyle protesto edilmiş ve kurtuluş için dualar yapılmıştır.

Asırlardan beri yegâne mâlik ve hakiki mutasarrıfı olduğumuz o güzel İzmir şehrimizin hiçbir hak ve adalete ve hiçbir makul sebebe ve insaniyete istinat etmeksizin Yunanlılar tarafından ani işgal altına alınmasından mütevellit heyecan ve teessür ve bütün insanlığın yüreğini dağlayan bu facia memleketin semasını ah u enin ile kaplamıştır”²¹.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi Anadolu'daki bütün şehir ve kasabalarda tepkilere neden olmuştur. Anadolu halkının topyekûn düşman karşısında birlik olması ve kamuoyunun birleşmesinde bu mitinglerin önemli bir yeri vardır.

Gazetenin 12 Haziran 1919 tarihli sayısında tam sayfa halinde verilen haberde ise düzenlenen miting ve alınan kararlar neşredilmiştir. Bu miting sonunda çekilen telgrafta, Yunan harekâtı ve bu harekâtın arka plânındaki İngiliz varlığından söz edilmekte, işgalci devletlere hiçbir şekilde boyun eğilmeyeceği tüm dünyaya ilân edilmektedir:

“Dinî ve Millî İhtifal (Dinî ve Millî Tören),

İzmir'in işgalinden mütevellit ve an be an artmakta olan acı ve can yakıcı üzüntüler nedeniyle geçen Cuma günü de önde şehrimizin ulemâsının faziletli reisi Vilâyet Müftüsü Faziletli Hafız Osman Efendi ile büyük âlimlerimizden ve beldemiz eşrafından Şeyh Ziyaeddin Efendi ve diğer meşayihî kiram olduğu halde ve bu muhterem kitlenin yanında bilcümle talebe ve tarikat müridleri ve mevleviyye mensuplarının ve binlerce halkın

21 **Kastamonu**, 2 Haziran 1335 (2 Haziran 1919) , nr. 2305 , s. 1.

dillerinde tekbir ve tehlillerle zikrederek Nasrullah Camiine gelip toplanmalarını müteakip güzel sesli hafızlar tarafından hatm-i şerifler okundu. Hatm-i şeriflerin duasını müteakip Müftü Osman Efendi hazretleri tarafından irat buyurulan dua ile cûş u hurûşa gelen mü'minlerin âmin sedalarına katılan feryatlar ayyuka çıkmış ve hiç şüphesiz “bana dua edin kabul edeyim” ilahî sırrına mâsadak olmuştur (kabul olunmuştur). Müftü Efendinin bu sûretle manevî hava ve heyecanı zirveye çıkararak dualarının akabinde camiin önündeki meydanlığa çıkılarak orada da millî tezahürat icra olunması kararlaştırılmış ise de sürekli yağan sağanak yağmur nedeniyle kalabalık cemaat cami içerisinde beklemeye mecbur kaldı.

Şehrimizin meşhur âlimlerinden Hacı Mümin Efendi hemen hitabet kürsüsüne çıkarak, yedi yüz seneden beri dünyaya şan ve şöhreti yayılmış olan şevket ve kudretimizin, dinî ve millî an'anelerimizin tarihçesini irticalen tasvir ve beyan eylemekle beraber içinde bulunduğumuz acı vaziyetin menşeyini ve sebeplerini de delilleriyle beraber birer birer izah etti”

Bu hitabenin sonunda meydana gelen galeyanın tasvir ve tarifine ise bu sütunlarımız müsait olmadığından yalnız ahalimizin bu sırada da hep birden gösterdikleri müessir hissiyât ve coşkuyu iftiharla, teşekkürlerle karşılar ve takdir ederiz.

İş bu hitabenin bitişi akabinde evliyaullahtan Mevlânâ Celaledin-i Rûmî hazretlerinin torunlarından mülga Dâr'ül Eytâm Müdürü Tahir Çelebi, itilaf devletlerinin İstanbul'daki temsilcilerine gönderilmek üzere kaleme alınan ve efkâr-ı umûmiyenin açık bir tercümanı niteliğindeki telgraf metinlerini okudu. Halkın kabul ve tasdik ifade eden sedaları arasında okunan bu metinler, başta Müftü Hafız Osman Efendi olduğu halde miting heyeti tarafından Padişaha, Sadârete, İngiltere, Fransa, Amerika ve İtalya siyasî temsilciliklerine, Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine, Hürriyet ve İtilaf ve Sulh ve Selamet Partilerine ve İstanbul'da çıkan muteber gazetelere çekilmiş ve bir sûreti de ait olduğu makama gönderilmek üzere vilâyete takdim olunmuştur.

Müteâkiben tarikat şeyhleri tarafından tarikat âyini icrâ edilmiş ve sonunda yine Müftü Efendi tarafından hayır dualar edilerek toplantıya son verilmiştir.

Necip milletimizin iş bu manevî teşebbüs ve tedbirlerinin Cenab-ı Hakkın yardımlarına vesile olmasını samimiyetle temenni ederiz”

Telgrafnâme Sûreti ;

“Bugün Cuma namazının edasından sonra Kastamonu'nun ulemâsı, muallim ve talebeleri, şeyh ve dervişleri, esnaf, tüccar, çiftçi ve bütün sosyal gruplarına mensup ahalisi işini gücünü kâmilan terk ederek milletin istiklâli ve memleketin fiilî müdahaleden kurtulmasını temin ve müdafaa maksadıyla şimdiye kadar emsali görülmemiş bir toplantı yaptılar ve toplantıda şehrin bütün ufuklarını tekbir ve tehlillerle inleyen Müslümanlar

bugünkü gâlip devletlere ve onlar nâmına her milletin kendi hakkına mâlik olacağını ve prensiplerinin on ikinci maddesine göre Türklerin de bu haktan istifade edeceğini ilân eden Mösyö Wilson'un bu esaslarıyla bu defa yapılan işgallerin nasıl bağdaştırılacağını sormak istiyorlar. Eğer bu prensiplerde bir aldatmaca ve riya söz konusu değilse bunlar niçin çiğneniyor ve hangi esasa istinaden büyük çoğunluğu tamamen Müslüman ve Türk olan memleketlerimiz azınlıklara peşkeş çekiliyor. Anadolu'muzun batı cihetleri Yunan'a, güney tarafları İtalya'ya, Doğunun bir kısmı henüz devlet olarak rüştünü ispat edip etmediği bile belli olmayan Ermenilere ne hakla verilmek isteniyor? Herkes bilsin ve öğrensin ki bütün tarihleriyle nüfuslarının büyük çoğunluğu, millî ve dini gurur kaynağı olan o muhteşem abideleriyle, medeniyet eserleriyle Türk ve İslâm olan bu yerler hiçbir sûretle bölünme kabul etmez. Çünkü memleketimizin her tarafındaki kudsîyet sırf Türk'e aittir. Akdeniz'den yollarımızı kapamak ve sonra doğudan, güneyden sıkıştırmak bizlere nefes alma hakkı bırakmamak demektir. Fakat düşünülmesi ki her fazla ve haksız baskı gayretullaha dokunarak failleri aleyhinde ummadıkları bir aksülamel doğurur. İş bu doğru iddiamıza tarihin sayfaları açık birer delildir. Ve hakikattir ki tarih bir tekerrürden ibarettir. Cihana kalıcı bir sulh teklif etmek isteyenler bu cebir ve gayrı tabî vaziyet karşısında seyirci kalamayacağımızı şimdiden anlamalıdır. Çünkü cebren yapılan her şey bir gün yine cebren yıkılmaya mahkûmdur. Galip devletler Türkleri acaba bir millet olarak da mı tanımak istemiyorlar. Eğer böyle ise bin üç yüz senelik dinî ve millî âbidelerimizden, semalara yükselen lâhûfî minarelerimizle bulutlarla öpüşen o muhteşem kubbelerimizden utansınlar. Yok memleketlerimizin bize ait olduğundan şüphe ediyorlarsa itimat ettikleri mütehassıslarla nüfuslarımızı, yerlerimizi, köylerimizi, âbidelerimizi karış karış gezip görsünler. Bu feryatlarımızla duyuramadıklarımızı, hissettiğimiz hakikatleri görsünler ve bütün insanî hisleriyle görsünler ve duysunlar ki her şey Müslüman ve Türk'tür ve Türk kalacaktır.

Eğer bu açık hakikatlere kulak asmazlarsa biz de ilân ederiz ki tesis edilmek istenilen o sunî sulh ve müsâlemete (barışıklığa) ilk fırsatta karşı gelecek olan unsurlar şimdiye kadar ölmeyen ve ölmeye azmeden üç yüz milyon İslâmın azasından olan Türkler olacaktır ki İslâmın beka ve mevcudiyetine iman ve itimadımız olan dînî bağlılığı herhalde bu ayaklanmanın sınırlı bir dairede kalıp sönmesine meydan bırakmayacak ve her türlü yayılmasına zahîr olacaktır (arka çıkacaktır). Binaenaleyh bir milyona yakın bir nüfusu ihtiva eden ve tamamen Müslümanlık şerefiyle süslenmiş bulunan Kastamonu vilâyetinden, bu Türk kalbinden fıskıran hissiyât neticesi olarak kararlaştırılan aşağıdaki maddeler cihanın nazar-ı dikkatine arz olunur:

1 – Müslümanlar artık sahte vaatlerle aldatılmamalıdır.

2 – Mösyö Wilson hiçbir kayıtle sınırlamaksızın bütün cihan milletleri nam ve hesabına ilân ettiği hak ve adalet prensiplerini biz Müslümanlardan da esirgemeyeceğini ilân etmelidir.

3 – Memleketimizin bin seneden beri Anadolu’daki İslam ve Türk İstiklâl ve bütünlüğünü hiç kimsenin ihlâl edemeyeceğini cihan barışı nâmına karar verme hakkını kendilerinde görenler hem bizi ve hem de bizim mukaddes haklarımızı gasba yeltenenlere derhal bildirilmelidir.

4 – Veleve ki geçici kaydıyla olsa bile Yunan gibi maceracı milletlerin galip devletlerin arka çıkmasıyla vâki olan işgallerine hem nihayet verilmeli ve hem de sevgili Anadolu’muzun işgal edilen yerleri kurtulmalıdır.

5 – Şimdiye kadar mukaddes ve muazzam halife ve hakanlarımızın emir ve işaretleriyle canlarını ve mallarını ve hülâsa bütün mevcudiyetlerini hiçbir vakit fedadan çekinmeyen bu milletin hâlâ o azim ve imanı taşımakla iftihar ettiğini cihana ilân eder. Bu itibarla hakanımızdan başka bir idare ve istisnâiyet ve hususiyet bilmeyiz, tanımamız ve kabul etmeyiz”²².

Aynı günlerde çevre idarî birimlerde de benzer mitingler düzenlenerek işgaller protesto edilmiştir. 17 Haziran 1919 tarihli gazetede Safranbolu halkı tarafından çekilen telgraf ve Çankırı’da düzenlenen miting haber olarak verilmiştir:

“İstanbul’da İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Devletleri Siyasî Temsilciliklerine; İkdam, Sabah, Alemdar ve Diğer İstanbul Gazetelerine:

Anadolu ve Trakya’da Türklerle meskûn mahallerin Türk hükümeti hâkimiyetinde bırakılacağı Wilson cenaplarının dünyaca kabul görmüş prensipleri cümlesinden iken iş bu prensipler ve mütareke hükümlerine aykırı olarak İzmir ve mülhakatının haksızca işgaline ilaveten vatanımızın diğer bazı kısımlarının da işgal edilmekte olduğunu ve şu sûretle kendilerinden adalet ve insaniyet beklediğimiz itilaf devletlerince Türkiye’nin taksim edilmesine başlanıldığını tam bir teessür ve heyecanla öğrendik. Kuvvetin hakka galip gelmesine uğursuz bir örnek olan bu yağmacılığı hayret ve teessüflerle karşıladık. Binlerce seneden beri dîni ile âdetleri ve ahlakıyla bir arada, bir vatanda, bir aile gibi yaşamış, kaynaşmış bir kavmi muhtelif parçalara bölmek, parça parça etmek, bilmeyiz ki medeniyetin hangi kâidesine istinat etmektedir. Türk’ün öz yurdunu sırf kuvvete, galibiyete güvenerek türlü bahanelerle bölünmeye yeltenilmesinin insanlık tarihinde kara ve kanlı bir leke olarak kalacağından şüphe edilmemelidir.

22 **Kastamonu**, 12 Haziran 1335 (12 Haziran 1919) , nr. 2306 , s. 1 – 2.

Böyle haksız kararlar, işgallerle diri diri mezara gömülmek istenilen biz Türklerin artık mukaddes sancağımızın kırmızı rengini daha da kızartırcasına kanlara bulanarak tarihe şerefli bir sahife açmaya azmedildiğini insanlık âlemine duyurmak isteriz.

Bizim şerefle ölmeyi zilletle yaşamaya tercih eden bir kavim olduğumuza tarih şahittir. Binaenaleyh medeniyetin şimdiki teşkilatı içinde üzgün halde bulunan mazlum insanlığı yüceltmek için çareler aramakta olan devletlerin şu fecî emperyalistliğe müsamaha etmeyecekleri kanaatinde bulunduğumuzdan bize ve vatanımıza reva görülen bu haksızlığı tekrar protesto ettiğimizi ve keyfiyetin Paris Sulh Konferansına ulaştırılmasını kıyam ve feveran halinde bulunan altmış bin Safranbolu ahalisi nâmına rica ederiz.

Eşraftan Kirpizâde Rıfat, Müftü Said, Umum Safranbolu ahalisi nâmına Belediye Reisi Ragıp, Eşraftan Hacı Mustafa, eşraftan Tüccar Hacı Salihzâde Ömer, Ticaret Odası Reisi Cabacızâde Hacı Hüsnü, Eşraftan Şükrü, Eşraftan Nazif, Eşraftan Mühürdarzâde Zühtü, Eşraftan Hakkı” .

“Çankırı Mutasarrıflığından Telgraf: Dînî Tezâhürât,

Geçen Cuma günü Çankırı merkezinde vâki Camii Kebir’de binlerce cemaat hazır olduğu halde Cuma namazını müteakip vatan ve milletin saâdet ve selâmetinin temini ve haklarının muhafazası için gayet müessir hayır dualar tilavet ve hatimler ve Buhari-i şerifler kıraat olduğu gibi bu Cuma namazından evvel yine aynı maksatla büyük bir cemaat huzurunda vaaz ve nasihat icra olundu, namazdan sonra da mevlid-i şerif kıraatiyle beraber Peygamberimizin rûhânî yardımlarına mazhariyetimiz amacıyla pek müessir hayır dualar tilavet edilmiştir”²³.

Kastamonu Mekteb-i Sultanîsi’nde bu amaçla Maarif Müdürü Talat Bey ve Okul Müdürü Mehmet Behçet Bey tarafından Cuma gecesi teravih namazından sonra okutturulan Mevlîd-i Nebevî çok heyecanlı olmuştur:

“Mekteb-i Sultani’de Nurlu Gece,

İzmir Şehitlerinin Ruhuna Mevlîd-i Nebevî Kıraati (Mevlit Okutulması),

İzmir’in işgalinden beri şehrimizde yapılan müteaddit ve muazzam mitingler, dinî ihtifaller (merasimler) İslâm – Türk ruhunun hiçbir vakit öldürülemeyeceğini, İslâm – Türk kalbinin hiçbir vakit parçalanamayacağını ispat etmişti.

Kalplerimiz şimdi her vakitten daha ziyade çarpıyor, âsâbımız her vakitten daha ziyade müteheyyiç oluyor (çoşuyor, kabarıyor).

23 **Kastamonu**, 17 Haziran 1335 (17 Haziran 1919) , nr. 2306 , s. 1.

Geçen Cuma akşamı Sultanî Mektebi'nde (lisede) Mevlîd-i Şerif münasebetiyle vukû bulan içtima, İslâm Türk kalbinin bir tane olduğunu, hep bir şeye iman eden kalplerin, fikirlerin ayrı hisleri, başka düşünceleri olamayacağını, elhasıl Müslümanların rahîn (canını, malını adanmış) bir kitle halinde müttehid (birleşmiş) bulunduğunu bir defa daha gösterdi.

Teravihten sonra Vali İbrahim Hakkı Beyefendi hazretleriyle ekâbir-i memurîn (üst düzey memurlar) ulemâ, eşraf, ahali bölük bölük geliyor, nazarlarda (bakışlarda) derin bir heyecanın eserleri beliriyordu.

Heyecan verici, muhazzık (şifa verici) sesleri kalplere nurdan bir selsebil (cennet çeşmesi) gibi dökülen Nasrullah'ın muhterem hatibi Hafız Emin Efendi ve daha sonra Sofuzâde Hoca Tevfik Efendi üstadımız tarafından Mevlîd-i risaletpenâhî kıraat edildi (okundu). Faziletli müftümüz Hafız Osman Efendi hazretlerinin belîğ, veciz ve gayet müessir dualarıyla gözler doldu. Hâsıl olan mesûbât (sevaplar) İzmir şehitlerimizin pâk (temiz) ve mübarek (aziz, yüce) ruhlarına ithaf olundu (hediye olarak gönderildi).

Müteakiben yaşlı nazarlar, hitabet kürsüsünde Sultanî'nin faal müdürü edîb, necîb Mehmet Behçet Beyefendi'yi gördü. Kalpler derin bir heyecanla çarpıyordu:

“İçtimaya, hitam vermezden evvel bir vatandaş sıfatıyla vatan ve milletimize ait bir hasbihal yapmak” istediğini beyan ederek, “harpten mağlup olarak çıktuktan sonra Türk Milletinin hukukunun muhafaza olunacağını zannedip hak ve adaletin tecellisine intizar ettiği (beklediği) bir zamanda, ansızın Anadolu'ya düşmanın taarruz ettiğini, birçok İslâm kardeşlerimizin şehit edilip fesler yırtılmak, sarıklar çamurlara atılmak... gibi bîpâyân (sayısız) şenî ve fecî hakaretler yapıldığını” anlattı. Ve “bunun üzerine milletin büsbütün sıkıldığını, her taraftan tezâhürât (gösteriler) başladığını ve umumî galeyanın mevcudiyetimizi isbat etmiş olduğunu, binaenaleyh kat'iyen meftûr ve me'yûs (bezgin ve ümitsiz) olmamaklığımız lazım geldiğini” söyledikten sonra “meramın elinden hiçbir şey kurtulmaz, ye's (ümitsizlik) küfürle müsavidir” dedi.

Bundan sonra ateşli hatip sesine daha yüksek bir ahenk ve hezzaz (hareket) vererek devam etti: “kurtuluş için dinî ve dünyevî iki yol olduğunu unutmayarak Allah'a, Peygambere rastı kalb etmek (kalb bağlamak), mutlak bir dayanışma, bir kitle vücuda getirmek lüzumunu, arkamızda milyonlarca Müslüman bulunduğunu, İslâmların, Türklerin hak ve istiklâlinin bizim mevcudiyetimize bağlı olduğunu” uzun uzadıya izah ettikten sonra, “ittihad (birlik) gayesine matuf olan bu içtimaların tekerrür etmesinin bizim için saadet ve selâmeti mûcib olacağını” söyledi ve “mektepe bütün bunların tecellisi itibarıyla Kastamonu Muhiti ile iftihar eder, bu gayesini meydana getirenlere ayrı ayrı teşekkürü bir vazife bilir” diyerek kürsüyü terk etti.

Hazirûnun artık kalpleri coşmuş, gözleri taşmış, Müslümanlığın son lem'a-i ümidi (ümit ışığı) olan Türk Hükümeti'nin söndürülemeyeceğine sarsılmaz bir iman hâsıl olmuştu”²⁴.

Mustafa Kemal Paşa'dan, cereyan eden olaylar ve gelişmeler hakkında telgraflar gelmeye devam etmektedir. Yine 17 Haziran 1919 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesinde çıkan haber şu şekildedir:

“3. Ordu Müfettişi Yâveri Fahrî Hazreti Şehriyârî (padişahın fahrî yâveri) Mirliva Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden vilâyet makamına gelen 16 Haziran 335 tarihli telgrafnâme sûretidir:

“İzmir hakkında bugün aldığım mâlumât bervech-i âtîdir (aşağıdaki gibidir):

1 – Yunanlılar bu sabah İzmir'deki karakolları tahliye etmişler ve geceleyin kuvvetleri kısım kısım vapura irkâb (bindirmek) ile çekilmek hazırlıklarında bulunmuşlardır.

2 – Foça cihetlerinde içtima eden gönüllü ordusunun İzmir üzerine yürümekte olduğu şâyîâtı karşısında Rumlar büyük korku ve telaşa dûçar ve evvelce gaflet ve şımarıklık eseri olarak keşide ettikleri (çektikleri) Yunan bayraklarını ortadan kaldırmışlardır.

3 – Tahliye edilen karakollara Osmanlı kolları yerleştirilmektedir.

4 – İslâm ahalisi pek büyük ve tantanalı bayram yapmak için hazırlıkta bulunmaktadır.

5 – Bu mâlumâtın kaza, belediye riyâsetlerine ve Müdafaa-i Hukuk-u Millîye ve Reddi İlhak cemiyetlerine müsâraaten (süratle) iblâğını arz ve rica eylerim”²⁵.

6. Millî Mücadeleye İlk Tepkiler ve Dâhiliye Nazırının Müdahalesi :

Havza'da yakılan İstiklâl meşalesinden, vatanın üstündeki karanlığı delen bu ışıktan gözleri kamaşanlar rahatsızlıklarını belli etmeye başladılar.

Millî kuvvetlerin teşkilatlanmaya başlaması; protesto mitingleriyle İzmir'in işgalinin hazmedilmediğinin gösterilmesi; Mustafa Kemal Paşa'nın vilâyetlere gönderdiği direktiflerin millet tarafından dikkate alınması işgalcilerle yerli yandaşlarını korkuttu.

24 **Kastamonu**, 17 Haziran 1335 (17 Haziran 1919) , nr. 2306 , s. 1., **Açıksöz Gazetesi**, 15 Haziran 1335 (15 Haziran 1919) , nr. 1 , s. 1.

25 **Kastamonu**, 17 Haziran 1335 (17 Haziran 1919) , nr. 2306 , s. 1.

Kastamonu Valisi Mustafa Kemal için önemli bir şahsiyetti. Dahiliye Nezareti ilk iş olarak Mustafa Kemal Paşa ile vilâyetlerin haberleşme bağlantısını kesmek istiyordu. Bunun için 22 Haziran 1919 gün ve 763 numaralı telgraf emriyle telgraf şifreleri isteniyordu:

“Kastamonu Valiliğine,

Mustafa Kemal Paşa ile muhabere etmek üzere vilâyette, mutasarrıflıklarda kullanılan şifre miftahının (anahtarının) acele irsal ve inbâsı (gönderilmesi).

Dâhiliye Nazırı Ali Kemal”²⁶.

Vali İbrahim Hakkı Bey aslında Kuvay-ı Millîye taraftarı olmakla beraber iki yönlü siyaset takip ederek İstanbul Hükümetinin emirlerini de yerine getirmekten geri durmuyordu. İstenilen şifreleri vermeyi geciktirmesiyle İstanbul’un gözünden düşmeye başladı. Buna rağmen hükümet Kastamonu gibi önemli bir merkezi elde tutmak için çaba gösteriyordu. Şifrelerin istenildiği telgraf emrinden bir gün sonra ikinci bir telgrafla Vali ikna edilmeye çalışılmıştır:

“Kastamonu Valiliğine, Zâta Mahsustur.

23 Haziran 1919 Numara: 84

Mustafa Kemal Paşa büyük bir asker olmakla beraber siyaset-i zamana (zamanın siyasetine) o derece âgah olmadığı için aşırı vatanseverlik ve gayretine rağmen son görevinde asla muvaffak olamadı. İngiliz fevkalâde mümessilinin talep ve ısrarı ile azledildi ve azledildikten sonra yaptıkları ve yazdıkları da bu kusurlarını daha ziyade meydana vurdu. Reddi İlhak cemiyetleri gibi Karesi ve Aydın havalisinde İslâm ahalisini beyhude yere kırdırmaktan ve fakat bu vesileden istifade ile halkı haraca kesmekten başka bir iş göremeyen emirsiz, saygısız ve gayr-i kanunî teşkil edilen bazı heyetler için öteden beri çektiği telgraflarla da siyasî hatalarını artırdı.

Müşarünileyhin (adı geçenin) İstanbul’a celbi Harbiye Nezâretine ait bir vazifedir. Lakin Dahiliye Nezaretinin size kesin emri artık o zâtın azledildiğini bilmek, kendisi ile hiçbir resmî muameleye girişmemek, hükümet işlerine ait hiçbir talebini yerine getirmemektir.

26 Peker, a. g. e. , s. 35.

Bu tâlimat dairesinde hareket etmekle ne gibi mesuliyetlerin savuşturulmuş olacağını takdir buyuracağınızdan bu mühim ve vahim dakikalarda memur, ahali her Osmanlı'ya düşen en büyük vazife, Sulh Konferansınca geleceğimize dair karar verilirken ve beş senedir yaptığımız cinnetlerin hesapları görünürken artık aklımızı başımıza devşirdiğimizi göstermek, akıllı ve tedbirli hareket ederek fırka, mezhep, ırk ihtilaflarını gözetmeksizin her ferdin hayatını, malını, ırzını korumakla medeniyet nazarında bu memleketi bir daha lekelememek değil midir ?.

Dâhiliye Nazırı Ali Kemal”²⁷.

Kastamonu Valisi İbrahim Hakkı Bey'i, Mustafa Kemal Paşa'nın Kurmay Başkanı Albay Kazım Bey yakından tanıdığı için, Mustafa Kemal nezdinde aracılık yapmıştır. Bu nedenle Vali ile yakın temas kurulmuş ve telgraf görüşmeleri için gizli bilgiler verilmiştir. Şifre ile yazışmalar da devam ettirilmekteydi²⁸.

Vali İbrahim Hakkı Bey'in durumundan şüphelenen İstanbul Hükümeti Dahiliye Nazırı Ali Kemal vasıtasıyla 22 Haziran 1919'da Kastamonu ile temasa geçerek, Validen şifreleri istemiştir. Ancak bir gün sonra Dahiliye Nazırı Ali Kemal, Valiyi kendi tarafına meylettirmek için bazı ikna edici sözler sarf etmekten geri durmamıştır. Ali Kemal'in “Mustafa Kemal iyi bir askerdi ama siyasetten anlamıyordu. Azli için İngilizlerin yoğun baskısı oldu” şeklindeki ifadeleri, Vali İbrahim Bey'in Mustafa Kemal Paşa ile henüz yeni başlayan yakın dostluk ilişkilerinde bir an tereddüde düşmesine neden olmuştur²⁹.

Bütün vilâyetlere gönderilmiş olan bu tamim üzerine Mustafa Kemal Paşa Sivas'a hareket etmeden önce, burada aleyhinde bazı faaliyetlerde bulunulduğunu öğrendiğinden, tedbir olarak bu yönde hareket etmek üzere V. Tümen'den bir birlik hazırlanmıştır. 26 Haziran'da Amasya'dan ayrılıp Tokat üzerinden 27 Haziran'da Sivas'a varan Mustafa Kemal Paşa halkın ve ordunun sevgi dolu gösterileriyle karşılanmıştır. Burada karşılaştığı ve kendisini tutuklamak için Sivas Valisi Reşit Paşa'yı kışkırtan Elazığ Valisi Ali Galip'i azarlamış, buna karşılık Ali Galip'te Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği riyakar cevaplarla asıl amacını gizlemeyi başarmıştı. Mustafa Kemal Paşa Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in, azline ve emirlerinin yerine getirilmemesine ilişkin genelgesinden buradayken haberdar olmuştur.

27 Peker, **a. g. e.** , s. 36.

28 Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk** , Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989 , c. 1, s. 201.

29 Peker, **a. g. e.** , s. 35 – 36.

Buna karşılık Erzincan Mutasarrıflığına çektiği telgrafında, görevine padişah emriyle atandığını, azliyle ilgili Harbiye Nezareti'nden herhangi bir tebligat almadığını, bu nedenle mülkî memurların emirlerini yerine getirmeye mecbur olduklarını bildirmiştir. 28 Haziran'da Erzurum yolculuğuna çıkan Mustafa Kemal Paşa, Erzincan'da bu defa Saray ve Harbiye Nezareti'nden iki telgraf daha almıştır. Mustafa Kemal Paşa bu telgraflara verdiği cevapta, Anadolu'dan ayrılmayacağını ve görevine devam edeceğini belirtmiştir.

Anadolu'nun doğusunda bu gelişmeler olurken, batısında da Yunan hareketi bütün şiddetiyle devam etmekte, Kuvây-ı Milliye dar imkanlarıyla bu saldırıları göğüslemeye çalışmaktadır. Bu arada Kuvây-ı Milliye'nin daha iyi düzenlenebilmesi için kongrelerin toplanması çalışmalarına hızla devam edilmektedir³⁰.

Kuvây-ı Milliye'nin faaliyetleri ve başarıları hakkında Mustafa Kemal Paşa'dan gelen telgraflar üzgün ve şaşkın vaziyetteki Kastamonu halkının moralini düzeltiyor, mücadele azmini artırıyordu. İzmir'in tahliyesiyle ilgili 15 Haziran 1919 tarihli Açıksöz Gazetesi'ndeki "Tebşirat" (müjdeler) başlıklı yazı halkın bu ruh hâletini yansıtmaktadır:

"İzmir Kurtulmuş,

İzmir kurtulmuş...Demir ve barut kuvvetiyle iman râbitasını, gönül zincirini kırmaya, koparmaya gelenler geldikleri yerlere gitmek üzere vapurlara binmişler.

Bir aydır her sabah ve her akşam enîmler, feryatlar getiren Akdeniz'in ılık rüzgarı artık Anadolu'ya teselliler, ümitler ve meserretler getiriyor.

Her gün ve her gece korkusuzluğunu, ateşini İzmir'in serin sahillerinde yıkayan Anadolu'nun kinli rüzgarı artık İzmir'e tebrikler ve sevinçler götürüyor.

Yabancıların, düşmanların ortasında çırpınan güzellik perisi, ey İzmir Melikesi ! Artık bize bakıp da boynunu bükme ! Şark ufuklarında bizim hayalimizi arayan siyah ve güzel gözlerini sil ! İnsafsız darbenin tesiriyle sarkan kollarını bize uzat ! Âğûşunu (kucağını) aç ! Biz geldik ! Bak yine Akdeniz'in beyaz köpüklü dalgaları senin ayaklarını yıkıyor. Şarkın İslâm kokulu vefakar rüzgarı alnını okşuyor. Ayın maviliklerinden, yeşilliklerinden süzülen ziyası yüzünü tenvir ediyor. Artık gül ! Bağların yeşersin. Güllerin, sümbüllerin açılsın. Minarelerde birden bire kestirilen hakikat sesi yine senin semalarında inlesin !.

30 Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk** , c. 1, s. 46 – 50., Peker, **a. g. e.** , s. 35 – 38. , Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi** , Der Yayınları, İstanbul , 2004 , s. 103 – 104.

Fakat sen yine ağlıyorsun; beyaz sahillere, mermer kaldırımlara, yeşil çimenli bağlara bakıyorsun; onların renkleri değişmiş, kızarmış. O ne ? Kan mı ? Nihayet senin Akdeniz’le beraber doğan hayatına da mı kastettiler, nihayet senin saf ve sıcak kanını da mı akıttılar ? Fakat sen yine sus, ağlama, bütün acılarını hissetme, gözyaşlarını kalbine akıt, hıçkırıklarını yutkun, bekle ! Hakikatin parlak güneşi, haksızlığın ve zulmün kara bulutlarını çabuk eritir. Hakikat güneşini karartmak için kalkan eller ona uzanamaz. Belki bir gölge eder. Fakat zamanın demir eli onun omzuna vurur ve o eli indirir ve sarkıtır. Hakikati görmemek için yumulan gözler ya kör olur yahut hakikati görmeye alışır”³¹.

İngilizler bir taraftan Yunanlıları topraklarımıza gönderirken diğer taraftan da işgallerin ve yapılan tecavüzlerin önleneneğine dair sözlerle hükümeti oyalamaya devam ediyordu. Bu aldatmacalara inanan hükümet yetkilileri düşmana karşı sergilemesi gereken gücünü millî teşkilatlara yönelterek işgalcilerin insafına sığınıyordu. Vilâyetlere gönderilen tebligatlarda Heyeti Temsiliye altında toplanan millî güçlerin dağıtılması emrediliyordu. Buna dair Dahiliye Nezaretinden Kastamonu Valiliğine gelen 8 Ağustos 1919 tarihli ve 391 numaralı telgraf metni şöyledir:

“Yunanlıların geçici olarak işgal ettikleri yerlerin sınırları ve işledikleri türlü facialar hakkında adil ve tarafsız bir tahkikat yapılması için hükümetçe girişilen siyasî teşebbüsler üzerine konferans tarafından mahalline gönderilmesine karar verilen komisyon İzmir’e ulaşmıştır. Komisyon başkanı İngiliz General Milen, refakatindeki diğer general ile subayları tahkikat için icap eden mahallere göndereceğini ifade ederek bunlara her türlü kolaylığın gösterilmesi için bütün yetkililere derhal tebligat gönderilmesini ve hâlen Yunanlıların geçici olarak işgal ettikleri yerlerin haricinde bulunan çetelerin acilen dağıtılmasını, halkın bunlara katılmasının önlenmesi için gerekli tedbirlerin ciddiyetle alınmasını şiddetle ve ısrarla talep etmiştir.

Millî teşkilat nâmı altında toplanan kuvvetlerin bilâ tehir (derhal) dağıtılması hakkında bugüne kadar vâki olan tebligatın nasıl kati ve kesin bir siyasî gerekçeye dayandığı ve yapılan bu ikazların infazında gecikme olduğu takdirde memleketçe ne kadar büyük sıkıntıların doğacağı General Milen’in bu ifadesinden anlaşılmaktadır. Dahilî ve haricî vaziyetimizi ve siyasî ortamı objektif bir gözle görebilecek ve dahilî ve haricî siyaseti ona göre tanzim ve idare edebilecek olan ancak hükümettir.

31 **Açıksöz Gazetesi**, 15 Haziran 1335 (15 Haziran 1919), nr. 1, s. 1.

Onun haricindeki herkesin, hatta mühim mevkileri işgal eden mülkî ve askerî memurların bu hakikatlere tamamen muttali olamayacakları ve binaenaleyh fikir ve görüşlerinde ne kadar isabetli olurlarsa olsunlar iç ve dış siyasetin gereklerini ve bunlar arasındaki ilişki ve mecburiyetleri idareyi elinde tutan ve milletin mukadderatından tek sorumlu ve yakında toplanacak millî meclise hesap verme mecburiyetinde bulunan hükümet kadar bilip takdir edemeyecekleri aşikardır. Bu cihetle hükümetin kararlarına aykırı fikir ve mütalaaları vatan sevgisine muvafık olsa da siyasetin gereklerine ve menfaatine tevafuk eylemeyeceği (uymayacağı) aşikardır. İşte Millî Teşkilat ve Kongre meseleleri bu hakikatlerin dikkat ve ibrete şâyan olan delillerindendir. Şurada burada her ne sebep ve maksatla olursa olsun toplanan gayrı resmi kuvvetlerin behemehal dağıtılması ehem ve elzem olduğuna dair vâki olan işaretin ehemmiyetle nazarı dikkate alınarak infazına (uygulanmasına) sürat ve gayret etmek mülkî ve askerî yetkililerin öncelikli vazifesidir. Ahalinin hayatı ve haklarının teminine gelince; bunun için icap eden tedbirlerin alınması münhasıran hükümete aittir. Bu hususta Harbiye Nezaretinden icap edenlere kesin tebligat gönderilmiştir. Şu halde Millî Teşkilat vesaire namlarıyla vukua getirilen toplantıların memleketin muhafazası gayesine istinat edip etmediği de belli değildir. Keyfiyet muhtelif yazışmalar ve bastırılacak ilânlar ve sâir vasıtalarla herkesin anlayabileceği lisanla derhal bildirilerek gelişen hakikatlerden haberdar olmayan halkın vaziyeti ve siyasî gelişmeleri takdir edemeyen bazı kimselerin millet ve memlekete pek zararlı olan teşvik ve tahriklerine kapılmamaları için gerekli tedbirlerin alınması lazımdır. Hiçbir kötü niyeti olmayıp fikren dalalete düşmüş olup bu gibi zararlı teşebbüsleri memleketin menfaatine muvafık zanneden teşvikçilerin bu hareketlerinin memleketin zararına olduğunu kendilerinin de pişmanlıkla öğrenecekleri fakat felaketin vukuundan sonraki pişmanlık ve dönüşün hiçbir fayda vermeyeceğinin özellikle bunlara anlatılması ve General Milen'in itilaf devletleri nâmına vâki olan ifadelerin vatanseverlik hislerine ve dikkatlerine sunulması gerekmektedir.

Yukarıda münderic (yer almış) mühim sebepler ve açıklamalar karşısında teşvik ve tahrikâta devam edenler olursa kanunlara aykırı ve vatanın selametine pek zararlı bir harekette kasten ve kötü niyete binaen devam ettiklerini ispat eylemiş olacaklarından bu gibilerin hem kim olursa olsun derhal yakalanarak haklarında terettüp edecek kanunî hükümler tatbik olunmak üzere tutuklu olarak İstanbul'a gönderilmeleri zaruridir. Harbiye Nezaretinden askerî yetkililere de bu yolda tebligat icra edilmiştir. Umum memurlara mülkî ve askerî yetkililerin beraberce ve harfiyen bu tebligatın tatbikine gayret etmeleri ve sürat göstermeleri tavsiye olunur”³².

32 **Kastamonu**, 11 Ağustos 1335 (11 Ağustos 1919) , nr. 2314 , s. 1.

7. Vali İbrahim Bey'in Görevden Ayrılması :

Mütarekeden beri düşmanların istekleri doğrultusunda Kuvây-ı Milliye'yi yok etmek isteyen Damat Ferit Paşa Hükümetini devirmek için Sivas Heyeti Temsiliye'si bütün gücüyle uğraşıyordu. Bunun için coğrafî ve idarî konumu itibariyle çok önemli olan Kastamonu'nun Kuvây-ı Milliye ile birleşmesi dönüm noktası olacaktı. İnebolu – Ankara – Sivas Hattının güvenliği ve çevre illere tesiri ve Millî Mücadelenin hız kazanmasını sağlayacak bu stratejik faydanın gerçekleşmesi için özellikle Kastamonu'da Kuvây-ı Milliye'ci bir valinin bulunması gerekiyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu amaçla İstanbul'a yönelik gizli teşebbüsleri netice vermiş, Vali İbrahim Bey görevden alınarak İstanbul'a davet edilmişti.

İdare-i maslahatçı siyasetiyle Bâbîâli'yi de memnun edemeyen ve neticesini bilerek İstanbul'a hareket eden İbrahim Bey, yerine halife taraftarı olan Jandarma Alay Kumandanı Miralay Osman Nuri Bey'i vekil bırakarak durumunu kurtarmak istemişse de İstanbul'da Kuvây-ı Milliyecilerin tevkif edildiği Bekir Ağa Hapishanesinde üç gün tevkif edilmekten kurtulamamıştır³³.

Vali İbrahim Bey'in ayrılışı 11 Ağustos 1919 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesinde, "Azimet" başlığı altında, "Vali-i âlimiz atıfetlü İbrahim Hakkı Beyefendi hazretleri Dahiliye Nezareti Celilesinden vaki olan emr ü talep üzerine geçen Perşembe günü Dersaadet'e (İstanbul'a) gitmek üzere Şehrimizden ayrılmışlardır" şeklindeki haberle halka duyurulmuştur³⁴.

İbrahim Hakkı Bey, Mütareke sonrasının en sıkıntılı dönemlerinde görev yapmıştır. Vali İbrahim Bey, Kastamonu'dan Salim Efendizade Şükrü Bey'i saraya murahhas olarak gizlice gönderdiği gibi, Sivas'a da gizlice temsilci göndermekten çekinmemiştir. İki yüzlü siyasetinden Bâbîâli'yi de memnun edemeyen ve gitmemesi gerekirken niçin gittiği bilinmeyen Vali İbrahim Bey, İstanbul'a gidince sorguya çekileceğini hesap ederek Kuvay-ı Milliyeci Defterdar Ferit Bey'e vekâlet vermeyip, Padişaha ve Halifeye bağlılığı bilinen Jandarma Alayı Kumandanı Miralay Osman Nuri Bey'i vekil tayin etmesi pek hoş karşılanmamıştır³⁵.

33 Peker, a. g. e. , s. 49.

34 **Kastamonu**, 11 Ağustos 1335 (11 Ağustos 1919) , nr. 2314 , s. 1.

35 Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk** , c. 1, s. 201 , Peker, a. g. e. , s. 48 – 49.

B. OSMAN NURİ BEY'İN VALİ VEKİLLİĞİ DÖNEMİ

(4 Ağustos – 18 Eylül 1919) :

İbrahim Hakkı Bey'in yerine vekâleten tayin edilen Jandarma Alay Kumandanı Osman Nuri Bey, iyi bir insan olmasına rağmen siyaseten zayıf karakterli olduğundan kısa sürede Hürriyet ve İtilaf Partisi taraftarları çevresini sardılar. Bilhassa Posta Telgraf Başmüdürü Şeyh Ramiz Efendi'nin etkisine girdi ve onun isteklerini yerine getirmeye başladı.

Havali Kumandanı Mustafa ve 58. Alaydan Şerif Beyler de Mustafa Kemal Paşa'ya karşı hareket ediyorlar ve vali vekilini kendi taraflarına çekmek istiyorlardı. Kuvay-ı Milliyeci Defterdar Ferid Recai, Sağlık Müdürü Doktor Ferruh Niyazi ve Tatlızâde Emin Beyler ile Açıksözcü gençlere karşı tutumu ise soğuktu.

1. Sinop'ta Osman Bey Hadisesi :

1919 yılı Eylül ayı başlarında Sinop'ta meydana gelen Osman Bey hadisesi karşısında yeni vali vekili ne yapacağını şaşırıldı. İngilizler, Sinop'ta keyfi tutumlarını devam ettiriyorlar ve rasgele bazı kimseleri göz altına alıyorlardı. Eski Samsun Milletvekili Osman Bey, sürgüne tabi tutulmuş ve 4 Ağustos 1919'da polis nezaretinde Sinop'a gelmişlerdi. Mutasarrıf Mazhar Bey, kendisinden korunmasını rica eden Osman Bey'i, himayesi altına aldığı ilân ederken, Sinoplular da Hükümet Binası önünde toplanarak, İngilizleri korkutmuşlardı. Hadise, hemen Dahiliye Nezaretine, Kastamonu Vali Vekâletine, Erzurum'daki kongre çalışmaları ile meşgul olan Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf ile duyuruldu. Nezaret ve Valilikten, "İngilizleri incitecek hareketlerden kaçınılması ve Osman Bey'in derhal tutuklanarak yola çıkarılmasını" emreden cevaplar verildi.

Amasya Vapuru İstanbul'a ulaşıp içinden Osman Bey çıkmayınca İngilizler Vapur Kaptanını tevkif etmekle beraber Samsun'daki İngiliz mümessili ihtiyat yüzbaşısı Mr. Solter, diğer bir subay ve üç İngiliz neferi, iki Amerikan harp gemisi ile 7 Eylül 1919 günü Sinop'a geldiler. Amerikan gemilerinin ulaşmasını müteakip, Amerikan Miralayı Mr. Boer ile maiyeti hükümet konağına gelerek Mutasarrıfı ziyaret etmişlerdir³⁶.

36 Peker, a. g. e. , s. 55 - 56.

Mutasarrıf da usûlen gemiye giderek iade-i ziyarette bulundu. İngiliz mümessili ise doğruca eski Rus Konsoloshanesine gidip harp esnasında yarısı yıkılmış olan bayrak direğine İngiliz bandırası (bayrağı) çekmiş ve hükümete gelmemiştir.

Amerikalı denizciler de iade-i ziyarette Mutasarrıfa, kendi milletlerinin selâm ve saygılarını sunmuşlardır. Rusya Konsolosluk Binasına ise hiç kimse gitmediği gibi, o semte uğrayanlar da görmemezlikten gelmişlerdi. Bu davranışa son derece kızan Yüzbaşı Mr. Solter, Mutasarrıflık binasına asker yollayarak işgal bayrağını çekti. Mutasarrıf Mazhar Tevfik Bey'e de diplomasiye hiç yakışmayan alaycı sözler sarf etti. Ancak, millî davaya son derece duyarlı Sinoplular, Yüzbaşı Solter'e karşı, hükümet binası önünde toplanarak, protestoda bulundular. İngilizler, hadisenin büyümesine meydan vermemek için hemen Mutasarrıflığı terk ettiler ve Sinoplulara karşı daha saygılı davranmak zorunda kaldılar. Kastamonu vali vekili Osman Nuri Bey ise telgraf makinesi başında Sinop'ta neler olup-bittiğini öğrenmeye çalıştı. Mazhar Tevfik Bey'den gelen bilgiler ise hiç hoşuna gitmedi. Bu sebeple, İstanbul'un emirlerini aktararak, İngilizlerden özür dilenmesini emretti. Mutasarrıf ise cesurane bir şekilde karşılık vererek, asıl özür dilemesi lazım gelenlerin İngilizler olduğunu ifade etti. Gaflet ve delâlet uykusundan hâlâ uyanamamış olan vali vekili, asker olduğu için bu defa oradaki kuvvet komutanı ile görüştü. Binbaşı Şevket'in verdiği cevap anlamlı ve kesindi; "Sinopluların yanındayım ve Mutasarrıfı destekliyorum" şeklindeydi³⁷.

Bu dönemde İstanbul'un emirlerini yerine getirmeye başlayan Kastamonu, Sinop'ta Samsun eski mebusu Osman Bey'in Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey'e sığınarak, kendisini İstanbul'a götürmek isteyen İngilizlerin elinden kaçması olayında Mutasarrıfın Mustafa Kemal ve Heyeti Temsiliye'nin direktifleri doğrultusundaki hareketini cezalandırarak İstanbul Hükümetinin direktifleri ile Mutasarrıfı görevden alarak yerine Sinop Jandarma Komutanı Remzi Bey'i atadı. Ancak 1919 yılı Eylül ayı sonlarında Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey görevine iade edilmiştir. Bu konuda Kastamonu Vilâyet Gazetesinde çıkan haber şu şekildedir:

37 Peker, a. g. e. , s. 56 - 57.

“Vazifeye Mübaşeret ,

Geçici olarak işten el çektirilmiş olan Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey Makam-ı vilâyetten verilen emir gereğince tekrar vazifesine başlamıştır.”³⁸.

C. FERİT BEY’İN VALİ VEKİLLİĞİ DÖNEMİ (17 Eylül – 18 Kasım 1919)

1. Kastamonu’da İstanbul Hükümeti – Heyeti Temsiliye Çekişmesi :

İbrahim Bey’in Kastamonu’dan ayrılması ve Sinop olayları üzerine Kastamonu’da Heyeti Temsiliye-İstanbul Hükümeti mücadelesi başladı. İstanbul Hükümeti, bölgeyi elde tutmak amacı ile 30 Ağustos’ta İbrahim Bey’in yerine Ali Rıza Bey’i atadı. Ali Rıza Bey Eylül’de Kastamonu’da olmak üzere hazırlıklara başladı.

Kastamonu ve Sinop’ta bu can sıkıcı olaylar cereyan ederken bölgenin bir an önce Kuvay-ı Millîye ile birleşmesi için yoğun gayret sarf eden Mustafa Kemal Paşa, Kastamonu’ya vatansever bir vali gönderilmesi için İstanbul’da güvendiği yetkilileri ikaz ederken Ankara’daki 20.Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa’dan da teşkilatçı, münasip bir kumandanın gönderilerek vilâyetin İstanbul ile alakasını kestirip kendileri ile birleşmesinin sağlanmasını rica ediyordu.

Ali Fuat Paşa bu istek üzerine Albay Osman Bey’i Kastamonu’ya gitmek üzere görevlendirdi. İstanbul Hükümetinden habersiz Ali Fuat Paşa tarafından Ankara’dan Topçu Albay Osman Bey’in havalı kumandanı sıfatıyla Kastamonu’ya gönderileceği duyulunca Kuvay-ı Millîye aleyhtarları telaşlanmıştı. Haberi 16 Ağustos 1919 tarihinde şifreli telgrafla Dahiliye Nezaretine bildiren vali vekili Osman Bey’den açıklama isteniyordu:

“Kastamonu Valiliğine,

Gayet acele şifre

16 Ağustos 1335

Osman Bey kimdir, niçin vilâyete gönderiliyor ? Akşama kadar izah ediniz.

Dahiliye Nazırı”³⁹.

38 **Kastamonu**, 22 Eylül 1335 (22 Eylül 1919) , nr. 2319 , s. 3.

39 Peker, **a. g. e.** , s. 63 – 65 .

Bunun üzerine vali vekili, 58. Alay kumandanı iken kalem reisi ve mevki kumandanı olan Kaymakam Mustafa Bey ve Posta Telgraf Müdürü Şeyh Ramiz Efendi makine başında İstanbul'a malumat veriyorlar, yeni valinin acele gönderilmesini istiyorlar ve Ankara'dan gelecek Osman Bey'in tutuklanması yetkisini alıyorlardı.

Mevki kumandanı Mustafa Bey tarafından görevlendirilen I.Tabur subaylarından Yakup Bey tarafından Çankırı Şubesinde tüfekler getirilmiş, askerlere dağıtılarak hazırlık yapılmıştı. Mustafa Bey emrindeki subayları toplayarak, Halifeye isyan eden Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'dan gelecek kuvvetlerine karşı Ilgaz'da müdafaa yapılacağını söyleyip görüşlerini almış ve onlara gerekli emirleri vermişti.

Osman Bey 16 Eylül 1919'da yalnız olarak Kastamonu'ya gelerek tutuklandı. Hilâfetçilerin faaliyetlerinden haberdar olan Kuvay-ı Millîyeci Defterdar Ferit Recai Bey ve 2. Bölük Komutanı Üsteğmen Şevket Bey 16 / 17 Eylül 1919 gecesi başlattıkları hareketle Osman Bey'i tutuklu bulunduğu vilâyet matbaası karşısındaki evden kurtararak yönetime el koydular. Aynı gün İnebolu'ya gelen Ali Rıza Bey, durumu öğrenince Zonguldak'a gitmek zorunda kaldı⁴⁰. Havalı Kumandanı Miralay Osman Bey'in Kastamonu'ya gelişi, Kastamonu Vilâyet Gazetesinde çıkan şu haberle halka duyurulmuştur:

“Vürut,

Kastamonu ve Havalisi Kumandanlığına tayin buyrulan Miralay Osman Beyefendi geçen Salı günü şehrimize ulaşarak vazifesine başlamıştır.”⁴¹

2. Kastamonu'da Heyeti Temsiliye Dönemi :

Osman Bey Kastamonu'da duruma hakim olduktan sonra Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal ile yaptığı telgraf görüşmesinde başından geçenleri anlattıktan sonra hem mevki komutanlığı hem de vali vekilliği görevini yürütemeyeceğini belirterek, vali vekilliğine Defterdar Ferit Recai Bey'i atayacağını söylemişti. Mustafa Kemal'in de uygun bulması üzerine Ferit Recai Bey Kastamonu Vali Vekilliğine getirildi⁴².

40 Peker, **a. g. e.** , s. 63 – 70.

41 **Kastamonu**, 22 Eylül 1335 (22 Eylül 1919) , nr. 2319 , s. 3.

42 Mustafa Kemal Atatürk , **Nutuk** , c. 1, s. 201 – 207 , Peker, **a. g. e.** , s. 73 – 76.

Heyeti Temsiliye iki aşamalı olarak, Kastamonu ile temas halindeydi. Birincisi Erzurum Kongresi, ikincisi ise Sivas Kongresi dönemidir. 23 Temmuz – 7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Kongre çalışmaları yapılmış ve bir beyannâme ile Heyeti Temsiliye vücuda getirilmiştir. Bu heyet, Cumhuriyete gidiş yolunda atılan ilk adım olması açısından fevkalade önemlidir.

Sivas Kongresi'nin seçimle iş başına getirmiş olduğu Kurul, Heyeti Temsiliye adı altında, Türk Millî Mücadelesinin yürütülmesi ve yeni bir Türk Devletinin kurulmasında gördüğü hizmetlerle, tarihimizde çok mühim bir yer tutmuştur (12 Eylül 1919 – 23 Nisan 1920).

12 Eylül 1919'dan sonra fiilen göreve başlayan Heyeti Temsiliye, Kastamonu'da rol oynamaya başlamış, ilk iş olarak da, Vali Vekili Ferit Bey'i onaylamıştır (17 Eylül 1919).

3. Kastamonu'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Kuruluşu:

17 Eylül 1919 tarihinde vali vekilliğine getirilen Defterdar Ferit Recai Bey'in ilk icraatlarından birisi Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kuruluşunu teşvik etmek olmuştur. Esasen, Sivas'a gönül bağlamış olan eşraf ve ileri gelenler Millî Mücadeleye destek için hazır vaziyette bulduklarından aynı gün merkezdeki cemiyet teşekkül etmiş ve bugünkü müze binasının bahçesine katılmış olan Dârü'l Kurra Medresesi binasında şube açılmıştır. Şubenin açılışı ile ilgili haber Kastamonu Vilâyet Gazetesinde şu şekilde çıkmıştır:

“Komisyon Teşkili

Anadolu ve Rumeli Vilâyât-ı Muhafaza-i Hukuk Heyetinin Kastamonu Heyet-Merkeziyesi Riyasetine (reisliğine) Atabeygâzi Dergahı seccâdenişin (şeyhi) eşraftan ve Nakibü'l eşraf Kâimmakamı Şeyh Ziyaeddin Efendi ve riyaseti-i saniyeliğine (ikinci reisliğine) eşraftan Şemsizâde Şükrü Bey ve azalığına Bidayet Mahkemesi Hukuk Reisi Ziya Beylerle Mahkeme-i mezkure azasından Hacı Mü'min ve Tüccardan Tavukçuzade Ahmet Kamil ve Akdoğanlızade Mehmet Ali Efendiler ve Operatör Doktor Ali ve 58. Alay II.Bölük Kumandanı Mülazım-ı evvel (üsteğmen) Şevket ve Kastamonu Merkez Jandarma Takım Kumandanı Mülazım-ı evvel Remzi Bey ve yine azalıkla Heyet-i Merkeziye katipliğine Fazlızade Besim Beyler tayin kılınmak sûretiyle teşkil etmiştir.

28 Eylül sene 1335”⁴³.

43 **Kastamonu**, 29 Eylül 1335 (29 Eylül 1919) , nr. 2320 , s. 1.

Heyeti Temsiliye'den valiliğe gelen telgraflar açıkça Müdafaa-i Hukuk Reisliğine gönderildiği için Kastamonu Şubesi Başkanı Şeyh Ziyaeddin Efendi bu telgrafları alır almaz, katibi eski milletvekili Abidin Bey'e veriyor ve Ferit Paşa Hükümeti'nin devrilmesi için Abidin Bey en sert yazıları yazıyor, Ziyaeddin Efendi de hiç çekinmeden imzalayarak gönderiyordu ⁴⁴.

Kastamonu ve mülhakatında kurulan diğer Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ise şunlardır:

Sinop Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti :

Reis : Emekli Binbaşı Rıza Vâmık, bilahare Mevki kumandanı Binbaşı Cemal Bey,

İkinci Reis : Belediye Reisi Rasim, bilahare Belediye Reisi Osman Nuri Bey,

Azalar : Müftü Salih, Hacı Ömer, Hacı Hasanzade Şükrü, Parmaksızade İsmail, Hüseyin Hilmi, Sabık Müftü İbrahim Hilmi, Dizdaroğlu Kemal Bey ve Efendiler.

İnebolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti :

Reis : Müftü Ahmet Efendi, bilahare Hüseyin Kaşif Bey,

İkinci Reis : Rüsumat Müdürü Abdülhalim Bey,

Azalar: Kabaalioğlu Mehmet Hamdi, İlyas Kaptan, Mustafa Selim, Mustafa Nuri, Mustafa Sıtkı, Hacıalioğlu Mehmet Fahri, Tırmandıoğlu Mehmet Salih, Battaloğlu Mustafa, Emekli Necip, Kabaalioğlu Ahmet Hamdi Bey ve Efendiler.

44 Peker, **a. g. e.** , s. 94 – 95 . Anadolu ve Rumeli Vilâyât-ı Muhafaza-i Hukuk Heyetinin Kastamonu Heyet-i Merkeziyesi Yönetim kurulu ilk dönemlerde bugünkü müze bahçesine katılmış olan Dârü'l Kurra Medresesi'nin alt katındaki bir odada toplanırdı.Sonra Ballıkıoğlu Şemseddin Bey'in cadde üzerindeki evi tutularak oraya nakledildi.İlk başta mitingler düzenlemek. protesto telgrafları çekmek gibi faaliyetler yapıldı. Devamsızlığı görülen üyeler derhal değiştiriliyordu. Doğruluk ve ilmi ile tanınan Şeyh Ziyaeddin Efendi, Açıksöz Gazetesi sahibi Hamdi Bey, Tavukçuzade Mehmet, Akdoğanlızade Mehmet Ali Beyler hiç değişmeden Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar görevde bulundular. Heyet üyelerinden asker ve memur olanlarla mazeretleri nedeniyle çekilenler oldukça yerlerine daha birçok hamiyetli zevât göreve geldi. Müftü Osman Nuri, Kara Hüseyin oğlu Abidin, Dava vekili Ünyeli Halit, Sultânî Muallimi Şevket, Baytar Müdürü Süleyman Sami, Dava vekili şair ve yazar Abdülhat Nuri, Tatlızade Hacı Necip ve Nuri, Evliyazade Abdullah, Altı oğlu Hafız bey ve Efendiler... bu görevde bulunanlardan bazılarıdır. Kastamonu Merkezine bağlı bütün şubelerde de aynı şartlar ve zaruretlar altında değişmeler olmuş ve başarı ile çalışmışlardır. Ancak düşman gemilerinin daimi gözetimi altında çalışan, yolcu vapurlarından veya düşman gemilerinden çıkan tehlikeli elemanlarla her an karşılaşan ve iç şubelere nazaran daha korkulu günler yaşayan Sinop, İnebolu, Cide, Amasra, Bartın, Zonguldak, Ereğli, Akçakoca gibi kıyı şehirlerimizdeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin cesaret ve yararlıkları daha büyüktür. Kastamonu'da Vali Cemal Bey göreve başladıktan sonra cemiyetlerin şube sayıları ve faaliyetleri de artmıştır, bkz. Peker, **a. g. e.** , s. 94 – 95.

Safranbolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti :

Reis: Doktor Ali Yaver,

Azalar: Kilecioğlu Rifat, Antepoğlu Mustafa, Eczacı Hidayet, Binbaşıoğlu Refik, Değirmencioğlu Mehmet, Avukat Osman, Yüreklioğlu Hasan Fehmi, Cebecioğlu İsmail Bey ve Efendiler.

Araç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti :

Reis: Belediye Reisi Hafız İsmail,

İkinci Reis: Solakoğlu Hüsnü,

Azalar: Hacı Mustafaoğlu Hasan, Karabeyoğlu Kamil, Müftü Hasan Tahsin, Emekli Kaymakam Abdullah Nazım, Kilelioğlu Abdullah, Memişoğlu Ziya Bey ve Efendiler.

Cide Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti :

Reis: Faizoğlu Hamza,

İkinci Reis: Şube Reisi Kıdemli Yüzbaşı Şaban,

Azalar: Jandarma Komutanı Yüzbaşı Asım, Reji Memuru Pertev, Limancı Hüseyin Bey ve Efendiler.

Devrekani Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti :

Reis: Müftüzade Mehmet Bey,

İkinci Reis: Müderris Kulaksızoğlu Hacı Osman Efendi,

Azalar: Vefaoğlu İzzet ve Çalçalı Numan Beyler.

Küre Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Reis: Rüştüye Başmuallimi Hafız Osman Nuri.

Daday Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Reis: Hasan Rıza Bey⁴⁵.

Mutasarrıflık ve Kaymakamlıklarda da Cemiyetler kurulmuş ve Kastamonu havalisi tamamen Kuvay-ı Millîyecilerin gözetim ve buyruğu altına girmiştir. Yönetim kurullarına seçilenler daimi kalmamış, daha birçok vatansever görev yapmıştır.

45 Peker, a. g. e. , s. 93 – 94.

Osman ve Ferit Beyler vilâyet yönetimine hakim olduktan sonra ilk iş olarak İstanbul’la olan telefon ve telgraf bağlantısını kesmişlerdir. Sonra Osman Nuri Bey tarafından görevden alınan Sinop Mutasarrıfı Mazhar Tevfik Bey tekrar göreve iade edilmiştir. Erzurum ve Sivas Kongresinde alınan kararlar yayınlanmaya ve halka anlatılmaya çalışıldı.

17 Eylül – 3 Ekim tarihleri arasında İstanbul’la tüm bağlarını kesen Kastamonu Vilâyeti, Ali Rıza Paşa Kabinesinin kurulması üzerine tekrar İstanbul’la idarî ilişkilere başladı. Vali Vekili Ferit Bey, Mustafa Kemal’in isteği üzerine Anadolu’ya gönderilecek valiler ve idarecilerle, Kuvay-ı Millîye’ye ihanet edenlerin cezalandırılması hakkındaki telgrafi üzerine Ali Rıza Paşa, Heyeti Temsiliyenin Kastamonu’ya atadığı Ferit Bey’i görevden alarak yerine Edirne Vali vekili Kütahya eski mebusu Cemal Bey’i vali vekili olarak Kastamonu’ya tayin etti ⁴⁶.

4. TBMM’nin Açılışına kadar İstanbul’la İlişkiler :

Ferit Bey’in yerine Edirne vali vekili Cemal Bey’in atandığı, 3 Teşrinisani 1919 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesindeki şu haberle kamuoyuna duyurulmuştur: “Tayin”, “Vilâyetimiz vali vekâletine Edirne Vilâyeti vali vekili Cemal Bey’in tayin buyurulduğu Dahiliye Nezareti Celilesi’nden Makam-ı Vilâyete gelen telgrafnâme ile iş’ar buyurulmuştur (bildirilmiştir)” ⁴⁷.

Kastamonu Vali Vekilliğine tayin edilen Edirne vali vekili Cemal Bey 16 Kasım 1919 Pazar günü Şam Vapuru ile İstanbul’dan İnebolu’ya geldi. Kaymakam başkanlığındaki heyet tarafından karşılanan vali vekili kendisine hitaben söylenen iman ve azim dolu sözlere karşılık yaptığı konuşmada, “Mustafa Kemal’in çektiği bayrak altında toplanacağız. Gittiği yoldan gideceğiz. Elbirliği ile çalışacağız...” mesajları verdikten atlı jandarmalar refakatinde Sübyan Çavuşun yaylı arabası ile Kastamonu’ya uğurlandı ⁴⁸. Cemal Bey’in Kastamonu’ya gelişi ve karşılanması hakkında yine aynı gazetede çıkan haber ise şu şekildedir:

“Muvasalat-ı Vilâyetpenahi,

Vilâyetimiz valiliği vekâletine tayin buyurulduklarını geçen nüshamızda yazdığımız ve tayinlerini öğrendiğimiz andan itibaren teşriflerini dört gözle beklediğimiz Cemal Beyefendi Hazretleri dünkü Salı günü Şehrimize gelmiş bulunmaktadır” .

46 Peker, **a. g. e.** , s. 86 - 98.

47 **Kastamonu**, 3 Teşrinisani 1335 (3 Kasım 1919) , nr. 2325 , s. 1.

48 Peker, **a. g. e.** , s. 111 – 112.

Merasim-i İstikbâliye ve İhtiramiye,

“Vali Cemal Beyefendi, Defterdar Ferit Recai, Fırka Kumandanı Miralay Osman, Polis Müdürü Halil ve Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Beylerden müteşekkil heyet tarafından Şeker Köprü’de karşılandı. Kışlaya kadar gelen Cemal Bey, burada hazır bulunan polis, jandarma, resmî daire amirleri, mektep talebesi ve gazetecilerin çoğunluğunu teşkil ettiği halk temsilcileriyle tanıştırdı. Kışla binasının üst katında Açıksöz Gazetesi mesul Müdürü Ahmet Hamdi Bey tarafından vilâyetin genel durumu ve içinde bulunulan tehlikeli vaziyetten kurtuluş için aydınların düşünceleri hakkında kendisine brifing verildi.

Vali vekili, memleketin maruz kaldığı şu buhranlı dakikalarda herkesin beraberce çalışması lazım geldiğini ve bu hususta elden gelen çabanın gösterileceğini beyan ve hakkında gösterilen tezâhürattan dolayı müteşekkir olduğunu ifade etti.

Bilâhare Sultani talebelerinden muhtar Nail Efendi tarafından talebeler adına yapılan konuşma ve duayı müteakip kaleden atılan üç pâre topla karşılama merasimi bitirildi ve heyet Vilâyet Binasına hareket etti”⁴⁹.

Millîyetçi ve müspet bir düşünceye sahip olan Cemal Bey derhal çalışmalara başlamış, bölgeyi dolaşarak halkın durumunu tespit ettikten sonra ilk icraat olarak Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin kaza ve nahiyelere kadar teşkilatlanması direktifini vermiştir. İlk tespitleri ve kanaatleri hakkında Mustafa Kemal Paşa’ya bilgi veren Cemal Bey, Paşa’dan 26 Kasım 1919 tarihli şu mühim telgrafı almıştır:

Kastamonu Valiliğine ,

“Osmanlı Tarihinin kaydetmediği buhranlı bir devir içindeyiz. Millî Meclis mecburen yabancı devletlerin işgali altındaki pâyitahtımızda toplanmak üzere bulunuyor. Burada milletimizin hayat ve memâtı mevzu bahis olacaktır. Kurtuluş ümidi ancak millî birliğin karar ve azmine istinaden müdafaa-i hukuk teşkiline bağlıdır. Milletimizin istiklâlini, vatanımızın bütünlüğünü korumak için mütarekeden beri devam eden Millî mücadelede rüesa-i memurin-i mülkiyenin – bazı soysuzlar ve vatansızlar müstesna – milleti irşat hususunda geçen vatanperverâne hizmetleri takdire şâyan görülmüş ve vatan ve milletin göz bebeği olan orduya sahip çıkılmasına istinat eden bu işbirliği, vatan ve milletin kurtuluş

49 **Kastamonu**, 20 Teşrinisani 1335 (20 Kasım 1919) , nr. 2327 , s. 1. Kütahya doğumlu ve mülkiye mezunu olan Cemal Bey maiyyet memurluğu, öğretmenlik ve kaymakamlık görevlerinde bulunmuş; iki devre Kütahya mebusu olarak Meclisi Mebusanda görev almış, en son Edirne Vali Vekili iken Kastamonu vali vekilliğine (20 Şubat 1920 tarihinden itibaren asaleten) atanmıştır. Bir süre Veliâhd Yusuf İzzeddin Efendi’nin teşrifatçılığı da yapmış olan Cemal Bey’in, Kastamonu’ya tayin edildikten sonra veda münasebetiyle sarayda bazı görüşmeler yaparak Sadrazam ve Dahiliye Nazırı’ndan, halife ve hükümete itaat ve kanunlara riayet şartıyla Meclis-i Mebusan açılıncaya kadar vaziyetin icabına göre Kuvay-ı Milliye’yi desteklemek için izin istemiş olması ve bazı direktifler alması kendisinin ferasetli bir siyasetçi olduğunu göstermektedir, bkz. **Açıksöz Gazetesi**, 23 Teşrinisani 1335 (23 Kasım 1919) , s.1.

ümidini bir kat daha artırmıştır. Şu kadar var ki yukarıda geçen izahtan anlaşılacağı veçhile asıl zamanı gelip çatmış olan ümit ve itimadın tam bir inançla tecellisi heyetimizce bir zaruret halinde hiss olunmakta bulunmuş olduğundan, işgalcilerin siyâsî baskıları dolayısıyla değişmesi daima mümkün ve müstakbel hükümetin alacağı zihniyet ve siyâsî tavır meçhul olduğundan, her türlü ihtimal karşısında gerek zât-ı âlileri (vali) ve gerek resmî daire amirleri vatanın yüksek menfaatleri nokta-i nazarından vicdanî kanaatlerinin tespit ve tayini millî menfaatleri görmek zaruretine binaen bu bapta Heyeti Temsiliyemizin maksadının husulü için teşebbüsât-ı vataniyenizi sûret-i mahsusada kemal-i ehemmiyetle istirham eyleriz.

Heyeti Temsiliye Nâmına Mustafa Kemal”⁵⁰.

Her daire amirinin siyasi kanaatini yazılı olarak açıklamasını isteyen bu önemli telgrafı alan Vali Cemal Bey, bütün daire amirlerinin derhal cevap vermesini emreden bir genelge yayımlandı. Gelen cevaplar arasında Millî Mücadeleye güvensizlik izhar eden iki daire amirini makamına çağırarak ikaz ve ikna etmek için çaba gösterdi ise de kanaatleri değişmeyen bu iki bürokratu görevden alarak sınır dışı etti⁵¹.

Merkezdeki vaziyeti böylece kavradıktan sonra çevre mutasarrıflık ve kazalarda da huzur ve güvenliği sağlamaya yönelik Vali, bu maksatla bir genelge daha yayımladı. 23 Kasım 1919 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde yer alan bu genelgede, Vilâyet dâhilinde eşkıyalık ve hırsızlığın had safhada bulunduğunu; halkın huzurunu bozan bu olaylar hakkında af ve müsamaha taraftarı olmadığını, eşkıyanın ölü veya diri olarak bertaraf edilmesini emrediyordu. Vak’aların yangın söndürür gibi derhal söndürülmesi gerektiğine dikkat çeken Vali, her suçun cezası ve her hasletin mükafatı olduğunun altını çizerek devlet görevlilerini fedâkarlığa davet ediyor, aynı zamanda icraatın her dakika takip edileceği ikazında bulunuyordu⁵².

Vali Cemal Bey, bu emri tamim ettiği 30 Kasım 1919 tarihinden bir hafta sonra kararlılığını göstermek üzere beraberinde Jandarma Alay Kumandanı Rafet ve Havalı kumandanı Miralay Osman Beyler olduğu halde Sinop Sancağı’na hareket etti⁵³.

50 Peker, **a. g. e.** , s. 113 – 114.

51 Peker, **a. g. e.** , s. 114.

52 **Kastamonu**, 23 Teşrinisani 1335 (23 Kasım 1919) , nr. 2328 , s. 1.

53 **Kastamonu**, 18 Kanunuevvel 1335 (18 Aralık 1919) , nr. 2331 , s. 3 , Vali Bey’in teftiş için Sinop’u seçmesinin sebebi bölgede eşkıyanın daha yoğun olması idi. Çünkü 1876 yılında Moskof

Bu arada Rumların faaliyetleri hızlanmış, propagandaları artmıştı. Patrikhane, Millî Mücadelenin kilit noktalarından biri olan Kastamonu ile fazla ilgilenmeye başlamıştı. Heyeti Temsiliye'nin etkisini azaltmak için gizli faaliyetler içindeki Patrikhane, Pontus Devletini diriltmek için zamanın uygun olduğunu düşünüyordu.

Bu sırada 20.Kolordu Kumandanlığından alınan telgrafta, Pontusçu faaliyetlere karşı il makamına bilgi verilerek, kolordu mıntıkasında Patrikhanenin direktifleri doğrultusunda faaliyette bulunanların derhal yakalanarak gereken muamelenin icrası emrediliyordu⁵⁴.

5. Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Komisyonu ve Hanımlar Mitingi :

Anadolu'nun bir ölüm kalım mücadelesine girdiği bu nazik dönemde Kastamonu kadını seyirci ve aciz kalmamış evladıyla, kardeşiyle, eşiyle omuz omuza gayret sarf ederek adını şanlı Türk Tarihine altın harflerle yazdırmıştır. Millî Mücadele'de aralarından destan kahramanları çıkarmış olan Kastamonu kadınlarının ilk teşkilatlanması, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne maddî destek sağlamak amacıyla kurulan komisyonla gerçekleşmiştir. Daha sonra müstakil bir cemiyet haline gelen komisyon, millî davanın önemli bir unsuru olarak varlığını devam ettirmiştir. Konferanslar, müsamereler düzenleyerek, sergiler açarak millî mücadelenin önemini anlatmış; askere gidecek olanları heveslendirmiş; cepheye yardımlar toplamış, yiyecek ve giyecek teminine çalışmıştır.

Mitinglerle, telgraflarla haksızlıklarla ve zulümlere dikkat çekmiş; kraliçelerin, dünya liderlerinin eşlerinin analık duygularına hitap ederek propaganda faaliyeti yürütmüştür. Şehit aileleri ve asker çocuklarına, yetimlere yardım ederek millî dayanışma örnekleri vermiştir. Sünnet düğünleri ve benzeri faaliyetlerle geleneklerin yaşamasını temin etmiştir.

mezaliminden kurtarılıp Kafkasya'dan getirilerek Sinop'taki 8 – 10 köye yerleştirilen Çerkezlerden bazıları düşmana maşa olarak haydutluğa başlamışlardı. Bunlar arasında, ikisi jandarma olmak üzere kadın ve erkek en az on kişiyi öldürmüş; Kastamonu Garnizonundan kaçıp yakalanarak tutuklanmak üzere getirilen dört İngiliz subayını askerlere pusu kurarak iki muhafızı öldürmek sûretiyle kurtarıp Rusya'ya kaçırdığı için mükafatlandırılıp tekrar Sinop'a dönen Çerkez Şuayb ve çetesi devleti bir hayli uğraştırmıştı.

Cemal Bey'in gayretleri sonucunda başlarına 50 – 100 lira ödül konulmuş olan elli kadar eşkıya yakalanarak veya öldürülerek halkın huzur ve güveni sağlanmıştır, bkz. Peker, a. g. e. , s. 115.

54 Peker, a. g. e. , s. 116.

10 Aralık 1919 Çarşamba günü Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Cemiyeti tarafından Dârü'l Muallimât (Kız Öğretmen Okulu) bahçesinde bir miting düzenlendi.

Mondros Mütarekesinden beri maruz kaldığımız haksızlıkları medeni dünyaya duyurmak ve bu sûretle milletimiz ve dindaşlarımızın hissiyâtına tercüman olabilmek için Hilafet Makamına ve Sadrazama; haksızlıkların tashihi için mümkün olan vasıtalara tevessül edilmesini istihâmen de İngiltere ve İtalya kraliçeleri ile Amerikan başkanının eşi Mr. Wilson ve Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi Madam Poankara'ya İzmir, Maraş, Antep ve Urfa'nın işgalini protesto eden telgrafnâmeler çekilmiştir.

18 Kanunuevvel 1919 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi Hanımlar Mitingine üç sayfasını ayırmıştır. Tarihimizdeki bu nazik ve karanlık dönemde milletimizin hâlet-i rûhiyesini net biçimde yansıtan ifadelerle dolu bu mitinge ait haber ve yazılar şunlardır:

“Tazallüm, Temenni-i Muvaffakiyet (Sızlanma, Yakınma, Başarı Temennisi);

Bihasbi'l kaza ve'l kader (kaza ve kader gereğince) tutulduğumuz harp ve cidal tufanı, milyonlarca nüfusumuzu; münevver gençlerimizi, mevcut paramızı silip süpürdükten; milyonlarca kadınıımızı dul, milyonlarca bakire kızımızı aile teşkili saadetinden; milyonlarca erkek, dişi masum yavrumuzu veliden, vasiden mahrum bıraktıktan; milyonlarca haneyi, külliyele, saadet yuvalarını ebedi matemgede haline çevirdikten, binnetice bizi bi'l vücuh (tamamıyla) pek acınacak bir dereke-i vâpesîne (perişanlığın son derecesine) getirdikten sonra, adalet nuru ile münevver vahidanlara (inançlı, adil idarecilere) bizi emanet eylemek samimiyetinde bulunmayı esirgememişlerdi ki ferdayi Mütarekede (mütarekenin ertesi günü) hakkın, adaletin Wilson ve Birleşmiş Milletler prensiplerinin bilfiil tatbik ve bunlara uyulmak vaatleri, galip devletler tarafından aktâr-ı cihana (dünyanın her tarafına) ilân edilmişti.

Biz bu vaatlerden bize de bir hak hissesi ve adalet inayet buyurulacağı ümidine düşmüş idik. Hayfâ ki (ne yazık ki) biz Müslümanları büsbütün öldürmek, ırkımızı, neslimizi yeryüzünden kaldırmak fikr-i kat'iyesiyle (kararlılığı ile) minel kadim perverisyâb olan (eskiden beri şartlandırılan) Yunanlılar, Venizeloslar tarafından asırlardan beri biz Türklerin özyurdu, ruhumuzun, mevcudiyetimizin cevelengâhı (sahası) olan İzmir'imizin işgali; işgal sahasını kontrol için, tahammül edilemez kötülüklerin bütün hunhar safhalarıyla tatbik edilmesi, bakıyyeis suyûf (kılıç artığı) Müslümanlarında kış mevsiminde göç seli ile boğulması; Adana, Antalya, Ayıntap, Maraş, Urfa gibi güzel ve iktisadî

memleketlerimizin Şu bu nam ve vesilelerle işgal edilmesi, buradaki bilhassa ve ancak MÜslümanların her gün baskılar altına alınarak göçe mecbur edecek derecede hayatlarından bezdirilmesi, o ümitlerimizi hemen hemen ümitsizliğe çevirip bitmek derecesine getiriyor.

İŞte on senelik cidal (savaş) tufanında zevcelerini, babalarını, kardeşlerini, oğullarını, mübarek vatanlarını kaybetmekle nermin (yumuşak) ve nezih (temiz) kalbleri hicran ve mahrumiyet ateŐiyle kavrularak yanmakta olan annelerimiz, hemŐirelerimiz hanımların millî, vatani hislerini medeniyet alemindeki yerlerini ve mevcudiyetlerini göstermek ve isbat etmek için üç bini aşkın hanım tarafından Kanunuevvel (Aralık) ayının on üçüncü Çarşamba günü Dâri'1 Muallimât (Kız Öğretmen Okulu) bahçesinde büyük bir toplantı akdederek mütarekenin akdinden beri zavallı memleketimizin maruz kaldığı haksız tecavüz ve işgalleri Miting Heyeti Reisesi Zekiye, Dâri'1 Muallimât Müdiresi Hikmet ve Muavinesi İclâl ve Fırka Kumandanı Osman Bey kerimesi Refika hanımefendiler îrâd eyledikleri yakıcı ve müessir nutuklarla birer birer izah etmişlerdir.

İŞ bu miting heyet-i idaresi Reisesi Zekiye, azası Karman, Saime, Bedriye, Refika, Münire Ömer ve Münire Fuat hanımefendiler tarafından kaleme alınıp lazım gelen yüksek makamlara, kraliçe ve madamlara ulaŐtırılmak üzere keşide ettikleri telgrafnâmeleri aynen bu sütunlarımıza derç eyledik:

Biz mitingi icra eden hanımların ve özellikle üç bini aşkın bu hanımları temsil ve mitingi mahirane bir sûrette hüsn-ü idare eyleyen, isimleri yukarıda yazılı hanımefendilerin asil ruhlarından koparak temiz vicdanlara yükselen ve erişen yalvarıŐ seslerinin kabul görmekle taçlanmasını ruhumuzun en derin aşk ve samimiyetiyle temenni eder ve bekleriz.

Miting idare heyetini teşkil eden hanımefendiler tarafından îrâd edildiğini beyan ettiğimiz nutukların cümlesini aynen dercetmeye sütunlarımız müsait olmadığından yalnız Reise Zekiye Hanımefendinin nutkunu derç ile iktifaya mecbur kalıyoruz. Diğer hanımefendilerin aflarını temenni ederiz”⁵⁵.

Reise Zekiye Hanımın Nutku:

“Kardeşler, HemŐireler !

Daha bir sene evvel kırmızı rengiyle başımızda dalgalanan ulu sancağımız görüyorsunuz ki siyalara, matemlere büründü. Muharebe meydanlarında vatan ve din uğrunda binlerce evladımızı gömdükten sonra haktan, adaletten bahseden Avrupalıların bir seneden beri yenildik diye başımıza açmadıkları felaket kalmadı. Haktan en çok bahsedenler haksızlığın en büyüğünü yaptılar. Daha dün bizim gibi refah ve saadeti, evi, barkı olan İzmir'deki dindaŐlarımız, beyaz saçlı kadınlarımız, kundaktaki yavrularımız Yunanlıların süngüsünden geçti.

55 **Kastamonu**, 18 Kanunievvel 1335 (18 Aralık 1919) , nr. 2331 , s. 1.

Her tarafı yüksek minarelerinden beş vakitte ism-i celâlullah bağırlan Adana'mız, Antalya'mız, en nihayet güzel Ayıntap, Maraş, Urfa'mız elimizden alınmak isteniyor.

Hanımlar !

Büyük felaketlerimiz önünde evlatlarımızın, kardeşlerimizin kanıyla suladığımız yurtlarımızın işgaline, kardeşlerimizin felaketine susacak mıyız ?

Hayır hanımefendiler !... Mağlubuz, silahımız yok, fakat göğsümüzde imanımız, bütün dünyayı yaratan Rabbimiz var.

İşte biz de imanımıza ve Allah'ımıza istinaden haksızlara haksızlıklarını yüzlerine vurur ve cihan huzurunda ilân ettikleri adaleti talep ederiz.

Hanımlar !

Biz dünyayı kanlara boğan, insanları tavuklar gibi boğazlayan erkeklere müracaat edecek değiliz. Bizim gibi şefkatle, merhametle düşündüklerine şüphe etmediğimiz itilaf devletlerinin büyük kadınlarına müracaat edecek ve birer telgrafla bize yapılan haksızlıkları yazacak ve anlatacağız. Eğer onlar da hakkımızı teslim etmezlerse evlatlarımızın kanlarına kendi kanımızı karıştırarak erkeklerimizle bir safta dinimiz ve istiklâlimiz için ölecek, haksızlıklara, zalimlere tarihin lanetlerini terk ederek şehâmetle (yiğitçe) öleceğiz”⁵⁶.

10 Aralık 1919 Çarşamba günü Müdafaa-i Hukuk Hanımlar Cemiyeti tarafından Dârü'l Muallimât (Kız Öğretmen Okulu) bahçesinde düzenlenen mitingde alınan kararlar yine aynı şekilde Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde okuyuculara duyurulmuştur:

“Kanunuevvelin onuncu Çarşamba günü üç bini müteceviz (aşkın) muhadderât-ı İslâmi'ye (namuslu, temiz Müslüman kadını) tarafından akdedilen muazzam bir mitingde mevâd-ı atıye takarrür etmiştir (aşağıdaki kararlar alınmıştır):

1 – Mütarekeden beri memleketimizin uğradığı haksızlıkların tamiri esbabının istikmâli (telafisi için gerekli vasıtaların ortaya konulması) için icap edenlere irâdât-ı seniyelerinin şerefsudûr ve sunûh buyurulması (kendilerinin bizzat duyurması, ulaştırması) istirhamına dair Zât-ı Akdes-i Hilafetpenahiye (Padişah efendimiz hazretlerine) bir arz telgrafi keşidesi (çekilmesi);

2 – Meşrû haklarımızın teminine delalet buyurmaları zımında İngiltere ve İtalya kraliçeleri hazerâtıyla Madam Wilson ve Madam Poankara'ya telgraflar keşidesi;

3 – İşbu telgrafların birer sûretinin Osmanlı ve ecnebi gazeteleri ile itilaf devletleri temsilciliklerine tebliği istirhamına dair Sadaret-i Uzmâ'ya (sadrızamlık makamına) bir telgraf keşidesi.

56 **Kastamonu**, 18 Kanunievvel 1335 (18 Aralık 1919) , nr. 2331 , s. 1.

Çekilen Telgraflar :

Huzur-u Ulviyetnüûr Hazret-i Hilafetpenâh-ı Azamiye (Padişaha),

“Cenabı Hakk Zât-ı akdes-i hümayunlarını Taht-ı muallayı Saltanat-ı Osmaniye'de kemal-i mes'adette ebednişin buyursun. (Cenab-ı Hakk yüce makama sahip padişahımızı yüce Osmanlı saltanat tahtında saadette daim eylesin). Amin.

Kastamonu Müslüman kadınlarının akdettiği muazzam bir mitingde İngiltere ve İtalya kraliçeleri ile Madam Wilson (Amerika başkanının eşi) ve Madam Poankara'ya (Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi) telgraflarla müracaata karar verildiğini arz ve iblâğa ve mütarekeden beri memleketimizin duçar olduğu taarruz ve tecavüzden müessir ve mey'us (üzgün ve ümitsiz) olarak meşru haklarımızın tanınmasını ve şimdiye kadar yapılan haksızlıkların bir an evvel tamiri esbabının istikmali için icap edenlere Zât-ı Devletlerinizin ifadeleriyle rica edilmesi istirhamına mücaheret eyleriz (cesaret gösteririz). Ol babta emir ve ferman şevketlû, kudretlû padişahımız efendimiz hazretlerindedir” .

Sadaret-i Uzmâya (Sadrazamlık Yüce Makamına),

“Kastamonu Müslüman kadınlarının Çarşamba günü akdettiği muazzam bir mitingde İngiltere ve İtalya kraliçeleri hazretleriyle Madam Wilson ve Madam Poankara cenaplanna keşidesi kararlaştırılan telgrafnâme sûretleri berveçhi zîr (aşağıdaki gibi) arz olunmuştur. Mündericâtının (içeriğinin) Osmanlı ve ecnebi gazeteler ve itilaf devletleri temsilcilerine tebliğ buyurulması üç bini mütecaviz Kastamonu İslâm kadınları nâmına arz ve istirham olunur” .

İngiltere ve İtalya Kraliçeleri ve Hindistan İmparatoriçesi Hazretlerine,

“Biz Kastamonu Müslüman kadınları bugün akdettiğimiz büyük bir mitingde işbu telgrafla Zât-ı haşmetpenahlarına milletimizin ızdıraplarını, vatanımızın elemelerini arza karar verdik.

Haşmetmeab !

Cihanın adaleti, insaniyetin refah ve saadeti uğrunda harp eden necip milletimiz tarih ve cihan huzurunda milletlerin hakkını, insanlığın ızdırabının teskinini (dindirilmesini) vaat ve ilân etmiş olduğu halde mütarekeden beri biz Türklerin maruz kaldığı mezalim, sevgili vatanımızın uğradığı haksızlıklar önünde insanlık vicdanı hiç muzdarip olmadı mı (sızlamadı mı)? Necabet (soyluluk) ve asalet-i ırkıyesi (ırkının asaleti) tarihçiler ve seyyahlarınızın itiraflarıyla sabit ve tarihi dostunuz biz Türklerin ve Türk vatanının elemeleri ve ızdırapları o kadar büyüktür ki kalbi adalet ve insaniyet hissi ile çarpan her ferdin elemelerimize iştirak etmemesi imkansızdır. Mütarekeden beri, ahali Türk ve Müslüman olan Antalya, Adana birer sûretle işgal edilmiş ve en nihayet zalim Yunan kuvvetlerinin sevgili İzmir'imize girmesine ve orada yüzbinlerce dindaşımızın süngüden geçmesine ve

kadınlığın ismet ve nezâhetinin (paklığının) pâyâm edilmesine (çiğnenmesine) ığmâz-ı ayn edilmiştir (göz yumulmuştur). Yunanlıların vahşetinden kaçan yüzbinlerce kadın, sabi, yetim mevsimin öldürücü soğğunun pek şiddetli kahıyla can vererek perişan olmuştur. İlk dostluğu Avrupa’da Fransızlar tesis ettiği tarihin şhadetiyle sabit ve her münevver Türkün lisanını kendi lisanı gibi tekellüm etmesi (konuşması) ve bu sûretle Fransız ırkının ahlak, terbiye ve irfanını benimsemiş olduğu gayri kâbil-i inkar (inkârı imkansız) olan biz Türklerin bu sınırsız elemelerine ve fevkalade ızdıraplarına Fransız kalblerinin ma’kes olacağını (tepkî göstereceğini) ümit eden ırkımızı bu defa da irfan ve adaletine ümit bağladığımız Fransızlar tarafından sevgili Ayıntap, Urfa ve Maraş’ın işgal edildiğini işitmekle üzgün ve hayret içindedir.

Madam Cenapları !

Cihan huzurunda devlet adamlarınızın ilân ettiği adalet ve milliyet düsturlarını teyid etmek (uygulandığını görmek) istiyoruz. Sevgili vatan ve milletimizin artarak devam eden felaketleri karşısında daima sızlayan kalplerimizden kopan karar budur: insaniyet hakkı, adalet şerefi gözleri ihtiras ateşi ile bulunan politikacılar arasında heder olacaksa esaretle yaşamaktansa erkeklerimizle aynı safta şhadetle ölmeye ve haksızlara tarihin lanetlerini bırakmaya karar verdik. Büyük milletinize bağladığınız ümidi asil Kalelerinize arz eyliyoruz. Beşer haklarını ayaklar altına almak ve cihan huzurunda ilân edilen taahhütlerden dönmek galipler için caiz ise sevgili yurdumuzu namus ile yıkamak da bize aittir”⁵⁷.

6. Müderrisler ve Hocaların Yemini :

Anadolu’nun her tarafında olduğu gibi Kastamonu halkında da Hükümet ile Heyeti Temsiliye arasında tercih hususunda tereddüt içinde olanlar vardı. Millî Mücadele aleyhinde yabancılar ve işbirlikçilerinin propagandalarına karşı halkın uyanık tutulması mevzuunda üzerlerine düşen görevi lâıykıyla ve birlik içinde yerine getirmek için tedbir almak ihtiyacı hisseden müderrisler ve hocalar İsfendiyar Bey Medresesi Müderrisi Çörekçizade Mehmet Emin Efendi’nin teşebbüsüyle bir toplantı düzenlediler.

Harbi Umumide esir düşüp kurtulduktan sonra Kastamonu’ya tayin edilen Teğmen Mustafa Bey’in savaşın içyüzünü hatıralarıyla beraber anlatan konferansından son derece etkilenip galeyana gelen ilim adamları hizmet uğrunda yemin etmişler ve bu yeminlerine sonuna kadar sadık kalmışlardır⁵⁸.

57 **Kastamonu**, 18 Kanunievvel 1335 (18 Aralık 1919) , nr. 2331 , s. 2 – 3.

58 Peker, **a. g. e.** , s. 120.

D. PADİŞAH VAHDETTİN'İN BEYANNÂMESİ VE AKİSLERİ

4 Eylül 1919 tarihinde başlayıp bir hafta devam eden Sivas Kongresi'nde alınan ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri aracılığıyla yurdun her tarafına tebliğ edilen kararların Kuvay-ı Milliyeci idareciler tarafından da benimsenip desteklenmesi işgalcilerle onların dahili taraftarlarını yeni tedbirler almaya zorlamıştır. Çünkü aralarında Kastamonu'nun da bulunduğu birçok vilâyette hükümet aleyhtarı gösteriler artmış, Sivas'ın isteği üzerine protesto telgrafları çekilmeye başlanmış ve hükümetle haberleşme kesilmişti. Bunun üzerine Ferit Paşa Hükümeti Kongre kararlarını baltalamak ve filizlenmeye başlayan Millî mukavemeti kırmak amacıyla bir beyannâme hazırlayarak padişaha imzalatıp hükümetle haberleşmeyi kesen vilâyetlere dağıtmıştı. Beyannâme ile Kuvay-ı Milliyeciliğin memlekete zarar verdiği, İtilaf devletlerini kızdırdığı belirtilerek her türlü mücadeleden sakınarak işgalci devletlerin merhamet ve adaletine sığınmanın en geçerli yol olduğu; böyle yapılmadığı takdirde daha önceki örneklerde (Trablusgarp ve Balkan Savaşları) olduğu gibi memleketin tamamen mahvolacağı öne sürülüyordu⁵⁹.

Beyannâmenin neşrini⁶⁰ haber alan Heyeti Temsiliye derhal karşı atağa geçerek, Ferit Paşa Kabinesi'nin çekilmesine yönelik faaliyetlerin hızlandırılmasını istedi. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa tarafından vilâyete çekilen telgraf metni Açığsöz Gazetesi'nin 28 Eylül 1919 tarihli nüshasında yayımlanmıştır:

“Zât-ı şâhânenin lisan-ı hümayunlarından millete hitaben bir beyannâme neşrinin Babiâli'ce mutasavver (tasarlanmış) olduğu bildirilmiştir. Ferit Paşa Kabinesi hakikat-ı ahvalden (gerçek vaziyetten) Zât-ı Hilafetpenahiyi (padişahı) haberdar etmemekte ve vatana ihanete devam eylemektedir. Kabinenin ayakta kalması ve bu ısrarı memleket için her dakika ayrı bir zarar doğurmaktadır. Şimdi de neşretmekte olduklarını haber aldığımız beyannâme ile milleti bir kere daha yanıltmak istiyorlar. Bunlar iktidar mevkiinden çekilmelerine çalışmak en büyük bir vatan vazifesidir. Bunun için Zât-ı Şahaneye icap ed en mâruzatta bulunulması lüzumu tamimen tebliğ olunur. İş bu tebligatın bilcümle mülhakata (çevre idari birimlere) tamimi ile aynı teşebbüsün icra ettirilmesi mercûdur (rica olunur)”⁶¹.

59 Peker, a. g. e. , s. 120.

60 Padişah Vahdettin'in Beyannâmesinin metni için bkz., **Açıksöz Gazetesi**, 20 Eylül 1335 (20 Eylül 1919) , s. 1.

61 **Açıksöz Gazetesi**, 20 Eylül 1335 (20 Eylül 1919) , s. 1.

Beyannâmenin yayımlandığı 5 Ekim 1919 tarihli Açıksöz Gazetesi'nde bu münasebetle kaleme alınan makalede Anadolu'nun hissiyatı dile getirilerek milletin padişaha bağlılığı vurgulanmakla beraber padişaktan vatansever, dirayetli ve milletin arzularına ortak olacak yeni bir kabineyi göreve getirmesi gerektiğine dikkat çekilmekteydi ⁶².

Bir taraftan bu gibi yazılarla halkın hissiyatı dile getirilirken diğer taraftan Valilik ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Şubesi tarafından çekilen telgraflarla hükümet üzerindeki baskı devamlı artıyordu. Vali Ferit Recai Bey ve Cemiyet Başkanı Şeyh Ziyaeddin Efendi'nin imzalarıyla çekilen telgraflar; "Ferit Paşa Hükümeti çekilmezse yarından tezi yok, eli silah tutan Kastamonu ahalisi, atımızla, itimizle, turpan ve sopalarımızla geliyoruz" anlamında açıktan açığa tehditler ihtiva ediyordu. Diğer vilâyetlerden de aynı tepkilerin alınması üzerine hükümet, 2 Ekim 1919 günü çekilmek mecburiyetinde kalmıştır ⁶³.

1. Ali Rıza Paşa Kabinesinin Kastamonu'da Memnuniyetle Karşılanması ve Yeni Kabineye Destek Amacıyla Kastamonu'da Düzenlenen Miting :

Yeni kabinenin Kuvay-ı Millîye lehinde fikir beyan etmesi ve Heyeti Temsiliyenin arzusuna uygun olarak Cemal Paşa'nın Harbiye Nazırlığına getirilmesi Kastamonu'da sevinçle karşılanmıştır.14 Ekim 1919 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi iki sayfasını kabine değişikliği ve bu konudaki diğer haberlere ayırmıştır:

Tezahürat-ı Millîye (Millî Gösteriler),

"Sabık kabinenin siyasi mukadderatımızı bir herc ü merc (karmaşıklık) içinde bırakan efkar-ı hodserane ve siyaset-ı sakîmânesinden (dik başlı fikirleri ve hatalı siyasetinden) kurtuluşumuz ve yeni kabinemizin milletin nezih ve meşru emellerini kabul ederek vatansever kitlenin fedakar kongresi ile birleşmesi ve İngiliz işgal kuvvetlerinin Merzifon ve Samsun'dan çekilmesi gibi pek mühim ve fahrâver (kıvanç verici) hadiselere mazhariyetimizin şükrünü eda maksadıyla geçen Perşembe günü şehrimizde büyük bir tezahürat icra edilmiştir. O gün bu sevinçli haber davullar ve millî bando ile çarşı ve mahallelerde ilân olundu. Saat sekizde eşraf, ahali ve mektep talebesi belediye dairesi önünde toplandı. Mekteb-i Sultani Müdürü Mehmet Behçet Efendi hitabet mevkiine geçerek toplantının sebebini izah ettikten sonra birlik içinde olan muazzam milletimizin azimkar

62 Açıksöz Gazetesi, 5 Ekim 1335 (5 Ekim 1919) , s. 1.

63 Peker, a. g. e. , s. 97.

teşebbüslerinin uygulamalarını birer birer izah ve beyan eyledi. Adı geçen, mükerreren (tekrar tekrar) alkışlara mazhar oldu.

Müteâkiben kalabalık Nasrullah Meydanı'na giderek orada milletin peder-i manevi-i muhteremi (muhterem manevî babası) olan Müftü Faziletli Hafız Osman Efendi tarafından mülk ve milletin selamet ve saadeti için yapılan belîğ ve halis duayı müteakip hâzirûn, milletin vatanperver teşebbüslerinin gerçekleşmesi uğrunda cansiperâne çalışmış ve el'an çalışmakta olan millî hükümetine şükranlarını arz etmek üzere önde mızıkâ olduğu halde Hükümet Konağı'na hareket ederek millî hükümete lazım gelen tebrikleri sunduktan sonra Hükümet Binası önündeki ahalinin hissi tezahüratına karşı vatanına, necip milletine ezelden beri aşk ve meveddetle (sevgiyle) bağlı, fedakar, azimkar Vali Vekili Defterdar Ferid Beyefendi Hazretleri tarafından hükümet nâmına memnuniyet beyan edildikten sonra Kuvay-ı Millîyenin cansiperâne ve fedakârane hizmetleri ve o güzel hizmetlerin muvaffakiyetle tecelli eden ve bilumum Müslim ve gayrimüslim Osmanlı efradı arasında vifak (kardeşlik) ve muhadenetin (dostluğun) daha pek çok semerat-ı müfidesinin iktidaf edileceğinden (faydalı meyvelerinin devşirileceğinden) emin olduğunu ve bu konudaki inancını açıklıkla ifade eyledi. Vatan müdafaası uğrunda hayatını feda eden şehitleri hatırlatarak," - milletin kalbinde kudsiyet ve hürmetle ebediyen yaşayan bu vatan fedakarlarının hatırlanmasını ve ruhlarına birer fatiha ithafını dini ve vatani bir vecibe bilirim" dedi.

Bu sevinçli günün gecesinde de günü kutlamak için Sultani ve sanayi mektepleri talebesiyle ahaliden mürekkep büyük bir grup Süreyya misil (Süreyya yıldızı gibi) fanuslar ellerinde olduğu halde muntazaman Kışla Caddesi'ndeki Turşucu Bahçesi'nin önüne kadar gittiler. Oradan da intizamla dağılarak evlerine döndüler.

Uzun müddetten beri mütehassir (üzgün) olduğumuz, şevk ve şâdmâniye (neşe ve sevince) muhterem milletimizin bu sûretle kavuşarak bekâm (mutlu) olmalarından dolayı Kastamonu Gazetesi de ilân-ı bahtiyarî eyler (bahtiyarlığını bildirir).

Yaşasın vahdet-i millîye! Yaşasın o kitle-i muazzamayı teşkile muvaffakiyetle hürmet ve meveddetlerini kulûb-u en'amda (herkesin kalbinde) ebedi yaşatan merdân-ı hamiyyet (vatan için kendilerini feda eden mert evlâd-ı vatan)!

Hükümet-i seniyye (İstanbul Hükümeti) ile âmâl-i Millîye (millî emeller) arasındaki itilâf (anlaşma) husûl bulduğunu (gerçekleştiğini) kemal-i memnuniyetle tebşir eyleriz (müjdeleriz). Hükümet, millî teşkilatımızla arasında servis sûretiyle eskiden beri olduğu gibi telgraf haberleşmesi icrasını kabul buyurmuştur. Binaenaleyh, Ferit Paşa Kabinesine karşı resmî haberleşmenin kesilmesi hususunda telgrafhanelerce alınmış olan engelleme tedbirleri derhal kaldırılacaktır. Heyeti Temsiliye tarafından Padişaha vukû bulan mâruzâtın (isteklerin) sûreti ve beyannâmesi de hemen çekilmiştir:

Südde-i Seniyye-i Hilâfetpenâhi'ye (Yüce Hilâfet Makamına),

“Sadâyı milleti (milletin feryadını) boğmak sûretiyle memleketin her tarafından yükselen umûmi feryadın hâk-i pâyi şahanelerine (padişahın kapısına) vusûlünü (ulaşmasını) men ederek hem milleti hem de padişahı iğfal etmekten (yanıltmaktan) çekinmemiş olan sabık kabinenin, milletin şikayet ve müracaatı üzerine düşürülmesiyle yerine millî arzu dairesine temşiyet-i umur edecek (işleri yoluna koyacak) bir heyet-i vükela ikâme buyurulması (görevlendirilmesi) milletin südde-i seniyyelerine (padişahlık makamına) karşı olan kulluk ve geleneksel sadakatini te'bid eylemiş (ebedileştirmiş) olmakla umumi şükran bütün millet namına atabe-i mülk-ü mertebe-i şehriyarilerine (padişahın yüce makamına) ref'e cür'etyab oluruz (bu yazıyı göndermekle kendilerine zahmet veriyoruz).

7 Teşrinievvel 1335 Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal”

Beyannâme,

“Harici ve dahili felâketlerin tehdidi altında hukuku tabiiyesi ile (tabii haklarıyla) mukaddesatının mahfuziyetini (dokunulmazlığını) temin gayesi etrafında toplanan büyük milletimiz, bugüne kadar hakimiyeti ayakları altına alan birkaç şahsın husumetleri karşısında kalmıştır. Millete istinat edememek itibarıyla haddi zatında hiçbir kuvvet ve ehemmiyeti olmayan mezkûr şahısların her nasılsa iktidar mevkiine gelmiş bir hükümet şeklinde olması bu mahiyette bir ehemmiyeti resiyeye (inatçı bir tavır takınmasını) gerektiriyordu. Bu sebeple şimdiye kadar milletin manevi bağı noksansız olmakla beraber, merkezi hükümetin bu millî birliğe dahil olmamış bulunması yar ve ağyara karşı milletin değil fakat devletin umumi birliği noksan olarak gösteriliyordu. Lakin bugün Cenab-ı Hakka ve kendi hakkına istinad eden büyük milletimizin gösterdiği iman-ı mutlak karşısındaki eller düşüp nihayet aynı kurtuluş amacı etrafında devletimizin de millî birliği tamam oldu. Bu millî muvaffakiyet iki safhada tecelli etti: bunların birincisi, milletin âmâl-i meşruasına kesb-i ittıla eden (milletin meşru arzularını anlayıp haklı bulan) Hilafetpenah Efendimizin (Padişahın) Ferid Paşa Kabinesini derhal düşürmesi; ikincisi de Ali Rıza Paşa riyasetinde teşekkül eden yeni heyet-i vükelâ (bakanlar kurulu) tarafından milli emellerimizin meşruiyeti ve Kuvây-ı Milliye'nin hakimiyeti esasları kabul edilerek milletle hükümet arasında tam bir İtilaf (anlaşma) meydana gelmesiyle tahakkuk etti.

Bu itilafa binaen bugünden itibaren bütün milli teşkilatlar ve Heyeti Temsiliyemiz, her iki tarafça müşterek ve bütün milletçe mültezim (kabul gören) nokta-i nazarımızın (görüşlerimizin) temini ile milli arzularımızın gerçekleşmesinde yeni Heyeti Vükelâyâ müzahir ve muavin (destek ve yardımcı) olacak, resmî haberleşme üzerine konulmuş olan yasağı kaldıracaktır.

Bu vazifenin îfâsında teşkilatımız hiçbir kimse tarafından hükümetin diğer vazife ve kanuni icraatlarına karşı hiçbir müdahaleye kat'iyen meydan vermeyecek; bu sûretle milli teşkilatın bütün hedef ve faaliyetlerinin esası vatanın kurtuluşu noktasında mütemerkez (sınırlı, merkezileşmiş) kalacaktır. Kurtuluşun sağlanması hükümetin resmi vazifesi olduğu gibi milletin de pek büyük ve pek mübrem (vazgeçilmez) milli vazifesi olduğunu nazarı itibara alan cemiyetimiz, hükümetçe tasdiklenmiş olan nizamnâmesi (tüzüğü) gereğince genel teşkilatlanmasını ta'vik ettirerek (geciktirerek) milli vazifelerin intizama alınmasını temin etmeyi addetmektedir (amaçlamaktadır). Esasen büyük ve milli gayeden başka hiçbir maksat takip etmeyen heyetimiz, her türlü şahsi menfaatten ve fırka (parti) ihtiraslarından uzak olduğundan ilân etmiş olduğu milli esaslardan hiçbir sebep ve bahane ile hiçbir zaman inhiraf etmeyecek (sapmayacak) ve en büyük faaliyet sahasını Kuvay-ı Milliye'nin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da tam bir asayiş ve sükun içinde tevzinine (ölçülü davranışına) hasredecektir. En mehâlik (tehlikeli) şartlar altında bile milli vakardan ve herkesin hukukuna riayeteki hasâil-i mevrudiyesinden (geleneksel hasletlerinden) zerre kadar ayrılmamış olan milletimizin bundan sonra da aynı hareket tarzında sabit kalacağından ve bu sûretle bu mübarek topraklara sahip olmaktadır muazzam liyakatini bütün cihana tasdik ettireceğinden şüphe yoktur.

İş bu beyannâme nahiyelere, köylere kadar bilcümle mülhakâta serian (sûretle) tamim edilecektir.

7 Teşrinievvel 1335 Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal⁶⁴.

2. İstanbul Hükümetinin Kastamonu Valisini Mustafa Kemal Paşa'ya Şikayeti :

Yukarıda ifade edilen bütün bu ümitlere ve yeni kabinenin Kuva-yı Milliye lehinde görünmesine rağmen kabinedeki Ali Rıza ve Salih Paşaların padişahın ailesinin damatları olmaları hasebiyle sarayın nüfuz ve tesirinden kurtulamayacakları şüphesi memlekete hâkimdi. Hükümetle Heyeti Temsiliye arasında gerçekleştiği zannedilen fikir birliği hususunda bazı pürüzlerin baş göstermesi üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın işaretiyle vilâyetlerden hükümete ikaz mahiyetinde telgraflar çekilmeye başlandı. Bu meyanda Kastamonu'nun genç ve idealist vali vekili Ferid Bey'in maksadını aşan ifadelerle yüklü telgrafı Sadrazamın tepkisine yol açtı.

64 **Kastamonu**, 14 Teşrinievvel 1335 (14 Ekim 1919) , nr. 2322 , s. 2.

Ferid Recai Bey telgrafında “vatansız, hamiyetsiz insanların Anadolu’ya tayin edilmemesi; Kuvay-ı Milliye’ye ihanet etmiş olanların cezalandırılması ve İstanbul Hükümeti’nin Heyeti Temsiliye ile işbirliği yapması” mealinde siyasî nezaket kurallarını zorlayan ifadeler kullanmıştı. Bunun üzerine Sadrazam Ali Rıza Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği telgrafla kızgınlığını belli etmekle beraber aradaki sıcaklığın muhafazasına yönelik bir üslup tercih etmiştir. Eski Sadrazam Ahmet İzzet ve Harbiye Nazırı Cemal Paşaların imzalarını taşıyan telgrafta şöyle denmekteydi:

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

“...Diğer taraftan dün (6 Ekim günü) vükeladan (nâzırlardan) bir zâtn irâe ettiği (gösterdiği) Kastamonu Vali Vekilinden gelen bir telgrafnâme ile de bazı memur tayin ve cezalandırılması gibi hususlarda merkezî hükümete âdeta emredilmek isteniyordu. Bu gibi tavırların devleti bu derekeye getirmiş olan ve nezdinizde dahi reddedildiği beyannâme ve yeminnâmeler ile sevinç gösterilerinde görülen yanlış idareyi aynen taklit demek olacağından bu gibi adamlara hareket ve faaliyet fırsatı verilmemesini, herkes tarafından kabul edilmiş olan anlayış ve uyanıklığınızdan ümit ederim. 7 – 8 Ekim 1919

Eski Sadrazam İzzet Harbiye Nazırı Cemal”⁶⁵.

Mustafa Kemal Paşa telgrafa oldukça yumuşak ve müsamahakâr bir cevap verdi:

“... Kastamonu vali vekilinin manzur-u devletlerin buyurulan (tarafınıza görülen) telgrafnâmesinden adı geçen vali vekilini mâzur görmenizi rica edeceğim. Çünkü bu tarzdaki müracaat yalnız Kastamonu’dan değil daha bazı yerlerden de vâki olmuştur. Bu gibi tavırlara katiyyen meydan verilmemesi için icap ed en her türlü tedbir alınacaktır.

Mustafa Kemal”

Mustafa Kemal Paşa, merkezî hükümetle fikir ve hareket birliği sağlanmasına verdiği öneme binaen huzursuzluğun giderilmesi yönünde bir adım daha atarak huzursuzluğa sebep olan valilerin değiştirilmesini isteyen bir telgrafla aradaki buzların iyice eritilmesine gayret gösteriyordu:

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine,

“Milli harekete muhalefetlerinden dolayı kısmen firar ve kısmen de Kuvay-ı Milliye tarafından açığa çıkarılan Harput, Edirne, Trabzon, Kastamonu, Konya, Ankara valileriyle Çorum, Niğde, Kayseri mutasarrıfları ile Edirne ve Niğde polis müdürleri gibi memurların bir an evvel istifalarının resmen tanınmasını ve yerlerine ashâb-ı namus zevâtın (namuslu

65 Peker, a. g. e. , s. 99.

kişilerin) tayini sûretiyle kabineye karşı milli itimadın bir an evvel takviyesi lüzumu, bu konudaki ısrarlı müracaatlar üzerine ehemmiyetle maruzdur (arz olunur). 12 Ekim 1919

Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal”⁶⁶.

Bu yazışmaları müteakiben Ekim ayı sonunda Vali Vekili Ferid Recai Bey görevinden azledilerek Kastamonu Valiliğine Edirne Vali Vekili Cemal Bey tayin edilmiştir⁶⁷.

E. KASTAMONU’DA MEBUS SEÇİMLERİ

Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin ilk icraatlarından birisi seçimlerin acilen yapılmasını öngören kararnameyi yayımlamak olmuştur⁶⁸. Bunun yanı sıra Heyeti Temsiliyeden de Vali, Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine seçim hazırlıklarının yapılması için emirler gelmiş, neticede 19 Ekim 1919’da seçim başlamıştır. Gündüz şenlikler, gece fener alayları yapılarak millî seçim kutlanmıştır. Kastamonu Müdafaa-i Hukuk merkezinde mebus adayları kararlaştırılarak Heyeti Temsiliyeye bildirilmiş ve onayları alınıp ilân edilmiştir.

19 Teşrinievvel 1919 tarihli Açıksoz Gazetesi baş sayfasını “İntihâbat Başladı” ifadesi ile seçimlere ayırmıştır. Gazetenin baş yazarı Hüsnü Bey, yazdığı makalede, Meşrutiyetin İlanından sonra yapılan seçimler ve sonuçlarını değerlendirmiş, son derece kritik ortamda yapılacak bu seçimlerin siyasi hayatımızdaki önemine vurgu yaparak bazı hatırlatmalarda bulunmuştur:

“... Eski hamam eski tas. Müstebitin (zorba idarecinin) isminden başka hiçbir şey değişmedi. İttihat ve Terakki ‘ mürteci ’ dedi, zulüm ve i’tisaf (yolsuzluk) yaptı; harb dedi, milleti kırdı geçirdi. Hürriyet ve İtilaf Partisi mevki hırsıyla vatanın parçalandığını bile görmedi. Yaptılar, yaptılar... Her parti, her zümre hırsını aldı. Şimdi artık milletin kendi arzusunu izhar edecek, kendi dediğini yapacak gün geldi: İşte intihâbat (seçimler). Yıllarca ve hatta Meşrutiyet devrinden beri ilk defa düşen bir fırsat. Ortada ne bir İttihatçılar gibi sopa ile seçim yapan bir cemiyet var ne de ortalığı kin ve intikam âvâzesiyle velveleye veren bir heyet var. Herkes ve her seçmen hürdür ve serbesttir. Millet rüşünü bu seçimde herhalde isbat etmelidir. Avrupalılar gözlerini dört açmış, Türkler ne yapıyor diye bize bakıyor.

66 Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, c. 1, s. 282 – 285, Peker, **a. g. e.**, s. 98 – 99.

67 **Kastamonu**, 3 Teşrinisani 1335 (3 Kasım 1919), nr. 2325, s. 1, **Açıksoz Gazetesi**, 2 Kasım 1335 (2 Kasım 1919), s. 1.

68 **Kastamonu**, 14 Teşrinievvel 1335 (14 Ekim 1919), nr. 2322, s. 2., **Açıksoz Gazetesi**, 12 Teşrinievvel 1335 (12 Ekim 1919), s. 1.

Biz bu seçimlerde demokrat bir millet olduğumuzu isbat edemezsek emin olunuz ki biraz lehimizde gibi görünen efkâr-ı cihan tersine döner ve bize bir daha, Türk milleti de bir millettir, demez...

Hülâsa, yeni mebuslarımızın bütün parti ihtiraslarından sıyrılmış, hür, müstakil ve faziletten donanımlı şahsiyetlerden olmasını bekleriz”⁶⁹.

Seçimlerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Çiftçiler Yurdu adayları ile bağımsız adaylar yarışmıştır. Tespit edilen mebus adayları şunlardır:

“Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından aday gösterilip Heyeti Temsiliye tarafından onaylanan;

Merkez Livası Mebus adayları:

1. Malatya eski mutasarrıfı Reşid Bey,
2. Adliye Nezareti eski müsteşarı Yusuf Kemal Bey,
3. Hastahaneler eski müfettişi Doktor Suat Bey,
4. İl İdare eski başkatibi Fazlızade Besim Bey,

Çiftçiler Yurdu Adayları:

1. Çiftçiler Yurdu ve Milli Anonim şirketi idare meclisleri reisi, mülkiye mezunlarından Salim Efendizade Şükrü Bey,
2. Çiftçiler Yurdu ve Milli Anonim Şirketi idare meclisleri reisi, mülkiye mezunlarından Salim Efendizade Şükrü Bey,
3. Belediye eski reisi ve Çiftçiler Yurdu ikinci reisi İshakzade Hacı Necip Bey,
4. Çiftçiler Yurdu İdare Meclisi azasından Çavuşzade Mehmet Efendi,
5. Dervişzade Mehmet Tevfik Efendi,
6. Eski kaymakamlardan Tahsin Bey,

Bağımsız Adaylar:

1. İnebolu Belediye Reisi Karagüllezzade Hüseyin Kaşif Efendi,
2. Sebilürreşad Dergisi Sahibi Eşref Edib Bey,
3. Hüdavendigâr Mektupçusu (yazı işleri müdürü) Sadık Vicdanî Bey,
4. Küre Müdürü Esad Bey,
5. İnebolu’lu Eski Mebus Çolakzade Mühendis Rüştü Bey,
6. Çankırı Mutasarrıfı Ahmet Lütfi Bey,
7. Beyrut Maarif Müdürü Haşim Efendi,
8. Erkan-ı Harbiye Emekli Miralay Ragıp Kemal Bey”⁷⁰.

69 **Açıksöz Gazetesi**, 19 Teşrinievvel 1335 (19 Ekim 1919) , s. 1.

70 **Kastamonu**, 20 Teşrinievvel 1335 (20 Ekim 1919) , nr. 2323 , s. 2.

Seçimler Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adaylarının galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Seçim sonuçlarını Kastamonu Vilâyet Gazetesi okuyuculara aşağıdaki şekilde duyurulmuştur:

“Kastamonu Merkez Sancağı için Adliye Nezareti sâbık müsteşarı Yusuf Kemal, Salim Efendizade Şükrü, hastahaneler Umumi müfettişi Doktor Suat ve Fazlızade Besim Beyler; Çankırı Sancağı için de eski mebus Behçet Bey ile yine eski mebuslardan Çankırı Müftüsü Hacı Tevfik Efendilerin mebuslukları tahakkuk etmiştir”⁷¹.

Sinop'ta ise ateşli bir Kuva-yı Milliyeci olan Mutasarrıf Tevfik Bey'in desteğini alan Doktor Rıza Nur ve arkadaşı erkan-ı harb kaymakamı Zeki Beyler Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine rağmen seçimi kazanmışlardır. Bu olaydan sonra Heyeti Temsiliye ile arası açılan Mazhar Tevfik Bey İstanbul Hükümeti tarafından da görevden alınmıştır⁷².

Kastamonu'dan seçilen mebusların toplantıya katılmak üzere acilen İstanbul'a davet edilmeleri üzerine, Salim Efendizade Şükrü⁷³ ile Fazlızade Besim Bey İnebolu'dan vapurla İstanbul' hareket etmişlerdir⁷⁴.

1336 / 1920 yılı Ocak ayı başında yeni seçilen mebuslarla ilk toplantısını yapan Meclisi Mebusan'ın ömrü maalesef ancak iki buçuk ay kadar sürmüş, 16 Mart 1920 günü İstanbul'un işgali ile dağılmıştır⁷⁵.

F. ANTEP, URFA VE MARAŞ'IN İŞGALİNE KASTAMONU HALKININ TEPKİSİ

İngilizler tarafından işgal edilmiş olan Antep, Urfa ve Maraş'ın tahliye edileceği söylenerek bir süre uygulanan oyalama taktiğinden sonra 25 Ekim 1919 tarihinde Antep, Kasım ayı başında da Urfa ve Maraş vilâyetleri yüzde sekseni yerli Ermenilerden oluşan Fransız ordusu tarafından işgal edildi, yani işgal el değiştirdi.

71 **Kastamonu**, 4 Kanunievvel 1335 (4 Aralık 1919) , nr. 2329 , s. 2.

72 **Kastamonu**, 20 Teşrinisani 1335 (20 Kasım 1919) , nr. 2327 , s. 1, Peker, **a. g. e.** , s. 100.

73 Kastamonu'da Çiftçiler Derneği'nin seçim sürecindeki çalışmaları ve seçim sonuçları için bkz., Işıl ÇAKAN, “Mesleki Temsil Arayışları İçinde Çiftçilerin Siyasal Temsiline İlişkin Çabalara Bakış: Osmanlı Çiftçiler Derneği'nden Türkiye Zürra Fırkası'na (1914 – 1920)”, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi**, yıl: 1, sayı: 1/ 2002, İstanbul, 2002, s. 45 – 46.

74 **Kastamonu**, 20 Teşrinievvel 1335 (20 Ekim 1919) , nr. 2323 , s. 1 , **Kastamonu**, 5 Kanunisani 1336 (5 Ocak 1920) , nr. 2334 , s. 1.

75 **Kastamonu**, 15 Kanunisani 1335 (15 Ocak 1920) , nr. 2335 , s. 1.

İşgali Heyeti Temsiliye ve 5. Kolordu Kumandanlığı'nın telgraflarından öğrenen Kastamonu halkı olaya çok sert tepki göstermiştir. “Yurdun istiklâli için ölünceye kadar çarpışacağına” and içen halkın bu kararı bütün dünyaya ilân edilmiştir.

Kastamonu Gazetesi 20 Teşrinisani 1919 tarihli nüshasında, Heyeti Temsiliye'den vilâyetlere çekilen telgrafın metnini aynen yayımlamıştır:

“Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinden Makam-ı Vilâyete gelen 15 Teşrinisani sene 335 tarihli telgrafnâme sûreti berveçh-i zîrdir :

İngilizler, Fransızlarla 1916 senesi akdetmiş oldukları muahedeyi esas alarak 1919 Eylülünün onbeşinci günü Suriye İtilafnâmesi namıyla milletler tarihine yeni bir ihanet ve tecavüz safhası daha ilave eylediler. Milletimiz Erzurum ve Sivas Kongreleriyle mukaddes ve meşru haklarını müdafaa yolundaki azim ve kararını cihana ilân eylemişti. Binaenaleyh bu ve bu gibi mevcudiyet ve meşru istiklâlimize kasteden cânîyâne kararlara asla boyun eğmeyecektir. Suriye İtilafnâmesinin vatan ve milletimiz alakadar eden maddelerini milli birliğimiz açısından milli teşkilatımızın nazarı dikkatine arz ediyoruz:

1 – Vatanımızda İngilizlerin haksız işgal etmiş oldukları ve bu defa tahliye eyledikleri mıntıkları Fransızların haksızlık üzerine işgal ile işe başlayacakları;

2 – Halep'i hariçte bırakarak bu şehrin batısından geçmek ve Urfa, Antep, Maraş ile Adana vilâyetimizdeki büyük çoğunluğunu İslâm ve Türklerin teşkil ettiği en zengin topraklarımızı zulüm ve yolsuzluk timsali idarelerine dâhil eden ve kuzeye doğru tâ Harput ve Sivas'a kadar uzanıp bu mübarek şehirleri de dâhiline alarak daha sonra Sivas'tan güneye, Mersin'e kadar uzanan bir hudut ile Doğu Anadolu ile Batı Anadolu'yu yekdiğerinden ayıran bir mıntıka Fransız nüfuz ve idaresine girecek;

3 – İtilafnâmenin Suriye'ye ait kısmında teklim Beyrut Vilâyetinin Fransızlar tarafından işgal edilmek sûretiyle dindaşlarımızın en zengin sahil kısmından mahrum edilmek istendiğini ve güya Araplara kalan Şam, Hama, Humus ve Halep mıntikasının da Fransızların iktisadî, sınaî nüfuzları altına sokulmasının kararlaştırıldığını zikir ve iktifa eyleriz”⁷⁴.

74 **Kastamonu**, 20 Teşrinisani 1335 (20 Kasım 1919) , nr. 2327 , s. 1.

1. İşgali Protesto için Düzenlenen Miting ve İlgili Makamlara Çekilen Telgraflar ve Dahiliye Nezaretinin Cevabı :

Fransızların Urfa, Antep ve Maraş'ı işgalleri hasebiyle protestoyu hâvi olmak üzere ulemâ ve eşraf-ı memleket tarafından Dersaadet'te (İstanbul'da) İngiltere, İtalya, Fransa ve Amerika siyasî temsilcilerine keşide edilen (çekilen) ve bir nüshası da Makam-ı Sadaret-i Uzmâ (Başbakanlık Makamı) ile matbuata tebliğ olunan telgrafnâme sûreti şu şekildedir:

“Hin-i mütarekede (Mondros Mütarekesi esnasında) işgal hudutları haricinde bulunan Urfa, Antep ve Maraş'ın esasen hukuk kuralları ve mütareke şartlarına muhalif olarak İngilizler tarafından işgal edilmiş olup tahliye ve iadesi beklenmekte iken İngilizlerin tahliyesini müteakip Fransızlar tarafından işgal edildiğini büyük teessürle haber aldık. Avrupa uzman ve alimlerinin tetkikleri ve istatistikler ile de tahakkuk ettiği veçhile ahalinin ekseriyeti kâhiresi Türk ve Müslüman ve Osmanlı vatanının koparılması mümkün olmayan topraklarından olan Urfa, Antep ve Maraş'ın işgali, evrensel hukuka dayanak addeylediğimiz Wilson prensiplerine ve cihan adaleti namına hareket ettiğini ilân eden düvel-i muazzama-i mü'telifenin (büyük İtilaf devletlerinin) dünyaca bilinen büyük düsturlarına ve medenî alemin hissiyat ve insaniyetperverliğine münafi (zıt) olduğundan elim bir vaziyet ile akd eylediği mütareke neticesinde mukadderatını itilaf devletlerinin hakkaniyetperver kararlarına tevdi etmiş ve hukuk ve istiklâlini muhafaza konusunda her türlü fedakarlığı göze almış olan milletimiz öz vatanının, hürriyet ve cihan medeniyetine lider olan Fransızlar tarafından ayaklar altına alınması manasındaki bu hadiseyi şiddetle protesto eylemekte olduğumuzun ve derhal tahliyesine sabırsızlıkla muntazır (beklemekte) bulunduğumuzun halkınıza ve hükümetinize ulaştırılmasını rica eyleriz.

Müftü Nuri, Nakibü'l Eşraf Kaimmakamı Ziyaeddin, Mevlevî Dergahı Postnişini Amil Çelebi, Hazreti Pir Dergahı Postnişini Mehmet Ataullah, Belediye Reisi Tevfik, Salim Efendizade Şükrü, Sofuzade Hoca Tevfik, İshakzade Necip, Akdoğanlızade Mehmet Ali”⁷⁵.

75 **Açıksöz Gazetesi**, 16 Teşrinisani 1335 (16 Kasım 1919) , s. 1 – 2 , **Kastamonu**, 20 Teşrinievvel 1335 (20 Ekim 1919) , nr. 2323 , s. 1 , **Peker, a. g. e.** , s. 109 – 110.

Bu protesto telgraflarına bir müddet sonra adı geçen devletlerden cevap gelmiştir. Dahiliye Nezareti aracılığıyla Kastamonu Valiliğine ulaşan 26 Aralık 1919 tarihli telgrafta Maraş, Urfa ve Antep'teki işgal hareketinin İtalya tarafından kendi menfaatlerinin zedelendiği için geçici olarak başvurulmuş bir tedbir; Fransa tarafından ise basit bir karakol değişikliği olarak nitelendirildiği belirtilmiştir. Dahiliye Nezareti bu cevapları yorumsuz olarak Kastamonu Valiliğine bildirmekle yetinmiştir ⁷⁶.

G. TÜRKİYE'Yİ PARÇALAMA GAYRETLERİ VE TEPKİLER

Anadolu'da halk Heyeti Temsiliye liderliğinde İstiklâl için yeminler edip canla başla mücadeleye hazırlanırken işgalci devletler Paris'te Sulh Konferansı adıyla toplanarak Türkiye'yi parçalama plânları yapıyorlardı. Sulh konferansına taraf olan Osmanlı Devleti'nden temsilci çağrılmamıştı. Osmanlı Hükümeti çaresizlik içinde beklerken istiklâl aşkıyla yanan millet, kendi dışında icra edilen bir sulh anlaşmasını tanımayacağını dünya semalarına haykırıyordu. Bu amaçla yapılması kararlaştırılan mitingin amacı ve programı halka duyurulmuştur ⁷⁷.

1. İstanbul'un Dini Merkez Haline Getirilerek Saltanatın Anadolu'ya Nakli Plânını Öğrenen Kastamonu Halkının Protesto Mitingi :

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, 12 Ocak 1920 günü yapılan büyük mitingle ilgili haberi aşağıdaki şekilde halka duyurmuştur:

“Geçen Pazartesi günü düzenleneceğini yazdığımız büyük miting fevkalade asabiyetle icra olunmuştur. İstanbul'un bir dinî merkez olarak kalacağı havadisi bir gün evvel ağızdan ağıza dolaşmış ve ahali tarafından pek ziyade heyecanla telakki olunmuştu. Pazartesi günü daha sabahtan dükkanlar kapanmış ve ahali fevç fevç Nasrullah Meydanı'na toplanmaya başlamıştı. Saat sekizde gelen Miting Heyeti bütün meydanı lebalep (ağızına kadar dolu) bulmuş, sokak ve meydanlara sığmayan ahali kiremitliklere, meydana nazır evlere dolmuştu.

76 Peker, a. g. e. , s. 117 – 118.

77 **Açıksöz Gazetesi**, 11 Kanunievvel 1335 (11 Aralık 1919) , s. 1.

Sabırsızlıkla bekleyen ahali arasından Sofuzâde Hoca Tevfik Efendi hitabet kürsüsüne çıktı. Gür ve vakur sesiyle toplantının maksadını kısaca anlattıktan sonra harpte görülen facialara nispetle mütarekede daha ziyade zorluklara maruz kaldığımızı ve birçok âlicenabâne (haysiyetli) ve insaniyetkarane maddeler ve prensiplerden sonra galiplerin mağluplara tahakküm ettiğini, yine el-hükmü limen galebe (hüküm galip gelene aittir) düsturunun galebe ettiğini yakıcı bir lisanla anlattı. Henüz yapılmış bir şey yoktur. Fakat tasavvurlarında olan bu fikir kuvveden fiile çıkarsa İslamlık ve Türklük mahvolmuş demektir. Zira Saltanatlık makamı Anadolu'ya naklolunacak olursa hilafet ruhsuz bir ceset haline gelecektir. Zira hilafet saltanatla tev'emdir (ikizdir). Saltanat olmayınca hilafet olmaz., dedi ve kürsüden indi.

Daha sonra Taşköprülüzade Hoca Hilmi Efendi hitabet makamına çıktı, hüznü ve heyecanlı bir lisanla hitabesini îrat etti. Ahaliyi gittikçe asabileştiren ve gittikçe tesirini artıran bir nutuktan sonra miting kararlarını okudu ve herkesin tasvip sedaları arasında kürsüyü ulemâdan müderris Hacı Mümin Efendi'ye terk etti.

Hacı Mümin Efendi duasını okudukça kalbleri dört yıldır ve ezcümle şu bir senedir hüznü ve keder ile dolu olan halk huşûkâr ve niyazkâr ellerini kaldırdı ve erhamerrâhimin olan Cenab-ı Hakkın merhamet hazinesinden rahmetler şefkatler, istirham eyledi. Dua pek ziyade hüsn-ü tesir icra etti. Hilafet-i muazzamanın da böyle bir tehlikeye düşmesi bütün ahaliyi ağlattı. Gözlerinde yaş, kalplerinde herhalde haksızlığa ve intikamkar muamelelere karşı buğz olduğu halde ahali Hükümet Konağı'na geldi.

Vali Beyefendi teşrif buyurdular. Kendilerine toplanma sebebi ve müracaatı arz etmek üzere kıymetli ve münevver gençlerimizden Gazeteci Tahsin Bey tarafından sûreti aşağıda verilen nutuk îrat edildikten sonra miting kararları Vali Bey'e takdim edildi⁷⁸.

Aynı zamanda Kız Öğretmen Okulu'nda toplanan kadınlar da Antalya'daki İtalyan Konsolosluğuna çektikleri telgrafla olayı protesto ettiler. Kadınlar, Türk Milleti'nin kadınlı erkekli savaşlarda can vermekte asla tereddüt etmeyeceğini, eğer silah ve cephanemizin bulunmadığından cesaret alınıyorsa düşmanları turnakları ile boğacaklarını ve gerekirse toprağın üstünde şerefsiz yaşamaktansa toprağın altında kahramanca yatmayı bileceklerini belirttikten sonra vakarla dağılmışlardır⁷⁹.

78 **Kastamonu**, 15 Kanunisanı 1336 (15 Ocak 1920) , nr. 2335 , s. 1 , **Açıksöz Gazetesi**, 18 Kanunisanı 1336 (18 Ocak 1920) , s. 1 – 2. , Peker, **a. g. e.** , s. 123 – 124.

79 Peker, **a. g. e.** , s. 125.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi bir taraftan yapılan mitingleri, çekilen telgrafları halka ve dünya kamuoyuna duyurmaya devam ederken diğer taraftan milletin hissiyatını aksettirmeye ve milli şuuru ayakta tutmaya yönelik yazılarla tarihi görevini yapmıştır.

Sulh Konferansı altında Fransa'da bir araya gelen galip devletler, Almanya'ya dayattıkları şartlar ve Osmanlı topraklarının paylaşılması esaslarını görüşürken diğer taraftan da Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketini baltalamak amacıyla propaganda faaliyetlerini ihmal etmiyorlardı. İzmir'in tahliye edileceğini Heyeti Temsiliye'ye duyurmak sûretiyle oyalama taktiği uygularken Sulh Konferansı sona ermiş ve parçalama plânının bir safhası daha hayata geçirilmişti.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin 5 Şubat 1920 tarihli sayısında, bir acı haber ve halkın tepkisine geniş olarak yer verilmiştir:

“Umum Maraş livası Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti Heyeti Merkeziyesinden alınan telgrafnâme bervech zîrdir :

Yâ ma'serâ'l-müslimîn ! (Ey Müslümanlar !);

1337 senesinden beri bütün cihân ve cihanniyât-ı rahmet-i rûhâniyeye mazhar eyliyân dîn-i mübîn-i ahmedîyi (Allah'ın rahmetine ulaşmış İslâm Dinine inanan Müslümanları) yeryüzünden kaldırmak hayâl-i hâmiyle bazı müfrat ve mutaassıb (muhafazakarlık) Hıristiyanlar kurûn-ı vusta (ortaçağ) tarihinde ehl-i salîb (Haçlılar) hâtîrâtını ihyâya çalışıyorlar.

Üçyüz milyonluk âlem-i İslâm içinde Makâm-ı Hilâfet ve Saltanatta olan Osmanlı Müslümanlarından maâda bütün din karındaşlarımız pençe-i sefâlette ölürken birkaç milyon ehl-i tevhîdin hâkimiyet ve istiklâline hâtîme çekilmek (son verilmek) isteniyor !.

Makam-ı Hilâfet olan İstanbul'dan itibaren bütün Arap, Kürd memleketleri serapa (bir uçtan bir uca) düşmanlar arasında taksim ediliyor. Bu cennet asa muazzam Suriye ma'mûreleri (şehir, kasabalar) ile (Büyük Ermenistan) nam-ı altında Adana, Urfa, Ayıntab, Maraş ve daha şimale doğru bazı Vilâyât-ı Şarkiye Fransız tahakküm ve zulmü altına veriliyor. Bir senedir asayiş bahanesiyle taht-ı işgale aldıkları memleketlerimizde Yunan ve Fransız melunları birbirine rekabet edercesine ele geçirdikleri din karındaşlarımıza tarihin kaydetmediği vahşetleri, canavarlıkları reva görüyorlar. Dün İzmir'e giren Yunan haydutları onbinlerce ehl-i imânı katliâm eyledikleri ve yüz binlercesi de şehir, kasaba ve köyleri ihrak (yakarak) ederek medeniyetin en maruf mürettebâtından ma'dûd (sayılan, addedilen) olan Fransızlarda Yunan canavarlarını takip ediyorlar. İşte bakınız ! Sevgili memleketlerimiz ve Müslüman karındaşlarımız top ve ateş tesiriyle peyda (var olan) olan vâsi' (geniş) ve korkunç yangın alevleri içinde kalıp mahvoluyor !

Yâ Müminîn: (Ey İnananlar);

Bütün meslektaş: Türk ve Müslüman olmaktan başka günahı olmayan bu din ve millet kardeşlerimizin hasbeten-lillah (Allah Rızası için) imdâdına yetişiniz, bu zavallıları hâin düşmanların kanlı pençelerinden kurtarınız ve geliniz görünüz ki Maraş yanıyor !...

İslâm kanı dereler gibi akıyor. Namussuz Ermenilerin ve insaniyetten bînasip (nasipsiz) Fransızların aman nâpezîr (olmaz, olamaz) top ateşleri baran belâ (gökten yağın musibet) gibi dökülen mitralyöz yağmurları yıldırım gibi bomba tarakaları içinde boğulan kadın çoluk çocuk ve ihtiyar gibi sunûf-ı acziyenin (gücü yetmez derecede zayıf olanlar) çıkardıkları ve vâveylây-ı istimdâd (medet ve yardım çığlıkları) dergâh-ı ulûhiyete (Allah'ın yüce katına) kadar yükseliyor. Fakat halâs ve necat dakikalarının pek yakında hulûl edeceğine Ashab-ı Kiram gibi kırılmaz bir azim ile dönmez bir yüzle iman eden Maraş'lı din karındaşlarımız altı gün altı gece susuz ve uykusuz sükûn ve âramsız (sıkıntı veren) bir halde düşmanın kahr-ü gazab (kahreden) yağdıran ve cehennemden nişan veren bin türlü azab ve mehâlîke (tehlikeler) karşı meşhur arslanlar gibi pençeleşiyor. Maraş şu dakikada bazı esaretzede dünya sekânına (sakinlerine) bir ders-i fazilet vermeye çalışıyor zira biliyor ki insanı behâimden (hayvanlardan) tefrik eden din ve devlet muhibbi ve namus ve haysiyet duygusudur.

Bugün ruhuna ve hayatına tamamıyla ve bütün manasıyla hâkim olan bu mefkûreler yolunda düşman ne kadar kavi ne mertebe zebun olursa olsun hükmü kaza ve kadirde asla yüz çevirmeyecek ve bu azim varidatın şiddet-i kuvvetiyledir ki sonuna kadar can verip can alacaktır. Sizde bütün imân ve izânınızla dâire-i basîret ve intibâhınızı (uyanma) açınız mutassıb ehl-i salîb tarafdaratının bugün Maraş'ta ecdatlarının kan ve ateş hafrelerini (çukurları) görecekleri imkan nispetinde bazı memalik ve bilad-ı İslâmiye hakkında mutasavver bîrahm bîaman siyasetin fatiha-i tatbikâtındadır.

Uyanınız ehl-i iman uyanınız insana kanlı yaşlar döktürecek ve belki insana minnetler yağdıracak şu feci' halleri şu altı gün kadar pek kısa bir müddet zarfında biz gördük ve emin olduk ki düşmanlar layetezelzel (sarsılmaz) azim ve imanımız karşısında mutlaka haib (zarar ve ziyan) ve hasir (hüsrana uğramış, çaresiz) kalacak, yirminci asır medeniyette kurun-ı vüsta (ortaçağ) zihniyetiyle temin etmek istediği o mevki-i muallâyı ihtiram ve ihtişam ehl-i tevhid ve imanın alamet-i diniye ve semavîsi olan o pertevli (ışık veren, nurlandıran) helâlimize nasip ve müyesser olacaktır. Gayret bizden, tevfik Allah'tan kardeşler. 27 – 1 – 336”⁸⁰.

80 **Kastamonu**, 15 Şubat 1336 (5 Şubat 1920) , nr. 2338 , s. 2 – 3 , Peker, **a. g. e.** , s. 132.

Maraş'taki zulmün boyutlarını izah eden bu telgraftan sonra Kastamonu halkının tepkisine ilişkin haber şu şekilde yayımlanmıştır:

“Evvelki gün Elbistan Müdafaa-i Hukuk Riyasetinden gelen bir telgrafta Maraş'ın Fransız Ordusu desteğindeki Ermeni çeteleri tarafından yakıldığı ve Müslüman ahalinin de nefis müdafaası için altı gündür uğraştığı bildiriliyordu. Bunu işiten halk, Nasrullah Cami-i Şerifi'nde toplanarak mazlum dindaşlarımızın bu sûretle öldürülmelerini lanetlerle kınayarak göz yaş dökmüş ve Kastamonu'nun vakur ve müheyyiç (heyecan verici) muhterem hatibi Hacı Mümin Efendi hazretlerinin bir hitabesiyle meselenin en acıklı noktalarına da muttali olmuştur.

Aşağıdaki telgrafın İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderildiği gibi biçare Maraşlıların acil ihtiyaçlarına medar olmak üzere de şimdilik bin lira takdim olunacağı bildirilmiştir”⁸¹.

Protesto Telgrafi ,

“Dersaadet'te (İstanbul'da) Sadrazamlık Yüce Makamına ve Amerika, İngiltere, İtalya, Fransa Temsilcileri Hazerâtına !

Elbistan'dan aldığımız telgraflardan Maraş'ın kan ve ateşler içinde olduğunu anladık. Bu gün camiler ve meydanlarda toplanan biz Kastamonu ahalisi bu felaket haberini kalbimizin bütün nefret ve dehşetiyle protesto eyleriz.

Muhterem Mümessil Efendiler !

Oradaki din kardeşlerimizin Müslüman ve insan olmaktan başka ne kabahati vardır. Asırlardan beri dinlerine, kavmiyetlerine riayet ve kendilerini merhametle kucakladığımız Ermeniler şimdi orada medeniyetin pişvây-ı evvelîni (ilk temsilcisi, öncüsü) olduğunu iddia eden Fransız Milletinin askerlerinin yardımı ve cesaretlendirmesiyle kendi efendi ve hamileri olan Müslümanlar üzerine atılmış vahşi canavarlar gibi kıtal ve yağma ile oraları bir katliam meydanı haline getirmişlerdir.

Size sorarız ey medeni kavimlerin Muhterem Temsilcileri ! İslâm tarihinde bunun bir misli var mıdır? Biz tarihin huzuruna açık alınla çıktık ve daima açık alınla geziyoruz. Bizim de yüzbinlerce Hıristiyan vatandaşlarımız var. Hiçbirine bir tecavüz, en ufak bir taarruz vaki oluyor mu ? Lakin efendiler, İslâm'ın sabır ve tahammülü artık tükenmiştir. Avrupa, Müslümanlar hakkında câ be câ (yer yer) reva görülen bu vahşet ve kıtale artık nihayet vermelidir. Müslümanlar hiçbir zaman intikam hissi beslemediler. Ara sıra vukua gelen vakalar daima müdafaa maksadıyla olmuştur. Müslümanlar daima taarruz eden değil taarruza kalanlar olmuşlardır.

81 **Kastamonu**, 15 Şubat 1336 (5 Şubat 1920) , nr. 2338 , s. 2 – 3 , **Açıksöz Gazetesi**, 1 Şubat 1336 (1 Şubat 1920) , s. 1 – 2 , Peker, **a. g. e.** , s. 133.

Biz tarihten korkarız. Fakat efendiler, her şeyinde bir haddi vardır. Eğer bu zulüm ve fenalığın önü alınmazsa tarihin bütün mesuliyetini Avrupa'nın uhdesine bırakarak artık hareketlerimizde tamamen serbest olduğumuzu beyan ve ilân bu kararımızın Muhterem Hükümetlerinize tebliğini istirham ve hürmetle takdim eyleriz”⁸².

2. İstanbul'da Hükümet Değişikliği, Ali Rıza Paşa Kabinesinin İstifası, Ferit Paşa'nın Tekrar İktidara Getirilmemesi Arzusunu Meclis-i Mebusan'a Bildiren Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Bildirisi :

Komünizmin yayılma tehlikesi ve bunun ortaya çıkardığı milli şuurun güçlenmesi karşısında yumuşama belirtileri gösteren Avrupa müttefik devletlerinin tutumu Anadolu'da ümitlenmelere vesile olurken meydana gelen hükümet değişikliği yeniden bir karamsarlık havası estirmeye başladı. İtilaf devletlerinin propagandalarının artması ve İzmir cephesinde ordularımızın on kilometre geri çekilmesine dair aynı devletlerin verdiği notaya karışı Meclisi Mebusan'dan destek göremeyen Ali Rıza Paşa kabinesi istifa etti⁸³.

Gelişen olaylarla şuurlu bir şekilde ilgilenen Kastamonu aydınları bu olaya tepki göstererek yeniden Ferit Paşa'nın iktidara gelmesini önlemek amacıyla İstanbul'a baskı uygulamaya devam etmişlerdir:

“Her kabza-i pâki (her karış toprağı) ecdadımızın milletin istiklâli uğrunda seve seve akıttıkları kanla yoğrulmuş mübarek topraklarımızın her türlü şeref ve istiklâlini muhafaza için binlerce evladını seve seve halen toprağa gömmekte olan millet, mütarekenin akdinden beri maruz bırakıldığı elim vaziyet karşısında artık daha fazla sessiz kalmayı mezellet (alçaklık) kabul eder.

İlan ettikleri esaslar dâhilinde mütareke imzalayan itilaf hükümetlerinin mütareke hükümleri hilafındaki tahammülü mümkün olmayan baskılarının Ali Rıza Paşa Kabinesini istifaya mecbur bırakarak yeni bir hükümet buhranı zuhur etmesinden son derece müteessir olan ve her türlü ecnebi bozgunculuğuna boyun eğmek sûretiyle senelerden beri huzur ve sükûn yüzü görmeyen memleketin baştan aşağı galeyanı karşısında yapıştığı makamdan düşen Ferit Paşa ve emsalinin memleketin bu felaketli zamanında kurtuluş emellerinden

82 **Kastamonu**, 15 Şubat 1336 (5 Şubat 1920) , nr. 2338 , s. 3 , Peker, **a. g. e.** , s. 132.

83 **Açıksöz Gazetesi**, 7 Mart 1336 (7 Mart 1920) , s. 1 , Peker, **a. g. e.** , s. 147.

ziyade boğmak isteyenlere yardım etmek için yeni bir kabine teşkiline çalışacağı ihtimali karşısında namus ve istiklâli üzerine titreyen millet bihakkın (haklı olarak) asabiyet (sinirlilik) göstermektedir.

Rıza Paşa Kabinesi gibi memleketin istiklâlini müdafaa uğrunda mevkiini terk eden bir kabineyi bile milli emellerin tamamını tatmine yeterli görmemiş olan millet bu pek buhranlı demlerinde vicdanını ve imanını aziz vatana rabt ve bunu fiilen ispat etmiş ve edecek ve kanını milletin istiklâli için Babîâli eşîğinden dökecek devlet ricalinden başka hiçbir kimseye itimat beyan edilmemesini ve milli emellerin mutlak sûrette gerçekleşmesi uğrunda her türlü fedakârlığa ahd ü peyman (yemin) ederek bu hususta yüce Meclisin delaletini görmek isteriz.”

Kastamonu halkının derin duygularına tercüman olan bu telgrafların gönderilmesi hakkında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Vilâyet Merkezi tarafından alınan karar ise şu şekildedir:

“Ali Rıza Paşa Kabinesinin sükut ettirildiği haberi üzerine Ferit Paşa ve emsali gibi vatansızların tekrar kabine teşkiline müsamaha edilmemesi ve milletin istiklâli için kanını feda edecek milliyetperver zevattan mürekkep bir kabinenin mevki-i iktidara getirilmesi hususunda atabe-i ulyâya, Meclis-i Mebusan ve Ayan Riyasetlerine ve matbuata telgraflar keşidesi karargir oldu”⁸⁴.

3. İstanbul’un İşgali :

Osmanlı ülkesini taksim etme kararı alan İtilaf Devletleri Sulh Konferansı maskesi altında bir araya gelerek bir taraftan Türk Milletini oyalamaya çalışırken diğer taraftan kararlaştırdıkları plâni adım adım uygulamaya devam ediyorlardı. Nihayet planın en alçak kısmı uygulama safhasına geçirilmiş, 700 yıllık Osmanlı Devleti’nin ve İslâm âleminin başkenti İstanbul işgal edilmiştir.

Osmanlı Devleti’nin tarihten silinmesi anlamına gelen bu acı haberi halka duyuran Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde duygusal olduğu kadar da sert ifadeler taşıyan bir baş makale kaleme alınmıştır:

İslâm Irkının Yeryüzünden Kat’ı (silinmesi, kesilmesi) Gayesiyle Katliamlar devam ediyor !

“Al kanlar içinde Tanrısına kavuşan genç, ihtiyar, kadın, çocuk binlerce öz Müslümanı şehit etmek sûretiyle tarihin sahifelerini kan lekeleriyle kirleten İzmir faciası gözümüzün önünde dururken, medeni milletlerin, kahrolası beyinlerinden verdikleri

84 Peker, a. g. e. , s. 145 – 146.

emirlerin unutulmaz acıları beynimizi yakarken, bunlar kâfi gelmiyormuş gibi Maraş, Adana, Urfa, Birecik, Ayıntab, Kozan, Haçin gibi yörelerimizin öz Müslüman toprağında da seller gibi kan akıtmak, silâhsız binlerce İslâm gençlerini, zavallı ihtiyarları, masum kızları, günahsız valideleri hatta beşik bebeklerini bile hainine bir sûrette katliam etmek ve İslâm diyarı olmaktan başka bir kabahati olmayan zavallı topraklarımızı İslâm evlerini, İslâm mabetlerini, minarelerini top ve tüfekte harabe zara (viraneliğe) çevirmek, yıkmak, yakmak; camilere, tekkelere hayvan bağlamak gibi vahşetengiz cinayetleri de ebedî ezeli düşmanımız olan bir millete! Hayır millet değil, yurtsuz, vatansız; insaniyetten pek uzak olan çapulculara, müşfik kucağımızda beslenip de büyüdüktan sonra kalplerimize zehirli oklarını saplayan kara yılanlara irtikap ettirmek (yaptırmak) İslâm tarihinin hangi sahifesinde görülmüştür !? Bunlar medeni milletlerin! vaatlerinin acı ve kanlı mahsulünden başka ne olabilir !!.

İslâmların kabahati harp etmek idiyse, bu bir tabii kanundur. Harp etmeyen bir millet, korkak bir kadına benzer. İslâmların kabahati mertlik ise bu da fitrîdir. Tanrısının o büyük adı kalplerinde ve dillerinde; Peygamberinin, Ebubekir'in, Ömer'in Ali'nin ulu hakanlarının kahramanlıkları kanlarında, pazılarında iken hiçbir zaman kedi gibi uyuyamaz ve susamaz. Harpte ölen, şehit olan bir millet kutlanır. İslamların kabahati mağlup olmak idiyse, bu makûs talih de geçici bir hadisedir. Zaman gelir, eski zamanları canlandırır.

Harp ederken yüz binlerce şehitler, genç evlatlar, değerli uzuvlar, feda ediyorduk. Onların kaybedilmesinden hissettiğimiz teessürden başka bir şikâyet iniltisi; hatta bir "of" sedası duydunuz mu ? Söyleyiniz, Ey medeni geçinen milletler, söyleyiniz !.. Fakat silâhını terk etmiş, bütün vaatlerinize, zamanımız insaniyet; hak ve adalet devridir diye âleme yağdırdığınız efsanelere kanmış olan bir millet, öldürülür mü ?

Mahzâ (ancak) İslâmlar hakkında tatbik edilen istibdada (zulme) asayiş; İslâm memleketlerini istilâya medeniyet; Müslümanların ırkını kesmek, yeryüzünden kaldırmak için İslâmları katliama hürriyet, adalet unvanını vermeye; ahlâk, adalet maskesine bürünerek bencilliğe esir, kişiliklere saldırı, hemcinslerini ihtiras ve menfaat oyuncağı haline getirmeye acaba kim müsaade etmiştir ? Yirminci asrın medeniyet kisvesine bürünen emsalsiz vahşetleri değil mi ?

Bu ne insaniyet düşmanlığıdır ki dostlukla elinden silâhı alınmış, elleri kolları bağlanmış sakın ve suskun yuvasında uyurken kalbinin ortasından kurşunla vurulsun !..

Bu ne faciadır ki silâhını terk edip yavrusunu bağına basarken, bir yetimin saçlarını okşarken kafası kesilsin !..

Bilinmelidir ki artık o silâhsız, canı yanmış, kalbi zehirlenmiş İslâm âlemi bu mezalim ve tecavüzlere artık sükût edemez.

İman etmelidir ki Hakkın nuru İslâmların kalbinde yanıyor ve huşu ile İslâmiyet'i temsil ediyor. Maksat İslâm katli istatistiği ile vahşeti ilân etmekse yapılan ve el'an yapılmakta olan vahşetler acaba henüz tatmin etmeye kâfi değil midir ? Bir gün gelecek saltanat sarayları önüne asılacak olan kanlı levhada görülecek yekûnlar, emin olunmalıdır ki müsebbiplerini tedhiş edecektir (faillerini bile dehşete düşürecekler).

Yeter artık bu kıtaller, bu yangınlar, yeter artık bu vahşetler!... Yeter artık İslâm yurtlarına bu tecavüzler, hakaretler!... İslâmların heyecanı semaları titretiyor, her tarafta hazin bir matem, hem pek manidar matemler tutuluyor. Millet şehitlerinin ardından ağlarken İslâm diyarından artık bir avuç toprak bile verilmesine razı olmayacağına; şehitlerinin mezarlarını zalim çizmeler altında çiğnetmeyeceğine yemin ediyor. Devam eden bu hazin matem seylâbeleri (selleri) çok yakın zamanda Allah'ın gayret ve adaletini coşturacak ve bütün enâniyetleri (bencillikleri) silip süpürecekler”⁸⁵.

Gazetenin aynı nüshasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Belediye reisliklerine, “köylere kadar tamimine himmet buyurulması rica olunur” emrini ihtiva eden İstanbul'daki vaziyete dair iki adet Heyeti Temsiliye bildirisini yayımlanmıştır:

Heyet-i Temsiliye'den mevrut (ulaşan, gelen) telgrafnâme sûreti bervech-i zîr aynen tebliğ olunur :

“18 – 3 – 36 tarihine kadar İstanbul hakkında alınabilen malumat bervech-i âfî tamim olunur:

1 – İngilizler Sivas mebuslarından Rauf ve Vasıf Beyleri Meclis-i Mebusan içinden cebren alarak götürmüşlerdir. Mebuslar meclisi terk edip dağılmışlar ve vaziyet-i hazıra karşısında ifayı-ı vazife mümkün olamayacağını hükümete bildirmişlerdir. Harbiye Nazırı esbakı Isparta Mebusu Cemal, Ayandan Çürüksulu Mahmut, sabık Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat, İstanbul'daki Milli Kongre Reisi Esad Paşalarla Edirne mebuslarından Şeref ve Faik beyler ve İstanbul mebusu Numan Efendi, mevki-i müstahkem kumandanı Miralay Şevket Bey mevkufin meyanında bulunmaktadır. Tevkîfata devam olunmaktadır. İstanbul'dan Anadolu'ya seyahate ancak İngiliz pasaportuyla müsaade olunmaktadır.

2 – İngilizlerin İstanbul'u işgali gerek İstanbul ve gerek mülhakatı ahali tarafından istihfaf ile karşılanmıştır. İngilizlerin göstermiş oldukları telaş ve büyük caddelerin ağzında köprüünün tarafeyninde yüksek mebaninin (binaların) üzerlerinde top, mitralyöz müsella (silâhlı) efradı ikame ve sefain-i Harbiyenin (Harp gemilerinin) toplarını İstanbul'a

85 **Kastamonu**, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920) , nr. 2344 , s. 2.

çevirmek sûretiyle aldıkları tertibat pek gülünç görülmüş ahali-i müslimeden hain-i vatan olanlardan gayrisinin kuvve-i maneviyeleri pek yüksektir. Anadolu'ya rabt-u kalb (kalpten bağlı) ile atıye muntazırdılar.

3 – 17 – 3 – 36 da Hürriyet ve İtilaf Fırkası Sadık Beyin riyasetinde içtima ile şehri (aylık) altmış İngiliz lirası maaşla bazı kesani (kişileri) Anadolu'ya ifsada memur etmek kararını vermişlerdir.

4 – Başta İngilizler olmak üzere İtilaf devletlerinin bütün medeniyet, insaniyet esasât-ı mukaddimesini yıkan harekât vakıalarından dolayı izhar-ı nedamet edeceklerine şüphe etmemelidir.

5 – İş bu tamim bilcümle kolordulara ve vilâyetlere kaymakamlıklara bilcümle müdafaa-i hukuk ve Anadolu kadınları müdafaa-i vatan cemiyetlerine belediye riyasetlerine yazılmıştır. Köylere kadar tamimine himmet buyurulması rica olunur. 19 – Mart – 336”⁸⁶.

19 – 3 – 36 akşamına kadar İstanbul'dan alınan yeni malumat berveç-i âti (aşağıda) arz edilir:

1 – Âyandan (mebuslardan) Çürüksulu Mahmut Paşa ile Milli Kongre Reisi Esad Paşa ve refikası (eşi) darp edilerek (dövülerek) tutuklandıkları ve Cevat Paşa ile Mahmut Paşa'nın kelepçelerle sevk edildikleri, İzmir Mebusu Tahsin Beyin ve Isparta mebusu Cemal Paşa'nın yatak odalarından ve refikaları yanından cebren alındıkları, Meclis-i Mebusan Reisi (meclis başkanı) Celalettin Arif Bey'i tevkif etmek istemişlerse de müşarünileyhin (kendisinin) ihtifa (saklandığı) eylediği bildirilmiştir.

2 – İstanbul'da cebren kapıları kırarak evlere giriliyor. Ayandan Abdülkadir Efendinin İngilizler tarafından bu hafta zarfında Kürdistan'a gönderileceği anlaşılmıştır. İlgililerin nazar-ı dikkati celp olunur.

3 – İngiliz polislerine eşhası (şahısları) göstermek için niğebanlar (kılavuzlar) refakat ediyor.

4 – Yakında İstanbul'daki bütün kıtaların silahları alınacak halk şehir harici bir yerde harp esiri olarak subaylarla birlikte bulundurulacaktır.

5 – 19 – 3 – 36 gecesı Samsun ve havalisi eski kumandanı emekli Mirliva Rafet Paşa'da İstanbul'da İngilizler tarafından tevkif edilmiştir.

6 – Almanya'da askeri bir ihtilâl neticesinde Triçokap vesaire hükümeti ele aldı.

7 – Bulgar Reis Nazırı Garbî (Batı) Trakya'nın Yunanistan'a terkenden dolayı seferaye (elçilere) bir ultiatom verdi ve kötü akıbetlerin beklenilmesini söyledi.

86 **Kastamonu**, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920) , nr. 2344 , s. 1 – 2.

8 – Batum’da Cemiyet-i Hayriye-i İslâmiye (İslâm Hayır Cemiyeti) ile Bolşevik (Komünist) Kulübü müttehidten (birlikte) çalışıyor.

İş bu malumatın köylere kadar îsâl-i (ulaştırılması) bilcümle hamiyetmendandan (vatanseverlerden) mercudur (rica olunur).

19 – 20 Mart 1336 Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal”⁸⁷.

İstanbul’un işgali, galip devletlerin toplantılarından insafılı bir karar çıkması ihtimaliyle ümitlenen safdillerin sayısını da azaltmış, Türk Milleti’nin milli hislerini galeyana getirmiş ve milli dayanışmayı had safhaya ulaştırmıştır.

11 Mart 1920 günü gelen bir telgraf üzerine münavebe (sırayla) ile her tarafta mevlitler okunarak İzmir, Adana, Mersin, Urfa, Antep, Birecik, Kozan, Haçin havalisinde şehit düşen yurttaşların ruhlarına yollanması ve milli matem halinde kaleme alınmış yazıların İstanbul gazetelerine gönderilmesi bildirilmiş ve bu sûretle halkın dinî duygularından da istifade edilmesi istenmiştir⁸⁸.

İstanbul’dan gelen bu telgraf üzerine halkın maneviyatını yükseltmek için bir mevlit okutulduğu haberi Kastamonu Vilâyet Gazetesinde aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Meşru haklarımızı savunurken İzmir, Maraş, Urfa, Birecik, Ayıntab, Kozan, Haçin’de şehit olarak vefat eden din kardeşlerimizin ruhlarına gönderilmek üzere 14 Mart 1336 günü Nasrullah Cami-i Şerifi’nde binlerce Müslüman hazır olduğu halde muhterem hafızlarımız tarafından Mevlid-i Şerif okunmuş ve mevlidin bitiminde Müftü Osman Efendi tarafından yapılan dua da ise vatanın kurtuluşu temenni edilmiş, bunun yanı sıra oluşan sevaplar aziz şehitlerimizin ruhlarına gönderilmiştir. Telgraf mucibince yapılanlar hakkında, İstanbul gazetelerine ve Temsil Heyetine bilgi verilmiştir”⁸⁹.

Mustafa Kemal Paşa işgalin ilk gecesinde Kolordu Komutanlıkları aracılığıyla halkın bilgilendirilerek dayanışmayı kuvvetlendirmek için alınacak tedbirleri telgraflarla vatanın her tarafına tamim etmiştir. 20. Kolordu Kumandanlığına ulaşan 16 – 17 Mart 1336 tarihli telgrafta icrası istenilen faaliyetler bildirilmiştir:

87 **Kastamonu**, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920) , nr. 2344 , s. 1 – 2.

88 Peker, **a. g. e.** , s. 153.

89 **Kastamonu**, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920) , nr. 2344 , s. 3.

20.Kolordu Kumandanlığına,

İstanbul’un ve resmi makamların, hususiyle Meclis-i Mebusan’ın İtilaf Devletleri tarafından resmen ve cebren işgal edilmiş olmasından ve bu hareketin mütareke ile milleti silahından tecrit ettikten sonra vukua getirilmesinden bahisle İtilaf Devletleri temsilcilerine ve bilumum tarafsız devletler hariciye nezaretleriyle İtilaf Devletlerinin millet meclisi başkanlıklarına protesto telgrafları çekilmek üzere mitingler düzenlenmesi lüzumlu görülmektedir. Protesto telgraflarında bilhassa vaki tecavüzün Osmanlı hakimiyetinden ziyade yirmi asırlık bir medeniyet ve insaniyetin anası olan hürriyet, milliyet ve vatanperverlik esaslarına bir darbe teşkil edeceği ve Osmanlı Milleti’nin vatan ve istiklâl müdafaası hususundaki azim ve imanına bu hadisenin hiçbir tesir vücuda getiremeyeceği, yalnız medenî milletlerin bu tecavüzü kabul etmekle büyük bir tarihî mesuliyet altına girmiş olacakları tasrih edilmelidir. Tarafsız devletlerin hariciye nazırları ile meclis başkanlıklarına çekilecek telgraflar İstanbul’da ait oldukları makamlara verilmekle beraber Antalya’daki İtalyan Temsilciliği’nin vasıtasıyla da verilmelidir. Protesto telgraflarının birer sûretinin de buraya (Heyeti Temsiliye’ye) irsal buyurulmasını rica ederiz.

Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal”⁹⁰.

İstanbul’un işgal edildiği telgrafını alan Vali Cemal Bey derhal vilâyetin idari yetkilileri ve ileri gelenleriyle bir toplantı düzenleyerek durumu değerlendirmiş ve vaziyetin nezaketine uygun tarihi kararlar alınmasını sağlamıştır. Alınan kararların başında Kastamonu’nun Heyeti Temsiliyeyi hükümet olarak tanınması geliyordu. Cemal Bey bu kararını hem Ankara’ya hem de idaresi altındaki mülkî teşkilatlara çektiği telgraflarla bildirmiştir. Mustafa Kemal Paşa’ya çekilen telgraf Kastamonu halkının kararlılığını gösterdiği gibi Heyeti Temsiliye’nin moralini de takviye edecek niteliktedir:

“Ankara’da Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Türk Milleti aşiretten yetiştiği ve başsız idare edilemeyeceği malum-u âlilerinizdir. Düşmanın İstanbul’u fiilen işgali sebebi ile ortadan fiilen ve hukuken bir hükümet kalmadığından Heyeti Temsiliye’nin merkezî hükümet sıfat ve salahiyetini takınması ve bu yapılmadığı takdirde her vilâyetten gelecek ayrı bir sesin millî teşkilatı zaafa uğratabileceği

90 Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk** , c. 1, s. 510 – 511, Peker, **a. g. e.** , s. 153 – 154.

ve bugünden itibaren Kastamonu Vilâyeti Heyeti Temsiliye'yi merkezî hükümet addederek emirlerine girdiğini ve alacağı her emri tereddütsüz yerine getireceğini arz ederim.

17 Mart 1336 Vali Cemal.”

Vali Cemal Bey aynı kararı idaresi altındaki mülkî ve askerî teşkilatlara da bildirmiştir:

“Şifreli Tel ve Yazı 17 Mart 1336 No: 97,

İstanbul'un vaziyet-i hâzırasına mebni ora ile haberleşmek imkansızdır. Oradan gelecek tebligâtın tesir altında yazılmış yahut kasten uydurulmuş olması ihtimali mevcuttur. Binaenaleyh İstanbul ile muhaberenin sûret-i katiyede tatili (kesilmesi) elzendir. Telgrafhaneye ya askeriyeden ya mülkiyeden emin bir adamın memur edilerek teknil muhaberatın kontrol ettirilmesi icap eder. Şüpheli şahısların memleket dâhiline girmemeleri için sahillerin sıkı gözetlenmesi ve muhafaza altında bulundurulması ve bu tedbirlerin sakın bir sûrette tatbiki rüyetinizden muntazırdır (şahsiyetinizden beklenmektedir)”⁹¹.

İstanbul'un işgal edildiği, Şehzadebaşı Karakolunda altı askerimizin şehit edildikten sonra telgrafhanelerin, kışla ve resmi dairelerin işgal olduğu, Türk yurtseverlerinden Doktor Profesör göz hekimi Esat Paşa'nın şehit edildiği haberleri geldi. Kastamonu ve civar ilçelerde halkın heyecanı büsbütün arttı. Köylerden şehirlere gelenler bu acıklı haberleri duyunca Vali Cemal Bey'e ve Kumandana, ilçelerde kaymakamlara ve şube reislerine baş vurarak hükümetin Ankara'da kurulmasını, orduya gönüllü olarak alınmalarını ve uzun zamandan beri aralarında yılan gibi yaşayanların işgal edilen yerlerde olduğu gibi Kastamonu Vilâyetinde de bir gün başlarına bela kesileceklerini ve artık bıçağın kemiğe dayandığını ve karşılık vermeye karar aldıklarını söylemeye başlayınca, fevkalâde nazik bir durum karşısında kalan Vali Cemal Bey ivedi olarak aşağıdaki beyannâmeyi yayımladı:

“İtilaf Devletleri her türlü adalet ve hakkâniyet kurallarına aykırı olarak İstanbul'u ve resmî makamlarla Meclis-i Mebusan'ı işgal etmişlerdir. Bu haksız ve gayri insani tecavüze karşı milletimiz Cenabı Hakkın avn ü inayetine sığınarak haklarının geri alınacağından emin ve müsterihtir. Yüce Hilafet ve Saltanat makamına ve Devlet-i ebed müddetimize sonsuz bağlılıkla sadık olan ahalimizin büyük milletlere yakışan vakar ve ciddiyetle metânet göstermelerini ve her türlü ihtilafı bırakarak birbiriyle kucaklaşmalarını ve Hıristiyan vatandaşlarımıza karşı daima olduğu gibi vefa ve muhabbet ibraz eylemelerini,

91 Peker, a. g. e. , s. 157 – 158 .

tavsiye ve emir ve söz veya hareketle asayişe kötü tesir edecek hareket ve telkinlerde bulunacakların ihanet-i vataniye suçu ile en şiddetli cezaya dūçar olacaklarını beyan ve ihtar eylerim. Her halde emin olalım ki Cenabı Hakkın yardımı ve kudreti bizimle beraberdir”⁹².

Vilâyetin Beyannâmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını okuyan halk galeyana geldi. Bütün halk, memurlar ve diğer teşekküllerin mensupları Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin öncülüğünde Nasrullah Meydanında toplandı. Büyük bir miting yapıldı. İç ve dış düşmanlara lanet edildi. Milli yemin edildi. Miting Komitesi tarafından işgal nedeniyle hazırlanan telgraf metni şu şekildedir:

“İşgal münasebetiyle Antalya’da İtalya Siyasî Temsilcisi cenaplarına ve vasıtasıyla tarafsız devletler millet meclisi başkanlıklarına ve Amerika Senatosu Başkanlığı ile Fransa Cumhurbaşkanı ve İtalya Millet Meclislerine çekilen telgraftır :

İnsanlığın refah ve saadeti namına sell-ü seyf ettiklerini (silâh çektiklerini) binlerce defa ilân eden İtilaf Devletleri diplomatlarının ve onların necip milletlerinin namus ve sözüne itimat ederek silahını bırakan biz Türklerin öz topraklarımız ve mukaddes abidelerimizin bir seneden beri mütemadiyen maruz kaldığı cebir ve tasallut yetmiyormuş gibi bütün mevcut müesseseler, cami ve muhteşem minareleriyle ben Türk’üm ve Müslüman’ın diye haykıran ve bütün İslâm aleminin ikinci bir Kabe’si hükmünde bulunan İstanbul’umuzun da işgal ve millî meclis, telgrafhane ve resmî dairelerimize el konulduğunu büyük bir hayret ve esefle işitmekle üzgün ve heyecanlıyız. Cebir ve zor ile hiçbir milletin mahvedilemeyeceğini unutmuş görünen İngiltere Devleti’nin ahd ve insaniyete son derece aykırı ve her türlü hukukî ve medenî kurallara ters bir şekilde tecavüz ve tasallutları Türk vatanının, Türk mukadderatının muhafazası uğrunda kanını seve seve akıtmaya kati sûrette azmeden milletin iman ve yeminini değiştiremeyecek ve şüphesiz ki aramızdaki dayanışma ve irtibatı artıracak ve kuvvetlendirecektir.

Beş yüz senelik pâyitahtımızın işgali, Osmanlı hakimiyetine vurulmuş bir darbe olmaktan ziyade insanlık, medeniyet ve vatanperverlik esaslarına indirilmiş bu pek elim darbeyi medenî ve insanî milletlerin ne sûrette karşılayacaklarını bir an evvel öğrenmek isteriz. Toprağın üstünde zilletle yaşamaktansa aynı toprağın altına şerefle girmekten çekinmeyeceğimizi ve çekinmediğimizi medeniyet alemine ve necip milletinize bir defa daha tebliğ ediniz. Beş seneyi aşkın bir zamandan beri akan kanlar insanlığın hırsını kandırmamış ise bundan sonra akıttırılacak masum kanlardan insanlığın vicdanı titremeyecek midir? Hak ve adalet fikri tarih huzurunda utanmayacak mıdır ?

92 **Kastamonu**, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920) , nr. 2344 , s. 1.

Reis Efendi !

Heyecan içinde toplanmış bulunan kadın, erkek umum Kastamonu Türk ve Müslümanı sizin vasıtanızla asil milletinize arz eder ki artık beşeriyetin ikna edilmesinde bir kandırma silahı, vasıtası olarak kullanılan hak ve milliyet düsturları tatbik edilsin. Bu maskeli siyaset ve dinî ve millî mukaddesatımıza tasallut devam ettikçe dünyada huzur ve sükun olmayacaktır.

İstanbul'suz bir Türk milleti ve İslam alemlerini yaşayamaz ve bu hakarete tahammül edemez. Medeniyet ve insanlık tarihine atılan bu tokat karşısında medenî milletler sessiz kalsa dahi Türk bunu hazmetmeyecektir. Zulümler ve haksızlıklar altında inilen biz Türkler insaniyet hissinize ve asaletinize tekrar müracaatla gittikçe artan acı felaketlerimize artık nihayet verilmesini rica ediyoruz.

Belediye Reisi Hacı Tefik, Müftü Hafız Osman Nuri, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Reisi Ziyaeddin, Ticaret Odası Reisi Mehmet Ali, Gençler Kulübü Reisi Doktor Ferruh Niyazi, Muallimler Cemiyeti Reisi Behçet, Kastamonu Piyer Loti Cemiyeti Reisi Talat”⁹³.

İstanbul'un işgaline karşı duyulan sitemi anlatan bir başka makale yine Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde neşredilmiştir:

“Hayalî Siyasetlerin Tecavüzat-ı Medeniyetşikenânesi ,

(Hayalî Siyasetlerin Medeniyeti Tahrip Eden Tecavüzleri),

Ene Rabbüküm'ul a'la (Ben sizin Yüce Rabbinizim) edasıyla dört yüz milyon İslâm nüfusunu tahakküm altına almak düşüncesiyle dopdolu olan İngiliz dimağları (beyinleri) yüksek, insaniyetkar fikirlerden, mübeccel (hürmete layık) ve medenî hislerden tamamen uzak, ruhsuz, mutasallib (katı) siyasetlerinin ve mübrim hodkâmlıklardan mülhem (ısrarlı bencilliklerinden kaynaklanan) gayri ahlâkî, gayr-i insanî, maddî menfaatlerinin cebir ve sevki ile İslâm aleminin, Müslümanların kıblegâhı, Muhterem Peygamberimizin Halifesi, sevgili Padişahımızın Hilafet ve Saltanat merkezi olan İstanbul'umuza kirli ayaklarını soktular. Pâk ve saf olan denizlerimizi zırhlılarıyla bulandırdılar! “El hâinü hâifün (hâin korkak olur) hükmünce milli öfkeden korkarak sadece mahalli asayişin, inzibatın temin vasıtası olan jandarmalarımızın, askerlerimizin ellerindeki tüfekleri sürme kollarını kabzetmek sûretiyle çalışmaz duruma getirdiler.Yine bu uğurda kullanılmaya mahsus olan cephanelerimizi de gasbederek depolarda cephaneye ve harp teçhizatı namına habbe (tane) bırakmadılar.Binnetice bu gibi alçaklıklarla ellerimizi, kollarımızı bütün bütün bağladılar, her türlü müdafaa imkanından külliyyen mahrum bıraktılar.

93 Peker, a. g. e. , s. 155 – 156 .

Bir taraftan da şu, bu vesile ile özellikle İslâm hanelerine, temiz Müslüman kadınlarının ocakları başlarına kadar cebren ve sellemehü's selâm (ulu orta) girerek hakaretin envâmı (her çeşidini) yaptılar. Elyevm (halen) de yapmaktadırlar. Milletin kıymetli reyleri ve itimadını taşıyan muhterem vekil ve temsilcilerinden bir kısmını matmah-ı inzârımız (göz diktiğimiz yer) olan Meclis-i Mebusan'ımızdan alarak caniler gibi hapishanelere koyup esir ettiler. Memleketimizin mukadderat ve geleceğinin karargahı olan meclisimizi dağıttılar, kapattılar. Kalan mebuslarımızı da rasat ve takip altında bulundurmakla ta'zîb (eziyet) etmektedirler. Milletin merdümek-i çeşmi (göz bebeği), kurretü'l uyûnu (göz nuru) olan şehzadegân hazretlerini dahî tevkif etmekle muhterem vücutlarına bile dest-i tetâül (el uzatmak) cinayetini de irtikap ettiler. Mahasal (neticeten) bizi adeta bir kemiyet-i mühmele gibi addederek (değersiz bir varlık sayarak) bilcümle haklarımızı, haysiyetimizi, namusumuzu ebedî unutulmaz hakaretlere, tecavüzlere maruz bırakarak tezlil ve tahkîr ettiler (horladılar, alçak duruma düşürdüler) halen de devam etmektedirler.

İngilizler bu şenât (alçak) hareketleriyle İslâmiyeti ve İslâm alemini mahv ve kahretmek gagesini elde edeceklerini zannetmesinler. Çünkü İslamların mensup oldukları din-i mübinin hakiki muhafızı Allah (c.c.) ve Resulullah (s.a.)'dir. Dinimiz, (inne'd-dîne....) ayeti kerimesiyle imtiyaz şerefi kazanmıştır. Yüce hükümleri ilahî emirle ebedî olduğu için bu dinin muhafızları mahvedilemez. Çünkü İngilizler için müsait olan şu zamanı takip eden aksi tecelliler (zıt olaylar) doğuracak yarınlar var. Hem âlemi tedhiş edecek (dehşete düşürecek) yarınlar zuhûr etmeyeceğini hiçbir kimse zannedemez. Özellikle bu yarınların içinde gizli, perdelerin arkasında saklı kahredici sırları "hatemallahü ..." tekdirine muhatap ve Allah katında hakir ve perişan olan İngilizlerin kısır aklı idrak edemez. İşte o perdenin arkasında takdir edilen muayyen vaktin gelmesini müteakip ortaya çıkarak dehşetli darbeleriyle salîbi (haçlı zihniyetini) titretecek, kahredecek ilahî adaletler, gayretler var. Müslümanların azimlerini, iradelerini teşhiz edecek ilahî kuvvetler, imdatlar var. Günden güne kuvvetini, birliğini zenginleştiren, nüfuzunu dünyanın her tarafına ulaştıran içtimaî hayat, umumî dayanışma var. Azim ve iman kuvvetleriyle mücehhez inananlar kitlesi var. Daha daha, kibirlenenlerin yegane hasmı, kahhar, müntakim (intikamcılarının en büyüğü) ancak bir Allah (c.c.) var. Taçları, haşmetleri bir anda sernügün edecek (yere serecek) yedullah var. İşte o ilahî kuvvet ki İslamları bunaltan, onları boğmak, kul, köle etmek isteyen şımarık kuvvetleri, artık eflâke ser çeken (semayı kaplayan) gururları birden bire kıracak, hak ile yeksan edecektir.

Biz şimdiki halde tayin edilmiş vaktin gelmesini bekleyerek bize Allah'ın yardımıyla yakın bir zamanda maddî ve manevî kuvvetler, kurtarıcı vesileler doğuracak olan sabrın acı ve pek acı sıkıntılarına katlanmaya çalışalım. Sabırlı, metin ve temkinli olalım. Olalım da sabır anahtarıyla kurtuluş, istiklâl kapılarını açalım. “İnnallahe maa's sâbirîn” azmimizle ve tam bir tevekkülle hâkimler hâkimi olan Huda-i müteâl hazretlerinin bizimle beraber olduğuna şüphe etmeyelim”⁹⁴.

Gazetenin aynı nüshasında Mustafa Kemal Paşa'nın tarihî beyannâmelerinden birisi de yayımlanmıştır:

“Mukaddes İslâm Hilafetinin en büyük karargahı olan İstanbul, Meclis-i Mebusan ve bilcümle resmî müesseselere de el konulmak sûretiyle resmen ve cebren işgal edilmiştir. Bu tecavüz Osmanlı saltanatından ziyade Hilafet Makamı, hürriyet ve istiklâllerinin tek dayanağı görünen bütün İslâm alemine râcîdir (İslâm alemi ilgilendirmektedir). Asya'da ve Afrika'da Peygamberin beğeneceği ölçüde büyük gayretle hürriyet ve istiklâl mücadelesine devam eden ehl-i İslâmın kuvve-i maneviyesini kırmak için son tedbir olarak itilaf devletleri tarafından tevessül olunan bu hareket Hilafet Makamını esaret altına alarak binüçyüz seneden beri payidar olan ve ebediyyen masun-u zeval (yıkılmaktan, yok olmaktan korunmuş) kalacağına şüphe bulunmayan İslâm hürriyetini hedef ittihaz etmektedir. Mısır'ın onbine ulaşmış olan muazzez şehitlerine, Suriye ve Irak'ın binlerce fedakar muhterem evladına, Azerbaycan'ın, Kuzey Kafkasya'nın, Türkistan'ın, Afganistan'ın, İran'ın, Hint Çini'nin velhasıl bütün Afrika'nın ve bütün şarkın bugün büyük bir heyecan, birlik ve derin bir kurtuluş emeli ile titreyen müşterek fikirlerine indirilmiş olan bu hakaret ve tecavüz darbesinin düşman tarafından tahmin edildiği gibi maneviyatı bozulmak değil bilakis bütün şiddetiyle mucizeler gösterecek bir gelişme kabiliyetine mazhar eylemek neticesini doğuracağına şüphemiz yoktur. Osmanlı Kuvay-ı Milliyesi Hilafet ve Saltanatın uğradığı zincirleme suikastların başladığı günden beri devam eden samimi bir birlik ve dayanışma içinde vaziyeti bütün vahametine rağmen azim ve metanetle telakki etmekte ve bu son ehl-i salîb hücumlarına karşı bütün İslâm dünyasının ortak mukavemet hislerine emin olmaktan mütevellit dayanışma hissiyle azim ve imanın yönlendirdiği mücadelede Allah'ın inayetiyle başarıya ulaşacağına itimat eylemektedir. Kurûn-u vustâ'nın (Roma Devleti'nin ikiye ayrılmasından İstanbul'un fethine kadar olan zaman dilimi) şövalye akınlarından bugünün ittifak ve itilaflarına kadar hiç kesilmeden inatla artarak devam eden ehl-i salîb fevarânının (taşkınlığının) bu son sefil hamlesi İslamiyet'in irfan ve istiklâl nûruna ve hilafetin sağladığı mukaddes kardeşliğe bağlı olan bütün Müslüman kardeşlerimizin vicdanında da

94 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 1.

aynı mukavemet hissini ve aynı galeyana ve kıyamet vaziyetini uyandıracığından emin olarak Cenab-ı Hakkın mukaddes mücahedemizde cümlemize ilahî yardımlarını yoldaş etmesini ve Peygamberimizin rûhâniyetine istinat eden teşkilat-ı müttehidimize (Kuvay-ı Milliyemize) yardımcı olmasını niyaz ederiz.

17 Mart 1336 Heyeti Temsiliye Namına Mustafa Kemal”⁹⁵.

İstanbul’un işgalinden dolayı sonsuz bir intikam duygusu beslenip yas tutulurken, Eskişehir’deki Milli kuvvetlerin bu heyecan ile İngiliz kuvvetlerini sararak derhal Eskişehir’i terk etmelerini ihtar etmesi üzerine İngilizler bir kısım savaş araçlarını bırakarak çekilmişlerdi. Milli birlik ve teşebbüs önünde her kuvvetin yıkılacağını gösteren bu sevinçli haber, Eskişehir’de Mutasarrıf olarak bulunan Fatin Bey tarafından Kastamonu valisine bildirilmiştir⁹⁶.

Kastamonu halkının moralini düzelteren bu telgraf, Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde aşağıdaki şekilde yayımlanmıştır:

“Eskişehir Mutasarrıfı Fatin Bey tarafından Makam-ı Sami-i Vilâyetpenahiye keşide kılınan telgrafnâme sûreti :

Âlem-i İslâm’ın merkezi Hilâfeti ve Osmanlıların payitaht-ı Saltanatı olan İstanbul’un başta İngilizler olduğu halde Düvel-i İtilâfiye tarafından işgal ve millet vekillerinden bir çoğunun caniyane bir sûrette tevkifleri ve bir takım vesail-i hainane ile İslâm hanelerinin tahrimi (parçalanması) velhasıl İslâmlar hakkında bir medeniyet maskesiyle Düvel-i mezkurenin irtikap (girişikleri) eyledikleri fecayi ve mezalim bütün âlem-i İslâm-ı dilhun (kalbi yaralı) ve dağdar (pek acıklı, üzüntülü) eylediği gibi bu te’sirat bilhassa kurbiyeti (yakınlığı) dolayısıyla Eskişehir livasında daha ziyade tecelli ederek her taraftan toplanan Kuvay-ı Milliye galeyana ve heyecana ile meşbu’ (dolmuş) oldukları halde Anadolu’yu şarkî ve garbî arasında bender (ticaret yeri) ticaret ve haiz-i ehemmiyet olan Eskişehir’de bulunan bine karîb (yaklaşan) İngiliz kuvvetlerini abluka ederek yirmi dördüncü fırka kumandanı muhterem Mahmut Bey Efendi ile İngiliz kumandanına müştereken verdiğimiz ultiमतomda (kesin uyarı) milletin galeyana ve heyecanı tasvir ve kuvvetlerinin bu mübarek ve muazzez ve fedakâr kuvvetler tarafından abluka edilmiş olduğundan iki saate kadar memleketi terk ve İstanbul’a hareket etmedikleri takdirde dökülecek kandan mesul olacakları izah edilmesi üzerine ahali ve hükümetin kuvve-i maneviyesini kırmak için her fırsattan bilistifade nümâyişler yapan bu haksız mütecaviz millet derhal memleketi terk edeceklerini ve ancak İzmit’e kadar yollarda duçar

95 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 1.

96 Peker, **a. g. e.** , s. 158.

taarruz edilmemeleri, esbabının istikmâlini (ikmallerinin sebeplerini) rica eylemiş olduğundan o sûretle müracaatları kabul olunarak ihdar (iptal ve hükümsüz bırakma) eyledikleri trenle hareket etmekte bulunduğu, binaenaleyh Eskişehir livası ahalisinin civardan gelen kuvay-ı muavenenin bu fedakârlıklarını, vatanperverliklerini karyelere varıncaya kadar neşr ü tamim eylemesini bilhassa arz ve istirham ederim”⁹⁷.

Dönemin Kastamonu Valisi Cemal Bey’de bu telgrafa aşağıdaki şekilde karşılık vermiştir:

“Taraf-ı Sami-i Vilâyetpenahiden Eskişehir Mutasarrıflığına cevaben keşide buyurulan telgrafnâme :

Fedakâr ve muhterem ahalinizin gösterdiği azim ve metanetinden ve Eskişehir’in sizin gibi hamiyetperver bir Amire mazhariyetinden dolayı Kastamonu Vilâyeti halkı namına kemâl-i şükran ile beyan-ı takdirat ve tebrikat eylerim. Bu azim ve irade bizde mevcut oldukça bütün müşkülâta rağmen biavniillah-i teâla (Cenab-ı Hakkın yardımıyla) ihraz-ı zafer ve muvaffakiyet edeceğimize ve mukaddes vatanımızı tahlis (kurtarma) eyleyeceğimize kanaat-i umumiyemiz büyüktür. Dinini, Padişahını ve vatanını bir hubbû lâyemut (tükenmez bir sevgi) ile seven bu millet-i mükerreremeye Cenab-ı Hakkın tevfiyatını (Allah’ın uygun görmesi) ihsan buyuracağına şüphe yoktur. Bu vilâyette de aynı azim ve niyetin lâyezal (yok olmaz) bir zeminde payidar olduğunu zikretmekle kesb-i fahr (övünç duyma, iftihar etme) eder ve mazhariyet-i mübeccelenizden (muhterem) naşî (sebebiyle) livanızı ve kıymetli ahalinizi selâmlarım efendim”⁹⁸.

1 Nisan 1336 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde, “26 Mart Tarihinden Bugüne Kadar İstihbarat” başlığı altında neşredilen bazı haberler şunlardır:

“1 – Dersaadet’te (İstanbul’da) İngilizlerin zulüm ve tecavüzü devam etmektedir. Üdebâ-i Osmaniye’den (Osmanlı edebiyatçılarından) Süleyman Nazif Bey İngilizler tarafından tevkif olunmuştur. Yenigün Gazetesi sahibi ve başyazarı Yunus Nadi Bey’in matbaası basılmış ise de kendisi bulunamamıştır. Şehzadelerden Abdülhalim ve Ömer Fuat Efendilerin tevkif edildikleri söylenmektedir.

2 – İstanbul civarına Yunanlıların gelmesinin kuşatmaya yardım için olduğunu Bulgar gazeteleri yazıyor. Yunanlılar Trakya için müşkülât çıkardıklarından dolayı Fransa Kabinesi memnun değildir.

97 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 2.

98 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 2.

3 – 13 Martta biri asker, dördü jandarma, yirmialtı köylü olmak ve içlerinde ihtiyarlarda bulunduğu halde otuzbir Müslüman elleri kelepçeli ve birbirlerine bağlı olarak İzmir’den bir Yunan vapuruna bindirilerek sürgün edilmiştir. Evvelce sürgün edilmiş olanların hayat ve memâtidan (ölü veya diri olduğundan) şimdiye kadar hiçbir haber gelmemiştir. Yunan mezalimi müthiş bir fecia (musibet, afet) halinde devam ediyor. Maksatları İslamları bu sûretle imha ederek ekseriyeti (nüfus çoğunluğunu) temin etmektir.

4 – Peyam, Sabah ve Alemdar gazeteleri yayınlarını İstanbul ahalişi gayz ve nefretle karşılamaktadır. Diğer gazeteler de tekzip etmektedir.

5 – 13 Mart 1336 tarihli Tan Gazetesi’nden: Lord Gürzon Avam Kamarasında îrat ettiği bir nutukta Ermenilere dair demiştir ki; “bana öyle geliyor ki siz Ermenileri sekiz yaşında pek temiz ve masum kız gibi zannediyorsunuz. Bunda pek yanılıyorsunuz. Zira Ermeniler bilhassa son vahşi hareketleriyle ne dereceye kadar hunhar bir millet olduklarını bizzat kendileri ispat etmişlerdir” .

6 – El Alem-i İslâm Gazetesi Hüseyin el Keydânî’nin Zât-ı Şâhâneye çektiği bir telgrafı neşrediyor; bunda, “İslâm alemleri ve bilhassa yetmişbeşmilyon Hint Müslümanı namına rica ediyoruz. Katiyyen hilafetin hukukunu cüz’i de olsa ihlal eden bir antlaşmaya imza koymayınız. Teselli verecek bir cevabınızı beklemekteyiz” deniliyor.

Kalküta’dan 29 Şubatta Times Gazetesi’ne çekilen telgrafa göre, İslâm aleminde mevcut Hukuk-u Hilafet cemiyetlerinden mürekkep olan Kalküta Konferansı şu kararları almıştır:

Saltanat ve Hilafet hukukunu ihlal edecek bir karar Büyük Britanya Hükümeti (İngiltere) tasdik ettiği takdirde Müslüman, bilhassa Hindistan’daki yetmişbeşmilyon Müslüman İngiliz emtiasına (ticaret mallarına) boykotaj ilân edecektir.

7 – Aynı gazeteye 2 Martta Kalküta’dan gelen telgraf ; Madem ki konferansın kararları İtilaf devletlerince keen lem yekün (yok hükmünde) sayılmıştır. O halde toplantılar ve çalışmaların devamına hacet kalmamıştır. Binaenaleyh konferans 19 Martta toplantıya son verecektir. Konferansta saltanat ve hilafet aleyhinde kararlar alınmış ve alınmakta olduğu haber alınmaktadır. Bu kararlardan birinin tatbikine teşebbüs edildiği andan itibaren Hint Müslümanları Büyük Britanya Hükümeti ile fekk-i irtibat edecektir (ilişkilerini kesecektir). Bu kararın hilafında hareket eden her Müslüman Cemaat-i İslâmiye’den ihraç olunacaktır.

8 – Beyrut’tan üçyüzseksen ulemâ ve eşraf imzası ile Meclis-i Mebusan Riyaseti makamına çekilen ve aslı Sulh Konferansına gönderilen bir telgrafnâmede; Hilafet-i Osmaniye’ye olan irtibatımız ezeli ve ebedîdir. Hilafında bir karar alınmaması rica olunur, denilmiştir.

9 – Celal Nuri Bey tevkif edilmiş ve Rauf Ahmet Bey'in hânesi aranmış, kendisinden mâlumat alınamamıştır.

10 – Londra'dan bildirildiğine göre bir İngiliz rahibi Yunanlıların Anadolu'daki hareketi Avam Kamarası'na bir rapor vermiştir.

11 – 3 Şubatta Mısır'dan yazılan bir mektubun mühim kısımları şöyledir: Bütün ahali rûhen ve cismen müttehittirler (birlik halindedirler). Kâffesi memleketi elbirliğiyle düşmandan kurtarmak için ahd ü peyman eylemişlerdir. Bu maksatla müteaddit gösteriler vukû bulmaktadır. Anadolu'daki millî hareket takdirle takip olunmaktadır. İngilizler bu hareketlerden korkmaktadır. Eğer bu hareketlere devam edilirse İngiltere millî istekleri kabul etmeye mecbur kalacaktır.

12 – İsviçre Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, son zamanlarda Anadolu'da zuhûr eden olaylar münasebetiyle Ermeniler tarafından Avrupa nezdinde girişilen propagandaların tamamen masnu' (uydurma) olduğu hakkında yeni bir beyannâme neşriyle bu olayların hakikatini izah etmiştir"⁹⁹.

İstanbul'un işgali büyük bir felaket olmakla beraber güya medenî devletlerin gerçek yüzünü gösterip milletin gücünü idrak edemeyen veya problemi zamana yaymaya çalışan bir çok kişiyi gaflet uykusundan uyandırmıştı. Bu meyanda dağıtılan Meclis-i Mebusan'ın eski Reisi Celaleddin Arif Bey'in beyannâmesi tarihî bir belge olarak dikkate şâyandır:

“...Bugün devlet ve milletimiz pek mühim ve pek nazik bir günde bulunuyor. Bahis mevzuu olan mesele bin üç yüz senelik İslâm Hilafetinin bekası ve tarihte daima hakim ve bağımsız yaşamış bulunan milletimizin hayat ve istiklâli keyfiyeti olduğundan bütün Müslümanların her zamankinden ziyade birlik içinde ve fedakar bulunmalarının en mukaddes vatan vazifesi olduğu âşikardır.

Bu meyanda pâyitahtımızın işgal ve esaret altında bulunması dolayısıyla vaziyet-i umumiye ve mesâil-i milliyenin istilzam eylediği hususâtı (genel durum ve milli meseleler hakkında gereken tedbirleri) kararlaştırmak geciktirilmesi asla caiz olmayan bir vazife şeklinde tecelli etmektedir. Buna binaen kurtulabilen mebuslarımızla beraber vaziyetin gereği olan kararların tesbit ve uygulanması için kurulacak olan olağanüstü meclise aza seçimi hakkında daha önce Heyeti Temsiliye tarafından vukû bulup bütün milletçe kabul edilerek icabının icrasına tevessül edilmiş olan umumi tebliğde açıklanan keyfiyetin genel

99 **Kastamonu**, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920), nr. 2346, s. 1 – 2.

hukuk kaidelerine uygun olarak ve hali hazır durumun icap ettirdiği zorunlu bir iş olduğunu arz eder ve büyük bir kısmı tamamlanmış olan seçimlerin süratlendirilmesini ve seçilenlerin gecikmeden gönderilmesini tavsiye eylerim. Bu sûretle tecelli edecek milli iradenin devlet ve milletin hukukunu muhafaza edecek esasları ihtiva eyleyeceğinde şüphe yoktur. Tevfik Allah'tandır”¹⁰⁰.

Reis Efendi tarafından Fransa, İtalya, Amerika devletlerinin İstanbul'daki fevkalâde temsilcileriyle Felemenk (Hollanda) ve İsveç sefirlerine de şu protesto metni gönderilmiştir:

“Meclis-i Mebusan-ı Osmani Reisi sıfatıyla zât-ı asilâneleri nezdinde İstanbul şehrinin – velev ki muvakkat (geçici) tabiriyle olsun – işgalini ve Osmanlı Kanun-i Esasiesi ile milletlerin hakimiyetleri, düsturları pâymâl edilmek (ayaklar altına alınmak) sûretiyle Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın selamet ve dokunulmazlığına indirilmiş olan darbeyi kemâl-i şiddetle protesto ederim.

Vâki olan hareketin her türlü hak ve adalet fikri ile tam bir tezat teşkil ettiğini takdir eden milletimiz, meşru menfaatleriyle mevcudiyet hakkını müdafaa etmek mecburiyetinde bulunuyor. Bütün Anadolu ve Rumeli Müslümanları İslâm'ın ebedî merkezi olan hilafet merkezine indirilmiş olan bu uğursuz darbe neticesinde muhterem halife ve hakanlarını İtilaf Devletleri elinde esir ve milli hakimiyetlerinin de ayaklar altında zelil ve hakir kalmış olduğuna kânî buldukları cihetle bu gayrı muhik (haksız) hareketi protesto hususunda benimle tamamen fikir birliği içinde oldukları gibi vaziyetin icap ettirdiği tedbirleri alıp uygulamakta da azimli bulunmaktadır. İşbu protestonâmenin temsilcisi olduğunuz hükümetin dikkatine sunulması ricasına hususi hürmetlerimi ilave ederim efendim”¹⁰¹.

100 **Kastamonu**, 8 Nisan 1336 (8 Nisan 1920) , nr. 2347 , s. 1.

101 **Kastamonu**, 8 Nisan 1336 (8 Nisan 1920) , nr. 2347 , s. 1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINDAN CUMHURİYET'İN İLANINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR

A. TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI VE SEÇİMLER :

İstanbul'un işgali bütün yurttta büyük bir infiale sebep olmuş, milletin intikam hislerini kabartmış ve işgal kuvvetlerinin merhametine güvenen bazı bedbahtların bile gözünün açılmasını sağlamıştı.

Milletin kalbi niteliğindeki Heyeti Temsiliye bu nazik ve heyecanlı günlerde Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin toplanması hazırlıklarını son safhaya getirmiştir.

Olağanüstü durum nedeniyle Meclisin toplanmasına karar verildiği ve milletvekillerinin on beş gün içinde seçilerek gönderilmesi gerektiğine ilişkin aşağıdaki talimat Kastamonu Valiliğine gönderilmiştir:

“Kastamonu Valiliğine ve Müdafaa-i Hukuk Reisliğine,

Makarr-ı Hilafet-i İslamiye ve pâyitaht-ı saltanat-ı Osmaniye'nin İtilaf Devletleri tarafından resmen işgali Kuvve-i Teşriye (yasama), adliye ve icraiye ibaret olan devletin üç kuvvetini devre dışı bırakmış ve bu vaziyet karşısında vazife yapmaya imkan görmediğini hükümete resmen tebliğ ederek Meclis-i Mebusan dağılmıştır.

Şu halde hilafet ve saltanat makamının dokunulmazlık ve bağımsızlığını ve Osmanlı Hükümetinin kurtuluşunu temin edecek tedbirleri alıp tatbik etmek üzere millet tarafından salahiyyet-i fevkalâdeyi haiz (olağanüstü yetkilerle donanmış) bir Meclisin Ankara'da toplanması ve dağılmış olan mebuslardan Ankara'ya gelebileceklerin bu meclise iştirak ettirilmesi zaruri görülmüştür. Binaenaleyh zîrdeki (aşağıdaki) tâlimat mûcibince seçimlerin yapılması hamiyet ve rü'yet-i vatanperverânelerinden muntazırdır (vatan sevgisi hislerinden beklenmektedir).

1 – Ankara'da salahiyyet-i fevkaladeye malik bir meclis umur-ı milleti tedvir ve murakabe etmek üzere içtima edecektir.

2 – Bu meclise aza olarak intihab olunacak zevat-ı Mebusan hakkındaki şerait-i kanuniyeye tâbidir.

3 – İntihabatta livalar esas ittihaz edilecektir.

4 – Her livada beş aza intihab olunacaktır.

5 – Her liva kazalarından celbedeceği müntehab saniiyelerinden ve merkez liva müntehab saniiyelerden ve liva idare ve belediye meclisleriyle liva müdafaa-i hukuk heyet idarelerinden ve vilâyetlerden merkez-i heyet merkeziyelerinden ve vilâyet idare meclisiyle merkez-i vilâyet belediye meclisinden ve merkez-i vilâyet ile merkez kazası ve merkeze merbut kazalar müntehab-ı saniiyelerden mürekkep bir meclis tarafından aynı günde ve aynı celsede icra edilecektir.

6 – Bu meclis azalığına her fırka ve zümre ve cemiyet tarafından namzet gösterilmesi caiz olduğu gibi her ferdinde bu mücahede-i mukaddeseye fiilen iştiraki için müstekillen namzetliğini istediği gibi mahalde ilâna hakkı vardır.

7 – İntihabata her meclisin en büyük mülkiye memuru riyaset edecek ve selâmet-i intihabtan mesul olacaktır.

8 – İntihab re’y-i hafî ve ekseriyet-i mutallaka ile icra ve tasnif ârâ meclisin içerisinde intihab edeceği iki zat tarafından fakat huzur-u mecliste ifa edilecektir.

9 – İntihab neticesinde bilumum azanın imza ve zat-ı mühürlerini gösterecek üç nüsha mazbata tanzim olunacak,bir nüshası mecliste alıkonularak diğer iki nüshası biri intihab olunan zâta tevdi ve diğeri meclise irsal olunacaktır.

10 – Azaların alacakları tahsisat bilahare meclisçe takarrür ettirilecektir.Ancak azimet harcırahları intihab meclislerinin masarif-i zaruriye hesabıyla takdir edeceği miktar üzerinden mahalli hükümetlerinden temin olunacaktır.

11 – İntihabat nihayet on beş gün zarfında ekseriyetle Ankara’da içtima temin edebilmek üzere itmam olunarak azalar tahrik ve netice azanın isimleriyle derhal iş’ar edilecektir.

12 – İş bu telgrafın saat-i vusûlü bildirilecektir”¹⁰².

Bu talimatın akabinde seçimlerin usûlü ile ilgili ikinci bir talimat daha gönderilmiştir:

“İntihabat hakkında icra edilen 19 – 3 – 36 tarihli talimâta zeyildir;

Müntehab-ı saniiyelerin (ikinci derece seçmenlerle) merkez livaya celbi te’hirat ve müşkülâtı mucib olacağından bahisle intihabadın kaza merkezlerinde icrası hakkında bazı makamattan teklifat vuku bulmaktadır. Meclisin sürat-i mümkünü ile içtima icap ettiğinden bu teklif nazar-ı dikkate alınmış ve müntehab-ı saniiyelerin celbi mucib-i tehir olacak livalar intihabadının kazalarda icrasından bir beis görülmemiştir.Bu takdirde hususat-ı âtiye nazar-ı dikkate alınmalıdır:

102 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 2.

1 – Bir livanın muhtelif kazalarında aynı günde ve kaza heyet-i idaresi, belediye meclisi, müdafaa-i hukuk azaları ve müntehab-ı saniyelerden mürekkep heyet tarafından intihab olunması,

2 – Bütün liva namına beş aza intihab olunacağından kazalarca intihab olunacak zevatın listeleri telgrafla merkez livaya verilerek tasnif-i ârânın liva merkezinde meclis-i idare, belediye meclisi, müdafaa-i hukuk azaları merkez livada mevcut müntehab-ı sanîlerden mürekkep heyet huzurunda intihabat hakkındaki talimatın sekizinci maddesi fıkrâ-i ahfesisisi mucibince icrası,

3 – İntihabı kazalarda yapılacak livalardan intihab olunacak zevata ait mazbataların dahî dokuzuncu madde mucibince ihzarı”¹⁰³.

Mustafa Kemal Paşa bu talimatlardan başka yazdığı şifreli telgraflarda, yakın vilâyetlerde seçimlerin çabuk yapılmasını ve milletvekillerini acele gönderilmesini istiyordu. Valiliğe gelen ivedî talimâtlar üzerine, Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yönetim kurulundaki subay ve memurlar çekilerek yerlerine halkın tarafsızlığına güvendiği muteber şahsiyetlerden Evliyazade Abdullah, Muhzırzade Mahir, gazeteci Hamdi, İl Genel Meclisi üyesi Giresunlu Halit ve Eczacı Mehmet Beyler getirilmiştir. Böylece takviye edilen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve hanımlar şubesinin rehberliğinde seçimlere başlanmıştır.

Seçim öncesinde milletvekilliği için adaylığını açıklayan şahıslar Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde aşağıdaki şekilde ilân edilmiştir:

“Ankara’ya gidecek olan milletvekilleri için şimdiye kadar namzetliğini vazedен zevat bervech-i âfîdir.

Defterdar-ı sabık Ferit Bey, Merkez-i Bidayet Müdde-i Umumisi (savcı) Abdülkadir Kemâli Bey, Encümen-i Vilâyet azasından Taşköprülü Sabri Bey, Mebus-u sabık İnebolu’lu Rüştü Bey, Dava vekili tüccardan Murat Efendi, Sultanî Edebiyat Muallimi Kengirili (Çankırlı) Talat Bey”¹⁰⁴.

Seçim sonuçları 1 Nisan 1920 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde şu haberle duyurulmuştur:

103 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 2 , Peker, **a. g. e.** , s. 161.

104 **Kastamonu**, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920) , nr. 2345 , s. 2.

“Havadis-i Vilâyet,

Azay-ı müntehabe

<u>Esami</u>	<u>Aded-i rey</u>
Yüzbaşı zade Murat Efendi	216
Taşköprülü Hacı İsmail zade Sabri Efendi	181
Merkez Bidayet mahkemesi müdde-i umumisi	142
Abdülkadir Kemali Bey	
Dadaylı Hulusi Efendi	129
Mebus-u sabık İnebolulu Rüştü Bey	106

Ankara’da içtima edecek meclis-i fevkalade azalığı için Kastamonu Merkez Liva namına icra kılınan intihapta balada isim ihraz ettikleri ârâ miktarı muharrer bulunan ekseriyet kazanmış olmalarına mebni mumaileyhim mezkur azalığa (milletvekilliğine) intihap edilerek muktezi mazbataları tastir ve kendilerine tevdi edilmiştir”¹⁰⁵.

Milletvekili seçilen azaların hemen hareket etmeleri için gelen telgraf üzerine, meclis üyelerinin ivedî olarak Kastamonu’dan Ankara’ya hareket ettikleri haberi, “Azimet” başlığı ile aşağıdaki şekilde okuyuculara duyurulmuştur:

“Ankara’da teşkili mukarrer meclis-i fevkalade azay-ı muhteremesi geçen Cuma günü Ankara’ya müteveccihen şehrimizden hareket-i müfarakat etmişlerdir (Şehrimizden ayrılmışlardır). Mevlay-ı müteâl selâmetler ihsan buyursun mumaileyhim ahali ve eşraf tarafından teşyi’ olunmak sûretiyle haklarında merasim-i ihtiramiye ve kadr-i şinasane ibraz olunmuştur. Milli ve vatani icthadilerinin necat-ı aver (kurtuluşa vesile olan) muvaffakiyetlerle tetevvücünü (taçlanmasını) eltafmâl nihaye-i sübhaniyeden (lütuf sahibi olan Cenab-ı Haktan) istirham ederiz”¹⁰⁶.

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışının Kastamonu’daki Yankıları:

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı 23 Nisan 1920 tarihli telgrafla bütün vilâyetlere bildirilmiştir. Tebliğ Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nin 29 Nisan 1920 tarihli nüshasında yayımlanmıştır:

105 **Kastamonu**, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920) , nr. 2346 , s. 1 , Seçimlerden evvel eski Defterdar Ferit Recai Bey Çorum’dan aday olmasına; Sultanî Edebiyat Muallimi Talat Bey’de meşru mazeretine binaen adaylıklarını geri almışlardır., Peker, **a. g. e.** , s. 163.

106 **Kastamonu**, 15 Nisan 1336 (15 Nisan 1920) , nr. 2348 , s. 1.

Resmî Tebliğ ,

“Ankara’da Yirminci Kolordu Kumandanlığı’nın Telgrafnâme sûretidir:

23 Nisan 1336 gecesinden itibaren camiler ve tekkeler hatm-i Kur’an ve Buhari-i Şerif ile ibtidar olunan (azim ve süratle başlanan) ve milletimizin istiklâli namına muhafaza ve müdafaa ve ecnebi tahakküm ve esareti altında halifemizin ve hilafet merkezimizin kurtuluşunu istihdaf eden (hedef alan) Büyük Millet Meclisinin açılışı bugün Ankara’da Hacı Bayram-ı Veli Cami-i şerifinde binlerce Müslüman huzuru ile kılınan Cuma namazını müteakip icra edildi.

Cami kapısından Millî Meclis Binasına kadar bayraklarla donanmış olan cadde üzerinde muhtelif kolordulara Aydın Cephesinden gelmiş kıtalar bulunmaktaydı. Ve Cenâb-ı cânib-i Risaletpenâhiden işâr Peygamberimizin (s.a.) ruhaniyetinden manevî destek beklediğimizizin işareti olmak üzere cami-i şerifte mevcut Peygamberimizin sakal-ı şerifi teberrüken (hürmeten) birlikte alınmış ve bunu takiben alimler ve şeyhler tekbir ve tehlil getirerek cadde boyunca toplanmış bulunan kalabalık halk arasından geçilerek Meclis-i Millî binasına ulaşıldı.

İstiklâlin muhafazasına çalışan, İslâm’a nusret (başarı, üstünlük) ve halife ve hilafet merkezinin kurtuluşunu niyaz eyleyen duayı müteakip mızıka tarafından selam havası çalınarak “padişahım çok yaşa !” bağırılmış ve kurbanlar kesilerek binaya girilmiş ve Meclis-i Millî salonunda hürmeten kürsüye konulan sakal-ı şerif karşısında hatm-i şerif tamamlanıp beliğ bir duayı müteakip Meclis-i Mebusan Reisi tarafından pâyitahtımızla halifemizin kuyûdu ecnebiye (ecnebilerin esareti) altında bulunmasından vatan ve millî istiklâlimizin muhafazası, halife ve hilafet merkezimizin kurtulması azmiyle Büyük Millet Meclisi’nin bugün Ankara’da küşat edildiği (açıldığı) mealinde bir nutuk îrat olunmuştur. Cenab-ı Hak İslâm Milletini tevfikât-ı sübhâniyesine (ilahî yardımlarına) mazhar buyursun. Âmin”¹⁰⁷.

Gazetenin aynı nüshasında Meclisin açılışının Kastamonu’daki yankıları hakkında da şu haber yayımlanmıştır:

Buhari ve Hatm-i Şerif Kıraatı,

“Bimennihi’l kerim (Allah’ın yardımıyla) nisan ayının yirmi üçüncü Cuma günü Cuma namazını müteakip Ankara’da Büyük Millet Meclisi’nin küşat edileceğinin tebliğ edilmesini müteakip bugünün te’yid-i kudsiyetini (büyüklüğünü desteklemek, kuvvetlendirmek) için ayan yirmi ikinci Perşembe gününden itibaren Vali Cemal Bey hazretlerinin tertipleri veçhile teberrüken (hürmeten) vilâyet merkezinde Hatim ve Buhari-i

107 **Kastamonu**, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920) , nr. 2350 , s. 1.

şerifler tilâvetine başlanmış ve ferdâsı Cuma günü de büyük bir cemaat hazır olduğu halde Nasrullah Kadı Camiinde Cuma namazının edasını müteakip müstesna ve güzel bir sedaya ve edaya malik bulunan Dağıstanlı Hafız İsmail Efendi tarafından Mevlid-i Şerif kıraat olunmuş ve kıraat esnasında meşhur hafızlar tarafından âyât-ı kerime tilavet edilmiş ve sonunda adı geçen câmiin imamı Hafız Emin Efendi tarafından hatm-i şerifin son kısmı ikmal edildikten sonra Mülk ve milletimizin selameti ve padişahımız efendimiz hazretlerinin sağlık ve afiyeti ve saltanatının devamı ve özellikle Büyük Millet Meclisi'nin her halükârda Allah'ın yardımına mazhar olması duası Müftü faziletli Hafız Osman Efendi tarafından kemâl-i samimiyet ve aşk ve şevkle hazır bulunanların “âmin!” sedalarıyla Yüce Mevla'nın katına arz ve isal edilmiştir.

Cenab-ı feyyaz-ı mutlak muhterem meclisimize daima muvaffakiyetler ve mülk ve milletimize necat (kurtuluş) ve saadetler ihsan buyursun. Habibü'l emini hürmetine”¹⁰⁸.

2. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Padişaha Maruzatı :

Türkiye Büyük Millet Meclisi açılışının akabinde ilk icraatlardan birisi olarak Padişahı meclisi tanıma ve kararlarına saygılı olmaya davet kararı almış ve bu kararını bir metin halinde işgal altındaki saraya sunmuştur:

Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin Pâdişah-ı Âzam ve Hilafetpenâh-ı Akdesimiz Efendimiz Hazretlerine Mâruzâtı;

“Halife ve Hâkân-ı Akdesimiz Efendimiz !

İstanbul'un işgali ve bunu takip eden fâcialar üzerine vaziyeti tetkik ve Saltanat-ı seniyyelerinin hukuku ve milli istiklâlimizi müdafaa ve temin etmek maksadıyla bu defa Ankara'da Büyük Millet Meclisi halinde içtima ettik. Anadolu'nun düşman istilasında olmayan her köşesinden gelen ve millet tarafından salahiyet ile ruhsat verilen mebuslar müttefikane (oy birliği ile) aldıkları bir kararla südde-i seniyyelerine (padişahımızın makamlarına) bazı hakikatleri arz etmeyi kendilerine bir sadakat vecibesi ve ibadet görevi bildiler.

Padişahımız !

Malum-u seniyyeleridir ki hanedan-ı saltanat-ı hümayunlarının (sultan ailesinin) mübarek ve yüce cedit olan Sultan Osman, milli tarihimizin mesut ve kutlu bir gecesinde hatırası nesillerden nesillere intikal eden bir rüya görmüştü. O rüyanın üç kıta üstüne gölgesi sallanan ve altında yüz milyonluk bir alem barındıran kudsî ağacından artık bütün dallar kesilmiş ve ortada yalnız muazzam bir gövde kalmıştır. O gövde Anadolu'dur ve onun

108 **Kastamonu**, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920) , nr. 2350 , s. 1.

kökleri çok derin gitmek üzere bizim kalblerimizin içindedir. Ecdad-ı ekreminiz Rumeli’de kendi başına cihan kıtalarını fetih ve istila ederken orduları bu Anadolu topraklarından davet eder ve uzak memleketlerin büyük ana hatlarını, askerî yollarını muhafaza ettirmek üzere yine Anadolu’dan ahali celp ve en mühim noktalara iskan ederlerdi.

Bu halk kitleleri Bosna – Hersek ve Mora içlerine kadar yayıldı, Basra Körfezi’ne kadar indirildi, Suriye, Filistin yollarında taraf taraf yerleştirildi.

Padişahımız !

Saltanat-ı seniyyelerinin tahtgâhının (saltanat makamının) şeref ve bekası için Anadolu halkı asırlardan beri baba ocaklarından çok uzak harp yerlerinde hayatını feda etmeyi kendilerine en kudsî bir borç bilmiştir. Anadolu boşaldı. Anadolu viran oldu. Fakat iklimlerden iklimlere uzanan hakanlığınızın şevket ve kudreti için her mihneti, her felaketi cana minnet bildi. O bir topraktır ki Macaristan içlerinden Yemen çöllerine kadar, Kafkas eteklerinden Basra yaylalarına kadar kuşak kuşak uzayıp giden şehitlerle muhattır (kuşatılmıştır) ve o şehitleri her yerden fazla şimdiki hürriyet ve istiklâli için yeni bir halk mücahedeşi yapan bu eski Anadolu verdi.

Şevketli Padişahımız !

İslâm’ın her tarafta hezimete uğramış olan bayrakları gelip o vatanın ufuklarında toplandı, onun ufuklarında kendine en son penâhi (sığınacak yeri) ve necâtı (kurtuluşu) aradı. İzmir istilası üzerine memâlik-i şâhânelerinin (Osmanlı memleketlerinin) en mâmur ve en mesut bir kısmı nasıl ateşle, yağma ve kıtalle baştan başa harap oldu. Bilirsiniz, hiçbir hakka istinat etmeyen, milletinizi son yurdunda esarete dâçar eylemeyi emel edinen bu vahşî akın üzerine kalb-i hümayununuzda duyduğunuz acı tesirleri dünya basımına bizzat tevdi buyurmuştunuz. İzmir’in işgali, Adana fâciası ve bu fâciayı Maraş, Ayıntap kıtalleri ve o anda felaketlerimizin en büyüğü olmak üzere İstanbul işgali takip etti. Soyundan yetiştiginiz millet binlerce seneden beri cihanın en muhteşem tahtlarına sultanlar yetiştirmiş ve hür yaşamış olan bir millet sıfatıyla bu hal karşısında ne yapabiliirdi ? Padişahını elim bir harp neticesinde ordularını kullanmaktan memnu (yasaklanmış) ve mahrum gördüğü için kendi kendine silaha sarıldı ve nerede anavatânı tecavüze uğramış ise oraya dînî ve milli namusunu kurtarmak için koştu.

Padişahımız !

Kafkasya’nın İslâm kahramanları babalarının ocaklarını kendilerinden yüz kat daha kavi bir düşmana karşı otuz sene kadın, erkek müdafaa ettiler; Cezayir yirmi seneden beri kahramanlık devri yaşamakta; zavallı Fas, on senedir ki Fransız işgalini tanımıyor ve silahını teslim etmiyor; Trablus bir avuç kahramanı ile aynı cidal içindedir.

Bugün İslâm aleminin her köşesi tamamıyla silahtan mahrum bir halde iken zulüm ve hıyanet boyunduruğunu kırmak için kıyam ederek Abbasi hilafetlerinden, Selçuk Türklerinden beri heman bin yüz seneyi aşkın bir zamandır İstiklâl, hürriyet ve din için gaza eden büyük milletiniz, Asya'nın ve İslâm'ın alemdarı diye cihanşümûl bir şöhreti olan milletiniz kurtuluşunu canına susamış düşmanlarının merhametinden bekler mi !?

Şevketpenah Efendimiz !

Milli Müdafaamızı mübarek makam-ı hümayunlarına karşı bir isyan sûretinde göstermek ve halkı iğfal etmek için mütemadi çalışan hainler var. Onlar milleti birbirine kırdırmak ve düşman fütühatına yolu açık bırakmak istiyorlar. Halbuki vuran da vurulan da hep sizindir. Hepsi aynı derece evladınızdır. Milli müdafaamızı, düşman bayrakları babalarımızın ocakları üstünden çekilinceye kadar terk edemeyiz. Her biri büyük hakanımızın dinî ve ilahî aşkına gösterişli, heybetli bir delil olan İstanbul mâbetleri etrafında düşman askerleri gezdikçe, öz vatan toprakları üstünden berbat adamların ayakları çekilmedikçe bu mücahedemize devam etmeye mecburuz. Cenab-ı Hak atalarının yurdunu koruyan, halife ve hakanının şeref ve istiklâli için uğraşan evladımızla beraberdir. Kendi hükümetinizin idaresi altında bedbaht (zavallı, talihsiz) ve fakir yaşamak, ecnebi esareti bahasına nail olacağınız huzur ve saadete bin kere tercih edilir.

Padişahımız !

Kalbimiz sadakat ve itaat hisleriyle doludur. Tahtınızın etrafında her zamankinden daha sıkı bir rabıta ile toplanmış bulunuyoruz. İçtimamın (toplantısının) ilk bu sözü ile Halife ve Padişahına sadakatini teyid eden Büyük Millet Meclisi son sözünün yine bundan ibaret olacağını südde-i seniyyelerine (makamlarına) en büyük ta'zim ve huşû ile arz eder”

109

3. Mustafa Kemal Paşa'nın Devletlere Verdiği Nota :

Türkiye Büyük Millet Meclisi 29 Nisan 1920 günü aldığı bir karar gereğince de yabancı ülkelere bir nota vererek bundan böyle ülkede sadece meclisin söz ve karar sahibi olduğunu tüm dünyaya ilân etmiştir:

“Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Tarafından İtilaf Hükümetleri Hariciye Nezaretleriyle Amerika Hükümeti ve Tarafsız Hükümetler Hariciye Nezaretlerine verilen nota sûretidir:

109 **Kastamonu**, 6 Mayıs 1336 (6 Mayıs 1920) , nr. 2351 , s. 1.

Nazır Efendi !

İstanbul Şehri'nin İtilaf kuvvetleri tarafından hiç sebep yokken haksız işgali üzerine Osmanlı Milleti'nin halife ve hükümeti esir telakki edilerek Büyük Millet Meclisi cem'ine (toplanmasına) tevessül ile seçimlerin icra edilmiş olduğunu zât-ı âlîlerine arz ile şeref kazanırım.

Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920 tarihinde vukû bulan açılış töreninde, halife ve sultanı ve ebedi başşehri (İstanbul) ecnebi işgal ve hâkimiyetinde kaldıkça mücadeleye devam edeceğini ve istikbâlen mukadderatını ele almış olduğunu alkışlarla karar altına almıştır. Meclis, mütareke hükümlerine aykırı olan ve sulh konferansı neticesi hakkında Osmanlı Milleti'nin bedbinliğini doğrular nitelikte bulunan bu keyfî hareketin bilcümle azası tarafından şiddetle protesto edildiğini zât-ı âlîlerine arz ve iblağa (duyurmaya) bendenizi memur etti. Bilcümle medenî milletler tarafından mukaddes sayılan parlamento toplantı halinde iken tecavüze uğramış, mebusların şiddetli protestosuna rağmen milletvekilleri meclisin içinde İngiliz polisi tarafından mücrimler (suçlular) gibi tevkif edilmiş; senato ve meclis üyeleri, askerî kumandanlar, gazeteciler evlerinde tevkif olunarak ellerine kelepçe vurulmuş ve işkence edilmiş, velhasıl resmî ve özel müesseselerimiz ancak cebir ve tahakküme istinat olunarak süngü kuvvetiyle işgal edilmiştir. Bilcümle haklarına vâki olan tecavüze ve hâkimiyetine indirilen darbeye binaen Osmanlı Milleti, vekilleri arasından seçtiği bir icra heyeti eliyle memleketin idaresini ele almıştır. Zât-ı âlîlerine aşağıdaki maddeleri arz ve millet tarafından 29 Nisan 1920 celsesinde kabul ve beyan olunan nokta-i nazırını ulaştırmak ile iftihar ederim:

a – Hilafet ve Saltanat merkezi olan İstanbul ile İstanbul Hükümeti Osmanlı Milleti tarafından müttefiklerin esiri kabul edilmektedir. Binaenaleyh İstanbul'dan sadır olacak emirler, fetvalar keen lem yekün addolunacaktır (yok farz edilecektir).

b – Soğukkanlılık ve itidalini muhafaza ederek müstakil ve hür bir devlet halinde mukaddes hukukunu müdafaaya azmetmiş olan Osmanlı Milleti haklı ve şerefli bir sulh akdi arzusunu beyan eder ve kendi namına taahhütler akdetmek hakkını ancak kendi temsilcilerine bahşeder.

c – Osmanlı Hıristiyan unsurlarıyla memleket dahilinde mukim yabancı unsurlar milletin himayesi altındadır. Mamafih bunlar vatanın emniyet ve asayişini aleyhinde hiçbir harekette bulunmamalıdır. Osmanlı Milleti'nin haklı arzularının hüsnü kabul buyrulacağı ümidiyle hürmetlerimi tekrar sunarım”¹¹⁰.

110 **Kastamonu**, 6 Mayıs 1336 (6 Mayıs 1920) , nr. 2351 , s. 1.

4. Safranbolu Hadisesi :

1920 yılı Nisan ayının son haftası bağımsızlık mücadelesi veren Türk Milletinin çok kritik dönemlerinden birisi olarak tarihe geçmiştir. Bir taraftan Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış, millet kendi seçtiği temsilcileri eliyle egemenliğine hâkim olmanın mutluluğunu hissederken diğer taraftan İngilizlerin maddi destekleriyle yoldan çıkan ihanet odakları ellerine padişahın beyannâmesi ve şeyhülislamın fetvasını da alarak Hilafet Ordusu ismiyle teşkilatlanıp Adapazarı – Bolu – Gerede yörelerinden vatanın bağına bir hançer gibi saplanmış. Bu yörede İngilizler, Saray, İstanbul hükümeti ve kandırılmış eşrafın ortaklaşa organize ettiği isyanlar başladı.

Kastamonu halkını ve idarecileri bir hayli telaşa düşüren fakat idarecilerin dirayeti sayesinde derhal bastırılıp etkisiz hale getiren Safranbolu olayları hakkında Vali Cemal Bey bir beyannâme neşrederek halkı bilgilendirmiştir:

Beyannâme-i Âli-i Vilâyetpenâhi (Vali Beyin Beyannâmesi);

“Zağferanbolu’da (Safranbolu) hariçten gelen bazı müfsitlerin ilkaat ve ifsâdâtı (kandırma ve kıskırtmaları) ile dükkanlar kapatılması; telgraf haberleşmesinin kesilmesi ve evvelce oraya gönderilmiş olan Jandarma tabur kumandanının ansızın ihtilattan men edilmesi (görev yapamaz hale getirilmesi) ve Çerkeş Kazası’na dahi yine hariçten esen fesat havasıyla fiilî değilse de şüpheli bazı hareketler ve davranışlar hissedilmesi üzerine her iki kazaya kafi kuvvet sevk edilmişti. Çerkeş’e gönderilen kuvvetlerimizin dahi vukuatsız olarak dün gece Zağferanbolu’ya girdikleri Kuvay-ı Te’dibiye kumandanlıklarından alınan telgraflardan anlaşılmış ve önyak olan fesadenin (fesatçıların) amansızca takip ve tecziyeleri ile Zağferanbolu’da sıkı yönetim ilânı Kuvay-ı Te’dibiye kumandanlığına emredilmiştir.

Ecnebi paralarla satın alınmış bir takım vatansız hainlerin İslâm arasına tefrika ve nifak sokmak için tevessül ettikleri hain fiillerin her yerde amansız olarak cezasının verileceği umuma ilân ve daima avn ü inayet-i bârîden istişfa ve istimdat olunmakta bulunulduğu (Allah’tan yardım ve imdat duasına devam edildiği) beyan olunur.

Kastamonu Valisi Cemal”¹¹¹.

111 **Kastamonu**, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920) , nr. 2350 , s. 1.

Safranbolu olaylarını bastıran kumandan Şevket Bey bu olaya önyak olanları şiddetle cezalandırabilme yetkisine sahipti. Fakat ayaklanmayı çıkaranlar kaymakam, kadı, posta müdürü gibi devlet memurlarıydı. Safranbolu'nun açık yürekli ve uyanık insanlarının üç beş çapulcu ve eşkıyaya kapılıp milletin ordusuna karşı gelmeyecekleri muhakkaktı. Nitekim hilafet ordusuna karışanların bir çoğunun zorla götürüldüğü Şevket Bey'in davetine uyarak silah patlamadan geri dönmelerinden anlaşılmaktadır. Halkı iyi tanıyan Şevket Bey şiddet uygulamamıştı. Buna rağmen hakkında vâki olan şikayetler üzerine sonradan görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle Ankara İstiklâl Mahkemesinde yargılanmış ise de berat etmiştir.

Her şeye rağmen Safranbolu vakası İstiklâl Savaşı tarihinde baştaki memurların sebebiyet verdiği bir macera olarak kalacaktır, halkın kabahati yoktur.

Safranbolu Hadisesi, Kastamonu'da kararsız olanları korkuttu. Kuvay-ı Milliye'yi istemeyenleri düşünmeye sevk etti. Yalnız Kastamonu'da değil Ankara'da da nazik dakikalar yaşattı. Mustafa Kemal Paşa Valiye çektiği telgrafta, "Tehlike büyür, Kastamonu Kızılırmak boylarına çekilmeye mecbur kalırsa ne yapılacaktır, ne düşünüyorsunuz?" diye soruyordu.

Vali Bey derhal Sıhhat Müdürü ve Gençler Kulübü Başkanı Doktor Ferruh Niyazi Bey vasıtasıyla Mıntıka Kumandanı Miralay Osman, Jandarma Kumandanı Miralay Rafet ve Polis Müdürü Halil Beyleri makama davet ederek bir toplantı yaptı. Toplantıda söze başlayan Vali, "durum kötüleştigi takdirde ne yapacağız?" diye sorduktan sonra kendi kanaatini şu sözlerle ifade etti:

"Bir adım gidemeyiz. Ne gidecek vasıtamız ne de çarpışacak artçı kuvvetlerimiz var. Ya biz gelenleri öldüreceğiz veya onlar bizim ölümlerimizi çiğneyerek geçecekler. Bana göre yapılacak iş budur amma bu benim mütalaamdır. Tarih yazıyoruz. Siz de kanaatlerinizi söyleyiniz" dedi.

Toplantıda bulunanların kendisi ile aynı kanaatte olduklarını beyan etmeleri üzerine Vali, güven ve cesaretle kararı Ankara'ya bildirdi.

Bu karar ve cevaptan son derece memnun olan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları derhal bir şifre ile memnuniyetlerini bildirmişlerdir ¹¹².

112 Peker, a. g. e. , s. 181 - 182.

5. Araç Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İlk Kararları :

Safranbolu – Ankara yolu üzerinde bulunması dolayısıyla Araç ilçesi Safranbolu hadisesinin temizlenmesinde rolü olmuştur. Bu hadiseden sonra Kaymakam Aziz Bey'in öncülüğünde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti takviye edilmiş ve daha dikkatli çalışmaya başlamıştır. 24 – 25 Mayıs 1920 gecesi yapılan toplantıda aşağıdaki tarihî kararlar alınmıştır.

Cemiyetin yönetim kuruluna aday olan 16 zattan çoğunluğu elde eden, Belediye Reisi Âmâzâde Hafız İsmail, İdare Meclisi azasından tüccar Hacı Mustafazade Hüseyin, Karabeyzade Kamil, Kebelizade Abdullah, Solakbeyzade Hüseyin ve fotoğrafçı Memişzade Ziya Bey ve Efendiler seçilmişlerdir.

Yapılan görev dağılımı neticesinde Hafız İsmail Efendi cemiyet reisliğine, Solakzade Hüsnü Efendi ikinci reisliği ve Ziya Efendi de katipliğe getirilmiştir. Bir gece sonra alınan Yönetim Kurulu kararı ile yönetim kuruluna destek ve çalışmaların süratli yürümesini temin amacıyla “Heyet-i Faale” unvanı altında bir alt komisyon kurulmuş ve yapılan seçimde bu komisyona aşağıdaki isimleri verilen şu on iki şahıs seçilmiştir: Kaymakam Aziz, Kadı Ahmet Şevki, Şube Reisi Binbaşı Cevdet, Malmüdürü Salih, Jandarma Kumandanı Cemil, Banka Memuru Ahmet, Fen Memuru Osman, Mesaha memuru Cemal, Mahkeme azasından Halim, Mahkeme Başkatibi Şükrü, Şer'îye Başkatibi İbrahim ve tüccardan Abdullah Bey ve Efendiler.

Bu alt komisyon üyelerinin her gün muntazaman toplanıp gelişme ve faaliyetleri görüşmesi de karar altına alınmıştır.

Teşkilatını tamamlayıp süratle faaliyetlerine devam eden cemiyet 9 Temmuz 1920 tarihinde samimiyet ve kararlılığını ifade eden şu beyannâmeyi neşretmiştir:

“Yunanlıların vukû bulan tecavüzlerinin İslamiyet'i ve Türk Milleti'ni tamamen imha esasına matuf bulunduğu artık herkesçe anlaşılmış, kurtuluş çaresi ve milletimizin mevcudiyet ve bekası için milletin düşmanlara karşı son fedakarlığından başka bir tedbir kalmadığı açıkça meydanda olduğundan Büyük Millet Meclisi Reisliğinden ve Vilâyet Makamı'ndan tebliğ edilen emirler idare meclisimizde Kaymakam Aziz Bey reisliğinde ve Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Cevdet Bey'in de hazır bulunduğu Kaza İdare meclisi azaları, Belediye Reisi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi ve azalarından mürekkep teşekkül eden komisyonca vatanın içinde bulunduğu durum değerlendirilmiş ve alınacak tedbirler tespit edilmiştir.

Tarihte misli görülmemiş tecavüzler ve feci Yunan mezalimine karşı artık milletin son fedakarlığını göstermesi zamanının çoktan gelmiş olduğu muhakkaktır. Altı yüz küsur senelik Osmanlı şeref ve namusunun Yunanlıların kirli çizmeleri altında çiğnenmesine; hiçbir ecnebi eli dokunmamış ırz ve namus cevherimizin, Türk kadınlarının ırz ve namusunun din düşmanları tarafından çiğnenmesine kimse razı gelemez. Kucağında şefkatle büyüttüğü çiğerpâre evlatlarını düşman süngüsünde görmek istemez. Bu fecâyı ve mezalimi kabul edecek bir Türk ve Müslüman evladı tasavvur edilemez.

İşte, kazamızın halkı da bu gaye, bu emel uğrunda canını ve malını fedaya ahd ü misak eder ve bu uğurda her fedakarlığı göstereceklerini beyan eyler. Heyetimizce kararlaştırılan tedbirler ve teşkilat aşağıdaki gibidir:

1 – Memleketini, vatanını, namusunu, silahını, tarihini lekeden, tecavüzden korumak ve muhafaza etmek için her fert asker ve gönüllüdür. Bu madde istisna kabul etmez.

2 – Ancak fiilen, bedenen vazife ifâ edemeyecek derecede olanlar nakdî yardımda bulunmaya mecburdur.

3 – Yaptığı maddî yardım, malî durumu ve iktidarının pek altında görülenler heyetimizin karar ve tensibi ile vatanî hizmet ve yardıma icbar edilecektir (zorlanacaktır).

4 – Kazamız halkının silahlı olarak bugünden itibaren hükümetin seçip tayin edeceği noktada toplanmaya mecbur olduğu ilân edilecektir. Bu hususta gerek davete icabet etmemiş ve gerekse vatana hizmet ifâsından kaçınanlar hakkında Hıyanet-i Vataniye Kanunu tatbik olunacaktır.

5 – İşbu teşkilatın esası Askerlik Şubesi Reisliği tarafından verilecek talimât hükümlerinden ibaret olacaktır.

6 – Yukarıdaki maddelerin tatbik ve çabuklaştırılmasına kaza merkezinde Kaymakam, Şube Reisi Cevdet, Kaza Müftüsü Hasan Tahsin, Jandarma Kumandanı Cevdet ve Malmüdürü Salih ile Müdafaa-i Hukuk, Mahkeme ve Belediye reislerinin seçecekleri zevât memurdur.

7 – Vatan için fedakarlık ve destek hususunda uyuşukluk ve gevşeklik gösteren kimselerin şu mühim anda vatanî vazifelerinin kendi ihtiyarlarına bırakılması ve istisna hiçbir sûretle caiz olmadığı cihetle bu kabil kimselerin ırz ve namus uğrunda harekete geçirilmeleri mümkün olmadığı anda üçüncü madde hükümlerinin tatbik ve icrası için maddî durum ve imkanlarının tespiti hususunda Mahkeme Reisi ve Müdafaa-i Hukuk Azası Halim, Mergüze'den Omuzluzade Asım, Eminefendizade Hasip, Eflanilizade Hacı Mustafa, Boyalı'dan Hatipzade Tevfik, Nalbantzade Ahmet, Boyalı Nâibi Mehmet, İğdir'den Demircioğlu Mehmet, Harmançık'tan Kamil Bey ve Efendilerden müteşekkil komisyonun kararı geçerli ve muteber olacaktır.

Kaymakam İzzet, Şube Reisi Binbaşı Cevdet, Müftü Hasan Tahsin, Malmüdürü Salih, Belediye Reisi İsmail, İdare Meclisi Azası Ahmet Kamil, Aza Hüsnü, Aza Hüseyin, Aza Mustafa, Aza Halim, Müdafaa-i Hukuk Reisi Cemal, Aza Mehmet Ziya.

9 Temmuz 1336”¹¹³.

Safranbolu olayları münasebetiyle Kastamonu’nun dikkatle izlediği isyan hareketleri Kuvay-ı Milliye tarafından ezildikçe halk huzura kavuşuyor, memnuniyetini çeşitli sûretlerle ilgililere aktarıyordu. Bolu’nun eşkıyadan temizlenmesi üzerine Vali Cemal Bey’in Kastamonu halkı adına çektiği telgraflar halkın hissiyatına tercüman niteliğindedir. Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde neşredilen değerlendirme buna bir örnektir:

Hakkın Galebesi ,

“Siyasetinin mahiyeti güya Müslümanları maddî ve manevî öldürmek, dünyevî ve uhrevî saadet beratımız olan kitab-ı celilimiz Kur’an-ı azim’üşşânı yeryüzünden kaldırmak kâfirâne kastından ibaret bulunan İngilizler’in işte bu uğurdaki teşebbüs ve faaliyetlerinin bir an evvel neticelenmesine hizmet eden Feridiye Hükümeti’nin vatanlarını, ırzlarını, namuslarını, can ve mallarını, mevcudiyetlerini bedgirdar (kötü tabiatlı) hasımlarının tecavüzüne hedef kılmamaya kuvvetli ve ebedî bir azimle azmetmiş olan Kuvay-ı Milliyemizi görünürde Müslüman namı altında olup da esasen din ve imandan tecerrüt etmiş (çıkılmış, soyunmuş), din ve vatan gayreti hislerinden nasip alamamış, her türlü edepsizliği işlemiş olan eşkıya ve alçakları din kardeşlerimizi mahv ve mal ve eşyasını gasp ve yağma etmek üzere İngiliz top ve tüfekleriyle, İngiliz altınlarıyla, İngilizler’in iblisane aldatmalarıyla, propagandalarıyla, cebir ve zorla tanzim ettirdikleri hak ve şeriatla bağdaşmayan uydurma fetvalarla donatıp, zehirleyip cesaretlendirerek Bolu Sancağı’na tasallut etmişlerdi.

Bu şakiler girdikleri yerlerdeki ahalinin pek çok eşya ve parasını gasp ve yağma etmekle beraber masum kız ve oğlanlara varıncaya kadar haylice İslâm nüfusunu katl ile İngilizler’in ve onların yegane icra vasıtası bulunan Hükümet-i Feridiye’nin mel’un arzularını tatmine çalışmakta buldukları sırada milli haysiyetin, kahramanlığın büyük timsali olan Yirminci Kolordunun muhterem kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri, hak ve kurtuluşun yüce semasından gürleyen bir öfke ile eşkıyanın tepesine inerek bunları kahr ile tepeleyip canlarını semt-i sicîne (cehenneme) göndermek sûretiyle alçak asilerin pis vücudundan Bolu Sancağı’nı kâmilten temizlediğinin Vilâyet Makamı’na çektikleri telgraflarla müjdelenmesi üzerine esasen Allah’ın hak ve hakikat nehrinde seyr ü sefer eden

113 Peker, a. g. e. , s. 182 – 185.

Müdafaa-i Hukuk kervanlarının, milliyetperverlik prensipleriyle dolu fedai kâfilelerinin seçkin kumandanlarından bulunan Valimiz Cemal Beyefendi hazretlerinin nezih kalblerinin en derin sahalarından kopan şükran hislerini ve temennilerini Ali Fuat Paşa hazretleriyle Büyük Millet Meclisi Riyasetine aşağıya aynen nakleyediğimiz telgraflarla da bildirmişlerdir. Hak ve hakikat yolu mücahitlerini her an yüceltir ve mücahedelerinin en samimi emelimiz olan ilahî muvaffakiyetlerle taçlanmasını lütf-u yezdandan dileriz.

Valimiz tarafından Geyve'de veyahut Adapazarı'nda Kumandan Ali Fuat Paşa hazretlerine 29 Mayıs'ta yazılan telgrafnâme:

“Kumandanlığınızdan art arda gelen müjdeler başta valileri olduğu halde bilumum vilâyet sakinlerini sonsuz sürura gark etti. Hak ve hakikat yolundaki mücahedelerimizin Allah'ın yardımına mazhar olduğuna son muvaffakiyetler şahittir. İhânetkâr aldatmalar ile can yakan, vatanın ana yüreğini yaralayan asilerin amansızca cezalarının verilmesini bekliyoruz. Gerede'nin de yakın zamanda kahramanca hücumlarınızla hak ve hakikat bayrağı altına iltihakını bekler, sizi ve sizinle beraber aziz vatana büyük hizmetler ifâ eden dilâverleri Allah'ın birliğine emanet eylerim”¹¹⁴.

B. DAMAT FERİT PAŞA HÜKÜMETİNİN BEYANNÂMESİ, ŞEYHÜLİSLAMIN FETVASI VE KARŞI FETVALAR

5 Nisan 1336 tarihli Hatt-ı Hümayun ile yeniden iktidara gelen Ferit Paşa Hükümeti, son derece rahatsız olduğu Kuvay-ı Milliyeyi bertaraf edebilmek için düşündüğü yeni tedbirleri derhal icraya koymuştur. Tedbirlerin başında milli teşkilatı halkın gözünden düşürmeye matuf faaliyetler geliyordu. Bu amaçla derhal yayınlanan bir beyannâme ile Kuvay-ı Milliyecilerin memleket menfaatlerine ve geleceğine zarar verdiği ileri sürülüyor, hatta bunların vatan haini ve asi oldukları gerekçesiyle idam edilmek sûretiyle ortadan kaldırılmalarının lüzumu iddia ediliyordu. Bu iddianın desteklenmesi için son derece kuvvetli bir delil olarak da Şeyhülislâm'ın fetvası halka dağıtılıyordu.

1. İstanbul Hükümetinin Beyannâmesi :

“Osmanlı Devleti bugün misli görülmemiş bir tehlike içindedir. En hakiki manasıyla vatan tehlikedir. Millet bilmeyerek, istemeyerek sürüklendiği o dehşetli muharebede mal ve can bakımından en büyük fedakarlıklara katıldığı halde nihayet katiyyen mağlup

114 **Kastamonu**, 12 Haziran 1336 (12 Haziran 1920) , nr. 2356 , s. 1.

olmaktan kurtulamamış ve o zamanki hükümet tarafından akdolunan mütareke ile galip devletlere teslim olunduğu bildirilmişti. Artık bu elemli neticeden ibret alarak bundan sonra olsun akla ve vaziyete uygun bir selamet yolu tutulmalı idi. Fakat bu hakikat da lâıyıkı veçhile anlaşılamadı. Birtakım kimselerin yalnız hırs ve menfaat sâikıyla Milli Teşkilat namı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesat bir taraftan siyasî vaziyetimizi son derece tehlikeli bir hale getirdi, diğer taraftan uğradığımız zayıttan ve özellikle harp senelerinde yapılan türlü türlü suistimal ve cinayetlerden dolayı derin bir sûrette yaralanmış olan mukaddes vatanımıza yeniden yeniye yaralar açtı. Birtakım çirkin hadiseler de Avrupa kamuoyunda aleyhimize şiddetli bir fikir ve cereyan peyda ve sulh şartlarının bir kat daha şiddetlendirilmesi tehlikesini doğurdu. Nihayet bu halin tesiriyle Düvel-i Muazzama mütareke hükümlerini İstanbul'u geçici olarak askeri işgal altına almak sûretiyle tatbik ettiler. Buna karşı isyancıların payitaht ile Anadolu arasındaki haberleşme ve seyahati kesmeye teşebbüs etmeleri ise en büyük bir vatana ihanet suçudur. Bu halde teşkilat-ı Milliye denilen isyan hareketleri hem Anadolu'yu korkunç bir istilaya uğratmak hem de devletin başını gövdesinden ayırmak felaketini hazırlıyor. Bugün Osmanlı Devleti'nin en büyük düşmanları, yalancı milliyet davasıyla şahsî ihtiraslarına vatan ve milleti feda edenlerdir. Bunların böyle felaketli bir âkıbeti hazırlamak için buldukları çare ise ağır bir cinayet silsilesidir.

Kanun-i Esasiyi ve devletin kanunlarını ayaklar altına alarak ahalden ve cebren para toplamak ve cebren asker almak, para vermeyenlere ve böyle fena maksatlar için askerliği kabul etmeyenlere eziyet, öldürmek, köyleri basıp yağmalamak, köyleri, kasabaları vurmak gibi rezaletler artarak devam etmektedir. Halbuki bu fiillerin Allah'ın emirlerine aykırı ve şeriat nazarında reddedilmiş olduğu sûreti ekli fetva-i şerif ile de teyit edilmiştir.

Osmanlı Vatanı'nın düçar olduğu her türlü musibetlerin tamiri ve nüfus ve kuvvet itibarıyla uğradığımız zayıttan telafisi gerektiğinden dolayı hükümetimiz indinde bugün her ferdin hayatı ve gayreti her zamandan daha ziyade kıymettardır. Bu cihetle hükümet vasıl olmak istediği hayırlı bir salah maksadına kan dökmeden ulaşmayı her veçhile tercih etmekle beraber devletin ve milletin hakikaten tehlike içinde bulunan hayatını ve selametini kurtarmak için yola gelmeyenleri şeriat ve kanunlar mucibince ve Hatt-ı Hümayun ile tebliğ olunan halifenin iradesine uygun olarak cezalandırmakta tereddüt etmeyecektir.

Binaenaleyh, evvela isyan hareketlerinin tertipçi ve teşvikçileri olanların kandırma ve yönlendirmelerine kapılarak ve yaptıklarının neticesinin ne kadar vahim olacağını düşünmeyerek onlara iştirak edenlerden bir hafta zarfında pişmanlık göstererek şevketli padişahımıza sadakat arz edenlerin affa mazhar olacakları; sâniyen, tertipçi ve teşvikçilerin

ve onlarla beraber harekette inat edecek olan âsilerin şer'an ve kanunen cezalandırılacağı ve memleketin herhangi cihetinde olursa olsun gerek Müslüman ahali tarafından gayrimüslim ahaliye ve gerekse gayrimüslim ahali tarafından karşı tarafa tecavüz ve zorlama vukuunun hiçbir veçhile caiz görülemeyeceğinden böyle bir hal vukuunda müsebbiplerinin ve o hususta müsamaha ve iştiraki görülenlerin şahsen ve şedîden cezaya çarptırılacakları ilân olunur.

Sadrazam Ferit”¹¹⁵.

2. Kuvây-ı Milliye Aleyhine Şeyhülislâmın Fetvaları :

Ayaklanmalar büyük ölçüde İngilizlerin ve onların etkisindeki Saray ve Damat Ferit hükümetlerinin Türk halkını ve Kuvây-ı Milliye'ye karşı kışkırtmalarından kaynaklanmıştır. Düşmanın para gücünü de kullanarak oluşturduğu haber alma ve propaganda teşkilatı planlı ve sistemli faaliyetlerde bulunmuştu. Bir taraftan gayrimüslim Rum ve Ermenilerin kışkırtılması yoluna gidilmiş, bir taraftan da Müslüman halkın din duyguları istismar edilerek irtica körüklenmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanların ümit bağladığı fetva kurumuna bel bağlama sırası bu kez İtilaf devletleriyle, onların kukllarına gelmişti. Şeyhülislam Dürrizâde Abdullah Efendi'nin Kuvây-ı Milliyecileri kafir sayan ve öldürülmelerini caiz gören 11 Nisan fetvâsı Anadolu'yu kana boyamıştı. Bir milletin, bir ülkenin tutsaklığa, yok oluşa sürüklenmesi doğrultusunda din duygularının ne ölçüde sömürülebileceğini bize öğretecek daha çarpıcı bir örnek göstermek güçtür. Torbalar dolusu fetvâ düşman ajanları ve uçakları tarafından Anadolu'nun her tarafına dağıtılmıştı.

Padişahın Milli Mücadele'ye açıkça karşı çıkması, Anadolu'da saltanata bağlılık ruhu güçlü olduğundan ayaklanmaların çıkmasında önemli rol oynamıştı¹¹⁶.

Şeyhülislâm'ın Fetvâları,

“Varlık sebebi âlemin nizamı olan İslâm Halifesi Hazretlerinin (Allah hilafetini kıyamet gününe kadar devam ettirsin) velayeti altında bulunan İslâm beldelerinde bazı şerir şahıslar ittifak ve ittihat ve kendilerine bir reis seçerek padişahın sadık tebaasını hile ve kandırmak sûretiyle yoldan çıkarıp dalâlete sürüklemeye ve hükümetin emri olmaksızın ahaliden asker toplamaya yeltenip görünüşte askerî îâşe ve teçhiz bahanesiyle, hakikatte ise mal toplamak sevdası ile şeriata ve kanunlara aykırı birtakım harçlar ve vergiler koymak ve çeşitli baskılar ve işkencelerle insanların mal ve eşyasını gasp ve bu şekilde Allah'ın kullarına zulmetmeyi alışkanlık haline getirirler ve buna yeni alışkanlıklar eklemeye cesaret

115 Peker, a. g. e. , s. 165 – 166.

116 Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi** , Der Yayınları, İstanbul , 2004, s. 130.

ederler; ve ülkenin köy ve beldelerine hücum ile tahrip ve yerle bir ve sadık tebaadan nice masum nüfusu katl ve telef ile bir çok mazlumun kanını dökerler; ve padişah tarafından atanmış olan bazı ilmî ve askerî memurları pervâsızca azlederek yerlerine kendi hempalarını atamak sûretiyle ülkenin ulaşım, taşıma ve haberleşmesini keserler; ve devlet tarafından verilen emirlerin icrasını men ve merkezi diğer memleketlerden ayırmakla hilafetin gücünü kırıp zayıf düşürmeyi kast ederek yüce imamet makamına ihanet etmekle imama (devlet başkanına) itaatten çıkarlar ve Devlet-i Aliyyenin nizam ve intizamını ve beldelerin asayişini ihlal için uydurma ve yalan haberler yaymak sûretiyle insanları fitneye düşürüp fesat çıkardıkları zâhir ve tahakkuk etmiş olan eşkıya reisleri ve onlara tâbi olan eşkıyanın dağılmaları hakkında sâdır olan devlet emrinden sonra hâlâ inat ve fesatlarında ısrar ederler.

Adı geçenlerin kötülüklerinden beldeleri temizlemek ve şer ve mazarratlarından kulları kurtarmak vacip olur mu? Fekâtülülletî tebeğî...(Hucurat Suresi, ayet no: 9) ilahî emri gereğince katl ve kıtalleri meşru ve fârik olur mu ? Beyan buyurula !

Elcevap: Allahü a'lem olur. Ketebe el fakir Dürrizade es Seyyid Abdullah afâ anhümâ.

Bu sûretle padişahın ülkesinde harp ve darba kudretleri bulunan Müslümanlar imam-ı âdil halifemiz Sultan Mehmet Vahdettin Han Hazretlerinin etrafında toplanıp mukatele için vâki olan davet ve emrine icabet ve adı geçen âsilere mukâtele etmeleri vacip olur mu ? Beyan buyurula !

Elcevap: Allahü a'lem olur. Ketebe el fakir Dürrizade es Seyyid Abdullah afâ anhümâ.

Bu sûretle Halife Hazretleri tarafından asilere mukatele için tayin olunan askerler mukateleden imtina ve firar eyleseler büyük günahkar olup dünyada şiddetli cezaya ve ahirette büyük azaba müstahak olurlar mı ? Beyan buyurula !

Elcevap: Allahü a'lem olurlar. Ketebe el fakir Dürrizade es Seyyid Abdullah afâ anhümâ.

Bu sûretle Halifenin askerinden olup da isyancıları katledenler gazi ve isyancılar tarafından katlolunanlar şehit olur ve sevap kazanırlar mı ?

Elcevap: Allahü a'lem olurlar. Ketebe el fakir Dürrizade es Seyyid Abdullah afâ anhümâ.

Bu sûretle asiler ile muharebe hakkında sadır olan sultan emrine itaat etmeyen Müslümanlar şer'an cezaya müstahak olurlar mı? Beyan buyurula !

Elcevap: Allahü a'lem olurlar. Ketebe el fakir Dürrizade es Seyyid Abdullah afâ anhümâ”¹¹⁷.

117 Peker, a. g. e. , s. 166 – 167.

3. Anadolu Müftü ve Âlimlerinin Karşı Fetvaları :

Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin bu taraflı ve fevkalade talihsiz fetvâlarına karşı Anadolu'daki vatansever din alimleri tamamen dinî hükümlere istinat eden bir fetvâ vermek sûretiyle düşmanların aleti haline gelmiş olan Ferit Paşa ve Dürrizade'nin halkı kandırmasına izin vermemişlerdir. Bu tarihî fetvayı ilk imza eden Ankara Müftüsü ve Diyanet İşleri Reisi Rıfat Efendi, ikincisi de Kastamonu'nun dirayetli Müftüsü Hafız Osman Nuri Efendi'dir.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin 29 Nisan 1920 tarihli nüshasında bu fetva aşağıdaki şekilde neşredilmiştir:

Fetevây-ı Şerife Sûret-i Münifesidir,

“Varlık sebebi âlemin nizamı olan Halife-i Müslimin (Allah hilafetini ve şevketini kıyamet gününe kadar devamlı kılsın) Hazretlerinin Hilafet Makamı ve Saltanat Merkezi olan İstanbul, Halife-i Müsliminin rızası olmaksızın Müslümanların düşmanı olan hasım devletler tarafından fiilen işgal edilerek İslâm askeri silahlarından soyulmuş ve bazıları bigayrı hakkın katl ve hilafet merkezinin muhafazasını temin etmeye yarayan bilcümle istihkâmlar ve kale vesair harp vasıtaları zabt ve devletin resmî muamelelerini yürütmeye ve Müslüman askerini teçhiz etmeye memur olan Bâbîâli (Hükümet Binası) ve Harbiye Nezaretine el konularak Halifeyi milletin yüce menfaatlerini korumayı amaçlayan tedbirleri almasından fiilen men ve idare-i örfiye (sıkı yönetim) ilân ve divan-ı harpler teşkili ile İngiliz kanunlarını tatbik ederek muhakeme ve cezalandırmak sûretiyle halifenin yargılama hakkına müdahale ve kezalik Halifenin rızasına aykırı olarak Osmanlı memleketlerinden İzmir, Adana, Maraş, Ayıntap, Urfa ve havalisine düşmanlar tarafından tecavüz edilerek gayrimüslim tebaa ile iştirak halinde İslâm'ları katliam ve mallarını yağmalamak ve temiz, namuslu kadınlarına, kızlarına tecavüz ve İslâm'ların mukaddes abidelerini tahkir eder olduklarından berveçhi meşruh (anlatıldığı üzere) hakaret ve esarete maruz olan Halife-i Müsliminin kurtarılması hususunda mümkün olan kudretlerini sarf etmek bilumum müslimine farz olur mu ?

Elcevap: Olur.

Bu sûretle meşru haklarını, hilafetin manevî kudretini geri almak ve bilfiil tecavüze maruz olan memleketlerimizi düşmandan temizlemek için mücadele ve mücahede eden cumhur-u müslimin (Müslümanlar topluluğu) şer'an asi olur mu ?

Elcevap: Olmazlar.

Bu sûretle düşmanlara karşı açılan mücahedede vefat edenler şehit, berhayat olanlar gazi olur mu ?

Elcevap: Olurlar.

Bu sûretle mücahede ve dinî vazifesini îfâ eden Müslümanlar topluluğuna karşı düşman tarafını tutarak, Müslümanlar arasında fitne çıkararak silah kullanan Müslümanlar şer'an büyük günah işlemiş ve fesat sebebi olmuş olur mu ?

Elcevap: Olurlar.

Bu sûretle hasım devletlerin zorlaması ve iğfali ile gelişen olaylara ve hakikate aykırı olarak sadır olan fetvalar Müslüman toplumu için şer'an uyulması gereken bir hüküm olur mu ?

Elcevap: Olmaz.

Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat Efendi, Kastamonu Müftüsü Osman Nuri Efendi, Yozgat Müftüsü Mehmet Hulusi Efendi, Kırşehir Müftüsü Müfit Efendi, Kayseri Müftüsü Ahmet Remzi Efendi, Sinop Müftüsü Salih Efendi, Çankırı Müftüsü Ata Efendi, Karacabey Müftüsü Mustafa Fehmi Efendi, Taşköprü Müftüsü Mehmet Emin Efendi, Tosya Müftüsü Mehmet Bahaeddin Efendi, Araç Müftüsü Hasan Tahsin Efendi, İnebolu Müftüsü Ahmet Hamdi Efendi, Boyabat Müftüsü Ahmet Şükrü Efendi, Daday Müftüsü Rüştü Efendi, Çerkeş Müftüsü Mustafa Efendi Ayancık Müftüsü İsmail Hakkı Efendi, Divrik ulemâsından Abdullah Sabri Efendi, Bursa ulemâsından ve Nakşibendî Şeyhlerinden Abdülhak Servet Efendi, Ankara ulemâsından Yeknâmî Mustafa Efendi, Kayseri ulemâsından Abdülkadir Efendizade Mehmet Alim Efendi, Kastamonu ulemâsından Hacı Mümin Efendi, Kastamonu ulemâsından Ahmet Şükrü Efendi, Ankara Hacı Bayram Medresesi Müderrisi Süleyman Efendi, Ankara Molla Büyük Medresesi Müderrisi İsmail Efendi, Kastamonu Sıddıkiye Medresesi Müderrisi Salih Zühdü Efendi, Kastamonu Tefikiye Medresesi Müderrisi Mehmet Muhlis Efendi, Ankara Şahâbiye Medresesi Müderrisi Sadullah Efendi, Bayezit Dersiamlarından Rıfat Efendi, Ankara Sârimiye Medresesi Müderrisi Mehmet Şevki Efendi, Ankara Hankâh Medresesi Müderrisi Ahmet Şefik Efendi, Kastamonu Münire Medresesi Müderrisi Hafız Osman Efendi, Kastamonu Fevziye Medresesi Müderrisi Mehmet Fevzi Efendi, Kastamonu İsmail Bey Medresesi Müderrisi Hafız Arif Efendi, Ankara Zeynelabidin Medresesi Müderrisi Hamza Efendi, Ankara Medresesi Müderrisi Hasan Fehmi Efendi, Ankara Zincirli Medresesi Müderrisi Abdullah Hilmi Efendi, Kastamonu Ziyaiye Medresesi Müderrisi Mehmet Emin Efendi, Kastamonu Semhiye Medresesi Müderrisi Mehmet Zühdü Efendi, Ankara Sarıkadı Medresesi Müderrisi Tefik Efendi, Ankara Yeşil Ahi Müderrisi Zeynelabidin Efendi, Ankara Reisül-Kurrası Hasan Hilmi Efendi, Kastamonu Mahmudiye

Mahmudiye Medresesi Müderrisi Ali Hilmi Efendi, Kastamonu İsfendiyar Medresesi Müderrisi Mehmet Emin Efendi, Kastamonu ulemâsından Göbelekzade Bahaeddin Efendi, Kastamonu ulemâsından Hafız Abdullah Efendi”¹¹⁸.

Halifenin düşman emellerine alet olarak çıkardığı fetvaları çürütmek ve halkı milli davaya inandırmak gerektiği bir zamanda, Anadolu’daki müftüler ve diğer din âlimlerinin verdiği bu karşı fetvanın büyük önemi vardı. Bu tarihî fetvaları imzalayanların o zamanki mülki teşkilat itibarıyla dağılımına bakıldığında takdirde toplam kırk beş imzadan yirmi dört imza ile Kastamonu’nun ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Şeyhülislam Dürrizade’nin fetvasını bozan bu fetva, her tarafta olduğu gibi Kastamonu Vilâyetinde de bazı bozuk düşünceli olanların da aklını başına getirmiştir.

C. CİDE’DE MEYDANA GELEN TATSIZ OLAYLAR :

Kastamonu Valisi Cemal Bey hükümetin zaafından istifadeyi düşünenleri sindirmek, milli davaya inanmayanları tesirsiz hale getirmek çarelerini buluyor ve idareci arkadaşlarına da yol gösteriyordu.

Kuvay-ı Milliyeyi destekleyen fetvanın yayımlandığı sırada Cide Kaymakamı Vilâyete çektiği bir telgrafta, Cide Müftüsü Hacı Hüseyin Efendi’nin limana gelen ecnebi vapurlarından birine giderek oradan aldığı Şeyhülislam Dürrizade’nin Kuvay-ı Milliye aleyhindeki fetvasını kasabada bazı kimselere okuduğunu bildirerek yapılacak muameleyi soruyordu. Vali Cemal Bey’de, Cide Kaymakamına telgrafla emir vererek, ilçe müftüsünün idam edilmesini istedi. Müftü bu durumu haber alır almaz bir vapurla İstanbul’a kaçmıştır. İlçe Müftüsünü korkutma amacı taşıyan bu olay hakkında daha sonra Vali Cemal Bey şu açıklamayı yapmıştır:

“Ben Cide Müftüsü Hacı Hüseyin Efendi’nin Kaymakamdan evvel telgrafhaneden geçen haberleri öğrendiğini bildiğim için böyle açık bir emir verdim. Esasında Müftüyü asmamız salahiyetimiz dahilinde değildir. Ayrıca bu sırada bir kaza müftüsünün asılması orada ayaklanmaya bile sebep olabilir. Fakat şimdi hâsıl olan vaziyet şudur: İstanbul’un fetvasını okuyan Cide müftüsünü vali asacaktı ama adam kaçtı kurtuldu diye ünü yayılır ve bu fetvayı okumak isteyen zayıf karakterliler korkudan titrerler. Bence amaç budur.”

118 **Kastamonu**, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920) , nr. 2350 , s. 1 – 2.

Halife Vahdettin'in beyannâmesiyle Şeyhülislam'ın fetvasına karşılık Anadolu alimlerinin çıkardığı fetvalarda (Cide Müftüsü Şeyh Hüseyin Hüsamettin Efendi ve birkaç müderris hariç) imzaları bulunan Kuvây-ı Milliye'ci müftü ve hocalar mitinglerde, gösterilerde, vaazlarında düşman aleyhine yaptıkları telkinler ve halkı Milli Mücadeleye teşvik ile manevi gücü artırdıkları bir gerçektir ¹¹⁹.

D. SULH KONFERANSI (SEVR ANTLAŞMASI) VE KASTAMONU'DAKİ TEPKİLER

1920 yılı Mayıs ayından itibaren Türkiye'nin gündemine İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti hakkında gıyaben düzenlediği Sulh Konferansı damgasını vurmuştur. Konferansta Türk Milleti hakkında karar alınmasına rağmen Türkiye'ye hiçbir şekilde söz verilmemiştir. Kastamonu basınında, "İdam Kararı, İslâmiyete Son Darbe, Avrupa Zalim Mahkemesi..." gibi isimlerle zikredilen bu konferansta İstanbul Hükümeti'nden sadece imza atmak üzere ve muayyen bir süre verilmek suretiyle delege davet edilmiştir. Fransa ve İtalya'nın bazı şehirlerinde Mart ayı başından itibaren müzakere edilmeye başlanan sulh esaslarının mahiyeti Türkiye'de tam olarak bilinmemekle beraber bunun hakkımızda bir idam fermanı olacağı tahmin ediliyordu. Bu nedenle Mayıs ayından itibaren Kastamonu basınıının sütunlarında konferansla ilgili tedirgin değerlendirmeler ve yazılara rastlanmaktadır.

İngiltere'nin başkanlığında bir araya gelen İtilaf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını paylaşmak üzere hazırladıkları insafsız bir utanç belgesi niteliğindeki metnin altına imza koyacak Osmanlı delegelerini sabırsızlıkla beklerken, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ümidini bağlamış olan millet ise bir ölüm kalım savaşına hazırlık yapıyordu. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları mücadelenin planlarını hazırlarken aydınlar ve bir kısım din alimleri de halkı şuurlandırmak için elden gelen çabayı sarf etmekteydi.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde yayımlanan bir makalede, Padişahın esaret altında bulunduğu gerçeğinin altı çizilerek Büyük Millet Meclisi'nin vatani ve padişahı kurtarıp devleti eski ihtişamına kavuşturma maksadı ifade edilip; İngiliz tahakkümü altında hareket eden Ferit Paşa Hükümeti'nin fetvalar ve beyannâmeler yayımlayarak milletin mücadele gücünü kırmaya çalıştığına dikkat çekilmekte ve millet uyanık olmaya davet edilmektedir:

119 Peker, a. g. e. , s. 170 – 171.

Câlib-i intibah Noktalar (Dikkat Çeken Noktalar),

“Ankara’da müteşekkil Büyük Millet Meclisi’nin vatanperverâne gayesi Padişah Efendimiz Hazretlerinin elyevm (bugün) içinde buldukları esaretten ve mukaddes vatanımızın ve hususiyle İstanbul’umuzun mülevves (kirli) ayaklar altından kurtarılması ve altı yüz seneden beri yaşayan istiklâlimizin temin-i mühimmeleridir.

İngilizlerin takip ettiği gaye memleketimizi parçalamak ve memleketimizde müktesep hakları bulunmayanları hakim kılarak İslâm alemini hem mukaddes Hilafet makamından ayırmak ve hem de hilafet-i celilenin silahlı muhafız ve bekçisi olan Anadolu’da yaşayan Müslüman unsurları mahv eylemektir.

Ferit Paşa Hükümeti, milli emellerimizi tatmin uğrunda geceli gündüzlü gayret ve hamiyet gösteren Büyük Millet Meclisimizi dağıtmak ve Kuvây-ı Milliyemizi imha eylemek noktalarını istihdaf etmektedir (imha için çalışmaktadır). İşte bu hıyanetkâr maksatlarla dağıtılan ve şeriata uygun olmayan fetvalar neşretmek ve memleketlerimizin saf ve temiz ahalisini birtakım sırf yalan beyannâmeler göndermek ve propagandalar yaptırmak suretiyle işgal ve idlâl (bozuk ve sapık) zehirlerle zehirmek ve binnetice Büyük Millet Meclisinin icraatını, vatanperver mesaisini neticesiz bırakarak istiklâlimizi, memleketlerimizi düşmanlarımıza ve içimizde ekmek ve nimetlerimizle beslenmiş bulunan gayrimüslim unsurlara gasp ettirmektir.

İşte Büyük Millet Meclisi haricî ve dahilî hükümrân olan bu hainane maksatları daima sezerek uyanık bulunmamızı ve düşmanların oyununa gelmememizi gazetemizde yayınlanan telgrafnâmesi ile emrediyor.

Ey Din Kardeşlerimiz! Tekrar söylüyoruz ki dünya nizamının garantisi olan Padişah Efendimiz Hazretlerinin hilafet makamı ve saltanat merkezi olan İstanbul hasım devletler tarafından fiilen işgal edilmiş, askerlerimiz silahlarından tecrit ve çoğu bigayri hakkın katledilmiştir. Hilafet merkezinin muhafazasını sağlayan bilcümle idarî makamlara el konularak Padişahımız Efendimiz hazretlerini milletin tabii menfaatlerini koruyan tedbirler almaktan fiilen men ve idare-i örfiye ilân ve divan-ı harpler teşkili ile İngiliz kanunlarına göre muhakeme ve cezalandırma yapmak suretiyle Padişahımızın yargılama ve hükümrânlık haklarına müdahale, İzmir, Adana, Maraş, Antep, Urfa ve havalisine tecavüzle gayrimüslim tebaa ile (Ermeni ve Rumlarla) ortaklaşa din kardeşlerimizi beşikteki çocuklara, güçsüz ihtiyarlara varıncaya kadar katliam ve mal ve menallerini yağmalamak, İslâm kadınlarına tecavüz; cami, tekke, medrese gibi kutsal abidelerimizi baştan başa hakaretlerle tahkir etmişlerdir. Bu facialar şimdiye kadar bütün açıklığıyla sabit olmuş ve halen dahi olmaktadır.

Ey Din Kardeşlerimiz ! Şu halde bizler hakarete ve esarete maruz olan Padişahımız Efendimiz hazretlerinin esaretten kurtarılmasıyla meşru haklarını, hilafetin manevi kudretini tekrar kazanmak ve bilfiil tecavüze maruz olan o güzel memleketlerimizi düşmandan temizlemek için Büyük Millet Meclisimizle beraber mücadele ve mücadele hususunda mümkün olan kudretimizi sarf etmek farzasıyla dinen vazifeli ve mükellef olduğumuzu katiyetle bilelim ve bu noktadaki azimlerle daima yürüyelim. Dinî ve vatanî vazifesini ifâ etmekte olan bizlere ve meclisimize karşı düşman tarafını tutarak mabeynimize (aramıza) fitne ve fesat sokmak ve silah kullanmak suretiyle birbirimizi kırdırmak için çabalayan Ferit Paşa Hükümeti'nin her an saçmakta olduğu, her tarafa dağıtılan zehirli beyannâmelerle propagandalara kapılarak vatanımızı, istiklâlimizi, haysiyet ve namusumuzu düşman ayakları altında çiğnetmemek üzere Büyük Millet Meclisine her hususta her an yardımcı ve zahir (destek) olalım. Daima o büyük meclisin etrafından birlik halinde ve son derece azimle çalışarak necat (kurtuluş) yolunu turalım”¹²⁰.

İstanbul Hükümeti adına Sulh Konferansına katılan heyetin başkanı Tevfik Paşa, 25 Mayıs 1920 tarihli şifreli telgrafla Sulh hükümlerinin kabul edilemeyecek derecede ağır olduğunu ve kendisinin imza etmek istemediğini Ferit Paşa'ya bildirdi.

Tevfik Paşa'nın mütalaasını gören hükümet üyeleri kendilerinin Millet Meclisi'nin itimadına mazhar olmadıklarının ve şartların son derece ağır olduğunun farkına varmaya başladılar. Daha önce feshedilmiş olan Meclisin İstanbul'da bulunan altmış üyesi Ferit Paşa tarafından müzakere amacıyla toplantıya davet edilmişlerse de üyeler kendilerinin Anadolu efkârı umumiyesinin tecellisi karşısında görüş bildirmeye yetkilerinin olmadığını gerekçe göstererek davete icabet etmemişlerdir.

29 Mayıs 1920 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi bu gelişmeyi o dönemde okuyucularına aşağıdaki değerlendirme ile duyurmuştur:

“Avrupa siyasî çevreleri İstanbul Hükümeti'nin aczine ve Osmanlı Milletini temsil etmediğine kâni olmuştur. Esasen Büyük Millet Meclisi, kendi temsilcilerinin huzurunda yapılmayan ve meclisin tasdikini taşımayan bilumum antlaşma ve sözleşmelerin keen lem yekün addedildiğini (yok sayıldığını) bilumum yabancı devletler hâriciye nezaretlerine verdiği bir nota ile tebliğ etmişti. Bu kanaatin oluşmasını tabii görürüz”¹²¹.

Gazete aynı sayısında 433 maddeden meydana gelen kararların geniş bir özetini neşretmiştir:

120 **Kastamonu**, 13 Mayıs 1336 (13 Mayıs 1920) , nr. 2352 , s. 1.

121 **Kastamonu**, 29 Mayıs 1336 (29 Mayıs 1920) , nr. 2354 , s. 3.

Düşmanlarımızın Teklif Ettiği Sulh ,

“Muahedenâme 433 maddeden ibaret olup heyetleri üyelerinin hüviyetini mübeyyin bir mukaddimeden sonra birinci fasıl Cemiyet-i Akvama (Birleşmiş Milletlere) müteallik mukavelenâmeden bahseder. İkinci fasıl Türkiye'nin hudutlarından bahseder : Gelibolu Yarımadası da dahil olduğu halde takriben Çatalca hattına eşdeğer bir hat, Avrupa Kıtası'nda Türkiye'yi ve bütün Trakya'yı kuşatmış bulunan Yunanistan'dan ayıracaktır. Asya Kıtası'nda Akdeniz'in İskenderun Körfezi civarında kâin Karataş Burnu'ndan başlayıp takriben düz bir hat teşkil ederek eski Türkiye – İran hududuna ulaşan ve Antep, Urfa ve Mardin'i Türkiye haricinde bırakan bir hat Türkiye'yi Suriye ve Irak'tan ayıracaktır. Kuzeydoğu hudutları aşağıda tafsilen (genişçe) beyan edilecek olan Ermenistan'a dair kararlara uygun olarak Türkiye'nin İran ve Rusya ile olan hâli hazır hududuna uymaktadır. Üçüncü fasıl siyasî maddelerden mürekkep olup birinci kısım İstanbul'a dairdir. Bu maddenin metni aşağıdadır:

İşbu maddenin gelecekte uygulanacak hükümleri gereğince taraflar Osmanlı Hükümeti'nin İstanbul üzerindeki haklarına ve tasarruflarına hâlel gelmemesi ve hükümet ile padişahın İstanbul'da ikametle şehrin Osmanlı Hükümeti'nin başkenti olarak muhafazası hususunda fikir birliği içindedirler. Bununla beraber Türkiye işbu muahede ile buna bağlı bulunan tamamlayıcı mukaveleler ve özellikle azınlıkların ırkî, dinî ve lisanî haklarına dair maddeleri tam bir sadakatle uygulamak hususunda gevşeklik gösterecek olursa müttefik devletler yukarıda geçen şartları iptal ve değiştirmek hakkını bilhassa saklı tutarlar. Türkiye bu konuda alınacak bilcümle kararlara riayet etmeyi taahhüt eder.

İkinci kısım boğazlara dairdir: Evvela boğazların gerek sulh ve gerek harp zamanında bütün harp ve ticaret gemilerine açık bulundurulması; sâniyen Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Rusya, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan delegelerinden mürekkep olmak üzere boğazlarla ilgili bir komisyon teşkili; sâlisen, bu komisyon mahallî hükümetin (Türkiye'nin) nüfuz ve tesiri haricinde olarak gerek deniz üzerinde ve gerek Gelibolu Yarımadası dâhil olduğu halde boğazlar mıntkasında ve Asya Kıtası'nda Karadeniz'e ulaşmak üzere Şile'nin biraz doğusundan Edremit Körfezi'nden geçen ve ezcümle Edremit, Gönen, Mihaliçcik, İznik ve İzmit'i içine alan hattın güneybatısında uzunluğuna dar bir arazi üzerinde vazife icra eyleyecektir. Râbian (dördüncü olarak), boğazlar Komisyonunun salahiyeti hemen hemen bir hükümetin salahiyet ve idaresine eşit ve bağımsız olup kendine mahsus teşkilatı, hususi bütçesi ve bilhassa kendi işlerinde istihdam edilmek üzere polis teşkilatı ile borç alıp verme akitlerinde yetkili maliye teşkilatı olacaktır.

Dördüncü kısım İzmir'e dâirdir: İzmir şehri ile hususen Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama kasabalarını içine alan İzmir arazisi Osmanlı hükümrânlığı altında kalmakla beraber Osmanlı Devleti bu havalî üzerindeki haklarını Yunanistan Hükümeti'ne terk edecektir. İşbu havalide Yunan kanunları tatbik edilecek, oralardaki Osmanlı tebaası hakkında Yunan tebaası gibi muamele edilecek, bunların yabancı devletler nezdinde himayesi Yunanistan tarafından temin olunacaktır. İşbu muahedenâmenin yürürlüğe girmesinden beş sene sonra yerel parlamentonun talebi üzerine adı geçen havalî kati surette Yunanistan'a ilhak edilecektir.

Beşinci Kısım Yunanistan hakkındadır. Türkiye Ermenistan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıır. Türkiye ile Ermenistan arasında Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis vilâyetlerinde hudut tayin edilmesinde Amerika Reiscumhuru hakem olacak ve binaenaleyh Türkiye bu Reiscumhurun alacağı kararları kabul etmeyi taahhüt eyleyecektir. Alınan kararlar adı geçen vilâyetler arazisinin tamamen veya kısmen terkinden sonra yürürlüğe girer. Ermenistan Devleti hududu olacak olan arazi askerden arındırılacaktır.

Yedinci kısım Suriye, Irak ve Filistin'e şamildir : Henüz tayin edilmemiş olan bir mandater (bir ülkeyi veya bölgeyi olağanüstü yetkilerle yöneten uluslar arası vekil) tarafından idare edilmek şartıyla Suriye ve Irak bağımsız devletler olarak tanınacaktır. Filistinlilerin idaresi müttefik devletler tarafından seçilecek bir mandatare tevdi olunacaktır.

Sekizinci kısım Hicaz'a aittir: Hicaz bağımsız bir devlet olarak kurulmuştur. Sâbık Türkiye Osmanlı İmparatorluğu gerek işbu muahede ile tayin edilen ve gerekse daha sonra çizilecek olan Türk güney hududu dışında kalan arazi üzerinde hâiz olduğu bilcümle haklarından Hicaz bağımsız devleti lehine feragat eyler.

Askerî kuvvet;

Türkiye'nin topçu tertibatı olmaksızın azami 30 000 jandarması ve altmış cebel topu ile mücehhez 15 000 nefer takviye kıtaları olacak ve bu kıtalar boğazlar mıntıkası haricinde bulunacaktır. Muhtelif müttefik devletler tarafından verilecek olan subaylar Osmanlı Hükümeti'nin nezareti altında olarak jandarmanın teşkil ve talimi ve kumandası işlerinde yardımcı olacaklardır. Osmanlı subaylarının adedi askerin yüzde yirmisi nispetinde olacaktır. Ecnebi subaylarının adedi Osmanlı subayları adedinin yüzde onbeşini geçemeyecektir. Aynı halde Osmanlı Hükümeti'nin emrine verilecek olan subaylar aynı tabiiyeti hâiz olacaklar ve boğazlarla adalar aynı yerde bulunan milletlerarası işgal kuvvetleri kumandanlığının emri altında bulunacaktır. Muahedenin askeri şartlarından anlaşılacağı gibi Türkiye bundan böyle savaşa hazır bir orduya mâlik olmayıp ancak dahilî asayişî muhafaza edebilecek derecede askeri bulunacaktır.

Bütün harp gemileri kâmilten müttefiklere teslim edilecektir. Türkiye için yeniden harp gemisi inşa etmek veya satın almak yasaktır. İşbu maddenin askerî işler ve bahriyeye ait hükümleri başlıca İtilaf Devletleri tarafından seçilecek olan milletlerarası komisyonun teftişi altında olarak tatbik mevkiine konulacak, bu alanda yapılan masraflar Türkiye tarafından karşılanacaktır.

Muahedenâmenin bir kısmı da cezai kararlara dahildir. Harp kanun ve kurallarına aykırı sûrette hareketlere cesaret ettiklerinden dolayı sanık olan şahıslar müttefik devletlerin askeri mahkemelerince yargılanacaktır. Türkiye bu sanıkları müttefik devletlere teslim etmeyi taahhüt eder.

Dokuzuncu kısım malî şartlara dairdir: Türkiye, Mısır, Sudan ve Kıbrıs havalisi üzerinde haiz olduğu bilcümle haklarından feragat eyler. Kıbrıs İngiltere'ye ilhak edilecek ve Mısır'da bu devletin himayesi altına konulacaktır.

Onuncu kısım Marakeş (Fas) ve Tunus üzerindeki Fransız himayesini tasdik eyler.

Onbirinci kısım Trablusgarp ve Cezayir hakkındadır. Türkiye Lozan Muahedesiyle Trablusgarp ve Oniki Adalar hakkında temin etmiş olduğu haklarından feragat ve adı geçen adaları İtalya'ya terk eder.

Onikinci kısım tabiiyet hakkındadır.

Onüçüncü kısım sâir hüküm ve şartlar meyanında ayrı ayrı veya birlikte uygulanabilecek bir yargılama usulü projesini tanzim etmeye memur yabancılar komisyonundan bahseder. Bu kısımdaki mühim bir maddenin metni şöyledir:

Türkiye herhangi bir devletin tabiiyeti ve himayesi altında bulunan Müslümanlar üzerindeki hükümlerle hakları ile ne şekilde olursa olsun yargı hakkından sarahaten feragat eyler. Azınlık haklarının müdafaasına dair bundan başka Cemiyet-i Akvam tarafından seçilmiş olan komisyonlar, harp esnasında Türkiye'de işlenmiş olan kıtallerden müteessir (kıtale uğramış) olanların maruz kaldıkları zarar ve ziyana dair ailelerin yapacakları şikayetleri dinlemeye memur olacaklardır. Türkiye bu komisyonların alacakları kararı kabul ve uygulamayı taahhüt eder.

Beşinci fasıl askerî ve bahrî şartları ihtiva etmektedir: İstanbul'da topçu tertibatı olmaksızın 700 kişilik bir askerî kuvvet Zât-ı Şâhânenin (Padişahın) muhafız kuvvetini teşkil edecektir.

Fransız ve İtalyan delegeleriyle bir Osmanlı komiserinden mürekkep olacak olan bir maliye komisyonu yalnız istişarî reyî hâiz olacaktır. Millet Meclisi tarafından bütçede yapılacak her türlü değişiklik geniş yetkilerle donatılmış olan adı geçen komisyonun tasdikinden geçmedikçe muteber sayılmayacaktır.

Dokuzuncu fasıl iktisadî şartlara dairdir: Kapitülasyonların iktisatla ilgili olan kısmı bundan istifade etmiş olan İtilaf Devletleri ile 1912 senesi Ağustos ayı başına kadar bundan istifade etmemiş olan diğer müttefik devletlere de teşmil edilecektir.

Sekizinci kısım havayolları, limanlar ve demiryolları hakkındadır: Limanların bundan sonraki gelirleri milletlerarası menfaate tahsis edilmiş olup ayrı ayrı serbest bölgeleri ihtiva edecektir. Ayastefanos'tan Dolmabahçe'ye kadar İstanbul Limanı, Haydarpaşa, İzmir, İskenderun ve Batum limanları milletlerarası menfaate tahsis edilmiş olup Trabzon'dan Ermenistan'a bir kapı açılacağı gibi ayrıca Türkiye içinde bir kapı bırakılacaktır.

Onikinci fasıl Çalışma hayatı hakkındadır.

Onüçüncü fasıl Muhtelif şartlar ve hükümleri ihtiva etmektedir.

Türkiye, muahedenamenin yürürlüğe girmesiyle ortaya çıkmış olan hallerden dolayı müttefik devletler tebaasının hiçbirinden hiçbir şekilde tazminat talebinde bulunmamayı taahhüt eyler. Türkiye tarafından şu andan itibaren kendisinden alınmış olan araziden harp esnasından zapt edilen kıymetli eşya iade edilecektir.

İşbu muahedenamenin yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay zarfında Osmanlı kanunları muahedename hükümlerine uygun olarak değiştirilecektir (uyum yasaları ile değişiklik sağlanacaktır)”¹²².

Ferit Paşa Hükümeti'nin vatanın hayrına olmayan faaliyetleri gün geçtikçe milletin sabırsızlığını artırıyor, bir an önce Büyük Millet Meclisi etrafında toplanmak gerektiği fikri ağırlık kazanıyordu. Hâlâ İstanbul Hükümeti'ne güven duyanların varlığı aydınları ve Ankara Hükümetini huzursuz etmekteydi. Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde çıkan bir yazı bu ikiliğin ortadan kalkması gerektiğine işaret etmektedir:

Müteredditler Artık Tereddütlerine Son Vermelidir ;

“Millet Meclisinin rey ve itimadına istinat etmeyen Ferit Paşa Hükümeti'nin vatan ve millet hakkındaki yanlış, ihânetkar içtihadına (görüşüne) katılmayan bazı sâdedfil (temiz yürekli) vatandaşlar arasında Ferit Paşa'nın da elbet bir vatanperver düşüncesi ve geleceğe dair ümit verici bir planı olacağından bahisle neticenin beklenilmesi tavsiyeleri, tesellileri teati ediliyordu (karşılıklı konuşuluyordu).

Şurada İzmir, Adana, Halep ve havalisi düşmanlarımız tarafından işgal ve binlerce İslâm nüfusu katl ve milyonlarca mal, eşya ve para gasp ve yağma olunur; subaylarımız, askerlerimiz türlü işkence ve hakaretlerle öldürülür, binlerce Müslüman kadın ve kızlarımızın ırz ve iffetleri çiğnenirken Ferit Paşa Hükümeti'nde bu zulüm ve tecavüzleri

122 **Kastamonu**, 29 Mayıs 1336 (29 Mayıs 1920) , nr. 2354 , s. 3 – 4.

engellemeye, vatanımızın pak topraklarının küffarın pis, murdar ayaklarıyla daha fazla çiğnenmesine meydan vermemeye bütün mevcudiyetiyle çalışan Kuvây-ı Milliyeyi mahvetmek ve binnetice İslâmları birbirine kırdırmak şenaatine (alçaklığına) cevelan vermek hareket alanı bırakmak için dahili, harici her türlü sebep ve vasıtayı hazırlayıp kullanmaktan geri durduğu yoktu.

Paşa bu hıyanetkâr mesaisi ile şimdiye kadar birçok Müslümanı birbirine kırdırmaya da muvaffak olmak suretiyle vâyedâr-ı inşirah olmuştur (ferahlamıştır). Paşanın İngilizlere yaptığı hizmetlerin ve düşmanlardan beklediği adalet ve merhametin mükafatı olan Sulh Muahedenamesi perdesi altındaki zulüm ve şenaât (fenalık) paçavrası (Sevr belgesi) Paşamızla yordakçılarının gönül gözünü aydınlattığında insaf edip de nasıl yanlış, nâhemvar (çıkamaz) bir yola saptıklarını, nasıl bir dalalet ve gaflet içinde pûyân olduklarını (bulduklarını) anlamış olacaklarını zannetmeyiz. Çünkü bu gürhün gözleri, kulakları gışâve-i dalalet ve ihanetle (dalalet ve ihanet perdesiyle) perdelenmiş olduğundan hakikat nurunu göremezler ve hak sözü işitemezler. Mütereditlere (tereddüt içinde olanlara) hitapla deriz ki: Paşanın beklediğiniz vatan hakkındaki düşüncelerini temsil eden Sulh belgesini görüp anladıktan sonra Paşadan ve yordakçılardan artık vatanımız, milletimiz için bir hayır ve menfaat beklemek safdilliğinde bulunmayacaklarını ve artık tereddüt devresinden iman ve îkan (sağlam inanç) devresine dönmekle Kuvây-ı Milliye milliyetçilerinin nasıl bir hakka istinaden hareket etmekte olduklarını takdir etmiş olacaklarını zannederiz. Ey din kardeşleri! Sâlibiyyunun (Hıristiyanların, Haçlıların) biz İslâmları yeryüzünden kaldırmak, vatanlarımızı iğtinam etmek (ganimet saymak) hususunda aldıkları kesin kararlar muahede paçavrası ile de tahakkuk etmişti (gerçekleşmiştir). Fakat emin olalım ki:

Nemâned sitemkâr rûzikâr

Bimâned ber velânet pâydâr.

Beyti gereğince ebedi lanete mazhar olan zalimlerin zulmü yakinen zevalpezir olacaktır (son bulacaktır). Şimdi bizim vazifemiz, kederlerin, sıkıntılarının Allah'tan geldiğine ve yine ona güvenerek, Onun yardımıyla aşılabacağına inanarak, zinhar ümitsizlik ve ye's seline kapılmayarak tam bir tevekkül ile rabbimizin tecellisini gözleyerek Büyük Millet Meclisimizce peyderpey alınmakta olan kararlar ve tedbirlerden hissemize terettüp eden vazifeleri güzelce yerine getirmektir. Mağsûb olan (gasp edilen) hayat hakkımızı ve istiklâlimizi ve güzel vatanlarımızı istirdat (geri almak) için bilvücûh (her yönden) fedakarâne çalışalım”¹²³.

123 **Kastamonu**, 5 Haziran 1336 (5 Haziran 1920) , nr. 2355 , s. 1.

Yukarıda da açıkça görüldüğü üzere İstanbul'dakilerin her türlü gayretlerine rağmen Anadolu günden güne daha da uyanıyor, plânların, oyunların perde arkasına daha fazla vâkıf olabiliyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi bildirimleri ve Anadolu gazeteleri halkı aydınlatma görevini günün imkanları ölçüsünde en iyi şekilde yerine getirmekteydi.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin 10 Temmuz 1920 tarihli nüshasında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Milli Mücadeleye hız verilmesi için gereken tedbirlerin alınması hususundaki emirlerine ait resmî bildiri yayımlanmıştır:

“Vilâyet İdare Meclisleri, Belediye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti idare heyetleri, Askerlik Şubeleri ve vilâyet encümenleri mahallin en büyük mülkî âmirinin riyaseti altında birleşerek aşağıdaki vazifeleri îfâ edeceklerdir:

1 – Mıntıkasında buldukları en büyük askerî kumandanlığın göstereceği lüzum ve ihtiyaca ve tertibata göre vatan müdafaası için gerekli vasıtaları temin etmekle mükelleftirler.

2 – Ulema, fuzala, eşraf ve beldenin diğer ileri gelenlerinden heyetler teşkil ederek halkı irşat ve teheyüç (heyecanlandırma) ve silahlarıyla memleket müdafaasına sevk ve katılmalarını sağlayacaklardır.

3 – Ahaliden silah ve cephanesiyle memleket müdafaasına iştirak edemeyecek olanlar silah ve cephanelerini ordunun istifadesine tevdi edeceklerdir. Silah altında bulunan ve halen silah altına çağrılmakta olan esnan erbabının (askerlik çağındakilerin) teslim alınarak doğruca ve süratle kıtalara sevkleri temin edilecek ve kanun dışı istisnalara katiyyen meydan verilmeyecektir. Bu konuda müsamahası görülenler şiddetle cezalandırılacaktır.

Büyük Millet Meclisi'nin yukarıdaki kararları umum icra vekillerine (bakanlara) ve bilcümle askerî ve mülkî daire amirlerine; Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Belediye heyetleri ve reisliklerine tebliğ edilmiştir”¹²⁴.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin emirleri derhal uygulanmaya başlanmış, millet büyük bir gayretle mücadeleye katılmıştır. Tebliğ tarihinden henüz on beş gün geçmesine rağmen Vilâyette toplanan para miktarı yirmi bin liraya ulaşmıştır. Vali Cemal Bey bir beyanname neşrederek halka teşekkür etmiştir:

124 **Kastamonu**, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359, s. 1.

“Mübarek topraklarımıza taarruz eden düşmanın kahr ve tenkili ve milli mevcudiyetimizin temini için câ be câ (yer yer) görülmeye başlanan vatanperver heyecanın yüce bin numunesi olmak üzere Kastamonu şehrinin mert ve âlicenap (cömert) ahali birkaç gün içinde milli müdafaa için yirmi bin lira gibi mühim bir meblağ bağışlayarak ve hatta bu miktarın şumullü bir surette tevziini (herkese yaygınlaştırılmasını) bile münasip görmeyerek ileri gelen mahdut (sınırlı) sayıdaki zevat aralarında temin ve îfâ buyurmuşlardır.

Büyük milletlere mahsus olan azim ve fedakarlığı her vesile ile izhar ve ispat eden muhterem vatandaşlarıma büyük birader sıfatıyla minnet ve şükranlarımı arz ve tebliğ eylerim.

Vilâyetin her tarafında âsâr-ı meşkûresi (övgüye lââyık işaretleri) görülen sonuçlar ve milli haysiyet yarışında Kastamonu ile Kastamonulular gerçekten rehber-i meş'al (yol gösterici meşale) olmuşlardır.

22 Temmuz 1336 Kastamonu Valisi Cemal”¹²⁵.

Bütün bu yaşananlara karşılık hâlâ gaflet içinde bulunanların varlığı vatansever aydınları çileden çıkarmaktaydı. Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde yayımlanan bir makalede durumun nezaketi ve vahameti fevkalade sert ifadelerle vurgulanmıştır:

Artık Uyanalım !

“İngilizlerin İslâm alemini mahvetmek ve yutmak, gaddar siyasetini tamamlamak için asırlardan beri gizliden gizliye çevirmekte olduğu fırıldaklar bugün son devrini hem de alenen icra ediyor.

Artık İslâm alemini ya dem-i vâpesînini (son demini) yaşıyor, yahut deni (alçak) düşmanlarını heybetli bir darbe ile ezerek yeni bir hayat ve saadet safhasına giriyor. Emin olalım; geçirdiğimiz dakikalar Hayat veya mematımız için kesin hükümler hazırlıyor. Fakat şunu da bilelim ki, üstümüze doğru dehşetli biçimde yönelmiş olan felaket selinin mecrasını (yatağını) değiştirmek, hatta düşmanlarımıza yöneltmek bugün bizim elimizdedir. Hareket tarzımızı Büyük Millet Meclisi tamamen tayin etti: Ya Ölüm, Ya tam bir İstiklâlle şerefli bir hayat!

125 Peker, a. g. e. , s. 226 – 227.

İslâm dünyasına pek akûrâne (kudurmuşcasına), pek vahşiyane vâki olan hücumlar ile bütün dünya dehşetle titrerken en ziyade alakadar olan bizler hâlâ uyuyacak mıyız ?. Gaddar batının idama mahkum ettiği o üç yüz milyon İslâm bizden istirahat ve atalet (tembellik) değil azim ve faaliyet bekliyor; asırlardan beri alıştığı sancaktarlığımızı hasretle gözlüyor.

Uyumayalım ! En müthiş, en alçak bir esaret altında Hintliler, Mısırlıların yüce hilafet makamının şeref ve istiklâlini kurtarmak için hep birden ayaklandıkları şu dakikada o mübarek makamın koruyuculuğu ve bekçiliği ile iftihar eden biz Türkler gafletle vakit geçirmeyelim. Yoksa gafletle kapanan gözlerimizin Yunan süngüsü ile açılmasını mı bekliyoruz ?

Tebaasından (halkından) bir çobana taarruz edildiği için koca bir Avusturya devletine harp ilân eden Kanuni Sultan Süleyman'ın torunları din, can, ırz ve namusuna göz diken, tasallut eden dünkü esirlerinin akıl ve hayale sığmayan vahşet ve kötülüklerle kardeşlerini, ana ve hemşirelerini, kundaktaki masum yavrularını doğradıklarını, yaktıklarını eli böğünde kadınlar gibi seyredebilecek midir ?

Osmanlının mukaddes alemini (bayrağını, sancağını) Viyana surlarında şan ve şerefle dalgalandıran Yavuz'un yavruları, o şanlı ve mukaddes sancağının dünyanın en aşağılık, en alçak bir milleti olan Yunanlıların ayakları altında hakir olarak çiğnendiğine lâkaydâne bakabilecek midir ?

Tevhit sesleriyle, zafer şarkılarıyla Karpat Dağlarını, Büyük Sahra Çöllerini çın çın öttüren o cihangir kahramanların bugünkü evladı, Yunan'ın av'avesinden (havlamasından) ürkecek, ev bucaklarında saklanıp miskin miskin ağlayacak mıdır ?

Ey Dindaşlar ! Canımızı Yunan çizmeleri altında vermek için mi saklıyoruz ? Hürriyet ve istiklâl nimeti sayesinde kazandığımız serveti Yunan palikaryalarına teslim etmek için mi muhafaza ediyoruz ?

Gözümüzü açalım! Biz Müslümanlara takip ve tatbik edilen siyaset, istila siyaseti değil, imha siyasetidir. Ancak, yirminci medeniyet asrı gaddarları iyi bilmelidirler ki Müslümanlar esir; şanlı hilâl kanlı salîbe (haça) mahkum olamaz. Yunanlılar yüzümüze karşı haykırıyorlar, kendileriyle çarpışan mücahitlerimize, “aldığımız yerlere bizden geri alırsanız da orada milletinizden tek bir fert bulamayacaksınız” diyorlar.

Bu sefer yine İstanbul hâinlerinin, İngiliz yordakçılarının hazırladıkları fırsattan istifade ederek Yunanlıların giriştikleri taarruz ve ileri hareketlerinde her girdikleri Müslüman şehir ve köylerinde yaptıkları feaatler (kötülükler) yamyamların bile tüyelerini ürpertecek derecede vahşetkarânedir.

Cephelerde ellerine geçen erkekleri sımsıkı bağladıktan sonra eşlerini karşılarına getirerek gözleri önünde ırzlarına tasallut ediyor; erkek, kadın ve çoluk çocuğu taarruzdan muhafaza etmek vesilesiyle doldurdıkları binanın dört köşesine dinamit koyarak berhava eyliyorlar (havaya uçuruyorlar). İşte bedbaht İzmir! İşte zavallı Bursa! Yedi asır evvel Müslümanların Rum kızlarını topladıkları yalanını uydurarak güya misilleme olmak üzere en güzide hemşirelerimizin ırzlarını pâymâl (ayaklar altına almak); Dîn-i Mübîn-i İslâmî kabul ettiği için Nilüfer Hatun'un kabrini tahrip ve tahkir ediyorlar. Kadınlarının isimlerini nâmahremın ağzından işitmeyi bile namus ve edep dışı sayan bizler, kadınlarımızın Yunanlıların hayvanî heveslerine oyuncak olmasına tahammül edebilecek miyiz ? Hâşâ !...

Eğer biz onları kurtarmaya, yaklaşan tehlikeyi uzakta iken defetmeye acele davranmazsak bugün oradaki din kardeşlerimizin başına gelen felaket, - Hüdâ esirgesin - yarın da bizim tepemize çökecektir. Binaenaleyh bizim için ancak ve ancak iki akıbet vardır:

1 – Eli silah tutanımız dakika fevt etmeyip cephelere koşarak din ve namus düşmanları ile çarpışmak, ya vatanı kurtarıp şanla dönmek veyahut din ve namus uğrunda şehadet rütbesine yükselmektir ki bütün İslâm âleminin bizden beklediği, Kur'anın ve Peygamberimizin bize emrettiği de budur.

2 – Din kardeşlerimize yapılan kötülöklere karşı gözümüzü yumarak, hemşirelerimizin feryat ve acılarına karşı kulaklarımız tıkayarak, keselerimizin ağzını iyice sıkarak düşmanın gaddar süngüsünü bekleme ve ırz ve namusumuzun pâymâl ve bugün candan aziz bildiğimiz servetimizin mahv ve heba olduğunu gördükten sonra koyun gibi boynumuzu uzatarak dinsiz, imansız tebâh olmaktır (tükenip gitmektir). Din ve vatan muhafazası uğrunda şerefli bir ölümü bu fecî ve rezil akıbete tercih etmeyecek bir Müslüman tasavvur edilemez.

O halde uyanalım ! Büyük millî şairimizin gösterdiği yoldan giderek dîni, vatanı yaşatmak için ölelim ve onları öldürtmemek için yaşayalım. Milletın din ve vatan gayreti ve cesareti galeyana ettikçe istikbalde emin ve ümitvar olmak tabiidir”¹²⁶.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin önderliğinde canını dişine takarak milli mücadeleye girişen milletin gücünü, imanını, azmini, hürriyet aşkını anlamaktan aciz İstanbul Hükümeti ve işbirlikçilerinin hâlâ sahnede boy gösterip, ihanete devam ettikleri sırada, Türk Milletinin var gücüyle tepkisi, isyanı ve feryadına rağmen Sulh Muahedesi (Sevr Antlaşması) 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalandı.

126 **Kastamonu**, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920), nr. 2360, s. 2.

21 Ağustos 1920 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde yayımlanan bir makalede Türk Milletinin bu antlaşmayı tanımadığı ve istikbalin aydınlık olduğu vurgulanmaktadır:

Kendi Kendilerine Gelin Güvey Oldular !

“Gaddar garbın İslâm âlemini boğmak için saçtığı boğucu gazlar bulut halinde doğuya doğru geliyor. Hâin Ferit'in saltanat ve hilafet sarayını yıkmaktan, ekmek ve nimetiyle beslediği milleti öldürmekten ve nihayet bütün cinayetlerin, alçaklıkların mükafatı olarak efendisi Loyd George'un âferinini kazanmaktan ibaret olan emeli kağıt üzerinde hâsıl oldu. Utanmadan sulhname dedikleri o idam kararnamesi, o cinayet ve alçaklık vesikası, o kirli ve kanlı paçavra Ferit'in, ondan alçak ve milletin sinasinden kovulmuş temsilcileri tarafından, Osmanlı Devleti'ne Hind'i ve Sind'i bağışlayan bir zafer belgesi imiş gibi heyecan ve sevinçle imza edildi. İnsanlık tarihi böyle bir zulüm, böyle bir cinayet ve ihanet kaydetmemiştir.

Asırlarca cihana hakim, fakat bugün merhamet, şefkat ve adaletinin kurbanı olan yüce bir devlet; yalnız İslâm olmakla müttehim (sanık) ve suçlu olduğu için idam ediliyor.

Ey Müslüman, gözünü aç ! İşte sana hürriyet ve istiklâl hakkı değil hayat hakkı bile bahşedilmiyor.

Çanakkale Harbi'nin en kızgın devresinde, hayat veya mematımız için hükümler hazırlayan kati ve korkunç dakikalarda gaddar düşmanın kahpecesine, namussuzcasına erzak ve harp mühimmatı taşıyan gemilerini, yükünün mahiyetini bildiği halde üzerinde dalgalanan kırmızı haçlı bayrağa (Kızılhaç bayrağına) hürmeten yürürlükteki harp mevzuatına riâyeten tek bir mermi atmayan, ellerine düşen yaralı esirleri, düşman elindeki zavallı esirlerimizin işkenceler içinde kıvrandığını, mahvedildiğini bildiği halde kendi askeri gibi şefkat ve ihtimamla tedavi eden bizim günahımız, kabahatimiz; en ufak bir vesile ile bir dakikada yüzlerce Fransız, Belçikalıyı kurşuna dizen, şehirler yıkan, Belçika ve Fransa mâmûrelerini harâbezâra çeviren, hatta Paris'i gülle sağanağı altında titreten Almanlardan da büyükmüş. Çünkü biz Müslümanız, Almanlar Hıristiyandır. Çünkü cihan hürriyeti maskesi ile gizlenen gerçek niyet, İslâm'ın sağlam kalesi olan Türk Devleti'nin yeryüzünden kaldırılması, Müslümanların ebedi esaretidir.

Bir karganın hemcinsinin gözünü çıkardığı vâki olmuştur. Hâin, Avrupa biliyor ki bizim uyanıklığımız onların perişan olmasını sağlar. Fakat çok beklemeyeceksiniz ey mel'unlar; korktuğunuz başımıza gelecektir !

“İtilaf devletlerinin şiddetli davranmaktan maksadı Osmanlı delegelerinin iddialarına göre Türkiye'nin bölünmesi ve esareti olmayıp istikbal ve terakkisini (ilerlemesini) temin etmek” imiş.

Adil Allah'ım ! Bu alçak mahluklara vicdan, insaf vermedinse, bir zerrecik hayâ da mı nasip etmedin ? Beynelmîlel (uluslararası) idareye tabi, etrafı yine beynelmîlel bir mıntıka ile kuşatılmış bir şehrin, müstakîl bir devlete payitaht (başkent) olduğu mesbuk mudur (tarihte örneği var mıdır?) Bağdat'taki bir baş Kastamonu'daki bir gövdeye ait olabilir mi ?

Mukaddes halifemizi, muazzez sultanımızı İstanbul'da ebedi esarete mahkum ediyorlar, gövdemizin başını, kollarını, ayaklarını kestikten sonra göğsümüze kapitülasyonlar; beynelmîlel kurallara göre taarruzdan korunmuş olan milli meclisimize kadar uzanan kontrol gibi zorbaca bir protokol dayatarak nefes aldirmiyorlar da, hâlâ istiklâlinize dokunmuyoruz, diyorlar.

Kimi kandırıyorlar ? Şeytanın bile akıl erdiremeyeceği hile ve desiselerle bütün insanlığı birbirine katan, milyonlarca insan katili İngilizlerin çirkin mahiyeti anlaşıldı. Gizli engeller, kapaklı facialar hep meydana çıktı. Bundan sonra artık o gaddarların yaldızlı haplarına aldanacak dini bütün, kanı temiz bir Müslüman tasavvur edilemez.

Fransızların temiz vicdanlı, necip sîmâları; dünyanın en soylu bir milletini öldürmek isteyen ve bu uğurda Fransa'yı da felakete sürükleyen İngiliz alçaklığını, ihtiraslarını alenen lanetliyorlar. Kendi vatanının aşığı, bizim vatanımızın da saadetini arzulayan büyük dostumuz, sevgili Piyer Loti, bütün kin ve nefretiyle haykırıyor, milletler kâtili Loyd George'un karanlık vicdanına, lekeli yüzüne tükürüyor. Bugün Fransa'da vatanları hesabına Piyer Loti gibi düşünenler pek çok, belki de ekseriyettedir. Ancak Onun kadar bizi seven, onun kadar hak aşığı, doğru özlü, açık sözlü mert insanlar pek azdır. Fakat emin olalım ki Fransa'da emperyalistlerin sukûtu (iktidardan düşmesi) yakındır. Hürriyet ve medeniyetin beşiği olan Fransa, daha uzun müddet İngilizlerin cinayetlerine alet olmakta devam edecektir.

Wenizelos'a vatanını seven Yunanlılar tarafından tevcih edilen fakat, maalesef yerini bulmayan, kahredici ve helak edici darbenin yakın zamanda Fransa ve İngiltere emperyalistlerinin beyninde de patlayacağına şüphe etmemesine dair mesajlar vâki olmaktadır. Gözlerin kin ve ihtiras dumanı bürüyen, yollandıkları uçurumu görmekten hakikaten aciz olan bu gaddarlardan hesap soracak zaman yakındır. Emin olalım ki cezalarını da ihtiraslarına kurban ettikleri kendi milletleri verecektir.

Evet; bu efendiler kendi kendilerine gelin güvey oldular; idam kararını verdiler fakat, porselen fabrikasında, yeşil masalar başında verilen bu kararların tatbik ve infazı zannettikleri gibi kolay olmayacaktır. Vicdanını sarı İngiliz altınlarıyla satan alçaklar müstesna, bu zâlimâne karara baş eğecek bir Türk ve Müslüman yoktur”¹²⁷.

127 **Kastamonu**, 21 Ağustos 1336 (21 Ağustos 1920) , nr. 2365 , s. 1.

E. TÜRK – RUS DOSTLUK ANTLAŞMASI :

Türkiye Büyük Millet Meclisi etrafında kenetlenerek yeni devletini kurmuş olan Türk Milleti milletlerarası platformda henüz resmen tanınmadığı için yalnızlık hissediyor; giriştiği Milli Mücadelede lüzumlu silah ve para tedariki açısından şiddetli ihtiyaç içinde bulunuyordu. Ülkesini paylaşmak üzere birleşen ve bu amaçla plân üstüne plân ortaya atarak Anadolu'nun mübarek topraklarına kirli çizmeleriyle atacakları adımların zevkini hayal eden medeni devletlerin dış gıcirtıları sinir bozucu seslerle semalarımızda yankılanıyordu. Kendisini böyle bir ortamda bulmuş, varlığı tehlikeye düşmüş, hayat hakkı ortadan kaldırılmaya çalışan bir milletin, önüne çıkacak her fırsatı değerlendirmesi en tabii hakkı idi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, bir İngiliz gazetecinin, “Türklerle Bolşeviklerin (komünistlerin) ittifakının mümkün olup olmadığını” sorması üzerine “Biz İngiltere ve müttefiklerinin sulh şartlarındaki ısrarını bozacak herhangi bir yardımı tereddütsüz kabul ederiz” cevabını vermiş, bu cevabı alan gazeteci, gazetesine yazdığı makalede, “Türk milliyetperverlerinin itilaf devletlerinin sulh programını bozabilecek herhangi bir desteği kabule mecbur olduklarını samimiyetle söyleyebilirim” demiştir ¹²⁸.

Ekim 1917 devrimiyle emperyalizmin karşısına dikilen Rusya da aynı şekilde yalnızlık çekiyor, aynı zamanda boğazların emperyalistlerin tahakkümü altına girmesini stratejik ve jeopolitik menfaatlerine incek bir darbe olarak görüyordu. Binaenaleyh ortak menfaatler ve endişeler tarihin iki köklü devleti Türkiye ve Rusya'yı aynı kader çizgisinde birleştirmişti. Ankara Hükümeti ile Komünist Rusya Hükümetinin durumlarındaki benzerliklerin sevk etmesiyle işbirliği görüşmeleri hemen başlatılmıştır. İlk adımı Türkiye atmış, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından üç gün sonra Rusya Dışişleri Komiseri Yorgi Çiçerin'e bir mektup gönderilerek işbirliği teklifinde bulunulmuş; teklifin olumlu karşılanması üzerine Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet Moskova'ya gönderilmiştir ¹²⁹.

Yapılan antlaşma 20 Ağustos 1920'de parafe, 16 Mart 1921'de de imza edilmiş olmasına rağmen 1920 yılı Haziran ayından itibaren dünya gündemine girmiş ve Türkiye açısından ilk olumlu neticeler alınmaya başlamıştır.

128 **Açıksöz Gazetesi**, 21 Haziran 1336 (21 Haziran 1920) , s. 1.

129 **Açıksöz Gazetesi**, 10 Mart 1336 (10 Mart 1920) , s. 1 , **Açıksöz Gazetesi**, 12 Temmuz 1336 (12 Temmuz 1920) , s. 1.

17 Şubat 1921’de Moskova’ya ulaşan Türk Heyeti ile Rus Heyeti arasında yapılan görüşmelerle son şeklini alan 16 maddelik antlaşma metni 16 Mart 1921 tarihinde imzalanmıştır. Milli Mücadelenin önemli safhalarından birisi olan antlaşmaya Kastamonu basınında geniş yer verilmiş, aylarca gazete sütunlarında çeşitli vesilelerle haber ve makalelere konu olmuştur¹³⁰.

Antlaşmanın başlangıç kısmında vurgulandığı gibi dünya görüşleri farklı olmasına rağmen bu iki devleti birlikte hareket etmeye sevk eden amil hiç şüphesiz Batının emperyalist ve sömürgeci niyetlerinin açığa vurulmuş olmasıdır. Her iki millet varlıklarını müdafaa için birlikte tepki göstermek ve tedbir almak mecburiyetinde kalmışlardır. Karşılıklı menfaatlerin ön plana çıktığı antlaşma her iki devlet için de tarihî bir kazanç olmuş, bir anlamda belki de tarihin seyrini değiştirmiştir.

Türk – Rus antlaşması esasen Batının Türk milletine karşı takındığı keyfi ve işgalci tutum karşısında beklenen bir gelişme idi. İnsanlığın geleceği açısından bir tehlike olarak görülen komünizmin önünün kesilebilmesi büyük ölçüde Türkiye’nin istikrarına bağlı olmasına rağmen Batı siyasetçilerinin hırstan kararmış gözleri maalesef bu gerçeği göremiyordu.

Antlaşma ile Türkiye ve Rusya birbirlerini resmen tanıdılar; Sevr Antlaşmasını reddetmişler, iki ülkeden birine yönelecek her tehlikeyi birlikte göğüslemek için yardımlaşmayı taahhüt etmişlerdir. Türkiye açısından doğu sınırları güvenliğe kavuşmuş olduğundan oradaki kuvvetlerin diğer cephelere sevki sağlanmıştır. Rusya’dan sağlanan silah ve para yardımı çok anlamlı olmuştur. Ayrıca Türkiye’nin Milli Mücadele için mübah olan her çareye başvuracağı anlaşılmış, binaenaleyh Ankara Hükümetinin Paris Sulh Konferansına katılması için davetler yoğunlaşmıştır¹³¹.

Türk – Rus ittifakı henüz parafe aşamasında iken her taraftan tepkiler yükselmeye başlamıştır. Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nin 20 Teşrinisani 1920 tarihli nüshasında, bu anlamda İngiltere’den gelen bir tepkiye “Loyd George Henüz Uyanıyor” başlığı ile yer verilmiştir:

130 **Kastamonu**, 13 Ağustos 1337 (13 Ağustos 1921) , nr. 2412 , s. 1 – 2 , **Kastamonu**, 6 Ağustos 1337 (6 Ağustos 1921) , nr. 2411 , s. 1 , **Açıksöz Gazetesi**, 1 Nisan 1337 (1 Nisan 1921) , s. 1.
131 **Açıksöz Gazetesi**, 7 Haziran 1336 (7 Haziran 1920) , s. 1.

Loyd George Henüz Uyanıyor ;

“İngiltere Başvekili Loyd George Avam Kamarasında 25 Ekim 1920 tarihinde yaptığı konuşmada Anadolu’daki Milli Hükümetin güney, orta ve doğu Anadolu’ya hâkim olduğunu, Sevr Muahedesi kabul etmediğini ve Sovyet Cumhuriyeti ile arasında bir ittifak mevcut olduğunu” söyleyerek ilgililerin dikkatini çekmekteydi ¹³².

Türk Milletinin tam itimadına mazhar olarak millî birliği sağlama yolunda önemli mesafeler alan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rusya ile yaptığı dostluk antlaşması ile hem kendi moralini yükseltmiş hem de düşmanlar ve işbirlikçilerinin maneviyatını sarsmıştır. Maddeleri arasında Sevr Antlaşmasının tanınmaması hükmü de bulunan bir diplomatik hamle karşısında başta İngilizler olmak üzere itilaf devletleri şaşırmış, görüş ayrılıkları ortaya çıkmış, şer cephesi sarsılmıştır. Dünya gündeminde artık Anadolu ile başa çıkılmaz, onunla antlaşma zemini aranmalıdır, kanaati yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu kanaat hakkında İstanbul gazetelerinden Yenigün’de çıkan bir yazı 16 Teşrinievvel 1920 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi tarafından iktibas edilerek okuyucularına aktarılmıştır:

“İngiliz emir ve tesiri altında – sözumüz yabana – Halife orduları teşkil eden, Aznavurlar, vesâireler çıkararak, Yunan ordusundan kendi hesabına hayır ve keramet ummak dalaletlerini gösteren İstanbul’da son günlerde mütemadiyen yükselmeye başlayan yeni bir kanaat peyda oldu: Anadolu ile başa çıkılmayacak, Anadolu ile anlaşmalı... Ali Kemal (Peyam-ı Sabah Başyazarı) bu fikrin aleyhindedir. Tabi Damat Ferit de öyle. Fakat bunlar da ortadaki dertlerine bir çare bulmaktan acizdirler. İngilizler muahedename (Sevr) tatbik olunamıyor diye ter ter tepiniyorlar.

Damat Ferit Anadolu Bolşeviklerle anlaşmıştır, biz bunlarla nasıl anlaşırız diye hayrette. Hülâsa İstanbul Hükümeti ve bu komedinin mürettip ve müdürleri tamamen şaşkın bir haldeler. İstanbul Hükümeti komedisi için anacık babacık günü olan bu mahşernümûn (mahşer benzeri) kızılca kıyamet hengâmesi içinde Lütfi Fikri Bey sesini yükselterek, Anadolu ile anlaşmaktan başka çare olmadığını ileri sürmüş ve bunun için tavassuta müheyya bulunduğunu (arabuluculuğa hazır olduğunu) beyan ile hizmete soyunmuş, bunu da sahne üstüne tastan düşen bir aktör rolü gibi üstlenmiş olan Lütfi Fikri’nin Anadolu nezdinde icra edeceği böyle bir tavassuttan ne umduğuna aklımız ermez. Anadolu ukalâlık istemiyor. Tamâmiyet (vatanın bütünlüğü), İstanbul’da oturanlarda akıl, mevcudiyet ve istiklâlini istiyor.

132 **Kastamonu**, 20 Teşrinisani 1336 (20 Teşrinisani 1920) , nr. 2376 , s. 1.

Bu büyük işe akıl erdiremeyecekleri nezdimizde muhakkaktır. Lütfi Fikri'nin bu teşebbüsü hakkında özel muhabirimizden aldığımız telgrafnameyi aşağıda derç ediyoruz:

Bilecik 20 Teşrinievvel 1920

İstanbul basını Anadolu ile başa çıkmak ihtimali olmadığına ait neşriyat ve münakaşalar ile vakit geçiriyorlar. Ali Kemal bu yoldaki neşriyatında Damat Ferit'e bile ulu orta hücumlarda bulunuyor. Rum'ca gazetelerle ecnebi basını mütelâşîdir (telaşlıdır). Bu esnada Lütfi Fikri Bey'de bahse karışarak Anadolu ile anlaşmaktan başka çare olmadığını ileri sürmüştür. Lütfi Fikri Bey Anadolu ile anlaşma müzakerelerine tavassut edebileceğini hissettirmekte ve bunun için icap edenler nezdinde teşebbüslerde bulunmakta olduğu dahi anlaşılmaktadır.

İstanbul'da Anadolu ile anlaşma meselesinin münakaşaları devam ediyor. Ali Kemal memlekette Hürriyet ve İtilafçıların bir şey yapamamış olduklarından bahisle bunlara hücum ediyor ve hatta Damat Ferit'i bile haşlıyor. Yunanlılar tarafından Fransızca olarak neşredilen Bosfor Gazetesi Anadolu ile anlaşmaktan başka çare kalmadığı kanaatine karşı fena halde huylandığını göstermekten men-i nefis edememektedir (kendini alamamaktadır).

İstanbul efkâr-ı umumiyesi Damat Ferit'in alenen tezyifine (alçaklaşmasına) başlamıştır. İngilizlerin bu Damat Paşadan yüz çevirmeye başladıkları teyit olunuyor (kesinleşiyor)" ¹³³.

Yukarıda da vurguladığımız gibi henüz antlaşma görüşmeleri devam ederken Rusya'dan Anadolu'ya silâh, mühimmat ve para yardımı gelmeye başlamıştır. İlk yardım Rusya'nın Tuapse Limanı'ndan Trabzon'a, oradan da İnebolu Limanı'na gelmiş ve derhal karayoluyla Ankara'ya ulaştırılmıştır. 20 Eylül 1920 tarihinde Mebrûke isimli vapurla İnebolu İskeleyine gelen malzeme 1001 adet kasalı İngiliz mavzeri, 1023 İngiliz kasaturası, 1000 adet yağdanlık ve 1023 adet silgi ipinden müteşekkildi.

Rusya'dan silah ve mühimmattan başka önemli miktarda altın da gönderilmiştir. Altınlar sandıklar içinde iki partide gelmişti. İlk partisini Trabzon'dan görevlendirilen sivil memurlar İnebolu'ya, oradan da Ankara'ya ulaştırmışlardır. Bu hususta Dahiliye Vekâletinden Kastamonu Valiliğine gönderilmiş 22 Temmuz 1921 tarihli telgrafta, "İtalyan Vapuru ile sivil memurlar vedâatinde (emanetçiliğinde) gelecek Rus altınlarının hemen çıkarılması ve teshilat (kolaylık) iradesi..." denilmektedir.

133 **Kastamonu**, 16 Teşrinievvel 1336 (16 Teşrinievvel 1920) , nr. 2371 , s. 2.

İngiliz – Yunan taarruzunun bütün şiddetiyle devam ettiği ve Trabzon, İnebolu gibi önemli noktalardaki Rumların bütün olayları İstanbul'a ihbar etmeleri karşısında böyle ticaret vapurları ile gönderilmesi tehlikeli görüldüğünden ikinci parti altın sandıkları iki Rus denizaltısı tarafından Novrosiski Limanı'ndan doğruca İnebolu'ya getirilmiş ve denizaltıların küçük olanı molozun iç kısmına sokularak altın sandıklarını Türk yetkililerine teslim edip mürettebat karaya çıkmadan geri dönmüşlerdir ¹³⁴.

Ankara – Moskova arasında görüşmelerin sıklaşması sonucu silah ve para yardımlarının geleceği yolundaki haberler lehte ve aleyhte birtakım fikirlerin yaygınlaşmasına zemin hazırlamış, hatta Ankara'da önce gizli bir komünist partisi kurulmuş, daha sonra Tokat Mebusu Nazım Bey başkanlığında kurulan Türkiye Halk İştirakiyyun Fırkası adıyla resmen kurulan partinin beyannamesi, Bursa Mebusu Şeyh Servet, Afyonkarahisar Mebusu Mehmet Şükrü ve katip Salih Hacıoğlu tarafından hükümete sunulmuştur. Partinin propaganda faaliyetlerinde dile getirilen fikirlerin etkisiyle bazı kesimlerde Türkiye'nin komünizme kayacağı yolunda tedirginlik baş göstermiştir ¹³⁵.

20 Eylül 1920'den itibaren Tuapse'den başlayan Rus silah ve malzeme yardımlarının İnebolu'ya ulaşmaya başlaması yakınlığın derecesini artırdığı gibi tedirginliğin boyutlarını da genişletmiştir. Antlaşmanın Rusya açısından boğazların hatırı ve diğer stratejik ve politik menfaatlerin tesiriyle yapıldığı ve Mustafa Kemal Paşa'nın siyasî dehasına istinat ettiğinin farkına varamayan Hürriyet ve İtilaf Partisi mensupları ve kimi çevreler yabancı uçaklarla beyannameler dağıtarak bu yakınlığın tehlikesinden bahsediyorlar ve ittifakı engellemeye çalışıyorlardı ¹³⁶.

F. KASTAMONU'DA CUMA TALİMLERİ (Kastamonu Halkının Milis Eğitimleri) :

Vatanın her tarafından gelen istila ve mezalim haberleri halkın öfke ve heyecanını her geçen dakika artırıyor, genç ihtiyar herkes malını, canını hiçe sayarak düşmanın karşısına dikilmek arzusu içindeydi. İlk başlarda gönüllü subaylar, efeler,

134 Peker, **a. g. e.** , s. 240, 353 – 354.

135 **Açıksöz Gazetesi**, 25 Teşrinievvel 1336 (25 Ekim 1920) , s. 1 , **Açıksöz Gazetesi**, 9 Kanunuevvel 1336 (9 Aralık 1920) , s. 1.

136 Peker, **a. g. e.** , s. 239.

ağalar idaresinde silahlanıp çeteler teşkil ederek mücadeleye başlayan ve düşmana korku salan milislerin düzenli ordular karşısında öldürmekten çok ölmekten başka netice alamamalarının görülmesi üzerine Ankara Hükümeti bunların başına subaylar görevlendirerek düzenli hale getirmeye gayret ediyordu. Mümkün mertebe eğitim altına alınan bu milislerin oyalama taktiği ile önemli başarılar sağladığı muhakkaktır.

Kastamonu'da yapılan eğitimler esas itibariyle yurt genelindekilere benzemekle beraber gerek iştirakin boyutları ve gerekse katılanların sosyal statüsü bakımından tarihte bir benzerine rastlamak herhalde zor bir durumdur.

1920 yılı Temmuz ayı sonlarına doğru Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Kulübü yöneticileri yerli ve yabancı düşmanlara karşı hazırlıklı olmak amacıyla geniş çaplı eğitim düşüncelerini Vali ve diğer yetkililere bildirerek bir toplantı düzenlediler. Toplantı Yılanlı Camisinde yapılmıştır. Mıntıka Kumandanı Miralay Osman Bey'in başkanlığındaki toplantıya her mahalleden muhtarla beraber üçer kişi davet edilmişti. Temmuz ayının onbeşinde Kastamonu'ya ailece gelerek kayınbiraderi Corukzade Hilmi Bey'in evine yerleşmiş olan Sebilürreşad Dergisi sahibi yazar Eşref Edip Bey kürsüye çıkarak Yunanlıların İnebolu'ya çıkarma yapma hazırlıklarından bahsetti. Böyle bir vaziyet karşısında Kastamonu'nun düşebileceği feci duruma ve bundan sonra da Ankara'nın maruz kalacağı tehlikeye dikkat çekerek vaziyetin vahametini anlattı. Böyle bir tehlike karşısında Kastamonu halkının kayıtsız ve sessiz kalmasının şaşırtıcı olduğunu söyledi. Mahalle temsilcilerinin, yetkililerin kendilerinden isteyecekleri her fedakarlığa hazır olduklarını ifade etmeleri üzerine yetkililer Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti binasında toplanarak haftanın Cuma günleri eğitim amacıyla içtima yapılmasına karar verdiler. Her mahallenin halkı birer bölük kabul edilip başlarına subaylar verilerek askerî talim yapılacaktı. Askerî depolar açılacak, eski, yeni ne varsa bütün silahlar içtima mahalline getirilerek eğitim yapılacaktı. Alınan kararlar bir tezkere ile Vilâyet Makamına sunularak izin ve yardım talep edilmiştir. Tezkere şu şekildedir:

“Makam-ı Sâmi-i Vilâyetpenâhiye,

Mukaddes vatanın millî iradeye istinat suretiyle müdafaa ve muhafazası gayesini istihdâfen (hedef olarak) kasaba ve köylerde on beş yaşından kırk beş yaşına kadar olan herkesin düzenli bir surette lâakal (en az) haftanın Cuma günleri, ihtiyat zabitlerinden mürekkep bir grup vesâtetî (vasıtası) ile talim hareketleri ile iştigali karar altına alınmıştır.

Keyfiyetin tatbiki için şehirde Kışlaönü, Olukbaşı, Gümüşlüce meydanları ve köylerde de her köyün münasip bir mahalli poligon kabul edilmiştir. Ayın altıncı Cuma günü kasabada ilk talim içtimalı Olukbaşı'nda yapılacaktır. Bu hususta zabıtaya emir verilmesi ve nahiye müdürlerine tebligat gönderilmesi ve bu teşebbüslerden dolayı lazım gelen teshilatın îfâ buyurulması (kolaylığın gösterilmesi) bâbında emir ve ferman hazreti men lehül emrindir.

5 Ağustos 1336

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Kastamonu Heyeti Temsiliyesi

Hemen tebligat ifası için kaleme

Vali Cemal

Tezkere: Merkez 335, Devrekani 50, Göl 43, Kuzyaka 35, Akaya 33 adet”¹³⁷.

Bundan sonra Müdafaa-i Hukuk, tarihî bir beyanname yayınladı. Halk kitlelerinin millî ve dinî duygularına hitap eden ve Eşref Edip Bey tarafından kaleme alınan beyanname, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti imzası ile Kastamonu gazetelerinde neşredilmiştir:

Kastamonu'nun Hamiyetli Müslümanlarına ve Kahraman Delikanlılarına;

“Bismillahirrahmânirrahîm,

Va'tesimû... (hepiniz birden Allah'ın kitabına sımsıkı tutunuz. Birbirinizden ayrılmayınız. Bölünürseniz kuvvetiniz gider. Gücünüz yettiği kadar düşmanlarınıza karşı kuvvet hazırlayınız...) anlamındaki ayet-i kerimeden sonra;

Müslüman Kardeşler ! Allah'ın bu emrini yerine getirmek gayesi ile inşallah bu Cuma günü Olukbaşı Meydanında toplanacağız. Bütün Müslüman kardeşler hep bir arada görüşüp kaynaşacak, yekdiğerimize karşı kalplerimizdeki kardeşlik bağları kuvvetlenecek, düşmanlara karşı kuvvet hazırlamak için lazım gelen kararlar hep birlikte alınacaktır. Yan gelip vakit geçirecek, yahut ümitsizliğe düşüp kadınlar gibi ağlayacak zamanda değiliz. İş görecek zamandayız. Nâmert düşman her türlü antlaşmaları ayaklar altına alarak güzel Anadolu'muzun, bu sevgili İslâm yurdumuzun kapılarını kırdı. Harim-i ismetine kirli ayaklarını soktu. Güzel İzmir'imizde, Adana'mızda tutuşturduğu yangını Balıkesir gibi kıymetli kasabalarımıza, Bursa gibi mukaddes şehirlerimize kadar tevsii melanet etti (melanetleri yaygınlaştırdı).

137 Peker, a. g. e. , s. 231.

Gözlerimizi kaldırıp da ufuklara bakacak olursak yıkılan, yakılan İslâm ocaklarının kızıl alevlerini, siyah dumanlarını göreceğiz. Kulaklarımızı verecek olursak oralarda inleyen binlerce yetimin feryatlarını, Enginlerini işiteceğiz.

Müslüman Kardeşler !

Anadolu'nun kapıları tutuşmuş yanıyorken, biz buralarda tembel, lakayt kalır, rahat döşeklerde yatar, derin uykulara dalar da hiçbir hazırlıkta bulunmaz, kayıtsızlıkla, ihmalcilikle, birbirimizi çekiştirmekle vakit geçirecek olursak, maazallah bu yangın her tarafa sirayet eder. İslâm'ın son yurdu olan bu güzel Anadolu'yu parçalamak, baştan başa çiğnemek isteyen hain düşman yağlı kundağını eline almış, sokacak, tutuşturacak memleket arıyor. Nerede bir zayıflık, gaflet, hangi sahilde bir çekişme ve nifak görecek olsa hemen orasını tutuşturmakta ihmal göstermiyor ve göstermeyecektir. Onun için Ey Müslüman Kardeşler, gözlerimizi açarak Habil-i ilahiye (Allah'ın ipine) sımsıkı tutunmak, kalplerimizi birleştirmek, kuvvetlerimizi toplamak hepimize farz-ı ayındır.

Sayıları binlere, milyonlara ulaşan, ölüm korkusundan memleketlerinden çıkarılan zelil milletlerden ibret almamızı Cenab-ı Hak bize ihtar ediyor. Yaşamayı seven, ölümden korkan ümmetlerin sellerin getirip kenara attığı saman çöpleri kadar ehemmiyetleri olmadığını Peygamberimiz Efendimiz Müslümanların ibret nazarları önüne koyuyor. Dünyada ölümlerin en acısı düşman istilasına uğramaktır. Hakimiyeti elden gidip düşman boyunduruğuna düşen bir millet, günde bin kere ölüm azapları çeker de yine hayatını sürüklemeye mecbur kalır. Çünkü yaşamamak da elinde değildir. O zalimler, esaretleri altına aldıkları milletleri hayvanlar gibi kendi hesaplarına çalıştırlar. Dünyanın yedi iklim, dört köşesinden sürü sürü ordularla getirilen renk renk mahkum milletlerin ne halde bulduklarını gözlerimizle gördük. Biz sığırlarımızı, beygirlerimizi nasıl kullanıyorsak o zalim devletler de esaret altına aldıkları milletleri öylece kullanıyorlar. Bu zilletlere düşmemek, bu esaret boyunduruğuna girmemek için fırsat elde iken, düşman daha uzakta iken hazırlanmak, dağınık kuvvetleri bir araya toplayarak tanzim etmek bütün Müslümanlara farz-ı ayındır. Bilirsiniz ki talim görmüş bin kişilik muntazam bir kuvvetin göreceği işi, talimden mahrum, nizam ve intizamsız on bin belki yirmi bin kişi göremez. Yarın için hazırlıklı olmayan milletler hiçbir zaman yaşayamaz. Yarınki tehlikeyi bugünden hesap etmek, ona göre hazırlanmak herkes için farzdır.

Elhamdülillah bugün vilâyetimizde bulunan yiğitler, kahramanlar binlere, on binlere varıyor. Bunları talim ve tanzim etsek düşmanın yüz bin kişisine karşı mükemmel millî bir ordumuz olur. Ve onu gören düşman, sahillerimizin hiçbirisine adım atmaya cesaret edemez. Cüret gafletinde bulunsa bile hakkın yardımıyla bu nizam ve intizam sayesinde kendisini perişan ederiz.

Onun için Ey Müslüman Kardeşler, istiklâl ve saadetimiz için çalışan fedakar hükümetimizin sözünü üstün kılmak, memleketlerimizi düşman şerrinden korumak istiyorsak elbirliği ile çalışalım. Dağınık kuvvetlerimizi toplayalım, mahalle mahalle, köy köy müsait vakitlerde talimler yapalım. Cuma günleri ise dükkanlarımızı kapayarak hep birlikte resmi geçitler yapalım. Cuma günü zaten müminlerin bayramıdır. O günü vatan ve millet işlerine ayıralım. Silahlarımızı temizleyelim, hayvanlarımızı besleyelim. Bölükler, taburlar kuralım. Bütün bu işleri tam bir intizamla, gürültüsüz, müslümancasına yapalım.

Bu suretle bütün muharebelerde şöhret alan biz Kastamonuluların din ve memleket müdafaası için millî bir ordu vücuda getirmek hususunda ne kadar ehil ve fedakar olduğumuzu bütün cihana gösterelim.

Vemâ tevfiği illâ billah...

5 Ağustos 1336 Kastamonu Müdafaai Hukuk Cemiyeti”¹³⁸.

7 Ağustos 1920 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi Cuma Talimlerini, “Cuma Günkü Millî Tezahürat” başlığı altında şöyle değerlendirmektedir:

“Muazzez vatanımızın günden güne istilaya uğraması halkımızı fevkalade gazaba getirmiş ve hain düşmanlara yekpâre bir kitle halinde mukabelede bulunmak için Müdafaai Hukuk Heyeti’nin beyannamesi üzerine bu Cuma günü bütün dükkanlar kapanmış, zengin fakir bilcümle ahali, binlerle halk Ameden Çayırı’na şitap ile (akarak) vatanın müdafaası uğrunda büyük bir millî sözleşmede bulunmuştur. On beş yaşından kırk beş yaşına kadar bilcümle halkın bilâ tefrik (istisnasız) her Cuma günü öğleden sonra, her mahallenin bayrağı altında toplanarak askerî talim ve manevralar icrası ile vukû bulacak tehlikeye karşı daima hazırlıklı bulunmak için ve seferberlikte askerlik yapmayanların silah kullanmasını öğrenmesi ve bu suretle umum halkın müsella ve muallem (silâhlı ve eğitimli) bir kitle haline getirilmesi gayesiyle başlanan hareket memnuniyet verici bir tehâluk (koşuşma) ve havâhişle (aşkla) kararlaştırılmıştır.

Her mahallenin kendi ileri gelenlerinden bir zâtın kumandası altında talim mahalline gelmesi ve ihtiyat zabitlerinin de kıtaların talimi işinde istihdamları muvafık bulunmuştur.

Bu Cuma günkü hareket başlangıç ve havanın da rahmetli olmasına rağmen, her şeyin başlangıcında olması tabii olan ufak tefek hatalar dışında memnuniyet verici bir intizamla vukû bulunmuştur. Ezcümle Kırkçeşme Mahallesi ahalesinin gösterdiği intizam diğer mahallelere göre daha üstün ve cidden emsalsiz bir derecede idi. Önlerinde bayrakları ve borularıyla bir asker kıtası halinde talim mahalline gelen bu mahalle alkışlanmıştır.

138 **Açıksöz Gazetesi**, 5 Ağustos 1336 (5 Ağustos 1920) , s. 1, Peker, **a. g. e.** , s. 231 – 233.

Mahalleler geldikten sonra her mıntika harp safına geçmiş, vahdetin (birliğin) faydaları ve ümitsizliğin bir millet için en büyük düşman olduğunu izah eden bir nutuk îrat edilmiş, daha sonra Müftü Osman Nuri Efendi'nin Kuvây-ı Milliye'nin mansur ve muzaffer olması hakkında beliğ bir duasını müteakip toplantıya son verilmiş ve önde mızıkada olduğu ve rahmet de pek ziyade hızlandığı halde askerî bir yürüyüşle Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti önüne gelinmiş ve oradan dağılmıştır.

Gelecek haftalarda noksanların tamamlanmasıyla daha büyük ve daha muntazam ölçüde talim icra olunacağını şimdiden ümit edebiliriz"¹³⁹.

Yerli ve yabancı herkesin dikkatini çeken Cuma Talimleri, halkın kendisine güvenini artırmaya devam ederken eşraf ve zenginlerden bazılarının ilgisizliği huzursuzluğa sebep oluyordu. Bunu fark eden Vali Cemal Bey duruma müdahale ederek samimiyetle başlanan eğitimleri resmîleştirip daha güzel sonuçlar elde edebilmek amacıyla Lise binasında bir toplantı düzenlenmesini emretti. Kastamonu'ya özgü bir seferberlik faaliyeti niteliğindeki bu toplantı 5 Eylül 1920 tarihinde gerçekleşmiştir. Vali Cemal, Şube Reisi Şevket ve Yazar Eşref Edip Beylerin birer konuşma yaptıkları toplantıda alınan kararlar bir tebligat halinde her tarafa dağıtılmıştır. Alınan kararlar şu şekildedir:

“1 – Eskisi gibi Cuma namazını müteakip bütün dükkanlar, kahvehaneler, hamamlar kapanacak, Cuma namazından sonra her mahalle halkı başta murahhasları yani Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsilcileri olduğu halde mensup olduğu mıntıkalar ile birlikte bayraklar, borular, mızıkalarla talimgâh meydanına geleceklerdir.

2 – On beşten kırk beş yaşına kadar ve kırk beş yaşından yukarı olup da gücü kuvveti yerinde olan esnaf, ulema, meşayih ve memur bilâistisna bilumum Müslümanlar tâlimgâh meydanına gelip talimlere iştirake mecburdurlar.

3 – Cuma namazından sonra şehir dahilinde mevcut çarşılarda jandarma müfrezeleri, polisler gezecek; talime iştirake mecbur olan efrattan her kim olursa olsun tâlimgâha gitmediği görülecek olursa zabıta marifetiyle tutulup kışlaya sevk olunacak ve kışlada üç gün talim ettirilecektir.

4 – Kapanmayan dükkanlar zabıta tarafından kapatılacak, hükümet emirlerine muhalefet ettikleri cihetle sahipleri tecziye edilecektir.

139 **Kastamonu**, 7 Ağustos 1336 (7 Ağustos 1920) , nr. 2363 , s. 1.

5 – Silâhı olanlar silahı ile, atları olanlar atları ile geleceklerdir. Süvariler eskisi gibi Sığırpazarı ve Tekkealtı meydanlarında içtima ederek hep birlikte talimgâha hareket edeceklerdir.

6 – Talimden sonra yine mahalleler kıtalara ayrılarak eskiden olduğu gibi muntazam alaylarla hep birlikte avdet olunacak ve Çengeller Köprüsü başından bütün kıtalar mızıka ile selamlanarak mahallelerine avdet edeceklerdir.

7 – İzci teşkilatına tabi olan çocuklar manga kolunda muntazaman alayı takip edeceklerdir. Sanayi Müdürü Rıfat Bey iş bu teşkilata bilfiil kumanda ve nezaret edecektir”¹⁴⁰.

Vali Beyin konuşmasından sonra toplantıya katılanlar ayağa kalkarak üç halka teşkil el ele tutuşmuşlar ve alınan kararlara uyacaklarına dair hep bir ağızdan yemin etmişlerdir.

Ağustos ayının ilk haftasında başlayıp Ekim ayı başına kadar devam eden Cuma talimleri 4 Ekim 1920 tarihinde Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı göreviyle gelen Miriliva Muhittin Paşa tarafından sona erdirilmiştir. Muhittin Paşa, cephelerde eğitilmiş kolorduların kurulmuş olduğundan çete, milis gibi halk kuvvetlerine ihtiyaç kalmadığı; halk eğitiminden maksadın millî birliğin güçlendirilmesi ve halktaki ümitsizliğin giderilmesi olduğunu ve bu maksat hâsıl olduğundan bundan böyle halkın işiyle, gücüyle meşgul olup ekonomik kalkınmaya önem verilmesi suretiyle cephede çarpışan askerlerimize gerekli yardımın yapılması lüzumunu vurgulayarak ve halka teşekkürlerinin bildirilmesini emrederek eğitimlere son vermiştir.

Milli Mücadele tarihimizden ilginç bir sahne olarak tarihe gecen Cuma Talimleri amacına ulaşmıştır. Askeri açıdan çok fazla bir kıymet ifade etmemekle beraber manevî tesirleri son derece önemlidir. Doğuştan asker olan Türk Milletinin vatan uğrunda birlik oluşturması, yediden yetmişe herkesin bütün varlığıyla vatan savunmasına katılması o günlerde işgallere gösterilen tepkilerden sadece birisidir. İlk zamanlarda talimleri anlamsız ve gereksiz bulan bazı gafiller bile daha sonra fikirlerine taraftar bulamadıklarını görerek seslerini kesmişler, milletin birliği karşısında susmak zorunda kalmışlardır.

140 Peker, a. g. e. , s. 236 – 237.

Cuma Talimleri düşmanların da dikkatini çekmiş, sınırlarını bozmuş, var gücüyle vatanını savunmaya gayret eden bu milletin kolay kolay alt edilemeyeceği kanaatini husûle getirip tereddüde düşürmüştür. İnebolu üzerinden gelen yabancı gazeteciler eğitime yoğun ilgi göstererek kendi halklarına Türklerin mücadele azmini nakletmişler, dünya kamuoyunda Milli Mücadelenin haklılığının kabul edilmesinde müessir olmuşlardır. Nitekim on beş kadar gazetenin muhabirliğini yapan Amerikalı bir gazeteci, Türklerin de Amerikalılar gibi istiklâl mücadelesi yaptığı temasını işleyerek haklılığımızın tescili yönünde çok etkili olmuştur¹⁴¹.

G. MEHMET AKİF ERSOY'UN KASTAMONU'YA GELİŞİ :

Anadolu'da başlayan Milli hareketin kıymetini çok iyi anlayan vatan şairi Mehmet Akif Bey hiç vakit kaybetmeden harekete diliyle, kalemiyle iştirak etmiştir. Milli Mücadeleye destek amacıyla başta İstanbul olmak üzere yurdun muhtelif yerlerinden gelen gönüllülerin İnebolu – Kastamonu üzerinden Ankara'ya gelişleri devam etmekteydi. Bu gönüllülerin çoğunu subay ve memurlar oluşturmaktaydı. Serbest meslek erbabı, sanatçı, yazar ve şairlerin nadir görüldüğü bir sırada 16 Ekim 1920 günü vapurdan Türk – İslâm Şairi Mehmet Akif Bey'in İnebolu'ya çıktığı görüldü.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Gençler Mahfeli temsilcileri ve öğrenciler tarafından sevgi ile karşılandı. İnebolu'da kaldığı iki gün içinde düzenlenen toplantılarda ve camilerde vatanı, milleti, dini ve hilafeti kurtarmak için milletçe birleşmenin şart, Millet Meclisinin ve kumandanların emirlerine itaatin farz olduğu yolundaki görüşlerini tekrarladı. Bu uğurda vaazlarıyla, yazıları ve şiirleriyle çalışacağını vaat ederek müessir hitabelerde bulundu.

19 Ekim 1920 Salı günü Kastamonu'ya gelen Mehmet Akif Bey, halk ve yetkililer tarafından sevgiyle karşılandı. Milli Şairimizin gelişini Kastamonu Vilâyet Gazetesi "Muhterem Şair Akif Bey Şehrimizde" başlığı ile okuyucularına şu şekilde haber vermiştir:

141 Peker, a. g. e. , s. 236.

“Şirin ve müessir kalemiyle, eş’arıyla (şiiirleriyle) daima İslâm’ın elâm ve mesâibini (acı ve musibetlerini) terennüm eden Safahat’ın muazzez sahibi, büyük İslâm şairi, Burdur Mebusu Mehmet Akif Beyefendi şehrimize teşrif etmişlerdir. Beyân-ı Hoşâmedî eyleriz (hoş geldin deriz)”¹⁴².

Büyük Şairimiz derhal kazaları dolaşmaya başlamış, vaazlarıyla, sohbetleriyle ve bilhassa şiiirleriyle halkın maneviyatını yükseltmiş, azmini kuvvetlendirmiş ve Milli Mücadeleye topyekûn katılmanın dinî, millî ve insanî bir görev olduğunu her fırsatta vurgulamıştır.

Akif Bey imkan buldukça kaleme aldığı yeni manzumelerini Açığksöz’e göndermiş, gazete de büyük bir hürmet ve memnuniyetle bu manzumeleri baş sayfalarında yayımlamıştır.

Kastamonu’yu ve özellikle Açığksöz Gazetesi’ni çok seven Mehmet Akif Bey, İstiklâl Marşı’nı Sebilürreşad’dan sonra ilk defa Açığksöz’e vermiş ve Milli Marşımız gazetenin 21 Şubat 1921 tarihli ve 123 numaralı sayısında yayımlanmıştır. Gazetenin baş sayfasında ve tam sayfa üzerine takdim ifadesi olarak şu ibareler yazılmıştır:

“Şair-i azam ve Muhterem Mehmet Akif Beyefendi üstadımız “İstiklâl Marşı” unvanlı bedia-i nefiselerinin ilk neşri şerefini gazetemize lütuf buyurdular. Her mısraında Türk ve İslâm ruhunun ulvî ve mübarek hisleri titreten bu âbide-i sanatı kemal-i hürmet ve mebâhatle derç eyliyoruz”¹⁴³.

Daha önce ailesi ile birlikte gelip Kastamonu’ya yerleşmiş olan arkadaşı Eşref Edip Bey’le birlikte Sebilürreşad Dergisi’nin yayını burada devam ettirmeye karar vermişler ve derginin 464 numaralı nüshasını 25 Teşrinisani 1920 tarihinde Kastamonu Matbaasında bastırmışlardır¹⁴⁴.

Kastamonu Gazetesinin 6 Kanunuevvel 1920 tarihli nüshasında Sebilürreşad Dergisi’nin yayınına ilişkin şu haber verilmiştir:

Sebilü’r Reşad Mecmua-i İslâmiyesi,

“İstanbul’da yayıma başladığından beri İslâm alemi için sayısız faydalar, faziletler temin eden ve dinî mevzular, sosyal meseleler ve faydalı bilgileri ihtiva eden Sebilürreşad Mecmuası’nın Kastamonu’da intişara (yayımlanmaya) başladığı şükranla anlaşılmıştır.

142 **Kastamonu**, 23 Teşrinievvel 1336 (23 Ekim 1920) , nr. 2376 , s. 1 , Peker, **a. g. e.** , s. 237 – 238.

143 **Açığksöz Gazetesi**, 21 Şubat 1337 (21 Şubat 1921) , s. 1.

144 **Sebilürreşad**, 25 Teşrinisani 1336 (25 Kasım 1920) , nr. 464.

Böyle kıymetli ve ehemmiyetli, feyiz kaynağı bir eserin mütalaasından pek çok istifade edileceği tabiidir. Binaenaleyh tebrikle beraber yayımının devamını samimiyetle temenni eyleriz”¹⁴⁵.

Sebilürreşad’ın 25 Teşrinisani 1920 Perşembe günü çıkan 464 numaralı sayısı beklendiği gibi muhteşemdi. Şairimizin Nasrullah Camiinde vermiş olduğu vaazların Eşref Edip Bey tarafından derlenen özeti derginin on bir sayfasını kaplamış olup, dergi Anadolu’da bütün vilâyet, sancak ve kazalardaki vali, mutasarrıf ve müftülere gönderilmiştir.

Sebilürreşad’ın bu nüshasında neşredilen söz konusu vaaz Anadolu’nun bütün vilâyetlerinde, kasabalarında halka okunmuş ve Elcezire Kumandanı Nihat Paşa tarafından telgrafla takdir edilmiş ve Diyarbakır matbaasında çoğaltılarak doğu vilâyetleri halkın dağıtılmış ve bölgedeki askeri birliklerde okutturulmuştur. Sebilürreşad Dergisi Kastamonu’da üç sayı yayımlandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa’nın daveti üzerine Mehmet Akif Bey ve yayın kurulu Ankara’ya taşınmıştır¹⁴⁶.

H. BATI CEPHESİ KUMANDANLIĞININ KURULMASI VE KASTAMONU VİLAYETİ :

Türk vatanının kurtuluşu ve istiklâlin yeniden kazanılması azim ve iradesiyle milletin teveccühüne mazhar olarak mücadeleye girişen millî kuvvetler, bir taraftan işgalcilerle uğraşırken diğer taraftan İngilizler ve İstanbul Hükümeti’nin beslemesi isyancıları bertaraf edebilmek amacıyla muhtelif cephelere bölünmek mecburiyetinde kalmıştı. Bu durumdan istifade eden Yunan ordusu rahat rahat gücünü takviye etmiş ve taarruza geçerek bir çok stratejik noktaları ele geçirip ilerlemeye başlamıştı.

Düşmanla mücadeleye girişen ordu ve gönüllü kuvvetlerin kumandasını bir elde toplamak ve merkezden değil cephe yakınından idaresini sağlamak üzere Adana ve Garp cepheleri kumandanlıkları kurulmuştu. Kumandanlığına Ali Fuat Paşa’nın getirildiği Garp Cephesi, Kastamonu’yu daha yakından ilgilendirdiği için basında buna dair haberler ön plana çıkmıştır.

145 **Kastamonu**, 6 Kanunuevvel 1336 (6 Aralık 1920) , nr. 2377 , s. 1.

146 Peker, **a. g. e.** , s. 238.

Garp cephesinin kurulduğuna ilişkin ilk telgraf Ankara'dan 25 Haziran 1920 tarihinde çekilmiştir:

“Ankara – Açık Telgraf 25 Haziran 1920 ve 639,

1 – Hazreti Allah'ın lütuf ve inayetine itimaden ve mücahit arkadaşların vâki mesaisine istinaden Büyük Millet Meclisi icra vekilleri tarafından tevdî buyurulan Garp Cephesi Kumandanlığını deruhte eyledim (üzerime aldım).

Uhdemize yeni tevdî olunan vazifenin büyük ve ağır olduğunu itiraf ederim. Fakat umum arkadaşlarımızın bütün cihanın hayret ve takdirlerine mazhar olan gayret ve hamasetinin (kahramanlığının) her müşkülü çözeceği ve binnetice vatani kurtaracağına tamamen kânî ve mutmainim. Muhterem arkadaşlarımı kemali samimiyet ve hürmetle selamlar ve meşru maksadımız uğrunda can veren mübarek şehitlerimize fatihalar ithaf ederim.

2 – Şimdilik Ankara'da meşgulüm. Bir iki zarfında cepheye hareket edeceğim ve hareket gününü bildireceğim.

25 Haziran 1336 Garp Cephesi Kumandanı Mirliva Ali Fuat”¹⁴⁷.

Garp cephesinin kurulduğuna dair Dahiliye Vekâleti'nden gelen Telgrafname Sureti ise şu şekildedir:

“Büyük Millet Meclisi Vekiller Heyetince Garp Cephesi Kumandanlığı Ali Fuat Paşa Hazretleri uhdesine tevdi edilmiş ve 20. Kolordu ile 12. Kolordu ve İzmir Şimal Cephesi Kumandanlığı doğrudan doğruya adı geçen emrine verilmiştir. Adı geçen seferberde ordu kumandanlığı salâhiyeti vazifesini haiz olup icap ettiğinde memleket müdafaası ve genel asayişe taalluk eden hususlarda mıntıkası dahilinde bilcümle Vilâyet ve livalara emir vermek salâhiyetine de mâliktir”¹⁴⁸.

Garp ve Adana Ceplerinin ihdas edilmesi aynı zamanda Milli Mücadelenin başlangıcından beri olağanüstü hizmet yapan gönüllü kuvvetlerin ve şahsî gayretlerinde düzenli ordular bünyesinde toplanması anlamına gelmekteydi. Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan bu konudaki Kanun sureti Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde yayımlanmıştır:

“İl ve Belediye Meclisleri, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti İdareleri, Ahz-ı Asker Şubeleri ve Vilâyet Encümenleri mahallin en büyük mülkiye memurunun riyaseti altında müttehiden (hep birlikte) toplanarak aşağıdaki vazifeleri îfâ edeceklerdir:

147 Peker, **a. g. e.**, s. 214 – 215.

148 **Kastamonu**, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920), nr. 2360, s. 1, Peker, **a. g. e.**, s. 214 – 215.

1 – Mıntıkasında buldukları en büyük askeri kumandanlığın göstereceği lüzum ve ihtiyaca ve tertibata göre vatan müdafaası sebep ve vasıtalarını temin etmekle mükelleftirler.

2 – Ulema, fuzala, eşraf ve mütehayyizan-ı beldeden (beldenin ileri gelenlerinden) heyetler teşkili ile halkı irşat ve teheyhüç (motive) ve silahlarıyla memleket müdafaasına sevk ve teşrik eyleyeceklerdir (katılmalarını sağlayacaklardır).

3 – Ahaliden (meşru mazeretleri sebebiyle) silah ve cephanesi ile memleket müdafaasına iştirak edemeyecek olanlar silah ve cephanelerini ordunun istifadesine tevdi edeceklerdir. Silah altında bulunan ve halen silah altına celbedilmekte olanların kabulleri ve doğruca kıtalara süratle sevkleri temin edilecek ve gayrikanunî istisnalara kesinlikle meydan verilmeyecektir. Bu konuda müsamahası görülenler şediden tecziye olunacaklardır (şiddetle cezalandırılacaklardır).

Büyük Millet Meclisi'nin yukarıdaki kararları umum icra vekillerine (bakanlara) ve bilcümle askerî ve mülkî daire amirlerine, Müdafaai Hukuk Cemiyetleri ve Belediye Reisliklerine tebliğ edilmiştir”¹⁴⁹.

Gazetenin aynı nüshasında bu kanun suretinin altında vatandaşların dinî ve millî hislerine hitaben yazılmış tarihî bir bildiri de yayımlanmıştır:

“Dahiliye Vekaleti’nden Vilâyet Makamına Gelen Telgrafname Suretidir:

Milletin mevcudiyeti ve istiklâli uğrunda girişmiş olduğu mücahededeki gayretini kesretmek (kırmak) maksadıyla İngiltere ve Yunanistan’ın hazırladığı son tecavüzden doğan ahvâle mukavemet etmek üzere Büyük Millet Meclisi’nin ittihaz ettiği mukarrerat (almış olduğu kararlar) riyaset makamından tamim edilmiştir.

Vatan müdafaası işinde kumandanların göstereceği lüzum üzerine son derece gayret gösterilmesi kesinlikle talep olunmaktadır. Ahalinin bilgilendirilmesi ve aydınlatılması faaliyetinde herkese duyurulması lazımdır ki din, vatan, mal, ırz ve namus tehlikededir. Eskiden Atalarımızın köleleri olan Yunanlılar bugün memleketimizi çiğnemek üzere yürümüşlerdir. Allah’ın, Peygamberin her Müslümana emri İslâmiyet’i kurtarmaktır. Yunanlılar girdikleri yerlerde Müslümanları canavarca kesiyorlar. Müslümanların kökünü kırmak için masum çocuklarımızı parçalıyor, Müslüman malını yağmalıyor, kızlarını, kadınlarının ırzlarına geçiyorlar. Bugün yüreğinde imanı olan her Müslüman silahına sarılıp hududa koşmazsa yarın Yunan vahşileri Anadolu’nun her tarafına girerek cana, ırza, mala kastedeceklerdir. O vakit her iş bitecek, son pişmanlık fayda vermeyecektir. Bugün Yunanlı canavarların karşısına ölümden korkarak çıkmayanlar ölümden kurtulamayacaktır. Yarın Yunanlılar gelip kendilerini köylerde karılarının koynunda keseceklerdir.

149 **Kastamonu**, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359, s. 1.

Bugün millet gayrete gelmezse Türkiye mahvolup bitecektir. Türkiye de biterse artık yeryüzünde Müslümanlıktan eser kalmayacaktır. İş bu teşvik ve yönlendirmelerin neticeleri Büyük Millet Meclisi kararları dairesinde icra olunacaktır. Faaliyet sonuçlarından mütemediyen malumât bildirilmesi lüzumu ehemmiyetle rica olunur”¹⁵⁰.

Bu bildiriden sonra yine Gazetenin aynı sayfasında iki ayrı haber daha verilmektedir ki; Türk Milletinin Meclisin aldığı kararları derhal uygulamaya hazır olduğunu göstermesi açısından fevkalâde önemlidir.

Haberlerden birincisi söz konusu Kanunun ikinci maddesinde zikri geçen İrşat faaliyetlerine ilişkin olup, haberin metni şu şekildedir:

“Dahiliye Vekâleti’nden Makam-ı Ali-i Vilâyetpenahiye gelen telgrafname suretidir:

Karahisar Mebusu ulema-i kiramdan Şükrü Efendi Hazretleri Müdafaa-i Milliye Vekâletine müracaat ederek Ankara ve civarından Afyonkarahisar’ına kadar bizzat giderek halkı irşat, kendi at ve silahlarıyla gönüllü asker toplayıp kumandası altında harbe iştirak edeceğini bildirmiş ve kendisine icap eden yardımın ifâsı için kolordu kumandanlıklarıyla askerlik şubelerine tebligat gönderilmiştir. Bütün millî ve vatanî mukaddesatın düşmanlar tarafından ayaklar altına alındığı sırada her taraftan gerçekleşmesi beklenen galeyânın zuhuruna adı geçenin öncü olduğunu ve hükümetin bilumum ulema, eşraf ve nüfuzlu vatanseverlerin aynı suretle çalışacağına itimadının tam olduğunu ilan ederiz. Cenab-ı Hak yardımcımızdır”¹⁵¹.

Haberlerden ikincisi yine ilgili Kanunun ikinci maddesinde zikri geçen gönüllü askerliğe teşvik ve katılımın boyutuna ilişkin olup, haberin metni şu şekildedir:

“Bir Numune-i Himmet ve Hamiyet (Bir Gayret ve Vatanseverlik Örneği);

Çaycuma’daki muazzeze-i milliyenin (gönüllü askerlerin) sekiz yüz kişiye ulaştığı ve merkez ve çevre kaza sahillerinin emniyeti için icap eden tertibatın hazırlanıp tamamlanması ve mevcut kuvvetlerin elbise vesair levazımâtının ikmal edildiği ve maaşlarının muntazaman verilmekte olduğu ve kazada millî galeyânın fevkalade bulunduğu Bartın Kaymakamlığından bildirilmiştir. Başta azimli, gayretli ve hamiyetli Kaymakamı Hüsnü Bey bulunduğu halde Bartın’ın memurları ve ahâlisinin gösterdikleri herkese örnek olacak nitelikteki vatanseverlik fevkalade sevinci mucip olmuştur.

150 **Kastamonu**, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359, s. 1.

151 **Kastamonu**, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359, s. 1.

Vilâyet makamından Kaymakam ile kazanın memurlarına ve vatanseverlik müsabakasında daima birinci safta bulunmakla adını ebedî bir şöhretle kahramanlık tarihimize yazan Bartın'ın muhterem ahalişi namına kaza Müftüsüne telgrafla takdir ve teşekkürler buyurulmuştur”¹⁵².

Aynı dönemde civar illerden ve kazalardan millî galeyana dair sevindirici haberler gelmeye devam etmektedir:

“Bolu Fırka Kumandanlığından Valiliğe gelen 1 Temmuz 1336 Tarihli Telgraf Sureti:

Vatanımızın pırlanta gibi kısımlarının en alçak bir düşman yani Yunan tarafından kahredici bir surette ve merhametsizce istilaya uğramakta olduğunu görerek fikren, cânen ve dînen büyük heyecanlar gösteren Bolu halkının teşkil etmek istediği, Kastamonu Vilâyetinin civar kazalarından, Zonguldak ve Bolu livaları dahilinden mücahitlerin de iltihak edeceği zan ve şüpheden uzak bulunan İslâm mücahitlerinden teşekkül edecek alayın kumandası, bu havalide tatbikat ve yola getirme işinde olduğu gibi millet yolundaki gayretleriyle de mümtaz bir mevki alan faal, cesur ve dürüst vatanseverlerden bu yakınlarda Divanı Harp Reisliğine getirilen Şevket Turgut Bey tarafından deruhte edilmiştir. Her kazada bu hususun ilanı ile kaza namına esnan erbâbı (askerlik çağı) haricinden atlı ve piyade olarak tedarik edilecek mücahitlerin süratle toplanarak malumat verilmesi ve bu yoldaki mesainin İslamiyet ve Türklük şanına layık bir surette sarf ve ibzali (esirgenmemesi) herkesin hamiyetine emanet edilmiş bir keyfiyettir. Bu hususta mevki kumandanlıklarıyla Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ortak çalışması vaciptir.

İaşe (beslenme) ve silahlanmaları kısmen kendilerine ati olmak üzere Adapazarı, Hendek ve Akyazı ahalişi tarafından da bir gönüllü alayı kurulmasına teşebbüs edilmiştir. Oraca da vuku bulacak faaliyet alametlerine intizar olunmaktadır (beklenmektedir).

Bolu, Zonguldak Mutasarrıflıklarına ve malumat için Kastamonu Vilâyet-i Celilesine arz edilmiştir”¹⁵³.

17 Temmuz 1920 tarihli Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nin ilk sayfasında “Havadis-i Vilâyet” başlığı altında çıkan haberler, bölgede millî galeyanın boyutlarını göstermesi açısından dikkatte şayandır:

152 **Kastamonu**, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359, s. 1.

153 **Kastamonu**, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920), nr. 2360, s. 1.

“Kıymetli Vatanî Hizmetler,

Hain ve alçak düşmanlarımızın muazzez vatanımıza ifritâsâ (ifritçe, şeytanca) göz dikerek yaptıkları alçakça tecavüzü güçlü kollarıyla söndürmek ve memleketlerimizi melun vücutlarından temizleyip kurtarmak için tarihî şanlarına, namlarına leke sürülmek imkanı olamayan aziz milletimizin vatanın müdafaasına, gönüllü teşkilatına nasıl ölmez, yılmaz bir azimle katılmaya can attıklarını idrak etmekle her türlü tasavvurun fevkinde elhamdülillah mutluyuz. Bedenî durumları silahlı kuvvetlere katılmaya müsait olmayan muhterem ahalimiz, dinî ve vatanî vazifelerini nakdî yardımlarıyla telafi etmek hususunda takdir ve tebrike şayan ve yarışırcasına başarı göstermektedir. Nitekim şehrimizin hamiyetli ahalisi şu birkaç gün zarfında iki milyon kuruş raddesinde yardım etmeyi taahhüt ettiği gibi Tosya ve Araç Kazaları ile sair kazalarda da hamiyet eserleri inkişaf eylemektedir (yayılmaktadır). Sevgili halkımızı en derin şükran ve övgü hisleriyle selamlayarak gayret ve muvaffakiyetlerinin yükselmesini beklemekteyiz”¹⁵⁴.

Tosya ve Araç Kaymakamlıklarından alınan telgrafnameleri millî hislerimizin birer enmüzec-i mahsus (özel örneği) olmak üzere sütunlarımızda derç etmeyi iftihar vesilesi sayıyoruz:

Araç Kaymakamlığından ;

“10 Temmuz 1336 tarihli telgrafa ilavedir. İslâm alemini lerzenâk eden (titreten) düşman tecavüzüne karşı kazamızda halkın bilâistisna müdafaaya koşması ve katılmasının kararlaştırılmasına mebni vuku bulan davet üzerine 1285 ila 1315 tevellüt erbabının katılarak bilfiil sevki ve kaydedilen efrattan kudreti olanların ailelerinin üç aylık iaşeleriyle silah tedarikine sarf olunmak üzere sağlık sebebiyle fiilen hizmet ifâ edemeyecek olanların nakdî yardımları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından kabul edilmektedir. Dünkü telgrafla arz edilen yardım miktarından başka bugün doksan lira nakdî yardım ile sekiz nefer müdafaa efradı kayıt edilmiştir. Kazamız halkının mukaddesatlarını her türlü fedakarlığı göstererek kurtarmak azminde bulunduğu ve günlük vaziyetin arz edileceği. 11 Temmuz 1336”.

“Araç Kaymakamlığından (13 Temmuz 1336 tarihli telgrafnameye ilavedir);

Bugünkü kayıtlar ile min haysü'l-mecmu (toplam) bilfiil hizmet ve fedakarlık ifâ etmek üzere kaydolan efradın 105 nefere ve nakit yardımının 2300 küsur liraya ulaştığı; başkaca 100 lira değerinde bir at bağışlanmış ve teslim edilen silâhların yirmiyi geçtiği, yarınki pazarda tertibat ve teşkilat yapmak üzere askerlik şubesi reisi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti erkânıyla şimdi İğdir Nahiyesi'ne hareket ettiğim arz olunur. 14 Temmuz 1336”.

154 **Kastamonu**, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920) , nr. 2360 , s. 1.

“Tosya Kaymakamlığından ,

Bugün saat ikide tertip edilen büyük bir toplantıda hatipler tarafından lazım gelen irşat icra ve ülkenin içinde bulunduğu vaziyet de izah olunmak suretiyle ahalinin uruk-u hamiyeti teheyhüç edildi (asaletinden gelen vatanseverlik hisleri coşturuldu). Yalnız kasaba merkezinden olmak üzere bir saatte elli beş gönüllü kayıt, bin lira miktarında nakit ve on dokuz adet at ile on beş adet silah bağışlandığı ve hatta toplantı yerinde bulunan kadınlardan bir kısmının ziynet altınlarını üzerlerinden çıkararak bağışlanmak suretiyle hamiyet gösterdikleri ve bu irşat programlarına her gün devam edileceği ve bağışların mühim bir yekûna ulaşacağı arz olunur. 12 Temmuz 1336”.

“Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kastamonu merkezinden verilen malumata göre Tosya’da Boynueğrizade Osman Efendi 1000 lira bağışlamış ve bunun 500 lirasını peşin verdiği gibi bir de tüfek hediye etmiştir” .

“Ayrıca Kastamonu’da Ermeni Murahhası Dacat Efendi’de 50 lira bağışlamıştır. Adı geçeni takdirle beraber alkışlar ve emsali bağışlarını arzu ederiz”¹⁵⁵.

“İnebolu’nun vatansever ahali tarafından bağışlanan 556 lira ile oradaki askerler için İstanbul’a elbise, serpuş ve ayakkabı sipariş edildiği ve yakında gelmesi beklenen siparişlerin yine bağışlardan karşılanacağı İnebolu Kaymakamlığından bildirilmiştir”¹⁵⁶.

Bolu’dan gelen 17 Temmuz 1920 tarihli telgraftan gönüllü teşkilatının günden güne büyüdüğü anlaşılmaktadır:

“Bursa’nın son vaziyeti fikirleri daha ziyade tehyiç etti (heyecanlandırdı). Bolu’da dahi gönüllü teşkilatı hararetle devam ediyor. Şimdilik Mudurnu hepsinden ileridedir. Müftü ve Şükrü Bey oradadır. Bugüne kadar Mudurnu’da kaydolan gönüllü sayısı üç yüzü aşmıştır. Gerede’de de aynı faaliyet sürüyor. Hendek ve Akyazı havalisinde gönüllü Çerkez alayı cepheye hareket etmek üzeredir. Bolu ve Düzce de vatanperver heyecana katılıyor. Bu telgrafi yazdığım sırada köylerden akıp gelen gönüllüler cemiyet binası önünde toplanıyor. Bu şitâb ve tehâlûke (sürat ve arzuya) nazaran pek yakında bütün ihtiyaç ikmal edilmiş bir halde 3000 kişilik bir gönüllü alayı harekete hazır duruma gelecektir.

Bolu, yaptığı en büyük fenalığı (isyan teşebbüsünü) ümit ederim ki en ileri bir fedakarlıkla telafi edecektir”¹⁵⁷.

155 **Kastamonu**, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920) , nr. 2360 , s. 1.

156 **Kastamonu**, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920) , nr. 2360 , s. 1.

157 **Kastamonu**, 24 Temmuz 1336 (24 Temmuz 1920) , nr. 2361 , s. 2.

“Araç’lıların ve İğdir’lilerin Hamiyeti,

Kaza Kaymakamı, Askerlik Şubesi Reisi, Müdafaa-i Hukuk Erkanı, İlçe Müftüsü, Meclis İdare Azalarıyla misafireten Araç’ta bulunan alay yaveri Ziyaeddin Bey’den mürekkep bir heyetin İğdir Nahiyesi’ne giderek Nahiyeyi teşkil eden köylerin ahali ve nahiye eşrafı huzurunda evvela Yaver Ziyaeddin Bey, sonra da Kaymakam tarafından vatana ve millete yapılmakta bulunan vahşiyane tecavüzlerin anlatılmasını müteakip nahiye eşrafından Devecizade Mustafa Efendi tarafından 150 lira kıymetinde takımıyla beraber bir at ve 50 lira kıymetinde cephanesiyle beraber bir silah bağışlandığı gibi İğdir Nahiyesinin umum nakit yardımı 2500 liraya ve gönüllü efradı 80 nefere; Araç merkez ve İğdir Nahiyesinin toplamı itibarıyla nakit yardım yekununun 5000 kûsur liraya ve gönüllü efrat yekununun 190 nefere ulaştığı ve henüz büyük miktarda iştiraki ümit edilen ayânın (ileri gelenlerin) hamiyetlerine müracaat edilmekte olup peyderpey malumat verileceği Araç Kaymakamlığından Vilâyet Makamına bildirilmiştir. Bilahare Mergüze ve Boyalı nahiyelerinin de dahil olmasıyla Araç kazasından yapılan nakdî bağışların toplamı 8000 lirayı aşmıştır”¹⁵⁸.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi, 24 Temmuz 1920 tarihli nüshasında, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nde çıkan bir makaleyi yayımlamıştır. Söz konusu makalede Bursa’nın işgalinin sabırları taşıdığı, halkın galeyanını hızlandırdığı ve kurtuluşun yakın olduğu ümidi dile getirilmektedir:

“Bir Hamle, Bir Kıyam,

Bursa’yı da tahliye mecbur olduk. Bu öyle bir hadisedir ki bütün Türklerin başlarının üstünde bir dünya parçalansa bu kadar müthiş olamazdı! Sultan Osman’ın türbesi Yunan atlarının kişnemesini duysun! Bu hiçbir zaman hatırımızdan geçmezdi. Fakat bu bir hakikattir. Acı, elim, yakıcı, titretici, vahşi bir hakikat! Türk safvet ve necabetinin (saflığının, asaletinin) bütün iyi tohumlarını asil ruhunda toplamış olan Sultan Osman Türk kahramanlığının, Türk fedakarlığının, Türk asalet ve necabetinin timsaliydi. Türkler her günahı işleyebilirler, her hataya düşebilirler, fakat bu şeni (alçak) günahı irtikap edemezlerdi. Nihayet onu da yaptık. Dün Peygamberimizin merkadini (mübarek türbesini), bugün de birinci Türk Sultanının türbesini bıraktık. Birine İngiliz girmişti, buna da Yunan girdi !

Ne olduk ? Dün hilafet kapılarını dünyanın gözlerini kamaştırarak müdafaa eden Türklere bugün ne oldu ? Evet, bize ne oldu ki Bursa’yı olsun müdafaa edemedik ? Bu her kelimesi başka bir ok taşıyan sualler karşısında nasıl bir cevap verebileceğimizi bilmiyoruz.

158 **Kastamonu**, 24 Temmuz 1336 (24 Temmuz 1920) , nr. 2361 , s. 2.

Yalnız görüyoruz ki aramıza fitne girdi, fesat ve münafıklık sokuldu, bir an için olsun hakikati görmekte tereddüde düştük, düşmanlar da bu tereddütten istifade ettiler. Küçük bir baş dönüşü, küçük bir göz yanılması... Fakat düşmanlara verdiği fırsatın neticesi itibarıyla, Yâ Rabbî ! Ne kadar büyük bir hata, hata değil bir cinayet ve cinayetlerin en şenî! Yalnız içimizde bir teselli var: hata anlaşılıyor, Türkler malları ve mülkleriyle fedakarlığa karar veriyorlar. Bizi mahvetmek isteyen düşmanların içimize soktukları fitne ve fesat bu suretle akâmete (neticesizliğe) mahkum kalınca ne büyük bir saadet olacak. Çünkü her şey hazır, her şey var, bir hareket bütün cehennemleri cennet yapacak !

Bir lahza düşünelim: bütün dünya yüzünde her şey bizim lehimize. Maddî vasıtalar itibarıyla pek kuvvetli olan düşmanlarımız halihazırda mânen o kadar acz içindedirler ki bu davayı pek az, pek kısa bir zamanda tamamen kazanmamız için hiçbir şey lazım değil, yalnız kazanmaya karar vermek kafidir. Mânen ve siyaseten o kadar müsait bir mevkiyiz ki eğer İstanbul'un hıyaneti olmasaydı bugün memleket rahat içinde bulunacaktı. Eğer İstanbul'un o şenî hıyaneti olmasaydı bugün eski yaralarımızı sarmakla meşgul olacaktık ve düşmanlar bize hiçbir şey yapamayacaklardı. Bizi mahvetmek isteyen düşmanlar aramıza fitne ve fesat sokmak için İstanbul'daki hâinlerin ittifakını temin edince her şey alt üst oldu. Bu suretle Anadolu eski ve köhne İstanbul'un yeni ve müthiş bir hıyanetine daha uğradı. Bugün İstanbul Aznavur çeteleriyle, Yunanla beraber omuz omuza tüfek atarak karşımıza çıkıyor. Cami yakan, ırza geçen düşmana mânen ve maddeten kılavuzluk ediyor. İşte bu düşmanların son silahları, son kurşunlarıdır. İşte onu da kullanıyorlar: Türk'ü öldürmek için dün yalnız İstanbul'un hainlerini göndermişlerdi, bugün de hem İstanbul hainlerini, hem de Yunanlıları gönderiyorlar !

Fakat Cenab-ı Hakka çok şükürler olsun ki düşmanın bu son kurşunu da Türk'ü öldüremeyecektir. Son gelen haberlerden anlıyoruz ki Türkler hakikati anlamaya ve düşmana karşı yürümeye başlamışlardır. Karşımızdaki düşman pek fena şartlar içinde bulunmaktadır. Bir hamle, bir gayret, bir canlanış, bir kıyam tıpkı bir şimşek süratiyle bütün davayı kazanacak, Maraşlara, Anteplere Bursa ve İzmirleri ilave edebilecektir.

Evet, bir hamle, bir kıyam! Dünya bizim lehimize dönüyor, şark ve garp mazlumlar için çalışıyor. Talih ve Cenab-ı Hak istiyor ki Türk artık kurtulsun ve ebedi bir kurtuluşla kurtulsun. Şarktan dostlar, kardeşler göğüslerini yeni yeni imanlarla şişirerek imdadımıza koşuyorlar. Batıda emperyalizm kalesi her gün yeni bir siper daha terk ediyor. İstanbul'da hainler tiril tiril titreşiyorlar. Güneyde din kardeşlerimiz bizimle beraber silaha sarılmış bulunuyor.

Bütün bu iyi ve fevkalade müsait şartlar içinde murdar bir Yunan ordusuna karşı mı istiklâli kaybedeceğiz ? Hayır, imkanı yok, fakat bir hamle, bir kıyam ! Bir an için bize bu lazım !”¹⁵⁹.

1920 yılı Temmuz ayında başlayan yardım faaliyetleri Ağustos ayında da artarak devam etmiştir. Milli Mücadeleyi tam anlamıyla benimseyen Türk halkının canını malını esirgemeksizin var gücüyle destek vermesi yetkililerin maneviyatını da yükseltmekteydi. Özellikle Garp Cephesi tesis edildikten sonra milletin heyecan ve ümidi had safhaya çıkmıştır.

Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren hayati önemi haiz hizmetler ifâ eden Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri sel gibi coşan yardımlar ve diğer fedakarlıkları değerlendirmek hususunda merkezi otoritenin en büyük yardımcısı olmakla beraber emir ve kumanda bakımından aksaklıklar baş göstermeye başlamıştı. Oysa bütün güçlerin tek otorite altında birleşmesi esastı. Bu duruma vakıf olan Ankara Hükümeti, 27 Temmuz 1920 tarihli kanunla bu cemiyetlerin vaziyetini yeniden düzenlemiştir:

1 – Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti heyeti merkeziye ve heyeti idareleri en büyük mülkiye memurunun emri altındadır. Mezkur heyetlerin vatan müdafaası işindeki yardımları ve bu hususta cârî muameleleri behemehal hükümet başkanının malumatı dahilinde bulunacaktır. Hükümet yetkilileriyle müdafaa-i hukuk yetkililerinin yek diğerine (birbirine) karşı vaziyetleri hükümet birliğini tarsin ve izhar edecek (sağlamlaştırarak ve gösterecek) tarzda olacaktır.

2 – Mahallin asayişî için jandarmaya kuvvet-i zahr (destek kuvveti) olarak mahallî mülkî amirin emir ve tensibiyle Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin himmet ve yardımlarıyla vücuda getirilmiş ve getirilmekte olan Kuvây-ı Milliye namı altındaki millî kuvvetler mutlaka jandarma kumandanlığının kayıtsız şartsız emrine verilecektir. Bu hususun temininden mülkî ve askerî daire amirleri sorumludur. Mahallin icabı olarak doğrudan doğruya bir askerî vazife ifâ etmek veyahut orduyu takviye eylemek üzere kezalik Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin himmet ve yardımlarıyla teşkil edilmiş ve edilmekte bulunan gönüllü müfrezelerinin behemehal mıntukasında buldukları en büyük askerî kumandanın emir ve tensibiyle teşekkül edecek ve mezkur kumandanlığın emir ve tensip edeceği askeri makamın Kuvây-ı Milliye namı altındaki emrine girecektir.

159 **Kastamonu**, 24 Temmuz 1336 (24 Temmuz 1920), nr. 2361, s. 2.

3 – Birinci ve ikinci maddeler de zikrolunan silahlı kuvvet ve müfrezelerin iâşe (beslenme), ilbas (giyinme) ve varlıklarının devamı için icabında masrafları jandarma veya Milli Müdafaa Vekaletince temin olunur. Bu hususa ahalinin Müdafaa-i Hukuk Heyetleri vasıtasıyla vuku bulacak yardımları mülkî amirler delaletiyle mazbut (kayıt altına alınmış) ve Milli Müdafaa Vekaletince malum bulunması şarttır.

4 – Müdafaa-i Hukuk heyetleri hükümet idaresine müdahale etmekten, kendi emirleri altında silahlı kuvvet bulundurmaktan kayıtsız şartsız katiyyen men olunmuşlardır. Bu hususun tatbikine muhalif uygulamaların kaldırılması ve kaldırılmasında müşkülata tesadüf edildiği takdirde derhal ilgili makama durumun bildirilmesine mülkî ve askerî memurlar mecburdur.

5 – Heyet-i Vekilenin mukarreratını (Bakanlar Kurulu kararlarını) Dahiliye ve Milli Müdafaa Vekilleri ehemmiyetle takip edecektir.

6 – Heyet-i Vekilenin bu kararları bilcümle icra vekillerine (bakanlara), mülkî ve askerî daire amirlerine, cephe ve kolordu kumandanlıklarına, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, belediyelere ve Büyük Millet Meclisi Reisliğine tebliğ olunmuştur”¹⁶⁰.

Büyük Millet Meclisinin bu kararlarının önemini vurgulayan Batı Cephesi Kumandanlığı tebliği vaziyetin olumlu olduğunu göstermektedir:

“Garp Cephesi Kumandanlığından Vilâyet Makamına Gelen Telgrafname Sureti:

İslâmiyet’in fedakar hadimi olan masum milletimize karşı asırlardan beri tekâsüf etmiş (birikmiş) kin ve intikam hisleriyle hareket eden itilaf devletlerinin yapmakta oldukları zulüm ve şenaat (kötülükler) nihayet Yunanistan’ın taarruz ve tecavüzleriyle en feci bir devreye girdi. İstiklâl ve mukaddesatına en alçak şekilde tecavüz edildiğini gören milletimiz muhik (haklı) ve mübarek bir heyecanla sarsılmaktadır. Meşru ve mukaddes olan hakkını muhafaza ve müdafaada azim ve iman sahibi olan milletimiz kendi evlatları olan orduya faal ve feyizkar yardım ve destekte buldukça çokluğuna rağmen düşmanlarımızın kahrolacağı şüphesizdir. Garp Cephesi hakkında muhterem milletimiz tarafından gösterilen teveccüh ve iltifata, en güzel şekilde yerine getirmeye hayatımızı vakfettiğimiz vatan ve din vazifemizde gayretimizin artarak devam etmesine bir teşvik telakkisiyle arzı şükran ile kumandanı bulunduğum cephenin her müşkülü göğüslemek suretiyle gelecekte de büyük vazifesini îfâyâ fedâkarâne azmetmiş olduğunu bildiririm.

Garp Cephesi Kumandanı Mirliva Fuat”¹⁶¹.

160 **Kastamonu**, 7 Ağustos 1336 (7 Ağustos 1920), nr. 2363, s. 1.

161 **Kastamonu**, 25 Eylül 1336 (25 Eylül 1920), nr. 2368, s. 1.

Milli Hükümetin emri ve Garp Cephesi Kumandanlığının daveti üzerine Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti topladığı para ve eşyaları kurduğu komisyonlar vasıtasıyla kayda geçirmeye ve daha dikkatli davranmaya başlamıştır. Cemiyet, Gençler Kulübü ile elbirliği edince yardımlar daha da artmış; İstanbul'dan İnebolu yoluyla Milli Mücadele emrine gelen subay ve sivillerin Ankara'ya kadar beslenme, konaklama ve yol masrafları karşılanmıştır. Çadır bezi, çamaşır ve çorap gibi giyecek eşyası bol miktarda tedarik edilmiştir ki bu malzemelerin sayısal dökümü, o dönemde görev yapan Heyet Mutemedinin hatıralarında şu şekilde zikredilmiştir:

Müdafaa-i Hukuk Reisimiz Ziyaeddin Efendi, katibimiz gazeteci Hamdi Bey'di. Ben de veznedarlığını yapıyordum. Askerî mubayaa komisyonun kararı ile elbise almak üzere 10 000 lirayı yanıma alarak gizlice İstanbul'a gittim. Orada beni tanıyan yerli Rumların ihbar ve takiplerine rağmen ucuz bir fiyatla aldığım binlerce kat asker elbisesini kahraman hemşerilerimin yardımlarıyla İnebolu'ya gönderdim. Boğazdan çıkarken itilaf kontrolü beni sıkıştırdı ise de daha önce elbiseleri göndermiş olduğumdan bana bir şey yapamadılar.

Bu elbiseler sadece Kastamonu merkezindeki birkaç zengin vatanseverin bağışladığı ilk 20 000 liradan alınmıştır. Bilahare çevre ilçe ve köylerden bağışlanan para miktarı 100 000 lirayı aşmış, çamaşır ve elbiselerle depolar dolmuştur”¹⁶².

Vali Cemal Bey kısa bir zaman içinde toplanan bu yardımlardan sonra derece memnun olmuş ve yayınladığı beyanname ile halka teşekkür etmiştir.

16 Ağustos 1920 tarihinde Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, toplanmış olan 2177 adet ceket, 1151 adet pantolon, 1150 çift çorap, 391 adet don, 359 gömlek, 300 adet kaput, 200 adet battaniye ve 240 faniladan meydana gelen eşya paketini cemiyetin katibi Kazım Efendi vasıtasıyla milli müdafaa vekaletine teslim etmiştir¹⁶³.

Kastamonu'nun Müslüman – Türk halkı istiklâl uğrunda her fedakarlığa katlanırken cepheye gitmeyip işiyle, ticaretiyle meşgul ve çoğu zengin olan Rum ve Ermeni vatandaşlar mücadeleye ilgisiz kalıyorlar, hatta casusluk, eşkıyalık ve milli kuvvetler aleyhinde propaganda yaparak düşmanlara destek veriyorlardı.

162 Peker, a. g. e. , s. 226.

163 Peker, a. g. e. , s. 227.

Garp cephesinden gelen haberlerle telaşa düşen bazıları ne olur ne olmaz düşüncesiyle göstermelik yardımlar yapıyorlardı. Nitekim Mondros Mütarekesinden sonra şehre gelen Ermeni Ruhani lider Dacat Efendi, Validen kendisini yabancı devlet temsilcisi protokolü ile karşılanmasını isteyecek kadar şımarıklık etmişken 1920 yılı Temmuz ayında milli orduya 50 lira bağışlamıştı. Müslüman halkın gayrimüslimlerin bu ilgisizliğini şikayet etmeleri üzerine Vali Cemal Bey bunların ileri gelenlerini makama çağırarak müşterek vatanın savunması hususunda yükümlülüklerini hatırlatması üzerine Patrikhane ve İtilaf Devletlerinden çekindikleri için kendilerini gizlemek suretiyle yardım toplayacaklarını vaat etmişlerdir. Kendi aralarında salma usulü ile 4000 liralık bir liste yapmışlar, bunun 3230 lirasını toplayıp teslim etmişler ve ödemeyenlerin listesini Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine vermişlerdir. Maddi güçleri yettiği halde kendilerine takdir edilen miktarı vermekten imtina eden Rumların isim listesi cemiyet tarafından Vilâyete sunulmuş, Vali Cemal Bey listenin altına “Hıfzı” yani muhafaza edilmesi kaydını düşerek herhangi bir işlem yapmamıştır¹⁶⁴.

Cephedeki Sıkıntıyı Yansıtan Bir Belge ;

Halkın son haddine varan yardımlarına rağmen ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük sıkıntı çekilmektedir. Eylül ayında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İstanbul'dan getirttiği elbiselerin eski olduğu ve alımında yolsuzluk yapıldığı şikayeti üzerine Vali Cemal Bey hem takibat yaptırmış hem de bağışlanmış elbiselerin yıpranmış olduğunu, mubayaa memurlarının gaflet gösterdiğini belirterek, bu durumda elbiselerin Ankara'ya gönderilip gönderilmemesi hususunu 28 Eylül 1920 tarihli telgrafla Milli Müdafaa Vekaleti'nden sormuştu. Ertesi gün alınan cevap fevkalade üzüntü vericidir:

“İhtiyaç fevkaladedir. Ordu çıplaktır. Her ne olursa olsun gönderilmesi...”

Ankara'dan gelen bu cevap düşman karşısında yurdunu savunan Türk ordusunun yalnız cesareti ve süngü kullanışıyla değil, yüksek bir feragatle çıplak savaştığının delilidir. Bu yazışmadan öğrenilecek bir hakikat daha vardır ki Milli Müdafaa Vekaleti'nin silah ve cephaneye tedarikinde gösterdiği fevkalade gayreti elbisede de gösterdiğini ve Mehmetçiğin üstünü başını örtmekte ne kadar zorluk çektiğini, ne ağır şartlar altında mücadele ettiğini takdirle anmak bir vazifedir.

164 Peker, a. g. e. , s. 228.

Mübayaa memurlarının elbise alımında dikkatsizlik ve fiyat fazlalıkları tespit eden Vali Cemal Bey işe el koymuş ve İstanbul'a Hamdi Bey'i göndermiştir. Daha ucuza alındığını anladıktan sonra durumu yine vekâlete bildirmiştir. Bu gelişmeyi haber alan Samsun'daki 3. Kolordu Kumandanı 1 Ekim 1920 tarihli telgrafla Cemal Bey'den bilgi istemiştir:

“Gayet ucuz fiyatla ve çok miktarda İstanbul'dan asker elbisesi ve kaput tedarik ettiğinizi Vali Hamit Beyefendi'den öğrendim. Kolordunun elbiseye ihtiyacı çoktur. Mezkur elbiselerin getirilmesinde görev alan zatın ismi ve ne suretle, ne kadar fiyatla tedarik edebileceği hakkında mütalaa ve malumatınızın gizli olarak acele iş'arına (bildirilmesine) müsaade buyurulmasını sureti mahsusada rica ederim.

3.Kolordu Kumandanı Selahattin”¹⁶⁵.

Vali Cemal Bey şu cevabı vermiştir:

“Samsun'da 3. Kolordu Kumandanlığına ;

1 Ekim 1920 tarihli telgrafınıza cevap. İngiliz askerlerinin müstamel elbiselerini İstanbul'da satıyorlardı. Biz orada takımını 380 kuruşa satın almıştık. Şimdi galiba mevcudu kalmamış. Mamafih bugün İstanbul'a hassaten elbise mübayaatı için gönderilen şirket müdürü Hamdi Bey'e talimat verdim. Adı geçen nihayet bir hafta zarfında avdet edecektir. İnebolu'ya çıkar çıkmaz aldığım malumatı taraf-ı âlîlerine ulaştırırım. Elden gelen yardımın ifasında acele edileceğini temin eylerim efendim. 2 Ekim 1920 Vali Cemal”¹⁶⁶.

I. KASTAMONU VE BOLU HAVALİSİ KUMANDANLIĞININ KURULUŞU VE MUHİTTİN PAŞA :

Milli Mücadele'nin başlangıcından itibaren kilit bölge olarak dikkati çeken Kastamonu ve çevresi Garp cephesinde mücadelenin yoğunlaşmasıyla birlikte daha da önemli hale gelmişti. Deniz sınırları, stratejik iskeleler ve İnebolu – Ankara hattının önemine ek olarak bölge halkının mücadeleye iştirak hususundaki gayret ve kahramanlığı dost ve düşman herkesin ilgisini çekmekteydi. Bu sebepten Heyeti Vekile kararı ile bağımsız bir kolordu hüviyetinde Kastamonu, Sinop, Bolu, Çankırı ve Zonguldak livalarını kapsayan Kastamonu ve Bolu havalisi Kumandanlığı kurulmuş ve kumandanlığına atanan Muhittin Paşa 1 Ekim 1920 tarihinde göreve başlamıştır:

165 Peker, a. g. e. , s. 249.

166 Peker, a. g. e. , s. 250.

“İtilaf devletlerine ve Kral Konstantin’e verilen raporlarda Ankara’nın ele geçirilebilmesi için Karadeniz ikmal yolunun kesilmesi gerektiği bildirilmiş olmalı ki Karadeniz ablukası yapılmış ve başta İnebolu olmak üzere kıyı şehirleri bombardıman edilmiştir. Bunun için İnönü, Sakarya ve Dumlupınar zaferlerinin kazanılmasındaki sebeplerin başında Kastamonu Vilâyetinin geldiğini belirtmek bir tarih kadirbilirliği olur”¹⁶⁷.

Muhittin Paşa’nın ele aldığı ilk iş silâh ve cephane sevkiyatının düzene konulması olmuştur. Göreve geldiğinin üçüncü günü Garp Cephesi Kumandanlığından şu telgrafı almıştır:

“Acele Tel : 3 Ekim 1920 700 / 315 Ankara

Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığına ;

Ordunun piyade silah ve cephanesinin mütemadiyen artması zaruridir. Ahali elinde pek çok silah ve cephane bulunmasına ve şimdiye kadar alınan tedbirlere rağmen toplanan silah ve cephane cüzi miktardadır. Memleketin müdafaasına tahsis edilmeyen silahların bir düşman istilası halinde sâika-i havf ile (korku sebebiyle) düşmana verildiği, Yunanlıların yalnız Bursa’da 14 000 adet silah toplamış oldukları sabittir. Bilumum mülkî makamlar ile ahz-ı asker dairelerinin (askerlik şubelerinin) bu meseleye fevkalade ehemmiyet vererek halkın elindeki silah ve cephanenin toplanmasına mümkün olan vasıtalarla çalışmaları ve her hafta Perşembe günü toplanan silah ve cephane miktarını Garp Cephesi kumandanlığına bildirmeleri rica olunur. Toplandığı takdirde verilen silah ve cephanenin sevk yerleri ayrıca bildirilecektir. Bilumum mülkî ve askerî makamlara tebliğ olunmuştur.

Garp Cephesi Kumandanı İsmet”¹⁶⁸.

Ordunun ihtiyacı için istenen binek ve yük hayvanlarının tedarikinde jandarma tarafından zor kullanıldığının şikayet edilmesi üzerine Muhittin Paşa’nın İnebolu Şubesine verdiği emir kendisinin halka ne derece adaletli ve müşfik davrandığını göstermektedir:

“İnebolu Şube Riyasetine ,

7 Ekim 1920

İnebolu’dan istenen mürettep (koşumlu) 94 hayvan, kazanın 150 köyüne İdare Meclisi kararı ile adilane tevzi olunsa (dağıtılsa) kolaylıkla ve belki memnuniyetle verilir. Başka suretle toplanması hoşnutsuzluğu mucip olur. Bu suretle müşterek hareket edip neticesini bildiriniz”.

167 Peker, a. g. e. , s. 241.

168 Peker, a. g. e. , s. 253.

Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı Mirliva Muhittin Paşa aynı hususta Vilâyete de şu yazıyı göndermiştir:

“Kastamonu Vilâyet-i Celilesine ;

8 Ekim 1920

İnebolu Şubesinde orduya yüze yakın hayvan tedariki merkezden emredilmiş, jandarmalar eski usulde rast gelenin hayvanını almaya başlamışlar. Bu usulün ne kadar suiistimale yol açacağı bedihiyattandır (aşıkardır). Halbuki İnebolu’ya tabi 150 kariye bulunduğundan kaza idare meclisi istenilen miktarı adilane bu karyelere tevzi etse hiçbir haksızlık ve hoşnutsuzluğa mahal verilmeyeceğinden mahallî kaymakamlığa ona göre emir verilmesini rica ederim efendim.

Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı Mirliva Muhittin”¹⁶⁹.

1. İstiklâl Savaşı’nda Kurulan İlk Telsiz Telgraf İstasyonu :

İstiklâl Savaşı’nın ilk telsiz telgraf cihazı Kastamonu’da kurulmuştur. Egemenlik uğrunda cephelerde çıplak savaşan bir ordunun telsiz telgraf gibi önemli bir haberleşme aracından mahrum olduğunu tahmin etmek güç değildir.

Türk – Rus limanlarından İnebolu İskelesine gelen yardımların, Garp Cephesine gönderilen askerin emniyet ve selametini sağlamak, siyasî ve askerî haberleşmeler yapmak için telgraftan ve vapurların telsizlerinden istifade ediliyordu.

Bunu öğrenen İngilizler Karadeniz seferinden İstanbul’a dönen Akdeniz Vapurunun telsiz cihazını almışlardı. Bunu Milli Müdafaa Vekili 19 Eylül 1920 günü telgrafla Kastamonu Mıntıka Kumandanlığına bildirmişti. Bu hadise askerlik şubelerince duyulunca Sinop Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Osman Nuri Bey Gerze ilçesinde Birinci Dünya Savaşı’ndan kalma çalışır durumda bir telsiz istasyonu bulunduğunu ve bundan istifade edilebileceğini havali kumandanlığına bildirdi. Milli ordunun kaynak ve ikmal merkezi olan Kastamonu’da bir telsiz istasyonu kurulması hususunda Muhittin Paşa’nın vekalet teklifi üzerine adı geçen istasyonun Kastamonu’ya nakli için 1000 lira tahsisat ayrılmıştır. Kastamonu Valiliği’nin 23 Ekim 1920 tarihli emri üzerine Osman Nuri Bey istasyonu getirmiştir.

12 Kilovatlık Dudiyez üzerine ayarlı olan bu cihazın kurulması için Üsteğmen Cemal ve Teknik Başçavuş Taşköprülü Necmettin Beyler görevlendirilmiştir.

69 Peker, a. g. e. , s. 254.

İstasyon, Şehrin güneydoğusunda yüksek bir mevki olan İzbelizadelerin arazisi üzerine kuruldu. Bu amaçla düzenlenen törene iki oğlu ile birlikte Muhittin Paşa, Operatör Kaymakam Nuri, Müftü Osman Nuri, İzbelizade Mehmet ve oğlu Ziyaettin, Binbaşı Osman Nuri, Binbaşı Kâni ve Baştabip Kemal Bey ve Efendiler ile civar köylerden vatandaşlar katılmıştır. Muhittin Paşa'nın konuşması ve Müftü Efendi'nin duasından sonra istasyon açılmıştır¹⁷⁰.

Kastamonu basını telsiz istasyonunun açılışına büyük önem vermiştir. Kastamonu Vilâyet Gazetesi, 21 Kanunusani 1922 tarihli nüshasında istasyonun açılışına dair bilgi vermektedir:

“Bu kıymetli müessesenin memleketimizde tesisi, pek uzak mesafelerde cereyan eden olaylar ve gelişmelerin vaktinde haber alınıp verilmesi gibi harika bir ehemmiyet ve faydayı temin ve ihtiva eylediğine göre şükrana şayan bir gelişme olarak görülmüştür.

Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Çekilen İlk telgrafname aşağıya derç edilmiştir:

Müessir muvaffakiyât-ı celilerinden olan (önemli, tesirli başarılarımızdan birisi olan) Kastamonu Telsiz Telgraf İstasyonunun bugün açılış merasimini icra ettik.

Ordumuzun muzafferiyeti ve vatanımızın saadet ve selameti dualarını tekrar ederek arz-ı tazimat eyleriz (hürmetlerimizi arz ederiz) 18 Kanunusani 338.

İstiklâl Mahkemesi Azaları Kengiri Mebusu Neşet, Canik Mebusu Hamdi, Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi ile Miralay Osman ve Kastamonu Valisi Rafet, Vilâyet Makamına Cevaben Keşide Buyurulan (çekilen) Telgrafname suretidir:

Kastamonu Telsiz Telgraf İstasyonunun resm-i küşâdı münasebetiyle izhar buyurulan hissiyata teşekkür ederim.

18 – 19.1.338 Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”¹⁷¹.

2. Menzil Mıntıka Kumandanlığının Kuruluşu :

Muhittin Paşa tarafından hızlandırılan yardım ve ikmal faaliyetlerinin ayrı bir birim tarafından yönetilmesi ihtiyacına binaen bir menzil kumandanlığı kurulmuş ve başına Vilâyeti, Kuvây-ı Milliye ile birleştiren sâbık Mıntıka Kumandanı Miralay Osman Bey getirilmiştir. Bu konuda Valiliğe gelen tamim şöyledir:

170 Peker, a. g. e. , s. 258.

171 **Kastamonu**, 21 Kanunusani 1338 (21 Ocak 1922) , nr. 2435 , s. 1.

“Kastamonu Valiliğine ,

27 Kasım 1920

İnebolu – Ankara hattında menzil hizmetlerinin bir elden tedviri için Menzil Kumandanlığı ihdas olunmuş ve kumandanlığına Kaymakam İsmail Hakkı Bey tayin edilmiştir efendim.

Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı Mirliva Muhittin”

İnebolu iskelesi silâh ve cephane deposu haline gelince Kastamonu – İnebolu Hat Kumandanlığı ile diğer iskelelerdeki teşkilatlar Menzil Mıntıka Müfettişi Miralay Osman Bey’in emrine verilmiştir. Osman Bey menzil işlerini de büyük bir liyakat ve fedakarlıkla başarmıştır.

Safranbolu’da eskiden beri mevcut iken sönmeye yüz tutan debbağlığı canlandırmış, ordunun kösele ve ayakkabı ihtiyacına önemli miktarda katkıda bulunmuştur. Osman Bey gün doğmadan sokağa çıkar, hanlarda, yollarda gece geç vakite kadar dolaşır, kağnısı ile cephane taşıyan kadınlarla, ihtiyarlarla konuşup dertleşirken, kötü yola sapan arabacıların karşısına eli kırbaçlı sert bir kumandan olarak çıkardı ¹⁷².

Kastamonu Menzil Mıntıka Kumandanlığının kuruluşundan itibaren ikmal ve intikal faaliyetlerinin düzenine dair emir ve bildirimler gazetelerde neşredilmeye başlanmıştır. Bu konu da Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde çıkan haber ve ilanlar şu şekildedir:

“Kastamonu Ahz-ı Asker Şube Riyasetinden (Askerlik Dairesinden);

Askerî nakliyata ait bilumum hayvanatın damga ve tahrir (yazılma, kayıt) muameleleri son defa olarak 10 Kanunusani 337 tarihine kadar temdit edilmiştir (uzatılmıştır). Bu hususta nahiyelere de memur gönderilmiştir. Vilâyet merkezinde bulunan manda, öküz, ester (katır), at, kısrak, merkep vesairenden şimdiye kadar hiç damgalanmamış olanların yukarıdaki tarihe kadar Cumadan başka her gün alaturka saat yedi buçuktan on bire kadar Topçuoğlu Camii Şerifi karşısındaki Askerlik Şubesine behemehal sahipleri tarafından getirilerek damgalattırılması ve bu müddetin sonunda damgasız kalacak hayvanların zabt ve müsadere olunacağı ilan olunur” ¹⁷³.

172 Peker, a. g. e. , s. 260 – 261.

173 **Kastamonu**, 1 Kanunusani 1337 (1 Ocak 1921) , nr. 2381 , s. 2.

“Askerî ve Ticarî Nakliyat;

İnebolu’da bulunan askerî eşyanın içeriye süratle nakli pek lüzumlu olmasına mebni evvelce de yazdığımız veçhile bir taraftan askerî makamlar diğer taraftan da kurulmuş olan özel komisyonca her türlü sebep ve vasıtaya müracaat edilmek suretiyle ve aynı zamanda tedarik edilen müteahhitler vasıtasıyla adı geçen eşyanın nakil ve sevki temin edilmiş ve edilmekte bulunulmuş olduğu gibi nakliyat işi ile iştigal eden kiralık araba ve hayvanlarının da İnebolu’ya gönderilmeleri lüzumu Vilâyet makamından ve özel komisyon başkanlığından icap eden çevre ilçelere ehemmiyetle bildirilmiş ve bununla beraber ihracat ve ithalatın sektedar olmaması (kesintiye uğramaması) için nakliye vasıtalarından yüzde kırkının da ticari eşyaya ayrılması umuru İktisadiye ve Müdafaa-i Milliye vekaletlerinden bildirilmiş ve İnebolu sevk memurluğuna tebliğ edildiği izbâr buyurulması (yazılı olarak bildirilmesi) üzerine bu hususta Vilâyetten icap edenlere lazım gelen tebligat ifa edilmiştir”¹⁷⁴.

Muhittin Paşa’nın Kastamonu’dan ayrılışına dair Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde çıkan haber şu şekildedir:

“Muhittin Paşa Hazretleri,

Kastamonu ve havalisi muhterem kumandanı Muhittin Paşa hazretlerinin Adana ve havalisi fevkalade kumandanlığına tahvil-i memuriyeti icra buyurulmuştur. Adı geçen, Vilâyetimizde devam eden bir seneyi müteceviz memuriyet müddetinde uhdesine düşen vazifeleri pek yüksek vatanperverlik ve kiyasetiyle ifa ve yaratılıştan sahip oldukları ahlâk ve fazilet ve yüksek irfan gücü icabından olmak üzere herkes hakkında gösterdikleri dilnev vazane (gönül okşarcasına) muamelelerle ve hele askerlerin hissiyatını tehyiç (galeyana getirme) ve askerliğe olan muhabbet ve arzularını harekete geçirme yolunda münasip düştükçe îrat buyurdukları gayet kıymetli ve müessir nutuklarıyla ve pek alimane ve vakıfane mevizaları ile cümleyi faziletine meftûn (tutkun) kılmakla beraber herkesin fevkalade hürmet ve muhabbetini celp etmişti. Adı geçen, bu türlü güzide hizmetleriyle ve hüsnü muameleleriyle Kastamonu’da ilelebet unutulmaz ve kalplerden silinmez seçkin bir hatıra bırakmışlardır.

Buradan ayrılmalarından müteessir olmakla beraber yeni memuriyetlerinde de türlü muvaffakiyetlere mazhariyetlerini temenni eyleriz.

Adı geçen, Perşembe günü sabah üzeri yeni memuriyet mahalline müteveccihen azimet buyurmuşlardır (yola çıkmışlardır). Haklarında kıymetli şahsiyetleriyle mütenasip surette pek parlak uğurlama merasimi îfa ve selamet duaları eda edilmiştir”¹⁷⁵.

174 **Kastamonu**, 8 Kanunusani 1337 (8 Ocak 1921) , nr. 2382 , s. 1.

175 **Kastamonu**, 29 Teşrinievvel 1337 (29 Ekim 1921) , nr. 2423 , s. 2.

Muhittin Paşa, Adana'yı Fransızlardan teslim almasından duyduğu sevinci çok sevdiği Kastamonu halkı ile paylaşmak suretiyle buraya duyduğu kalbî bağlılığını göstermeyi ihmal etmemiştir. Buna dair Valiliğe gelen ve cevap verilen telgraflar şöyledir:

“Adana ve Havalisi Kumandanı Muhittin Paşa Hazretlerinden Vali Rafet Beyefendi Hazretlerine Çekilen Telgrafname suretidir:

“Bugün güzel Adana'yı askerimle Milletimizden büyük bir kitle huzurunda kalplerimizi heyecana getiren sevgili bayrağımızı kolordu dairesine çekerek tesellüm ettim. Uçsuz bucaksız tahiyat (hayır dualar) ve teşekkürlerimiz arasında Kastamonu'dan gelen mülkî ve askerî bütün arkadaşlarımla kalbimizi teshir eden (kaplayan) muhterem yurdumuzu hatırladık. Kastamonu'ya muhabbet ve merbûtiyetimizin (kalben bağlılığımızın) tebliğine lütuf buyurulmasını şahsî hürmetlerimi takdimle rica ederim efendim. 20 Aralık 337 Adana ve Havalisi Kumandanı Muhittin” .

Vali Beyefendi tarafından Paşa'ya yazılan cevap Sureti şu şekildedir:

“Adana ve Havalisi Kumandanı Muhittin Paşa Hazretlerine;

Sevgili Adana'mızda semâpâre (gök parçası) sancağımızı tekrar rezk etmek (dikmek, yükseltmek) şerefine mazhar olan Zât-ı âli-i kumandanlarını tebrik eder, Kastamonu halkının hürmetlerine terdifen (ilaveten) hürmetlerimi arz eylerim efendim. 22 Aralık 337 Kastamonu Valisi Rafet”¹⁷⁶.

İ. KASTAMONU İSTİKLÂL MAHKEMELERİ :

Mondros Mütarekesi'nden sonra ülkede başlayan anarşi ve kargaşa, İstanbul'un işgali ile meydana gelen otorite boşluğu üzerine bir hayli artmıştı. Bu duruma Osmanlı Devleti'ni parçalamaya çalışan güçlerin teşvik ve maddî destekleri de eklenince kargaşa ve kaosun boyutları Milli Mücadeleyi kesintiye uğratabilecek derecede büyümüştü.

İhanet çevreleri bu kargaşa ortamından istifade ederek çeşitli yerlerde isyanlar çıkartıyorlar; vatandaşların dinî hislerini, etnik kökenlerini menfur gayelerine âlet ediyorlardı. Yıllardır savaşmaktan bıkmış, karamsarlığa düşmüş bazı asker kaçaklarının da bu tuzaklara düşmesi neticesinde ülke tam bir buhrana sürüklenmişti.

176 **Kastamonu**, 29 Teşrinievvel 1337 (29 Ekim 1921) , nr. 2423 , s. 2.

Vatanın kurtuluşu için faaliyete başlayan Büyük Millet Meclisi cephede düşman karşısına çıkmadan önce ülke dahilinde otoriteyi ele almak ve güvenliği sağlamak mecburiyetindeydi. Bu amaçla açılışının ilk haftasında 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu kabul etmiştir.

On dört maddeden oluşan kanun, Saltanat ve Hilafet makamı ülkeyi düşman istilasından kurtarmak üzere kurulmuş bulunan Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetine karşı her türlü sözlü, yazılı ve fiilî muhalefette bulunmayı ve halkı isyana teşvik etmeyi vatana ihanet sayıyor, bu suçları işleyenlerin idamla cezalandırılmalarını öngörüyordu. Davalar azami yirmi gün içinde karara bağlanacak ve cezalar Meclisin onayından sonra infaz edilecekti ¹⁷⁷.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra İngilizlerin teşvikiyle Safranbolu'da olay çıkaranlarla Aznavur, Düzce ve Yozgat isyanlarına katılanlarla Kuvâ-yı İnzibatiye'den 200 kişi bu kanuna göre yargılandı. Ayrıca İstanbul Hükümeti'nin Sadrazamı Damat Ferit Paşa da bu kanuna istinaden 29 Mayıs 1920'de vatan haini ilân edildi ve vatandaşlıktan çıkarıldı.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun dört aylık uygulamasından istenen sonuç alınamadı. Zira normal mahkemelerin kararlarının tasdik için meclis komisyonlarında sıra beklemesi kanunun caydırıcı gücünü ortadan kaldırıyordu. Bu yüzden asker kaçaklarının oluşturduğu çeteler her geçen gün daha tehlikeli olmaya başladı. Asker kaçaklarına cephe gerisinde hayat hakkı tanımayacak etkili bir gücün varlığına ihtiyaç hissedilmekteydi. Bu amaçla daha seri çalışan, çabuk karar verip derhal uygulayan mahkemelerin kurulması kararlaştırıldı ve 11 Eylül 1920'de Fırarîler Hakkında Kanun kabul edildi.

1. Birinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi ve Çalışmaları :

Fırarîler Hakkında Kanunun birinci maddesine göre 14 merkezde kurulması tasarlanan İstiklâl Mahkemeleri, Kastamonu, Konya, Isparta, Ankara, Kayseri ve Sivas illerinde kurulmuştur. Bu mahkemelere, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından derhal üye seçimi yapılmıştır.

¹⁷⁷ **Kastamonu**, 6 Mayıs 1336 (6 Mayıs 1920) , nr. 2351, s. 2 , Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi** , Der Yayınları, İstanbul , 2004, s. 137.

Birinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi üyeliklerinde Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey, Kozan Mebusu Doktor Fikret Bey, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey, Doktor Tevfik Rüştü Aras ve Mardin Mebusu Necip Bey bulunmuşlardır¹⁷⁸.

Birinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi, 10 Ekim 1920 günü Ankara'dan hareket etmiş ve 12 Ekim'de Çankırı'ya gelerek burada beyannameler dağıtmıştır.

2 Kasım 1920 günü Çankırı'dan hareket eden Mahkeme Heyeti, 6 Kasım'da Kastamonu'ya gelmiştir. 8 Kasım 1920 tarihinden itibaren ise Mahkeme için hazırlanmış olan Gençler Kulübü binasında çalışmalarına başlamıştır. İstiklâl Mahkemesi, İhtiyar Heyetleri vasıtasıyla firarîlere teslim olmaları için 15 gün mühlet vermiş; mahkemenin adil olduğunu, uğradığı yerlerde firarîlerin teslim olduğunu duyurmuştur¹⁷⁹.

Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde, İstiklâl Mahkemelerinin usul ve esaslarına ilişkin yayımlanan kanun sureti şu şekildedir:

“Madde 1 – Muvazzaf ve gönüllü askerlik hizmetine dahil olup da firar edenler veya her ne suretle olursa olsun firara sebebiyet verenler veya firarî yakalanması ve tutuklanmasında veya sevkinde ihmal gösterenler ve firarîleri saklayan, iaşe ve giyimlerine yardım edenler hakkında mülkî ve askerî kanunlarda mevcut hükümler ve gerektiğinde diğer cezaî kuralları bağımsız olarak hükme bağlamak ve uygulamak üzere Büyük Millet Meclisi azasından mürekkep İstiklâl Mahkemeleri teşkil olunmuştur.

Madde 2 – Bu mahkemeler azasının adedi üç olup Büyük Millet Meclisi üyelerinin çoğunluğunun reyleriyle seçilir ve içlerinden birisi kendileri tarafından reis addolunur.

Madde 3 – İş bu Mahkemelerin adedini ve mıntıklarını bakanlar kurulunun teklifi üzerine Büyük Millet Meclisi tayin eder.

Madde 4 – İstiklâl Mahkemelerinin kararları kesin olup infazına devletin bilumum silâhlı ve silâhsız kuvvetleri memurdur.

Madde 5 – İstiklâl Mahkemelerinin emir ve kararlarını infaz etmeyenler veya infazda ağır davrananlar iş bu mahkemeler tarafından yargılamaya tabi tutulur.

Madde 6 – Her İstiklâl Mahkemesinin katip ve müstahdeminin aylık maaşı yüz lirayı geçmeyecektir.

178 Mustafa Eski, **Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'daki Çalışmaları**, Ankara, 1990, s. 29.

179 Eski, **a. g. e.**, s. 30.

Madde 7 – Her İstiklâl Mahkemesi vazifeye başladığı anda firarî ve bekâyâ efradının muayyen bir müddet zarfında teslim olmasını temin için her türlü tebliğ vasıtasına müracaat eder.

Madde 8 – İş bu kanun neşir tarihinden muteberdir.

Madde 9 – İş bu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.

Birinci maddenin zeylidir:

Kumandanların askerî rütbeler bakımından itaat ve inzibat teminine matuf hak ve salahiyetleri mahfuz kalmak üzere vatanın ve hilafetin kurtuluşu ve istiklâlin temini için mücadele eden Büyük Millet Meclisi'nin mukaddes emellerine aykırı olarak düşmanın maksat ve menfaatine hizmet eder nitelikte teşvik, tahkir ve bozgunculukta bulunanlar, memleketin maddî ve manevî kuvvetlerini her ne suretle olursa olsun kırmaya ve zayıflatmaya gayret edenler ve düşman hesabına askerî ve siyasî casusluk edenler 29 Nisan 1920 tarihli Hıyanet-i Vataniye Kanununun ihtiva ettiği maddelerden dolayı sanık durumunda bulunanların yargılanmaları salahiyeti de İstiklâl Mahkemeleri kurulan mıntikalarda bu mahkemelere verilmiştir. Hâlen Bidayet Mahkemesinde görülmekte olan davalar İstiklâl Mahkemesine devredilmeyip Bidayet Mahkemeleri tarafından sonuçlandırılacaktır”¹⁸⁰.

İstiklâl Mahkemesi Heyeti, görev yaptığı her bölgede olduğu gibi Kastamonu merkezinde de bir beyanname neşrederek asker kaçaklarının on gün içinde teslim olmasını istemiştir. Söz konusu beyanname şu şekildedir:

“Kastamonu Mıntıkası İstiklâl Mahkemesince Asker Firarîleri Hakkında İttihaz Olunan (alınan) Kararlar;

Madde 1 – Şimdiye kadar tebdili hava veya izin müddeti bittiği halde henüz şubeye gelmeyenler ve bekâyâ addedilenler de dahil olduğu halde silah altında veya şube emrinde bulunmayan her mükellef millet nazarında asker kaçağıdır. Hayat ve memâtı (sağ veya ölü olduğu) meçhul olanlar müstesnadır.

Madde 2 – Bu kabil asker kaçaklarının mahalle ve köy ihtiyar heyetlerine iş bu kararın tebliğinden itibaren on gün zarfında aranan mükellefler teslim olmazlarsa onun yerine sırasıyla babası, biraderi, amcası, dayısı, amcazadesi, dayızadesi, eniştesi ve eniştezadesi silah altına alınacaktır.

Madde 3 – Bu suretle mükelleflerin yerine alınacakların yaşı on sekizden aşağı ve elliden yukarı olmayacaktır.

180 **Kastamonu**, 23 Teşrinievvel 1336 (23 Ekim 1920) , nr. 2372 , s. 1.

Madde 4 – Fırarîlerin ikinci maddede yazılı akrabasından kimse yoksa o neferin mensup olduğu köy ve mahalle beher nefer için iki yüz lira ceza verecektir. Bu paranın taksimi köylünün malî seviyesine göre mülkî idareciler tarafından yapılacaktır.

Madde 5 – İstanbul gibi işgal altındaki memleketlerimiz dahilinde kalan mükellefler hakkında iş bu kararların köy ve mahallelerine tebliğ tarihinden kırk gün sonra infaz ve tatbik olunacaktır.

Madde 6 – Fırarîlerin icabeti (teslim olması) halinde yerlerine alınan akrabası terhis olunur.

Madde 7 – Mülkî amirler ile şube reisliklerinin bu hususta işbirliği etmeleri ve neticeden on beş günde bir müşterek imza ile malumat vermeleri lazımdır.

Madde 8 – Bu kararlar azami bir süratle her şubenin en uzak köylerine kadar nihayet on günde tebliğ edilecek ve tebliğin neticesi şube reislikleriyle mahkememize bildirilecektir.

Madde 9 – On ve kırk gün mühletler zarfında dehalet (müracaat) edenler hakkında eskiden olduğu gibi mahkememizin mütalaası sorulacak ve fakat bu müddetlerin sonunda gelecek olanlar hiç sorulmadan kısa künye ve tahkikat evrakı ile doğruca mahkememize gönderilecektir.

Madde 10 – Nakdî cezalar Tahsil-i Emval Kanunu gereğince tahsildarlar tarafından alınacaktır”¹⁸¹.

Birinci Dönem İstiklâl Mahkemeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17 Şubat 1921 tarihli kararı üzerine çalışmalarını durdurmuş ve bir tebliğ yayınlarak eldeki davaların ilgili mahkemelere devredileceğini bildirmiştir.

Devir işlemlerini tamamlayan Kastamonu İstiklâl Mahkemesi azaları, 2 Mart 1921 günü Ankara'ya hareket ederek şehirden ayrılmışlardır¹⁸².

Kastamonu İstiklâl Mahkemesi, Kastamonu'da idam dahil çeşitli cezalar vermiş ve etkisini göstermiştir. 16 Ekim 1920 – 2 Mart 1921 tarihleri arasında 244 dava karara bağlanmış, 420 kişiye çeşitli cezalar verilmiştir. Bunlardan 11 kişi idam edilmiştir¹⁸³.

181 **Kastamonu**, 22 Kanunusani 1337 (22 Ocak 1921) , nr. 2384 , s. 1.

182 **Kastamonu**, 12 Mart 1337 (12 Mart 1921) , nr. 2391 , s. 1 , Eski, **a. g. e.** , s. 32.

183 Eski, **a. g. e.** , s. 33.

2. İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi ve Çalışmaları :

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 17 Şubat 1921 tarihli kararı çerçevesinde Ankara dışındaki İstiklâl Mahkemelerinin kapatılmasından sonra firar, eşkıyalık, casusluk ve soygunculuk faaliyetlerinin yeniden artış göstermesi üzerine Meclis Temmuz 1921'de Kastamonu, Samsun ve Konya'da üç yeni İstiklâl Mahkemesinin kurulmasına karar verdi. Büyük Millet Meclisi 5 Ağustos 1921 tarih ve 144 sayılı kanunla Başkumandanlık yetkisini Mustafa Kemal Paşa'ya devredince İstiklâl Mahkemeleri de ona bağlanmış oldu. Ayrıca Milli Mücadeleye kaynak sağlamak amacıyla Başkumandan tarafından ilan edilen Tekalif-i Milliye emirlerinin uygulanmasından doğacak davalar da bu mahkemelere verildi. Böylece mahkemelerin yetki alanı daha da genişletilirken Ankara dahil mahkeme sayısı beşe çıkarılmıştır¹⁸⁴.

İkinci dönem İstiklâl Mahkemelerine ilişkin Kastamonu Vilâyet Gazetesi'ndeki haber şöyledir:

“Büyük Millet Meclisince vilâyetimizle Konya ve Samsun'da İstiklâl Mahkemelerinin yeniden icra-i faaliyete başlamalarına karar verildiği ve azalarının da derdest intihap olunduğu (seçildiği) anlaşılmıştır”¹⁸⁵.

Mahkeme neşrettiği bir tâlimatnâme ile yetki bölgesindeki ilgililere göreve başladığını ve önceliklerini bildirmiştir. 10 Ağustos 1921 tarihinde Ankara'dan telgrafla bildirilen tâlimatnâme şu şekildedir:

“İstiklâl Mahkemesinin Tâlimatnâmesi ,

1 – Mahkememiz vazifeye başlamak üzere yarın Ankara'dan Çankırı'ya hareket edecektir.

2 – Pek mukaddes olan milli gayenin behemehal ve az zamanda gerçekleşmesini temin edecek her türlü tedbire tevessül etmek hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden özel kanun ile geniş salâhiyetler almış olan Mahkememiz vatan için sarf edeceği âdilâne mesaisinde bütün şubeler ve devlet memurlarını eskiden olduğu gibi kendisine yardımcı ve destekçi göreceğine emindir.

184 Peker, a. g. e. , s. 357 – 360 , Eski, a. g. e. , s. 34.

185 **Kastamonu**, 6 Ağustos 1337 (6 Ağustos 1921) , nr. 2411 , s. 1.

3 – Bilhassa asker firarileriyle devletin maddi ve manevi kuvvetlerini zayıflatma ve engellemeye cüret edenler hakkında din ve milletimizin selameti namına en şiddetli cezalarını bilârahim ve şefkat (şefkat ve merhamet göstermeksizin) verecek olan mahkememiz firarilere fevkalade bir müsaade olmak üzere beş günlük bir mühlet veriyor. Bu mühlet zarfında pişmanlık göstererek şubelerine teslim olacak firariler her türlü ihtiyaçları karşılanmak suretiyle birliklerine sevk edileceklerdir. Teslim olan ve sevk edilen efradın adedi mahkememize bildirilecektir.

4 – Silah altına davet edilen mükellefler en kısa bir müddet zarfında şubelerinde isbat-ı vücut edeceklerdir. Aksi takdirde haklarında firari muamelesi tatbik olunacaktır.

5 – Gerek firariler ve gerekse mükellefler hakkındaki iş bu tebligatımız köylere ve mahallelere, idare meclisi, belediye meclisi, müdafaa-i hukuk cemiyeti azasıyla öğretmenler ve memleketin münevverlerinden üçer zattan mürettep heyetler kurulması suretiyle tamim edilecek ve bu heyetler İstiklâl Mahkemeleri Kanunu ve salahiyetini halka münasip bir lisanla anlatarak vatanın muhtaç olduğu faaliyet ve gayreti temine çalışacak ve muayyen şekilde tebligat ifa ettiklerine dair birer belge alacaklardır. İş bu belgeler geciktirilmeden mahkememize takdim olunacaktır.

6 – Tebligatımızın en seri surette en ücra mahallere kadar tamim edilmesinden ve teslim olacak firarilerle yeni celp olunacak mükelleflerin sevkiyatını her ne sebeple olursa olsun tehire uğratanlar kuvây-ı devleti tenkis (devletin kuvvetlerini zayıf düşürmek) suçundan sanık olarak yargılanacak ve o suretle cezalandırılacaklardır.

7 – Mahkememiz ilgililerin firari yakalanması hususunda son gayret ve faaliyeti göstereceklerini bekler. Aksi surette hareket edecekler hakkında vatanın selameti namına şiddetle kanunî muamele ifa edeceğini şimdiden beyan eder.

8 – Mahkememiz Başkumandanımız Paşa Hazretlerinin Tekâlif-i Milliye ve ordunun kuvvetinin artırılmasına matuf tedbirler vesaireye müteallik tebligatının son süratle ve harfiyen ifa edilmemesinin ilgililer hakkında en şiddetli kanuni cezayı gerektireceğine umumun ehemmiyetle nazar-ı dikkatini celp eder.

9 – Mahkemelerde ve divan-ı harplerde halen görülmekte olan davalardan İstiklâl Mahkemesine ait olanları neticelendirmeyerek mahkememize devir olunacaktır.

10 – Her askerlik şubesi, bekâyâ, firari, izinli, tebdil-i hava, hayat ve mematı (sağ veya ölü olduğu) meçhul ve başka yerlerde bulunan mükelleflerin adedini ve haftada bir sevkiyat miktarını telgrafla mahkememize bildirecektir.

11 – Beş günlük mühlet sonunda teslim olmayan efradın künyeleri derhal telgrafla mahkemeye bildirecektir.

12 – Mahkeme bulunduğu mahalli her zaman telgrafla bildirecektir.

13 – İş bu tâlimatnâme hükümlerinin ifa edildiği tarih mahkememize açıkça bildirilecektir.

14 – İş bu tâlimatnâme tamim halinde Kastamonu, Çankırı, Sinop, Zonguldak ve Bolu Vilâyetlerine, Kastamonu’da Ondördüncü Fırka ve Kastamonu Havalisi Kumandanlıklarına, Çorum ve Bolu Kalem Reisliklerine, Kastamonu, Çankırı ve Bolu savcılıklarına yazılmıştır.

Trabzon Mebusu Hamdi, Çankırı Mebusu Neşet Nazım, Canik Mebusu Hamdi Kastamonu, Bolu, Sinop, Zonguldak, Çankırı Vilâyetleri İstiklâl Mahkemesi Reisi Saruhan Mebusu Mustafa Necati.

İş bu talimatın Vilâyet makamına ulaşmasıyla beraber derhal keyfiyet mülhakata vesair icap edenlere tebliğ edildiği gibi mündericatı (içindeki hususlar) da etraflıca bütün halka anlatılmış ve bu talimatnameden lazım geldiği kadar nüsha bastırılarak köylere dağıtılmak ve halkın aydınlatılması için faaliyette bulunmak üzere memleketimiz ulema ve münevverlerinden icap eden zevat tayin edilerek nahiyelere gönderilmiştir”¹⁸⁶.

İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Heyeti, 17 Ağustos 1921 tarihinde Kastamonu’ya gelmiş ve ertesi gün göreve başlamıştır¹⁸⁷. İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi birincisine göre daha hareketli ve daha tesirli olmuş, zihinlerde daha kalıcı izler bırakmıştır. Bu dönemde İstiklâl Mahkemelerinin doğrudan doğruya Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’ya bağlı oluşu ve Tekâlif-i Milliye Kanunu ile ilgili davaların da görev alanına dahil olması mahkemeleri daha da önemli hale getirmiştir.

Kastamonu’da İstiklâl Mahkemesinin hükmî şahsiyetinden ziyade Mahkeme Başkanı Mustafa Necati Bey’in şahsiyeti ve faaliyetleri öne çıkmıştır. Henüz yirmi yedi yaşında genç ve dinamik bir vatansever olan Mustafa Necati Bey halk tarafından olağanüstü bir mahkemenin reisi olarak değil müşfik fakat ciddi ve terbiye için sertlikten çekinmeyen bir baba imajı sergilemiştir.

Mustafa Necati Bey, sadece suçluları yargılayan olağanüstü bir mahkemenin yetkilerini ne pahasına olursa olsun kullanmaya şartlanmış, soğuk mizaçlı, despot reisi gibi değil; bilakis son derece müsamahakâr, hatalı ve yoldan çıkmış insanları topluma kazandırma gayreti içinde olan vatansever ve kültürlü bir lider olarak zihinlere yerleşmiştir.

186 **Kastamonu**, 13 Ağustos 1337 (13 Ağustos 1921) , nr. 2412 , s. 2.

187 **Kastamonu**, 20 Ağustos 1337 (20 Ağustos 1921) , nr. 2413 , s. 1.

İstiklâl Mahkemelerinin korkutucu tesiri Mustafa Necati Bey'in imajı ile yerini sevecenlik ve güven duygusuna terk etmiş, yoldan çıkmışları doğru yola sevk edici bir özelliğe kavuşmuştur.

Görev yaptığı bir yıl zarfında Mustafa Necati Bey'in içinde yer almadığı hiçbir sosyal faaliyet hemen hemen yoktur. Yaralı gazileri sık sık ziyaret ederek hatırlarını sormuş, yeni hastanelerin kurulması için yoğun çaba sarf etmiştir¹⁸⁸.

Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) şubesinin açılmasında bizzat çalışan Mustafa Necati Bey Kızılay menfaatine Lisede düzenlenen müsamerede yaptığı konuşma ile bir gecede 3000 lira gelir sağlamıştır¹⁸⁹.

Gençler Kulübü, Muallimler Cemiyeti, İlim Derneği gibi gönüllü kuruluşlarla yakından ilgilenmiş, bunların faaliyetlerini desteklemiştir.

Açıksöz Gazetesi'nde yazdığı yazılar ve gazetenin yazar kadrosu ile yaptığı toplantılarla Milli Mücadele azminin canlı tutulmasına hizmet etmiştir. Zaman zaman kahvehanelere giderek toplumun nabzını tutmuş ve Milli Mücadelenin gidişatı hakkında halkı bilgilendirmeye ve ümitlendirmeye çalışmıştır. Yapılan mitinglerde irat ettiği nutuklarla halkı galeyana getirmiş ve ateşlemiştir. Milli Mücadelede kilit bölgelerden birisi olan Kastamonu havalisi hakkında Ankara'ya verdiği raporlarla uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi hususunda tedbirler alınmasına katkıda bulunmuştur. Cepheye giden asker kabilelerini (özellikle Sakarya Savaşı esnasında cepheye sevk edilen askerlerin uğurlanmasında), coşkun hitabeler ve nasihatlerle uğurlayıp onları motive etmiştir. Belediye seçimlerinde aktif rol oynayarak genç ve dinamik bir kadronun iş başına gelmesini sağlamış; mahkumları belediye hizmetlerinde istihdam ederek hem onların para kazanmasına hem de ıslah olmalarına vesile olmuştur.

İstiklâl Mahkemesi Heyeti olağanüstü yetkilere sahip olmasına rağmen kanunlar çerçevesinde hüküm vermeye azami gayret etmiş, kesin delil ve güvenilir şahitler olmadığı takdirde vicdanî kanaatini daima sanık lehinde kullanmıştır.

Öncelikli gayenin cephe gerisinde huzur ve sükunu sağlamak ve bilerek ihanet edenler haricindeki vatandaşların topluma kazandırılması olduğu hemen her kararda gözükmektedir.

188 **Kastamonu**, 17 Eylül 1337 (17 Eylül 1921) , nr. 2417 , s. 1.

189 Peker, **a. g. e.** , s. 393 – 410 , Eski, **a. g. e.** , s. 35 - 38.

Niyeti bozuk olanlar için ibret teşkil etmesi bakımından duruşmalar açık yapılmakta, karar ve infazlar basın vasıtasıyla halka duyurulmaktadır¹⁹⁰.

İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesinin verdiği kararlardan bazıları Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde de yayımlanmıştır:

“Düşman lehinde propaganda yapmaktan sanık piyade yüzbaşı Ömer Behçet Efendi'nin milli davamızla bağdaşmayan zihniyet ve zayıf imanlı olduğu ve milli ordumuzda hizmet ifa etmeye layık bir seciye malik olmadığı muhakeme neticesinde sabit olduğundan Anadolu'dan ihracına; asker zevcesi Fatma'ya cebren kötü fiilde bulunan ve millî ve İslamî hisleri rencide edecek surette beyanatta bulunan ve Koçhisar'ın Kese Nahiyesinden Hacıbeyoğlu İsmail'i döverek yaralayan Haçator isimli şahıs ile adı geçen Fatma'yı evine kabul etmek suretiyle kötü fiilin icrasına vasıta olan Şâmi ve iffetini muhafaza etmemekten sanık Fatma'nın icra edilen muhakemeleri neticesinde bunların zikredilen suçu işledikleri anlaşılmağa Haçator'un on beş sene küreğe konulmasına; Fatma ile Şâmi kadının üçer sene hapsine...”¹⁹¹.

“316 doğumlu oldukları halde 318'li olarak nüfus tezkeresi alan İstanbullu Halil, Hikmet ve Selahaddin ellışer lira para cezası alınmasına ve ileri hatta istihdam edilmek üzere askeriye teslimlerine; vazifelerinde ihmal ve gevşeklik gösteren İnebolu'nun Hatıptağı Mahallesi İmamı Hafız Osman ve Muhtarı Hafız Hasan Efendilerden yirmışer lira para cezası alınmasına ve suçları sabit olmayan Niyazi ve Mehmet Efendilerle Kayıkçı Deli Cemal'in suçsuz olduklarına karar verilmiştir”¹⁹².

“Yunan ordusuna hizmetle mensup olduğu Fırka Kumandanı Nikola'nın emir ve talimatı ile Türk köylerine giderek propaganda ve bozgunculuğa cüretle casusluk yaptığı sabit olan Biradişne'li Kıpti Ali oğlu Hüseyin Bolu'da asılarak idam suretiyle karar infaz edilmiştir.

Kıtalarından mükerreren firarla köylerine gelip Abazalarla birlikte hareket eden ve Gerede Karakoluna baskın yapan Söğüt'ün İğdir Köyü'nden Süleyman, Nasuh, Halil, Musa, Mehmet, Abbas ve İbrahim'in Sivas'ta müebbeden küreğe konulmalarına;

Tekrar firar ettiği takdirde asılarak idama mahkum olup yine firar eden ve halen firarda bulunan Söğüt'ün Harman Köyü'nden İbrahim'in gıyaben idamına ve mal ve mülkünün hazine;

190 Peker, a. g. e. , s. 393 – 410 , Eski, a. g. e. , s. 35 – 38.

191 **Açıksöz Gazetesi**, 8 Eylül 1337 (8 Eylül 1921), nr. 278 , s. 1.

192 **Kastamonu**, 17 Eylül 1337 (17 Eylül 1921) , nr. 2417 , s. 2.

Askerlikten kurtulmak maksadıyla, öteden beri imamızdır diye bir mazbata düzenleyerek mühürlettirip gerçeğe aykırı olduğunu bilerek kullanan Bolu'nun Tültüzü Mahallesinden Muhtar Hüseyin Hüsnü oğlu Nazif'ten elli lira ceza alınmasına ve Garp Cephesine sevk olunmak üzere askeriyeye teslimine ve bu mazbatayı düzenleyen mahallenin ikinci muhtarı Abdullah, imam İsmail Hakkı, aza Hasip ve Mustafa Zihni Efendilerden yirmişer lira para cezası alınmasına;

Evlerinde bulunan mavzeri kasıtlı olarak sakladıkları hakkında vicdanî kanaat hasıl olamayan Bolu'nun Güğüm Köyü'nden İlyas ve kardeşi Mustafa'dan ellişer lira ve bunların rüşvet olarak bir koyun isteyen Bolu Dağı Karakol kumandanı Kazım ile jandarma neferi İsmail'in meslekten ihraç edilerek Garp Cephesine sevk edilmek üzere askeriyeye teslim edilmelerine karar verildi”¹⁹³.

“Yunanlılarla işbirliği yaparak kendi dindaşları aleyhinde mezalim suçunu işlediği ve namuslu Müslüman kadınlarını Yunanlılara göstermek ve götürmek suretiyle ırzlarına tecavüze sebebiyet verdiği sabit olan Adapazarı'nın Karaabdullah Köyü'nden İbrahim oğlu Aziz'in asılarak idamına karar verildiği ve hükmün Adapazarı'nda infaz edildiği bildirilmiştir”¹⁹⁴.

Görüldüğü üzere idam cezalarının çoğu vatana ihanet, eşkıyalık ve mükerreren firar gibi her zaman nefretle karşılanan suçlar için verilmiştir. Var olma veya yok olma mücadelesinin verildiği böyle nazik bir dönemde ıslah olmasından ümit kesilenler için yapılacak başka bir muamele mümkün gözükmemektedir. Nitekim verilen kararlardan birinde bu düşünce açıkça ifade edilmiştir:

“Altı defa firar etmekten sanık oğlu Hasan'ın evvelce üç defa firarından dolayı İstiklâl Mahkemesince cezalandırıldıktan sonra tekrar firar etmek suretiyle nefsinin ıslah eylemesi mümkün olamayacağına vicdanî kanaat hasıl ve bundan sonra kendisinden istifade gayrı kâbil olmasına mebni adı geçeninin kurşuna dizilmek suretiyle idamına İstiklâl Mahkemesince karar verilmiş ve hüküm geçen Perşembe günü Kışla Meydanı'nda infaz edilmiştir”¹⁹⁵.

İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesinin verdiği idam kararlarının sayısı hakkında söylenenler de çelişkilidir. O günlere dair rivayetlere bakılırsa infazların sayısı bir hayli fazladır. Nitekim Samanpazarı'nda bir günde 22 kişinin asıldığını söyleyenler vardır.

193 **Kastamonu**, 15 Teşrinievvel 1337 (15 Ekim 1921), nr. 2421, s. 2.

194 **Kastamonu**, 19 Teşrinisani 1337 (19 Kasım 1921), nr. 2426, s. 1.

195 **Kastamonu**, 4 Şubat 1338 (4 Şubat 1922), nr. 2437, s. 1.

Sayıyı daha az veya daha fazla gösteren kişi ve kaynaklarda mevcuttur ¹⁹⁶. Basında çıkan haberlere göre Kastamonu ve havalisinde toplam 22 idam kararı infaz edilmiştir ¹⁹⁷.

3. Cepheye Sevk edilen Askerlere Nasihat Amacıyla İrşat Heyetlerinin Kurulması :

İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Heyeti bir taraftan açık duruşmalar sonucunda verdiği sert kararları düşüncesi bozuk olanlara ibret olması bakımından yine açık infazlarla uygularken diğer taraftan da yeni firar ve eşkıyalık suçlarının önünü almak için cepheye sevk edilenlere nasihat için irşat heyetleri kurulması hakkında bir talimat yayımlamıştır:

“Efradın sevk merkezlerinde güzel surette barınma ve beslenmesi ile beraber kendilerine lazım gelen tebligatta bulunmak üzere aşağıdaki talimat dairesinde hareket olunması rica olunur.

1 – Ulemadan, eşraftan, münevverân-ı memleketten ve subaylardan mürekkep olmak üzere münâvebeten (nöbetleşe) sevk merkezlerinde bir heyet-i Murahhasa (yetkili bir heyet) bulunacaktır.

2 – Bu heyet üç saatten fazla sevk merkezlerinde kalacaklardır. Niçin cihad ettiklerini, düşmanlarımızın kim olduğunu ve ne gibi mezâlim icra ettiklerini, İslâmiyet ve Türklüğün bizden beklediği, dinimizin bu husustaki emri, şehit ve gazi evlâdı olduklarını, firar ettikleri takdirde vatan haini ve namussuz olarak İstiklâl Mahkemesine sevk edilecekleri, velhâsıl lazım gelen tebligatı icra edeceklerdir.

İstiklâl Mahkemesi Heyeti Reisi Mustafa Necati” ¹⁹⁸.

Bu konuya ilişkin Kastamonu Vilâyet Gazetesi’nde çıkan haber şu şekildedir:

“Heyet-i İrşâdiye ,

Sevk merkezlerinde efrâd-ı askeriyenin güzel surette beslenip barınmalarına nezaret etmekle beraber kendilerine lazım gelen tembih ve telkinlerde bulunmak üzere İstiklal Mahkemesinden gösterilen lüzum üzerine Vilâyet makamınca aşağıdaki isimleri yazılı zevat seçilmiş, tayin buyurulmuş ve vuku bulan tebligat gereğince Pazartesi gününden itibaren heyet üyeleri nöbet usulü ile her gün sevk merkezinde bulunarak adı geçen mahkemeden yazılan talimata göre efradın aydınlatılmasına ve telkinlerine başladıkları, aynı zamanda barınma ve beslenme işlerine de dikkat ettikleri anlaşılmıştır.

196 Eski, a. g. e. , s. 56.

197 Hüsnü Açıksöz, **İstiklâl Harbinde Kastamonu**, Kastamonu, 1933, s. 141 – 143.

198 Peker, a. g. e. , s. 363.

Birinci Heyet :

Ulemâdan Müderris Kazzazzade Mehmet Efendi,
Eşraftan Müderris ve Hukukçu Şemsizade Şükrü Bey,
Aydınlardan Çankırı sâbık Mutasarrıfı Lütfi Bey,

İkinci Heyet :

Ulemâdan Göbelekzade Müderris Bahaeddin Efendi,
Eşraftan Şeyh Şaban-ı Veli Dergâhı Postnişini Şeyh Ata Efendi,
Aydınlardan Dava Vekili, şair ve yazar Abdülahad Nuri Bey,

Üçüncü Heyet :

Ulemâdan Ziyaiye Medresesi Müderrisi Müderriszade Zühdü Efendi,
Eşraftan Mevlevî Dergâhı Şeyhi Tahir Çelebi Efendi,
Aydınlardan Kerim Refii Bey”¹⁹⁹.

İkinci Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Heyeti Reisi Mustafa Necati Bey, halk tarafından çok sevilmiş, memleket için çok önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Onun vatan ve millet için gösterdiği üstün gayret ve fedakarlıklarını çok iyi anlayan, takdir eden Kastamonu halkı fahrî hemşehrilik unvanı vermek suretiyle kendisini ebedî olarak bağrına basmıştır.

Kastamonu Belediyesi 25 Nisan 1922 Salı günü yaptığı toplantıda Mustafa Necati Bey’e fahrî hemşehrilik unvanı verilmesini kararlaştırmıştır²⁰⁰.

Kastamonu Belediyesi’nin bu kararı halk tarafından tasvip görmüş ve yazılan tebrik mektuplarıyla memnuniyetler dile getirilmiştir:

Belediye Riyasetine,

Millî davanın başlangıcından beri büyük bir vatan aşkı ile çalıştığını Balıkesir’de neşrettiği İzmir’e Doğru Gazetesi’ndeki kıymetli ve ateşli yazıları ile tanıdığımız ve Millet Meclisi’nde ateşli hitabeleri ile hepimizin kalbinde yer tutan Saruhan Mebusu ve İstiklal Mahkemesi Reisi İzmirli Mustafa Necati Bey’e Belediye Heyetimizin fahrî hemşehri unvanını tevcih ettiğini işitmekle çok sevindik. Memleketimize geldiği günden beri geceli gündüzlü çalışarak memleket ve milletimizin terakki ve tekâmülü hususunda azamî gayret sarf eden Necati Bey’in hemşehriliği kabul etmesi memnuniyet ve şükranımızı mûcip olmuştur.

199 **Kastamonu**, 27 Ağustos 1337 (27 Ağustos 1921) , nr. 2414 , s. 1.
200 Eski, **a. g. e.** , s. 93 – 95.

Belediye Heyetimizin bu tevcihi için kendilerine teşekkür eder ve Mustafa Necati Bey'e de umurunda (işlerinde) muvaffak olmasını memleketimiz namına bütün mevcudiyetimizle temenni ederiz.

Mevlevî Postnişini Tahir Âmil, Nakibü'l Eşraf Ziyaeddin, Müftü Nuri, İdare Meclisinden Lütfi, Hazreti Pîr Postnişini Mehmet Atâ, Postnişin Hafız Kazım, Müderris Mehmet, Ulemâdan Aziz Benlizade Hüseyin, Vilâyet Encümen Azasından Tevfik, Gündoğdu Mağazası sahibi Kemal, Hedânizade Mustafa, Özengicizade Şefik, Altağazade Hafız Mehmet, Veliefendizade Hafız Kamil, Boyacızade Hafız Sadık, Ballıklızade Muhiddin, Ali Çavuşzade Mehmet, Kibarzade Hakkı, Kalkancızade Mehmet Emin, Boyacızade Mustafa, Hacı Salihzade Mustafa, Ateşazade Mehmet, Hocazade Ali, Karavelizade Emin, Hüseyinzade Abidin, Tatlızade Emin, Beyzade Mehmet, Şemsizade Mustafa, Kırımlızade Tahsin, Zincirlizade Salih, Yüzbaşızade Nuri, Ankaralızade Hacı Mehmet, İnceustazade Mehmet, Hacı Kerimzade Ali, Kasapbaşızade İbrahim, Kahyazade Mehmet, Çaycızade Hafız Ahmet, Hacıbıyıkzade Hamdi, Beyzade Sait, Muhasebe-i Hususiye sâbık Müdürü Seyfi, Kadıpaşazade Zühtü ²⁰¹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 31 Temmuz 1922 tarihli bir kararla İstiklâl Mahkemelerinin faaliyetine son vererek bu mahkemeler hakkında yeni bir düzenlemeyi kabul etmiştir. Bu kanuna göre görevini tamamlamış olan Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Heyeti 24 Ağustos 1922 Perşembe günü Kastamonu'dan ayrılmıştır. Bu konuya ilişkin Kastamonu Vilâyet Gazetesi'nde çıkan haber şu şekildedir:

“Ahiren faaliyeti tatil edilmiş olan Kastamonu ve Havalisi İstiklâl Mahkemesinin muhterem heyeti geçen Perşembe günü sabahı Kastamonu'dan müfârat etmiştir (ayrılmıştır).

Saruhan Mebusu Necati, Trabzon Mebusu Hamdi ve Çankırı Mebusu Neşet Nazım Beyefendilerden mürekkep olan heyet Zât-ı âli-i Vilâyetpenâhi (Vali Bey) ile hükümet erkânı ve memurları, memleketin ulema ve şeyhleri tarafından teşyî edilmiştir (uğurlanmıştır).

Uğurlama esnasında Belediye Reisi Fazıl Berki Bey tarafından mahkemenin gösterdiği mükemmel adaletten dolayı memleket namına teşekkürler ve ayrılmaları itibarıyla da üzüntüler beyan edilmiştir.

201 Peker, a. g. e. , s. 395.

Necati Bey de gerek kendisinin ve gerek arkadaşlarının devlet memurları ve ahaliden görmüş oldukları büyük yardım ve samimiyete karşı kalpleri ebedî muhabbet ve şükran hisleri ile meşbû (dolu) olduğu halde Kastamonu'dan ayrıldıklarını kendisine has belîğ ve veciz bir ifade ile beyandan sonra veda etmiştir.

Müdafaa-i Hukuk Reisi Şeyh Ziyaeddin Beyefendinin veciz ve müessir bir selâmet duasını müteakip heyet hareket etmiştir”²⁰².

202 **Kastamonu**, 26 Ağustos 1338 (26 Ağustos 1922) , nr. 2461 , s. 1.

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca Türk hâkimiyeti altında yaşamış ve hiç düşman işgaline uğramamış bulunan Kastamonu, Milli Mücadelenin merkezi Ankara olunca ayrı bir önem kazanmıştır. Çünkü İstanbul – Ankara bağlantısı özellikle Batı kesiminin İtilaf Devletleri ve isyancı güçlerin kontrolü elinde olması sebebiyle güvenliğini kaybetmiş, İnebolu – Kastamonu yoluyla sağlanan irtibat ise daha kolay ve emniyetli olmuştur. Böylece Kastamonu Milli Mücadelenin can damarı haline gelmiştir.

Gerek iç isyanlar, gerekse Yunan saldırıları sırasında Kastamonu cephe gerisi durumuna girmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla Kastamonu – İnebolu yolu, Ankara Hükümetinin diplomatik açıdan da dünyaya açılan en önemli kapısı olmuştur. Bu bölgenin önemini önceden kavrayan Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye'nin kurulmasından itibaren yöreye önem vermiş, buraya atanacak vali ve komutanların seçimi konusunda büyük bir titizlik göstermiştir. Bölgenin İstanbul Hükümetinin kontrolüne girmesini engellemek için 20. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa vasıtasıyla Osman Bey'in Vilâyet idaresine el koyması ile bizzat kendisi yakından ilgilenmiştir.

Heyet-i Temsiliye ve Ankara Hükümeti döneminde bölgenin yönetiminde görev alan kişilerden Osman Bey, Vali Cemal Bey, Muhittin Paşa ve Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey vilâyetin olumlu yönde değişmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.

Osman Bey, Menzil Mıntıka Komutanı olarak yürüttüğü görevi sırasında İnebolu – Ankara yolunun düzenli işlemesi, silah ve cephanenin gecikmeden taşınması için mükemmel çalışan bir taşıma kolu kurmuştur. Oluşturduğu teşkilat, 1919 – 1922 yılları arasında Batı Cephesinin ve Ankara'nın ikmalini sağlamıştır.

Muhittin Paşa, asker toplamadaki başarısı ve bölgedeki güvenliğini sağlayan tedbirleri ile Batı Karadeniz Bölgesinin güvensiz, isyancı unsurlarını bertaraf ederek bölge halkının topyekûn mücadeleye katılmasında etkin komutan olarak vazife yapmış ve halk tarafından sevilen, sayılan bir kişi olmuştur.

Vali Cemal Bey, İstanbul Hükümeti tarafından atanmasına rağmen İnebolu'ya çıkışından itibaren Milli Mücadelenin içerisinde yer almaya karar verdiğini açıklayarak göreve başlamıştır. Bölgedeki idarî teşkilatın millî amaçlar doğrultusunda yeniden tesis edilmesinde önemli katkıları olmuştur. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ağını vilâyetin en ücra köşelerine kadar yaygınlaştırarak, halkın her kesiminin mücadeleye katılmasını sağlamıştır. Kastamonu halkının sosyal dayanışmasını sağlamak amacıyla pek çok dernek çalışması içerisinde de yer alarak halkın güvenini kazanan bir idareci olmuştur.

Mustafa Necati Bey, 1921 – 1922 yılları arasında İstiklâl Mahkemesi başkanı olarak görev yaptığı dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin adalet anlayışını bölgenin en ücra noktasına kadar getirmeyi vazife anlayışının temeli saymıştır. Mustafa Necati Bey, İstiklâl Mahkemesi başkanlığı görevi dışında halkın millî duygularının canlanması ve Milli Mücadeleye destek vermesi konusunda da yeteneğini göstererek, bölgede düzenlenen pek çok toplantı, miting ve özel toplantıların vazgeçilmez kişisi olmuştur. Kişiliği ve vazife anlayışı ile halka kendini kabul ettiren Mustafa Necati Bey, Milli Mücadele döneminde Kastamonu halkı tarafından fahrî hemşeri olarak seçilmiştir. Liderlik vasıfları ile millî heyecanı ayakta tutan bu kişiler, bölge tarihi açısından da büyük hizmetler vermişlerdir.

Kastamonu, Milli Mücadele tarihinde gösterdiği kahramanlık ve fedakârlıkla tarih içerisindeki yerini alırken, savaşın sadece cepheden ibaret olmadığını da açıkça göstermiştir.

Mütarekenin hemen arkasından başlayan haksız işgaller karşısında teşkilatlanmaya başlayan Kastamonu halkı ve aydını bir taraftan vatanın kurtuluşu için silahlı teşkilatlar ve topyekûn savunma sistemi geliştirirken diğer taraftan ülkenin sorunlarını yakından ilgilendiren çözümler ileri sürerek somut adımlar atmışlardır.

Milli Mücadelenin Anadolu'daki temel yapı taşlarından olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, Kastamonu'da pek çok bölgeden farklı olarak yanlarına aldıkları Gençler Kulüpleri vasıtasıyla genç insanların enerjilerinden istifade ederek, birçok faaliyeti bunların aracılığı ile gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Kastamonu halkının olaylar karşısında tepki merkezleri olan bu iki kuruluş, düzenledikleri konferans, miting ve yardım kampanyalarında aktif görev yaparak birlikte çalışmanın örneklerini vermişlerdir.

Kastamonu'da 1918 – 1923 tarihleri arasında kurulan meslekî ve sosyal dernekler ve faaliyetleri, cephe gerisini yansıtan kuruluşlardır. Bu kuruluşlar cephe gerisinin ne kadar cepheye bağlı olması gerektiğini göstermesi açısından fevkalade önemlidir.

Milli Mücadelede olağanüstü bir dönem yaşayan Kastamonu, eğitim ve kültür bakımından da geri kalmamaya azami dikkat sarf etmiştir. Bir taraftan bölgede bulunan mevcut okulların eğitime devamını sağlamak amacıyla elinden gelen fedakârlığı esirgemeyen öğretmenler, diğer taraftan yeni dönemin gereği olan bilgileri halka ulaştırabilmek için çeşitli basın – yayın kuruluşlarından yararlanmışlardır. Bu dönemde yayımlanan iki gazete ve iki dergi yokluk ve sıkıntı içinde bulunan insanların hedeflerine ulaşabilmek için yaptıkları çabaları göstermesi açısından fevkalâde önemlidir. Halkın topyekûn savaşa hazırlanmasında aktif görev alan Kastamonu aydını, bu dönemde yaptığı çalışmalarla geleceğe de ışık tutmasını bilmiştir.

Milli Mücadele sırasında Kastamonu Vilâyet Gazetesi, Kastamonu kamuoyu başta olmak üzere, Türk milletinin hislerine fevkalade tercüman olmuş ve diğer millî yayın organları ile Kastamonu halkının müşterek sesini ilgili mercilere duyurmaya çalışmıştır. Olağanüstü zor şartlar altında gerçekleştirilmeye çalışılan bu yayın, hakkıyla başarılı ve bu yolla Milli Mücadeleye katkılar sağlanmıştır.

Milli Mücadelede Kastamonu'da kurulan idarî ve askerî teşkilat, savaş süresince görevini eksiksiz yerine getirmiştir. Özellikle Kastamonu Havalisi adıyla kurulan komutanlık Menzil Mıntıka Müfettişliği dışında yürüttüğü, Batı cephesine eğitimli asker gönderme, Ereğli ve Zonguldak'a çıkan Fransız kuvvetlerine karşı millî müfrezeler kurarak cephe oluşturma konularında da başarılı olmuştur. Ayrıca komutanlığın yetki sınırları içerisinde yer alan kıyıların ve limanların korunması noktasında aldığı tedbirlerle düşman saldırı ihtimallerini ortadan kaldırmıştır.

Menzil, Nokta ve Mıntıka şeklinde İnebolu'da oluşturulan askerî ve idarî teşkilat, 1920 sonlarında başlayan cephe ile asker sevk ve idaresi bakımından önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Limanlara çıkan subay, subay aileleri ve sivil şahısların Ankara'ya gönderilmesinde İnebolu'da oluşturulan ve mükemmel bir şekilde çalışan, askerî ve idarî teşkilatın önemli bir fonksiyonu bulunmaktadır. İnebolu teşkilatı ve kadrosu zaman zaman halktan aldığı yardımlarla limandan iç kısımlara eşya ve askerî malzeme taşıma konusunda da önemli başarılar sağlamıştır.

İnebolu'dan Ankara'ya uzanan taşıma işleri ve sevkiyatın mükemmelliği sayesinde İnönü Savaşları, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz zaferle sonuçlandırılmıştır. Bu yoldan pek çok insan Ankara'ya hareket ederek, Milli Mücadelenin içerisinde yer almıştır.

Kastamonu ve havalisi Milli Mücadelenin kapısı olma yanında Batı Cephesine olan yakınlığı sebebiyle cephenin acil ihtiyaçlarının karşılandığı bölge olarak da önemli bir yere sahiptir. Cephenin en önemli insan kaynaklarından birisi olan Kastamonu vilâyeti, en fazla şehit veren iller arasında yer almıştır. Kastamonu, vilâyet yardım kampanyaları, mitingler ve toplantılarla cephe gerisinin yaşantısını yansıtmaları bakımından da önemli bir paya sahiptir.

Sonuç olarak Türkiye, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'nda birçok cephede birden savaşarak yenik düşmüş, birçok evlâdını şehit vermiştir. İstiklâl Savaşı onun son şansı idi. Ya kurtulacak, ya da vatanın bütün toprakları emperyalist düşmanların eline geçecekti. Bunu çok iyi anlayan Kastamonu halkı ve aydını bağımsızlığı seçti. Maddî ve manevî bütün imkânlarını seferber ederek, genciyle, yaşlısıyla büyük bir savaş verdi ve kazandı. 1919 – 1923 yılları arasında Kastamonu'da yaşananlar bu savaş konusunda bize çok şey öğretmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

SÜRELİ YAYINLAR :

- Açıksöz Gazetesi**, 15 Haziran 1335 (15 Haziran 1919)
Açıksöz Gazetesi, 23 Teşrinisani 1335 (23 Kasım 1919)
Açıksöz Gazetesi, 20 Eylül 1335 (20 Eylül 1919)
Açıksöz Gazetesi, 5 Ekim 1335 (5 Ekim 1919)
Açıksöz Gazetesi, 2 Kasım 1335 (2 Kasım 1919)
Açıksöz Gazetesi, 19 Teşrinievvel 1335 (19 Ekim 1919)
Açıksöz Gazetesi, 16 Teşrinisani 1335 (16 Kasım 1919)
Açıksöz Gazetesi, 11 Kanunievvel 1335 (11 Aralık 1919)
Açıksöz Gazetesi, 1 Şubat 1336 (1 Şubat 1920)
Açıksöz Gazetesi, 7 Mart 1336 (7 Mart 1920)
Açıksöz Gazetesi, 18 Kanunisani 1336 (18 Ocak 1920)
Açıksöz Gazetesi, 21 Haziran 1336 (21 Haziran 1920)
Açıksöz Gazetesi, 10 Mart 1336 (10 Mart 1920)
Açıksöz Gazetesi, 12 Temmuz 1336 (12 Temmuz 1920)
Açıksöz Gazetesi, 1 Nisan 1337 (1 Nisan 1921)
Açıksöz Gazetesi, 7 Haziran 1336 (7 Haziran 1920)
Açıksöz Gazetesi, 25 Teşrinievvel 1336 (25 Ekim 1920)
Açıksöz Gazetesi, 9 Kanunuevvel 1336 (9 Aralık 1920)
Açıksöz Gazetesi, 5 Ağustos 1336 (5 Ağustos 1920)
Açıksöz Gazetesi, 21 Şubat 1337 (21 Şubat 1921)
Açıksöz Gazetesi, 8 Eylül 1337 (8 Eylül 1921)
Kastamonu, 1 Mart 1326 (1 Mart 1910), nr. 1831
Kastamonu, 24 Ağustos 1303 (5 Eylül 1887), nr. 732
Kastamonu, 29 Nisan 1314 (11 Mayıs 1898), nr. 1239
Kastamonu, 9 Teşrinievvel 1312 (21 Ekim 1896), nr. 1160
Kastamonu, 30 Temmuz 1928, nr. 2753
Kastamonu, 5 Şubat 1336 (5 Şubat 1920), nr. 2338

Kastamonu, 28 Kanunisani 1336 (28 Ocak 1920), nr. 2337
Kastamonu, 18 Nisan 1332 (1 Mayıs 1916), nr. 2147
Kastamonu, 10 Kanunisani 1332 (23 Ocak 1917), nr. 2185
Kastamonu, 11 Mart 1336 (11 Mart 1920), nr. 2343
Kastamonu, 17 Mart 1336 (17 Mart 1920), nr. 2344
Kastamonu, 3 Temmuz 1336 (3 Temmuz 1920), nr. 2358
Kastamonu, 23 Temmuz 1301 (5 Ağustos 1885), nr. 598
Kastamonu, 4 Nisan 1317 (17 Nisan 1901), nr. 1387
Kastamonu, 4 Nisan 1317 (17 Nisan 1901), nr. 1387
Kastamonu, 6 Eylül 1322 (20 Eylül 1906), nr. 1654
Kastamonu, 21 Haziran 1332 (4 Ağustos 1915), nr. 2156
Kastamonu, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920), nr. 2345
Kastamonu, 9 Temmuz 1313 (21 Temmuz 1897), nr. 1199
Kastamonu, 30 Ağustos 1297 (15 Eylül 1882), nr. 451
Kastamonu, 13 Ağustos 1337 (13 Ağustos 1921), nr. 2412
Kastamonu, 7 Mart 1303 (20 Mart 1888), nr. 730
Kastamonu, 6 Mayıs 1307 (19 Mayıs 1891), nr. 888
Kastamonu, 4 Mayıs 1308 (17 Mayıs 1892), nr. 939
Kastamonu, 30 Mayıs 1310 (12 Haziran 1894), nr. 1041
Kastamonu, 2 Kanunusani 1310 (14 Ocak 1895), nr. 1071
Kastamonu, 21 Haziran 1316 (3 Temmuz 1900), nr. 1347
Kastamonu, 9 Nisan 1313 (21 Nisan 1897), nr. 1186
Kastamonu, 12 Nisan 1316 (24 Nisan 1899), nr. 1337
Kastamonu, 3 Mayıs 1316 (15 Mayıs 1899), nr. 1340
Kastamonu, 26 Mayıs 1320 (8 Haziran 1904), nr. 1540
Kastamonu, 5 Mart 1313 (17 Mart 1897), nr. 1181
Kastamonu, 1 Kanunusani 1312 (13 Ocak 1897), nr. 1172
Kastamonu, 2 Eylül 1312 (13 Ocak 1897), nr. 1155
Kastamonu, 31 Temmuz 1336 (31 Temmuz 1920), nr. 2362
Kastamonu, 18 Nisan 1304 (30 Nisan 1888), nr. 732
Kastamonu, 9 Mayıs 1304 (21 Mayıs 1888), nr. 739
Kastamonu, 1 Şubat 1303 (13 Şubat 1887), nr. 725
Kastamonu, 12 Mart 1313 (24 Mart 1897), nr. 1182

Kastamonu, 3 Mayıs 1298 (16 Mayıs 1882) , nr. 432
Kastamonu, 26 Haziran 1298 (9 Ağustos 1882) , nr. 440
Kastamonu, 17 Şubat 1301 (29 Şubat 1886), nr. 625
Kastamonu, 26 Temmuz 1322 (8 Ağustos 1906), nr. 1648
Kastamonu, 8 Nisan 1301 (20 Nisan 1885), nr. 583
Kastamonu, 25 Ağustos 1330 (7 Eylül 1914), nr. 583
Kastamonu, 3 Eylül 1314 (17 Eylül 1898) , nr. 1258
Kastamonu, 8 Mart 1316 (21 Mart 1900) , nr. 1333
Kastamonu, 23 Eylül 1312 (5 Ekim 1896) , nr. 1158
Kastamonu, 26 Nisan 1316 (8 Mayıs 1899), nr. 1339
Kastamonu, 27 Mart 1317 (8 Nisan 1902), nr. 1339
Kastamonu, 14 Ağustos 1336 (14 Ağustos 1920), nr. 2364
Kastamonu, 6 Şubat 1332 (20 Şubat 1916), nr. 2188
Kastamonu, 6 Şubat 1332 (20 Şubat 1916), nr. 2188
Kastamonu, 5 Mart 1335 (19 Mart 1917), nr. 2190
Kastamonu, 26 Mart 1333 (8 Nisan 1917), nr. 2193
Kastamonu, 16 Nisan 1333 (30 Nisan 1917), nr. 2196
Kastamonu, 4 Temmuz 1332 (17 Temmuz 1916), nr. 2158
Kastamonu, 17 Teşrinievvel 1332 (20 Ekim 1916), nr. 2172
Kastamonu, 13 Kanunuevvel 1332 (27 Aralık 1916), nr. 2180
Kastamonu, 17 Kanunusani 1332 (29 Ocak 1917) , nr. 2185
Kastamonu, 28 Kanunusani 1332 (10 Mart 1917) , nr. 2186
Kastamonu, 28 Mart 1332 (10 Nisan 1916) , nr. 2144
Kastamonu, 11 Nisan 1332 (24 Nisan 1916) , nr. 2146
Kastamonu, 25 Teşrinisani 1314 (9 Aralık 1898) , nr. 1269
Kastamonu, 18 Temmuz 1316 (3 Ağustos 1900) , nr. 1351
Kastamonu, 22 Nisan 1330 (4 Mayıs 1915) , nr. 2087
Kastamonu, 1 Şubat 1331 (15 Şubat 1916) , nr. 2186
Kastamonu, 10 Ağustos 1331 (22 Ağustos 1916) , nr. 2111
Kastamonu, 4 Şubat 1313 (17 Şubat 1898), nr. 1229
Kastamonu, 4 Teşrinisani 1334 (4 Kasım 1918), nr. 2275
Kastamonu, 11 Teşrinisani 1334 (11 Kasım 1918), nr. 2276
Kastamonu, 19 Mayıs 1335 (19 Mayıs 1919), nr. 2303

Kastamonu, 2 Haziran 1335 (2 Haziran 1919), nr. 2305
Kastamonu, 12 Haziran 1335 (12 Haziran 1919), nr. 2306
Kastamonu, 11 Ağustos 1335 (11 Ağustos 1919), nr. 2314
Kastamonu, 22 Eylül 1335 (22 Eylül 1919), nr. 2319
Kastamonu, 29 Eylül 1335 (29 Eylül 1919), nr. 2320
Kastamonu, 3 Teşrinisani 1335 (3 Kasım 1919), nr. 2325
Kastamonu, 20 Teşrinisani 1335 (20 Kasım 1919), nr. 2327
Kastamonu, 23 Teşrinisani 1335 (23 Kasım 1919), nr. 2328
Kastamonu, 18 Kanunuevvel 1335 (18 Aralık 1919), nr. 2331
Kastamonu, 14 Teşrinievvel 1335 (14 Ekim 1919), nr. 2322
Kastamonu, 3 Teşrinisani 1335 (3 Kasım 1919), nr. 2325
Kastamonu, 20 Teşrinievvel 1335 (20 Ekim 1919), nr. 2323
Kastamonu, 4 Kanunievvel 1335 (4 Aralık 1919), nr. 2329
Kastamonu, 5 Kanunisani 1336 (5 Ocak 1920), nr. 2334
Kastamonu, 20 Teşrinisani 1335 (20 Kasım 1919), nr. 2327
Kastamonu, 15 Kanunisani 1336 (15 Ocak 1920), nr. 2335,
Kastamonu, 15 Şubat 1336 (5 Şubat 1920), nr. 2338
Kastamonu, 18 Mart 1336 (18 Mart 1920), nr. 2344
Kastamonu, 25 Mart 1336 (25 Mart 1920), nr. 2345
Kastamonu, 1 Nisan 1336 (1 Nisan 1920), nr. 2346
Kastamonu, 8 Nisan 1336 (8 Nisan 1920), nr. 2347
Kastamonu, 15 Nisan 1336 (15 Nisan 1920), nr. 2348
Kastamonu, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920), nr. 2350
Kastamonu, 6 Mayıs 1336 (6 Mayıs 1920), nr. 2351
Kastamonu, 6 Mayıs 1336 (6 Mayıs 1920), nr. 2351
Kastamonu, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920), nr. 2350
Kastamonu, 12 Haziran 1336 (12 Haziran 1920), nr. 2356
Kastamonu, 29 Nisan 1336 (29 Nisan 1920), nr. 2350
Kastamonu, 13 Mayıs 1336 (13 Mayıs 1920), nr. 2352
Kastamonu, 29 Mayıs 1336 (29 Mayıs 1920), nr. 2354
Kastamonu, 29 Mayıs 1336 (29 Mayıs 1920), nr. 2354
Kastamonu, 5 Haziran 1336 (5 Haziran 1920), nr. 2355
Kastamonu, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359

Kastamonu, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920), nr. 2360
Kastamonu, 21 Ağustos 1336 (21 Ağustos 1920), nr. 2365
Kastamonu, 13 Ağustos 1337 (13 Ağustos 1921), nr. 2412
Kastamonu, 6 Ağustos 1337 (6 Ağustos 1921), nr. 2411
Kastamonu, 20 Teşrinisani 1336 (20 Teşrinisani 1920), nr. 2376
Kastamonu, 16 Teşrinievvel 1336 (16 Teşrinievvel 1920), nr. 2371
Kastamonu, 7 Ağustos 1336 (7 Ağustos 1920), nr. 2363
Kastamonu, 23 Teşrinievvel 1336 (23 Ekim 1920), nr. 2376
Kastamonu, 6 Kanunuevvel 1336 (6 Aralık 1920), nr. 2377
Kastamonu, 17 Temmuz 1336 (17 Temmuz 1920), nr. 2360
Kastamonu, 10 Temmuz 1336 (10 Temmuz 1920), nr. 2359
Kastamonu, 24 Temmuz 1336 (24 Temmuz 1920), nr. 2361
Kastamonu, 7 Ağustos 1336 (7 Ağustos 1920), nr. 2363
Kastamonu, 25 Eylül 1336 (25 Eylül 1920), nr. 2368
Kastamonu, 21 Kanunusani 1338 (21 Ocak 1922), nr. 2435
Kastamonu, 1 Kanunusani 1337 (1 Ocak 1921), nr. 2381
Kastamonu, 8 Kanunusani 1337 (8 Ocak 1921), nr. 2382
Kastamonu, 29 Teşrinievvel 1337 (29 Ekim 1921), nr. 2423
Kastamonu, 6 Mayıs 1336 (6 Mayıs 1920), nr. 2351
Kastamonu, 23 Teşrinievvel 1336 (23 Ekim 1920), nr. 2372
Kastamonu, 22 Kanunusani 1337 (22 Ocak 1921), nr. 2384
Kastamonu, 12 Mart 1337 (12 Mart 1921), nr. 2391
Kastamonu, 20 Ağustos 1337 (20 Ağustos 1921), nr. 2413
Kastamonu, 17 Eylül 1337 (17 Eylül 1921), nr. 2417
Kastamonu, 15 Teşrinievvel 1337 (15 Ekim 1921), nr. 2421
Kastamonu, 19 Teşrinisani 1337 (19 Kasım 1921), nr. 2426
Kastamonu, 4 Şubat 1338 (4 Şubat 1922), nr. 2437
Kastamonu, 27 Ağustos 1337 (27 Ağustos 1921), nr. 2414
Kastamonu, 26 Ağustos 1338 (26 Ağustos 1922), nr. 2461
Sebilürreşad, 25 Teşrinisani 1336 (25 Kasım 1920)

KİTAPLAR VE MAKALELER :

AÇIKSÖZCÜ Hüsni, **İstiklâl Harbinde Kastamonu**, Kastamonu Vilâyet Matbaası, Kastamonu, 1933.

ADIVAR Adnan, **Osmanlı Türklerinde İlim**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1982.

AKABAYAR Nuri, “Osmanlı Yayıncılığı”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, c.IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.1680 – 1695.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Başbakanlık Matbaası, Ankara, 1989.

DEMİRCİOĞLU Aziz, “Kastamonu Basın Tarihi Hakkında Notlar”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1989, s.151 – 158.

DEMİRCİOĞLU Aziz, **Yüz yıllık Kastamonu Basımı**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1973.

DEMİRCİOĞLU Ziya, **Kastamonu Valileri (1881 – 1908)**, Doğrusöz Matbaası, Kastamonu, 1973.

ERTUĞ Hasan Refik, **Basın ve Yayın Tarihi**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1955.

ESKİ Mustafa, **Mustafa Necati Bey’in Kastamonu’daki Çalışmaları**, Kastamonu Eğitim Fakültesi Yayınları, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1990.

GALANTİ Avram, **Türkler ve Yahudiler Tarihi**, Tan Matbaası, İstanbul, 1947.

GENCER Ali İhsan - Sabahattin Özel, **Türk İnkılâp Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2004.

GEVGİLİ Ali, “Türkiye Basımı”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c.I, İstanbul, 1990, s. 202 – 212.

GÜNYOL Vedat, “Matbuat”, **İslâm Ansiklopedisi**, c.VII, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1972.

İNÜĞÜR M. Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982.

Kastamonu İl Yıllığı, 1967.

KOLOĞLU Orhan, “Osmanlı Basımı: İçeriği ve Rejimi”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.68 – 125.

KOLOĞLU Orhan, “Türkçe – Dışı Basım”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.94 – 98.

KORKMAZ Alemdar, **Türkiye’de Yayımlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi (İstanbul 1875 – 1964)**, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1980.

MÜCELLİDOĞLU Ali Çankaya, **Son asır Türk tarihinin önemli olayları ile birlikte yeni mülkiye tarihi ve mülkiyelileri : Mülkiye şeref kitabı**, Ankara, 1969.

Nesimi Yazıcı, **Tanzimat Dönemi Basım Konusunda Bir Değerlendirme**, Tanzimat’ın 150.Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumundan ayrı basım Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1944.

PEKER Nurettin, **1918 – 1923 İstiklâl Savaşının Vesika ve Resimleri, İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini Sağlayan İnebolu ve Kastamonu Havalisi**, Gün Matbaası, İstanbul, 1955.

SARIKOYUNCU Ali, **Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

SUBAŞI Nihat, **Gazete ve Tekniği**, Ulusal Basımevi, Ankara, 1970.

ŞAHİNGÖZ Mehmet, “Millî Mücadele’de Kastamonu”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu -Tebliğler**, Ayyıldız Matbaası, Ankara,1989, s. 133 – 143.

TÖNÜK Vecihi, **Türkiye’de İdare Teşkilatı**, Ankara, 1945, s. 136.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, c. 1, Ankara, 1988.

UYGUR Tahsin Nahit, “Kastamonu Vilâyet Matbaasında Basılan Eserler”, **Müteferrika Güz**, İstanbul, 1995, s. 21 – 53.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Kastamonu Meşahiri**, yayına hazırlayan; Mustafa Eski, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1990.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, c.IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

VARLIK Bülent, “Yerli Basımın Öncüsü Vilâyet Gazeteleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, c.I, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 99 – 102.